T.C.

ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YAŞAR NURİ ÖZTÜRK'ÜN HADİS VE SÜNNET HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Hazırlayan

Turan PADAK

Danışman

Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

Yüksek Lisans Tezi

Şırnak 2022

T.C.

ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YAŞAR NURİ ÖZTÜRK'ÜN HADİS VE SÜNNET HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Hazırlayan

Turan PADAK

Danışman

Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

Yüksek Lisans Tezi

Şırnak 2022

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Turan PADAK

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

"Yaşar Nuri Öztürk'ün Hadis ve Sünnet Hakkındaki Görüşleri" adlı Yüksek Lisans Tezi, Şırnak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan	**Danışman**
Turan PADAK	Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

ÖNSÖZ

İslâm'da Kur'an'dan sonra hadis ve sünnet dinin önemli bilgi kaynaklarından sayılmaktadır. Kur'an'ın ve dinin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi adına hadis ve sünnete sıklıkla başvurulmaktadır. Bu nedenlerden dolayı hadis ve sünnetin doğru bir şekilde anlaşılması büyük önem arzetmektedir. Nitekim tarihi süreç içerisinde bununla ilgili çalışmalar yapılmıştır.

Hz. Peygamber'in vefatından sonraki dönemlerde hadis ve sünnetin doğru bir şekilde anlaşılmasının önemi daha da artmıştır. Bu nedenle hadis ve sünnetin anlaşılması ile ilgili çalışmalar da artarak devam etmiştir. Bununla beraber Hz. Peygamber'in ve sahâbenin dindeki konumu da hadis ve sünnetin doğru bir şekilde anlaşılması adına ele alınmıştır. Bu konular hakkında farklı fikirler ileri sürülmüş ve bazı değerlendirmeler yapılmıştır.

Günümüzde de hadis ve sünnetin anlaşılmasıyla ilgili tartışmalar sıcaklığını korumaktadır. Günümüzde hadis ve sünnetin anlaşılmasıyla ilgili görüş belirten çağdaş düşünürlerden birisi Yaşar Nuri Öztürk'tür (öl. 1437/2016). Bu çalışmamızda Yaşar Nuri Öztürk'ün hadis ve sünnet hakkındaki görüşleri ele alınmıştır. Giriş ve iki bölümden oluşan çalışmamızın giriş kısmında, araştırmanın konusu, önemi, metodu ve kaynakları ile Yaşar Nuri Öztürk'ün hayatı, ilmi kişiliği ve eserlerine değinilmiştir. Birinci bölümde hadis ve sünnet hakkındaki görüşleri, ikinci bölümde ise konu hakkında Öztürk'e yöneltilen eleştiriler ele alınmıştır.

Tezimin hazırlanmasında büyük katkıları olan, tezin her aşamasında bilgi ve tecrübesinden faydalandığım danışman hocam Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR'e, tezime değerlendirme ve düzeltmelerle katkı sunan Doç. Dr. Nurullah AGİTOĞLU, Doç. Dr. Abdulvasıf ERASLAN hocalarıma ve Arş. Gör. Mustafa KOZLUK'a teşekkür ederim.

YAŞAR NURİ ÖZTÜRK'ÜN HADİS VE SÜNNET HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Turan PADAK

ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi / Ağustos 2022

Danışman Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

ÖZET

Yaşar Nuri Öztürk, 5 Şubat 1951 yılında Bayburt'ta doğmuş, ilk Kur'an eğitimini babasından alarak dokuz yaşında hafız olmuştur. On yıllık medrese eğitiminden sonra hukuk ve ilahiyat okumuştur. On iki yıl imamlık ve vaizlik görevlerinde bulunmuş sonrasında ise doktora çalışmasını tamamlamıştır. Elmalılı M. Hamdi Yazır (öl. 1361/1942) tarafından yapılan Kur'an-ı Kerim çevirisinin, yorum katılmamış ikinci çevirisini yayınlamıştır.

Öztürk, peygamber olsa dahi Kur'an haricinde hiç kimsenin dine herhangi bir ilave hüküm getirmeyeceğini ifade etmiş ve sahâbenin udûl olduğu fikrine de karşı çıkmıştır. Öztürk, hadislerin Hz. Peygamber'in vefatından sonra bir araya getirildikleri için güvenilir olamayacağını, hadislerin Yahudi inancındaki Mişna'ya benzer özellikler taşıdıklarını ve çoğunun Emevî uydurması olduğunu ifade ederek İslâm'ın uydurma hadislerle tahrif edilmeye çalışıldığını söylemiştir.

Sünnet konusunda da aldatmacanın olduğunu, Arap örf ve geleneğinin sünnet adı altında din gibi gösterilmeye çalışıldığını, hadis ve sünnetin Kur'an'ı nesh edemeyeceğini belirtmiştir. Bu bağlamda Kâ'b el-Ahbâr'ın (öl. 32/652-53[?]) İsrâiliyat ile ilgili rivayetlerde bulunduğunu ve Hz. Ömer'in şehit edilmesinde etkin rol oynadığını belirtmiştir. Öztürk Buhârî'yi (öl. 256/870) birçok yönüyle eleştirmiş, Buhârî'nin Arapçılık yaptığını, Ebû Hanîfe'yi (öl. 150/767) dikkate almadığını belirtmiştir.

Bu çalışmamızda Yaşar Nuri Öztürk'ün hadis ve sünnet hakkındaki görüş ve iddiaları ortaya konulmaya çalışılmıştır

Anahtar Kelimeler: Hadis, Sünnet, Yaşar Nuri Öztürk

YAŞAR NURİ OZTURK's OPİNİON ON HADİTH and SUNNAH

Turan PADAK

GRADUATE SCHOOL OF ŞIRNAK UNİVERSİTY

DEPARTMENT OF BASİC İSLÂMİC SCİENCES

Postgraduate Thesis/ August 2022

Supervisor: Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

ABSTRACT

Yaşar Nuri Öztürk was born on February 5, 1951 in Bayburt, received his first Quran education from his father and became a hafiz at the age of nine. After ten years of madrasa education, he studied law and theology. He worked as an imam and preacher for twelve years, and then completed his doctoral study. He also published the second translation of the Quran translation made by Elmalılı Hamdi Yazır (d. 1361/1942), without any commentary. Öztürk stated that no one other than the Qur'an, even if he was a prophet, could bring any additional provisions to the religion, and he opposed the idea that the Companions were udul. He stated that hadiths could not be reliable because they were brought together after the death of the Prophet, that the hadiths has similar characteristics to the Mishna in the Jewish faith, and most of them were Umayyad fabulation, and that İslâm was tried to be falsified with fabricated hadiths.

He also stated that there is deception in the subject of sunnah, that Arab customs and traditions are tried to be portrayed as religion under the name of sunnah, and that hadith and sunnah cannot abrogate the Qur'an. In this context, he stated that Kâ'b al-Ahbâr's (d. 32/653) had narrations about İsrâiliyat and that he played an active role in the martyrdom of Ömer. Öztürk criticized Buhârri (d. 256/870) in many ways and explained that Buhâri was an Arabist and did not take Ebû Hanîfe (d. 150/767) into account.

In this study, we tried to reveal the opinions, claims and accusations of Yaşar Nuri Öztürk about hadith and sunnah.

Keywords: Hadith, Sunnah, Yaşar Nuri Öztürk

YAŞAR NURİ ÖZTÜRK'ÜN HADİS VE SÜNNET HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

İÇİNDEKİLER **Sayfa**

KISALTMALAR

b. :bin, ibn (Oğlu)

b.y. :Basım yeri yok

çev. :Çeviren

DİA : Diyanet İşleri Ansiklopedisi

DİB :Diyanet İşleri Başkanlığı

ed. : Editör

Hz. : Hazreti

mlf. : Müellif

nşr. : Neşreden

öl. : Ölüm Tarihi

s.a.v : Sallallâhü aleyhi ve sellem

s.a.s : Sallallâhü aleyhi ve sellem

thk. :Tahkik Eden

ts. :Tarihsiz

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

vb. : Ve benzerleri

vd. : Ve diğerleri

vs. : Vesaire

yay. :Yayınları

Y.y. :Yayıncı yok

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

İslâm tarihinde hadis ve sünnet konusunda tartışmalar yapılmış, farklı fikirler ileri sürülmüştür. Günümüzde ise teknolojik haberleşme ağının yaygınlaştığı modern dönemde dini söylemler kısa bir süre içerisinde farklı kitlelere ulaşabilmektedir. Yaşadığı dönemde medyada tanınan bir kişilik olması yönüyle Yaşar Nuri Öztürk'ün görüş ve düşünceleri toplumun faklı kesimlerince benimsenmiş ve bunlarla ilgili tartışımlar yapılmıştır. Dini hüviyete sahip bu tartışmaların hadis ile alakalı olması söz konusu iddiaların ve düşüncelerin araştırılmasını gerekli kılmaktadır. Dolaysıyla çalışmamızda onun hadis ve sünnet konusundaki açıklamaları ele alınmış ve görüşleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Öztürk'ün hadis ve sünnet hakkındaki görüşlerinin daha iyi anlaşılabilmesi ve konu bütünlüğünün sağlanabilmesi adına çalışmamızda hayatı ve eserleri ele alınmış, yine bu amaçla Peygamber tasavvuru ve sahâbe hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir.

Bu çalışma yaşadığı dönem boyunca Öztürk'ün hadis ve sünnet tartışmalarındaki görüş, iddia, ithamları ile bunların dayanaklarının neler olduğu hususu genel bir çerçevede ele alınmıştır. Öztürk'ün eserlerinde sahâbeye bakışı, Hz. Peygamber'e yönelik fikirleri, hadis ve sünnet anlayışının ne olduğu ve bu konular hakkındaki görüşleri ortaya konulmuştur. Hadislerin Emevî uydurması olduğu ifadesi ve İslâm'ın uydurma hadislerle tahrif edildiği gibi iddialar ele alınmıştır.

Çağdaş dönem düşünürlerinden Öztürk'ün görüşlerini ele aldığımız bu çalışmada hadis ve sünnet konusundaki farklı fikirlerin ve hadis problemlerinin ortaya konulması, irdelenmesi açısından önem teşkil etmektedir. Aynı zamanda Öztürk özelinde çağdaş dönem hadis tartışmaları ve problemleri ortaya konulmuştur. Bu bağlamda Öztürk'ün eserlerindeki hadis ve sünnet tutumunun ve bunun sebeplerinin ele alınması önem arz etmektedir. Bunun yanında çalışmamızın hadis ve sünnetin doğru anlaşılmasına katkı sağlamasını umut ediyoruz.

2. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları

Çalışmamızda Öztürk'ün eserlerine başvurulmuş, hadis ve sünnet hakkındaki görüşleri tespit edilmiştir. Öztürk'ün başka pek çok konuda farklı fikir ve açıklamaları mevcuttur. Ancak çalışmamızın amacı doğrultusunda hadis ve sünnete yönelik veya hadis ve sünnete dayandırdığı görüşleri dikkate alınmıştır. Bu görüşler ele alınırken ulemânın ve muhaddislerin bu konulardaki fikirleri, mukayese edilmesi amacıyla işlenmiştir. Çalışmamızın giriş kısmında Öztürk'ün hayatı, ilmi kişiliği ve eserleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Çalışmamızın birinci bölümünde Öztürk'ün hadis ve sünnet ile ilgili görüşlerinin daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla Hz. Peygamber ve sahâbe ile ilgili bazı görüşleri ele alınmış, yine bu bölümde çalışmamızın ana konusunu oluşturan hadis ve sünnet hakkındaki görüşleri işlenmiştir. İkinci bölümde ise Öztürk'e hadis ve sünnet konusunda yöneltilen eleştiriler yer almaktadır. Bu şekilde Öztürk'ün üzerinde yoğunlaştığı konuların daha iyi anlaşılacağı düşünülmüştür.

Araştırmamızın ana kaynakları olarak Öztürk'ün eserleri dikkate alınmıştır. Öztürk'ün görüşleri ile ilgili tartışmalar genellikle *Kur'an'daki İslâm* isimli eseri etrafında olmuş, bu nedenle çalışmamızda sıklıkla bu eser dikkate alınmıştır. Bununla beraber *İslâm Nasıl Yozlaştırıldı, İslâm Dünyasında Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı, Yeniden Yapılanmak, İnsanlığı Kemiren İhanet Dincilik, Mâûn Suresi Böyle Buyurdu* vb. eserlerine çalışma boyunca sıklıkla başvurulmuştur. Nitekim çalışmamızın giriş kısmında bu eserler ve Öztürk'ün diğer eser ve çalışmaları tanıtılmıştır. Bunun haricinde *Kütüb-i Sitte başta olmak* üzere, hadis tarihi ve usulü ile ilgili eserlerden Şâfiî'nin (öl. 204/820) *er-Risâle*, İbn Sa'd'ın (öl. 230/845) *et-Tabakāt,* Hatîb el-Bağdâdî'nin (öl. 463/1071) *el-Kifâye*, *Târîhu Bağdâd*, *Takyîdu'l-İlm*, İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî'nin (öl. 643/1245) *Ulûmu'l Hadis,* İbn Hacer Askalânî'nin (öl. 852/1449) *Nuhbeti'l Fiker,* Süyûtî'nin (öl. 911/1505) *Tedribu'r-Râvî,* Talat Koçyiğit'in *Hadis Tarihi* ve *Hadis Usûlü* eserleri, Ahmet Yücel'in *HadisUsûlu,* İsmail Lütfi Çakan'ın *Hadis Edebiyatı, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Kur'an Yolu Meali,* Ebubekir Sifil'in *Modern İslâm Düşüncesi'nin Tenkidi I* , Mustafa Varlı'nın *Hangi İslâm?,* İsmail Mutlu'nun *Yaşar Nuri Öztürk'ün Hâtaları,* Ahmet Tekin'in *Kur'an Yolunda Kalem Oynatanlar* vb. kaynaklardan yararlanılmıştır.

3. Yaşar Nuri Öztürk'ün Hayatı ve İlmi Kişiliği

3.1. Hayatı

Yaşar Nuri Öztürk, 5 Şubat 1951 de Bayburt'ta doğmuş, 1965 te ilk evliliğini yapmıştır. Öztürk'ün Saniye Öztürk adında bir kızı, Cüneyt Öztürk ve Mustafa Tahir Öztürk adında oğulları olmuştur.[1] 2011 yılından 2016 yılına kadar mide kanseri ile mücadele eden Öztürk, 22 Haziran 2016 da İstanbul'daki evinde hayatını kaybetmiştir.[2]

Düşünceleri ve açıklamalarıyla çok konuşulan Öztürk, kendisini Trabzonlu bir baba ve Bayburtlu bir annenin çocuğu olarak tanımlamıştır. Kariyerini İslâm felsefesi üzerine yaptığını, aynı zamanda hukukçu olarak çalıştığını, İmam Hatip ortaokulu, ortaokul, lise öğrenimi sonrasında İlahiyatla beraber İstanbul Üniversitesi'nde hukuk okuduğunu belirtmiştir. Avukatlıkta çok iyi olduğunu ancak babasının geçmişte kendisine yaptığı tavsiyelere uyarak bu işi bıraktığını ifade etmiştir.[3]

Öztürk, kendisine yönelik "sosyete müftüsü" şeklindeki ithamlara karşı çıkmış, sosyete muhitlerinde konferanslar verdiğini, ancak Anadolu'da da verdiği çok sayıda konferans olduğunu insanlar arasında ayrım yapmadığını belirtmiştir.[4]

Moon Tarikatı'na[5] üye olduğu, mason[6] olduğu şeklindeki iddialara cevap veren Öztürk, kendisine imkân verilen her yerde konuştuğunu, Moon Tarikatı konferanslarına da katıldığını, masonlara da konferans verdiğini fakat bunun farklı yerlere çekildiğini ve bu iddiaların hiçbirinin doğru olmadığını söylemiştir. Kendisinin hiçbir dernek, vakıf, fikir kuruluşu üyesi olmadığını ancak dedesinin Nakşi Şeyhi olduğunu, dolayısıyla kendisinin de o ekolden geldiğini belirtmiştir.[7]

Kendisi için "Atatürkçü", "Muhammedçi", "İslâmcı" şeklinde yapılan tanımlamaları kabul etmediğini, prensip insanı olduğunu belirten Öztürk,

---

[1] İnternet Haber (İnternet), "Yaşar Nuri Öztürk Kimdir?" (Erişim 27 Haziran 2021); Biyografi.info (Biyografi), "Yaşar Nuri Öztürk Biyografisi" (Erişim 01 Ekim 2021).
[2] İnternet, "Yaşar Nuri Öztürk Kimdir?".
[3] Hulki Cevizoğlu, *Yaşar Nuri Öztürk'e Soruyorum* (İstanbul: Ceviz Kabuğu Yayınları, 2001), 4-6.
[4] Cevizoğlu, *Soruyorum*, 7-9.
[5] Güney Kore'de Sun Myung Moon tarafından kurulmuş olan ve Dünya Hristiyanlığının Birliği için Kutsal Ruh Cemiyeti adıyla kurulmuş olan kilise, Moonculuk olarak bilinmektedir. Detaylı bilgi için bk. Mustafa Bıyık, "Moonculuk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* 2020), (Erişim 24 Nisan 2022).
[6] Daha çok Yahudilik temelleri üzerine dayalı olarak kurulduğu bilinen, idealleri gizli ve kendi tanımına göre "kardeşlik" üzerine kurulu bir yapılanmadır. Ayrıca bk. Azmi Özcan, "Masonluk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* 2003), (Erişim 03 Eylül 2022).
[7] Cevizoğlu, *Soruyorum*, 15-17.

Muhammed İkbal[8] (öl.1357/1938) hakkında ise "mürşidim" ifadesini kullanmıştır. Ancak İngilizler tarafından İkbal'e verilen "Sir"[9] unvanının İkbal tarafından kabul edilmemesi gerektiğini söylemiş ve bunun bir hata olduğunu dile getirmiştir.[10]

Dokuz yaşından beri beş vakit namaz kıldığını ancak genellikle hayatının cem yapmayı gerektirecek durumlar içinde geçtiği için cem yaptığını yani ikindi namazını öğle namazıyla ve akşam namazını da yatsı namazıyla birleştirerek kıldığını, sabah namazıyla beraber genellikle üç vakit şeklinde namazlarını kıldığını ifade etmiştir. Ancak cemin gerekli olmadığı durumlarda beş vakit namazı vaktinde kıldığını söylemiştir.[11]

Bir dönem siyasetin içerisinde de yer alan Öztürk, 22 Kasım 2001 yılında Cumhuriyet Halk Partisinden Milletvekili seçilip Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmiştir.[12] 22. Dönem İstanbul Milletvekili olan Öztürk, 16 Şubat 2005 tarihinde Halkın Yükselişi Partisi'ni kurmuştur. Bu partide 4 yıl genel başkanlık görevini yürüttükten sonra 16 Ekim 2009 tarihinde görevinden ve partisinden istifa ederek aktif siyaseti bırakmıştır.[13]

3.2. İlmi Kişiliği

Yazar, hukukçu, İslâm felsefesi profesörü, siyasetçi, milletvekili, şair, judo ustası şeklinde unvanları olan Öztürk, ilkokulu dışarıdan bitirmiştir. Okuma yazmayı "en büyük hocam" dediği babasından bir günde fındık bahçesinde öğrendiğini aktaran Öztürk, ilk eğitimini de Hafız Temel olarak tanınan babasından almıştır. Babasının hafızlığından övgüyle bahsetmiş 3 yaşında ondan Kur'an öğrenmiş ve 9 yaşında da hafız olmuştur. Babasından aynı zamanda Arapça ve Farsça dersleri almıştır.[14] Babasının geçimini ticaretle sağladığını ifade eden Öztürk, babasının dini ilimlerle ilgili olduğunu aktarmıştır. Evlerinde dini derslerin verildiğini ve Fuzûlî'nin

---

[8] Hintli Müslüman düşünür ve şairdir. Mevlana'dan etkilenmiş olan İkbal, İslam Medeniyetinin geleceği adına tarihi, kültürel ve siyasi bazı girişimlerde bulunmuştur. İkbal hakkında pek çok araştırma bulunmaktadır. Ayrıca bk. Mehmet S. Aydın, "Muhammed İkbal", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* 2000), (Erişim 03 Eylül 2022).

[9] İngiltere'de kraliçe tarafından verilen ve üst sosyal statüye veya askeri rütbeye sahip herhangi bir kişiye saygıyla hitap etmek için kullanılan unvandır.

[10] Cevizoğlu, *Soruyorum,* 28-30.

[11] Cevizoğlu, *Soruyorum,* 12-13.

[12] İnternet, "Yaşar Nuri Öztürk Kimdir?".

[13] Politik Motto (Politik), "Yaşar Nuri Öztürk hocayı kaybettik!.." (Erişim 29 Eylül 2021); İnternet, "Yaşar Nuri Öztürk Kimdir?".Öztürk'ün yaşadığı dönemin sosyal ve politik durumunu anlamak adına ayrıca bk. ; Nilüfer Göle, *İslam'ın Yeni Kamusal Yüzleri* (İstanbul: Metis Yayınları, 2009), 195-215; İsmet Tunç, *Türkiye'de Dinler Tarihi Çalışmalarında Antropolojinin Etkisi* (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 1-183.

[14] Politik, "Yaşar Nuri Öztürk hocayı kaybettik!..".

(öl. 963/1556) *Hadîkatü's-Sü'edâ* [15] eserinin okutulduğunu belirtmiştir.[16] Öztürk'ün bazı görüşlerinin temelini babasından aldığını söylemek mümkündür. Tokat'ta Gürcü Mehmet Efendi'den Arapça dersleri ve Trabzon'da "hayatımın en büyük devrimi" şeklinde övgüyle bahsettiği Diyanet müfettişi Cansız Hoca'dan[17] da dersler almıştır. Bu sırada Fransızca öğrenen Öztürk, böylelikle Fransız düşünürleri de okuma fırsatı bulmuştur. Trabzon'da bulunduğu sırada "Küçük Hoca" olarak anıldığını ve vaaz ettiği zamanlarda farklı yerlerden onu dinlemeye gelenlerin olduğunu aktarmıştır.[18]

İlkokulu dışarıdan bitiren Öztürk, Trabzon İmam Hatip Lisesi'ni ise birincilikle bitirmiştir.[19] Yaklaşık 10 yıllık medrese eğitiminin ardından İstanbul Üniversitesi'nde Hukuk ve İlahiyat eğitimi görmüş, 12 yıl imamlık ve vaizlik görevlerinde bulunmuştur. İslâm Felsefesinde yüksek lisans ve doktora eğitimi yapmıştır. 1980'de İslâm Felsefesinde doktorasını tamamladıktan sonra bir müddet avukatlık yapmış sonrasında tekrardan üniversiteye dönmüştür. 1992 yılında kurulan İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde 1993-2002 yılları arasında kurucu dekan olarak görev yapmış, 26 yıl çeşitli üniversitelerde görev yapmıştır.[20]

1987'de TRT'de Asaf Demirbaş tarafından sunulan programlara çıkması Öztürk'ün geniş çevreler tarafından tanınmasına katkı sağlamıştır.[21] Time Dergisi'nin gerçekleştirdiği 20. Yüzyılın En Önemli Kişileri (The Most Important People of the 20th. Century) anketinin "En Önemli Bilim Adamları ve Islahatçılar (The Most Important Scientists and Healers)" listesinde, dünya kamuoyunca belirlenmiş yüz isimde, ilk on arasında yer almıştır.[22]

Türkiye Millî Kültür Vakfı ödülünü iki defa almıştır. Çeşitli ülkelerde akademik çalışmalarda bulunan Öztürk, Fransa Grenoble Üniversitesi'nde bir süre görev yapmıştır. ABD-New York'ta (The Theological Seminary of Barrytown**)** bir süre misafir profesör olarak İslâm düşüncesi dersleri okutmuştur. Kur'an'ın yorum

---

15 Fuzûlî'nin Kerbelâ Olayı'nı işlediği mensur eseridir. Bu eser için bk. Fuzûlî, *Hadîkatü's-Sü'edâ*, nşr. Şeyma Güngör (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987).
16 Cevizoğlu, *Soruyorum*, 7-9.
17 Trabzon'da yaşayan, dini sorulara nükteyle, argo ifadelerle cevap vermesiyle meşhur bir kimsedir.
18 Politik, "Yaşar Nuri Öztürk hocayı kaybettik!..".
19 Politik, "Yaşar Nuri Öztürk hocayı kaybettik!..".
20 Yeni Boyut Yayınları (Yeni Boyut), "Prof. Dr. Yaşar Nuri ÖZTÜRK" (Erişim 02 Ağustos 2021); İstanbul Üniversitesi/İlahiyat (İü), "Fakültemiz" (Erişim 22 Eylül 2021); Politik, "Yaşar Nuri Öztürk hocayı kaybettik!..".
21 Politik, "Yaşar Nuri Öztürk hocayı kaybettik!..".
22 Boyut, "Prof. Dr. Yaşar Nuri ÖZTÜRK"; Yaşar Nuri Öztürk, "Politika Dergisi-Yaşar Nuri Öztürk Mülakatı" (Görüşmeci: Gökhan Dağ Emrah Özdemir, Miraç Çeven, Görüşme Transkripsiyonu) *Politika Dergisi* 4 (Haziran 2008), 30.

katılmamış Türkçe çevirisi olarak ifade edilen çeviri, 126 baskıyla Türkiye tarihinde en çok basılan kitap olmuştur. O, aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'in Özüne Dönüş Hareketi öncüsü olarak kabul edilmektedir. Hürriyet, Yurt ve Aydınlık gazetelerinde yazılar yazan Öztürk, Habertürk TV, Halk TV, Show TV ve Kanal Sokak TV gibi televizyon kanallarındaki programlarda yorumculuk yapmıştır. Öztürk'ün, Türkçe, İngilizce ve Farsça dillerinde yazılmış 50'den fazla eseri bulunmaktadır.[23]

3.3. Eserleri

Kitapları

1. *Kur'an'daki İslâm*

Bu eserde Kur'an'ı Kerim ayetleri ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Kitapta bütün ayetler açıklanmadığı gibi açıklaması yapılan ayetlerin tam metni de verilmemiştir. Sureler iniş sırasına göre açıklanmıştır. Öztürk, bu eserini "muhtasar tefsir" şeklinde değerlendirmiştir.[24] Mustafa Varlı, bu esere eleştiri olarak kaleme aldığı *"Hangi İslâm"* isimli eserinde, Öztürk'ün Kur'an'daki İslâm eserinin 1994 tarihli baskısının önsözünde: *"Kur'an'daki İslâm her şeyden önce benim hatalarımı tahsis eden kitaptır. Bugüne kadar yazdıklarımda ve konuştuklarımda, bu kitaba uymayan ne varsa yanlıştır, bu kitaptaki veriler esas alınarak düzeltilecektir,"*[25] dediğini nakletmiştir. Ancak elimizdeki bu eserin 2018 baskısının önsözünde böyle bir ifadeye yer verilmediği görülmüştür.[26]

Bu eserin Öztürk'ün görüşlerini ve anlayışını ortaya koyması açısından bir başyapıt olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Öztürk'ün görüşleri etrafındaki tartışmaların ana kaynağı çoğunlukla *Kur'an'daki İslâm* kitabı olmuştur.

2. *İslâm Nasıl Yozlaştırıldı*

Eserin giriş kısmında, bid'at ve hurafe konusunda gerekli hassasiyetin gösterilmemesinden dolayı meydana gelen kayıplara, birinci bölümde dinde

---

[23] Biyografya (Biyografya), "Yaşar Nuri Öztürk" (Erişim 22 Eylül 2021); İnternet, "Yaşar Nuri Öztürk Kimdir?"; Politik, "Yaşar Nuri Öztürk hocayı kaybettik!..".
[24] Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an'daki İslam* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2018), 9.
[25] Mustafa Varlı, *Hangi İslâm? Yaşar Nuri Öztürk'ün "Kur'an'daki İslâm" Adlı Kitabına Bir Eleştiri* (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 7; Ayrıca bk. İsmail Mutlu, *Yaşar Nuri Öztürk'ün Hataları* (İstanbul: Mutlu Yayıncılık, 1999), 33.
[26] Önsöz için bk. Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 7-10.

yozlaşmanın sebeplerine, ikinci bölümde ise bid'at ve hurafelerle ilgili 64 kavrama yer verilmiştir.[27]

3. *İslâm Dünyasında Akıl Ve Kur'an Nasıl Dışlandı?*

Eser, giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Bu eserde Öztürk, İslâm dünyasında akıl ve Kur'an'ın iki aşamalı bir şekilde dışlandığını söylemiştir. Öztürk'e göre öncelikle Peygamber ile veli eşdeğer tutulmuş ardından ilim ile keramet eşitlenmiş ve daha sonrasında ise keramet ile veli eşitlenmiştir. En sonunda da Kur'an ikinci plana itilmiştir. O, bunun şirkten daha yıkıcı olduğunu çünkü Kur'an'ın reddettiği şeylerin din olarak kabul edildiğini söylemiştir.[28]

4. *400 Soruda İslâm*

Eser, Genel Esaslar, Kur'an, Ruhsal ve Fikirsel Hayat, Ahlâk olmak üzere dört bölümden oluşmakta ve her bölümde bölümle ilgili 100 soru cevaplandırılmaktadır. Öztürk, bu eserde Kur'an ve sağlam sünneti esas aldığını belirtmiştir.[29]

5. *İnsanlığı Kemiren İhanet Dincilik (Zulümleriyle Dini Kirletenlerin Tarihi)*

Eser 7 bölümden oluşmaktadır. Öztürk, bu kitapta zulüm ve şirk olarak ifade ettiği "dincilik" konusunu işlemiştir.[30]

6. *Arapçılığa Karşı Akılcılığın Öncüsü İmam Azam Ebû Hanîfe (Esas Fikirleri Gölgelenen Lider)*

Öztürk'ün Ebû Hanîfe'yi konu edindiği bu eser 13 bölümden oluşmaktadır. Öztürk, bu eserinde Ebû Hanîfe'nin yaşadığı dönemi, Din felsefesi ve fıkıh alanındaki yerini, ona yönelik itham ve düşmanlıkları ele almıştır. Öztürk, Ebû Hanîfe'ye olan sevgisinde babasının etkisi olduğunu söylemiştir.[31] Ebû Hanîfe'nin aklın işletilmesine önem verdiğini, zulmün karşısında olduğunu, Emevî ve Abbasi yönetimlerine karşı durduğunu ifade etmiştir. Ayrıca herkesin anadilde ibadet

---

[27] Detaylı bilgi için bk. Yaşar Nuri Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2020).
[28] Yaşar Nuri Öztürk, *İslam Dünyasında Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2016).
[29] Yaşar Nuri Öztürk, *400 Soruda İslam* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2020).
[30] Yaşar Nuri Öztürk, *İnsanlığı Kemiren İhanet Dincilik (Zulümleriyle Dini Kirleten Tarih)* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2019), 9.
[31] Yaşar Nuri Öztürk, *Arapçılığa Karşı Akılcılığın Öncüsü İmamı Azam Ebu Hanîfe (Esas Fikirleri Gölgelenen Lider)* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2019), 9.

edebileceğini savunduğunu, uydurma hadisleri reddettiğini, Kur'an'a ve akla uymayan hadisleri de reddettiğini, şarap dışındaki içkileri içmenin haramlığının sarhoşluk verecek kadar olduğu şeklinde görüş beyan ettiğini, Hz. Peygamber dışında tartışılmaz bir kişinin ve Kur'an dışında da tartışılmaz bir kitabın bulunmadığını söylemiştir.[32]

7. *Kur'an'ı Kerim'de Lanetlenen Soy*

Giriş ve iki bölümden oluşan eserde Öztürk, Emevîleri konu edinmiştir. Bu eserde Emevîlerle ilgili bazı ithamlarda bulunmuş, İslâm dünyasındaki pek çok sıkıntının kaynağını Emevîlere dayandırmıştır. Bu konuda şunları söylemiştir: "*Lanetliler soyu bir zihniyet soyudur, ırk veya kan soyu değil. Lanetliler soyunun zihniyet babası, şeytandır. Ancak lanetliler soyunun maddî-somut örneği Kur'an'a göre bu soy, Emevî soyudur…"*[33]

8. *Mâûn Suresi Böyle Buyurdu (Din Maskeli Zulme Tanrı'nın Vuruşu)*

Mâûn Suresi'ni konu edinen eser giriş ve 9 bölümden oluşmaktadır. Öztürk, bu eserde Mâûn Suresi'nin açıklamasına yer vermiş ve bu sureden hareketle bazı yorumlar yapmıştır.[34]

9. *Tanrı, Akıl ve Ahlaktan Başka Kutsal Tanımayan İnanç Deizm (Teofilozofik Bir Tahlil)*

Deizmi, felsefi açıdan ve Kur'an açısından değerlendiren eser 6 bölümden oluşmaktadır. Bu eserde, Kur'an'ın deizme kapı araladığını öne süren Öztürk, bu iddianın ilk defa kendisi tarafından ortaya atıldığını ancak Kur'an'ın deizmi teşvik etmediğini sadece kapı araladığını söylemiştir.[35]

10. *Emevî Dinciliğine Karşı Mücadelenin Öncüsü Ebû Zer*

Giriş ve 5 bölümden eserde Öztürk, Ebû Zer'in hayatını ve mücadelesini yorumlamıştır.[36]

11. *İnsanlığı Kemiren İhanet Allah ile Aldatmak*

---

32 Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 18-21.
33 Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an-ı Kerim'de Lanetlenen Soy* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2017), 8.
34 Yaşar Nuri Öztürk, *Mâûn Suresi Böyle Buyurdu (Din Maskeli Zulme Tanrı'nın Vuruşu)* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2019).
35 Yaşar Nuri Öztürk, *Tanrı, Akıl ve Ahlaktan Başka Kutsal Tanımayan İnanç: Deizm (Teofilozofik Bir Tahlil)* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2020), 9-10.
36 Yaşar Nuri Öztürk, *Emevî Dinciliğine Karşı Mücadelenin Öncüsü Ebu Zer* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2020), 9.

Giriş ve 7 bölümden oluşan eserde Öztürk, Allah ile aldatmanın siyasi, ticari ve küresel boyutlarıyla ilgili görüşler öne sürmüş ve Allah ile aldatmanın karşısında aklı devreye sokmanın tek çare olduğunu söylemiştir.[37]

12. *Müslümana Mektuplar*

Bu eser Öztürk'ün hayattayken kaleme aldığı ancak vefatından sonra yayınlamış eseridir. Eserde çeşitli başlıklarda açıklamaları yer almaktadır.[38]

13. *Kendi Dilinden Son Peygamber*

Öztürk, bu eserde hadislerden yola çıkarak Hz. Peygamber'in yaratılışı, bedeni, kişiliği, görevi, ümmeti, ona salât ve selam ile duaları gibi konularda yorumlarda bulunmuştur. O, yorumlarında tasavvufi düşünceye yer verdiğini bunun hadislerin doğasından kaynaklandığını belirtmiştir.[39]

14. *Kur'an Penceresinden Özgürlük ve İsyan (Teofilozofik Bir Tahlil)*

Eser, Var Olmak ve Özgürlük şeklinde giriş ve Özgürlüğün Genel Çerçevesi, Boyutları ve Engelleri, Özgürlüğün Metafizik Dayanakları, Özgürlük ve Yaratıcı İsyan, İslâm Dünyasında Özgürlükleri Boğan Cendereler, Özgürlük ve İsyan Önderi Olarak Peygamberler, İslâm Tarihinin Özgürlük ve İsyan Önderleri şeklinde altı bölümden oluşmaktadır. Bu eserinde, tarih boyunca Kur'an gibi özgür düşünceye önem veren ve teşvik eden bir düşüncenin olmadığını söyleyen Öztürk, ancak bazı kesimlerin kendi çıkarları için Müslümanların özgürleşmesinden korktuğunu ve bu özgürlüğe izin vermediklerini ifade etmiştir.[40]

15. *Saltanat Dinciliğinin Öncüsü Firavun (Çağdaş Firavunları Tanıma Kılavuzu)*

Eser, Tek Düşman, Zulmün Sembolü ve Baş Temsilcisi Firavun, Firavunla İlgili Ayetlerin Tefsiri şeklinde üç bölümden oluşmaktadır. Öztürk, bu eserin hem Firavun olarak bilinen tarihi kişileri hem de günümüzdeki yansımalarını bilmek

---

[37] Yaşar Nuri Öztürk, *İnsanlığı Kemiren İhanet Allah İle Aldatmak* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2019), 12; Bu kitaba yönelik bazı eleştiriler için bk. Musa Kutlu Güngör, *Gerçek Aldatan Kim?* (İzmir: Mihr Yayınları, 2008).
[38] Yaşar Nuri Öztürk, *Müslümana Mektuplar* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2020).
[39] Yaşar Nuri Öztürk, *Kendi Dilinden Son Peygamber* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 1990), 8.
[40] Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an Penceresinden Özgürlük ve İsyan (Teofilozofik Bir Tahlil)* (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2015), 13-14.

açısından önemli olduğunu belirterek, bu kitabı iyi bir şekilde anlamak için *Kötülük Toplumu ve Lanetlenen Soy* isimli eserlerinden de faydalanılmasını tavsiye etmiştir.[41]

16. *Kur'an Verilerine Göre Kötülük Toplumu (Ve Türk Toplumunun Durumu)*

Öztürk, bu eserinde kötülük toplumunun, kalben, vicdanen ve niyeti itibariyle bozulmuş ve bunlardan dolayı da lanetlenmiş bir toplum olduğunu belirtmiştir. Eser, Kötülük Toplumu ve Kötülük Yurdu, Kötülük Toplumuyla İlgili Ayetlerin Tefsiri şeklinde iki bölümden oluşmaktadır.[42]

17. *Kur'an-ı Kerim Meali*

Öztürk, bazı meallerde mezhepsel yorumlara ve hurafelere yer verildiğini, dil açısından problemler olduğunu, ayetlere parantez içi ilavelerle eklemeler yapıldığını, dolayısıyla böyle bir meal çalışmasına ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Bu mealde ise günümüz Türkçesinin kullanıldığını, parantez içi ifadelere yer verilmediğini, bunun yerine birden fazla anlam taşıyan sözcüklerin bütün anlamlarına yer verildiğini, kelimelere Arap diline uygun anlamlar verilerek zorlama anlamlardan kaçınıldığını, surelerin iniş sırasının ve Mushaf sırasının belirtildiğini, mezhepsel yorumlara yer verilmediğini ve noktalama işaretlerinin de kullanıldığını aktarmıştır.[43]

18. *Kur'an'ı Tanıyor Musunuz?*

Öztürk bu eserinde Kur'an'ı tanıtma ve asıl işlevini belirtme adına çeşitli başlıklar altında açıklamalarda bulunmuştur.[44]

19. *Kur'an'ın Temel Kavramları (2 Cilt)*

Öztürk bu eserinde, Kur'an'da geçen kavramları başlıklar altında incelemiştir.[45]

20. *Kur'an'ın Temel Buyrukları*

---

[41] Yaşar Nuri Öztürk, *Saltanat Dinciliğinin Öncüsü Firavun (Çağdaş Firavunları Tanıma Klavuzu)* (2017: Yeni Boyut Yayıncılık, 2017), bk. Önsöz.
[42] Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an Verilerine Göre Kötülük Toplumu* (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2015), 9.
[43] Kur'an'ı Kerim Meali (Türkçe Çeviri), çev. Yaşar Nuri Öztürk (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2021), 9-14.
[44] Detaylı bilgi için bk. Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an'ı Tanıyor Musunuz?* (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2013).
[45] Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an'ın Temel Kavramları* (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 1999).

Eser surelerin iniş sırasına göre Kur'an'ın Emirleri ve Kur'an'ın Yasakları şeklinde iki bölümden oluşmaktadır.[46]

21. *Din Maskeli Allah Düşmanlığı: Şirk*

İslâm'ın doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için, şirkin Kur'an'ın anlattığı şekliyle tanınmasının gerekliliğini vurgulayan Öztürk, İslâm dünyasının tam anlamıyla şirki tanıdığı zaman gerçek dinin ortaya çıkacağını belirtmiştir.[47] Eser, Şirkin Mahiyeti ve Boyutları, Şirkin Türleri, Şirkin En Tehlikeli Şekli: Riya ve Din Sınıfının Şirk Tahribatına Tepkinin Felsefileşmesi: Deizm şeklinde dört bölümden oluşmaktadır.[48]

22. *Kur'an Penceresinden Kurtuluş Savaşı'na Bir Bakış*

Öztürk tarafından Kurtuluş Savaşı'nın Kur'an ayetleri perspektifinden ele alındığı bu eserin birinci bölümünde konunun genel çerçevesi ve önemi anlatılmakta, İkinci bölümde Muhammed İkbal'in bu konudaki değerlendirmelerine yer verilmekte, üçüncü ve dördüncü bölümlerde ise Kur'an ve Müdafaa-i Hukuk'un ortak düşmanı olarak ifade edilen zulmün ayrıntıları ve ortak hedeflerinden bahsedilmiştir.[49]

23. *Enel Hak İsyanı: Hallâc-ı Mansûr (Darağacında Miraç)*

Eserde Hallâc-ı Mansur'un hayat mücadelesi ele alınmakta ve İslâm düşüncesi açısından değerlendirilmesi yapılmaktadır.[50]

24. *Tarihi Boyunca Bektaşilik*

Tarihi süreç içerisinde Bektaşilik konusunun ele alındığı bu eser dört bölümden oluşmaktadır. Bölüm başlıkları şu şekildedir; Konunun Genel Durumu, Esas Yapısıyla Bektaşilik, Bozuluş Devri Bektaşiliği ve Günümüzde Bektaşilik.[51]

25. *Asrısaadet 'in Büyük Kadınları*

---

[46] Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an'ın Temel Buyrukları (Emirler ve Yasaklar)* (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2017), bk. Önsöz.
[47] Detaylı bilgi için bk. Yaşar Nuri Öztürk, *Din Maskeli Allah Düşmanlığı Şirk* (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2013).
[48] Öztürk, *Şirk*.
[49] Detaylı bilgi için bk. Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an Penceresinden Kurtuluş Savaşı'na Bir Bakış* (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2012).
[50] Detaylı bilgi için bk. Yaşar Nuri Öztürk, *Enel Hak İsyanı Hallâc-ı Mansur (Darağacındaki Miraç)* (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2011).
[51] Detaylı bilgi için bk. Yaşar Nuri Öztürk, *Tarihi Boyunca Bektaşilik* (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 1998).

Dört bölümden oluşan eserin birinci bölümünde, Hz. Peygamber'in hanımları konu alınmaktadır. İkinci bölümde Öztürk Hz. Âişe'ye geniş yer ayırmış, kişiliği, ilmi ve siyasi etkileri üzerinde durmuştur. Üçüncü bölümde Hz. Peygamber'in kızlarına yer verilmiştir. Dördüncü ve son bölümde Asrısaadet döneminin önemli kadınlarına yer ayrılmıştır.[52]

26. *Reconstruction Of Religious Life In İslâm*

Yeniden Yapılanmak, isimli eserin İngilizce çevirisidir.

27. *Kur'an Verileri Açısından Laiklik*

Öztürk, bu eserinde laiklik konusunu çeşitli başlıklar altında Kur'an vahyi açısından değerlendirmiştir.[53]

28. *Cevap Veriyorum (1) (Gerçek Dini Arayanlarla Baş Başa)*

Öztürk, bu eserinde internet sitesi www.yeniboyut.com ve yazı yazdığı gazete ile kendisine gelen 342 soruya cevap vermiştir. Üç bölümden oluşan eserinin birinci bölümünde, Temel Sorular, ikinci bölümünde, Konu Başlıklarıyla Sorular ve üçüncü bölümünde, Çeşitli Sorular şeklindeki başlıklar altında gelen sorulara cevap vermiştir.[54]

29. *Cevap Veriyorum (2) (Gerçek Dini Arayanlarla Baş Başa)*

Öztürk'ün bu eseri Cevap Veriyorum (1) isimli eserin devam serisidir. Bu eserde Öztürk, www.yeniboyut.com isimli internet sitesine gelen 300 soruya cevap vermiştir. Eser, Konu Başlıklarıyla Sorular ve Çeşitli Sorular olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.[55]

30. *İslâm Sosyalizmi (Çeviri)*

Öztürk, Prof. Dr. Mustafa Sibaî tarafından yazılan eserin çevirisidir.[56]

31. *Ses Birgün Yankılanır*

Öztürk'ün muhtelif başlık ve konulardan oluşan 28 yazısını içermektedir.[57]

---

[52] Yaşar Nuri Öztürk, *Asrısaadet'in Büyük Kadınları* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2013).

[53] Detaylı bilgi için bk. Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an Verileri Açısından Laiklik* (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2003).

[54] Yaşar Nuri Öztürk, *Cevap Veriyorum (Gerçek Dini Arayanlarla Baş Başa)* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2001).

[55] Yaşar Nuri Öztürk, *Cevap Veriyorum (Gerçek Dini Arayanlarla Baş Başa) 2* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2003).

[56] Mustafa Sibaî, *İslam Sosyalizmi*, çev. Yaşar Nuri Öztürk (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2010).

32. *Depremin Gösterdikleri (Yeni Yüzyıl İçin Uyarılar)*

Öztürk, bu eserde 17 Ağustos depreminin ardından depremin verdiği uyarılarla ilgili bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Eser, Depremin Gösterdikleri, Deprem ve Meselelerimiz, Deprem Diyor ki, şeklinde üç bölümden oluşmaktadır.[58]

33. *Atatürk'ten Sonraki CHP (Çağdaş Yanlış Okumanın Serüveni)*

Öztürk bu eserde, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Atatürk'ten sonraki durumunu ele almış ve çeşitli değerlendirmelerde bulunmuştur.[59]

34. *Türkiye'ye Mektuplar*

Bu eserde, Öztürk'ün Türkiye'ye yönelik çeşitli başlıklarda yazılarına yer verilmiştir. Bu eserinde Öztürk, Türkiye'nin her taraftan kuşatma altında olduğunu vurgulamış ve buna karşı durulması gerektiğini söylemiştir.[60]

35. *Konferanslarım (Bir İmanın Destanlaşması)*

Eserde, Öztürk'ün çeşitli başlıklarda yapmış olduğu on bir konferansı ile ilgili yazıları yer almaktadır.[61]

36. *Asrısaadet Şehitleri (İslâm'ın İlk Tarihi)*

Giriş ve üç bölümden oluşan eserde Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde şehit olan sahâbîlere yer verilmiştir. Öztürk, şehitleri anmanın önemli olduğunu ancak bunun her türlü abartı ve yanlış düşünceden uzak bir şekilde olmasını gerekli görmüştür.[62]

37. *Kur'an Açısından Şeytancılık (Satanizm Ve Ötekiler)*

Giriş ve beş bölümden oluşan eserde Öztürk, amacının Kur'an açısından şeytan ve şeytancılığı ortaya koymak olduğunu söylemiştir.[63]

38. *Kur'an Verileri Işığında Tasavvuf ve Tarikatlar I-II (İslâm Mistisizmi)*

---

[57] Detaylı bilgi için bk. Yaşar Nuri Öztürk, *Ses Birgün Yankılanır!* (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 1998), 7-8.
[58] bk. Yaşar Nuri Öztürk, *Depremin Gösterdikleri (Yeni Yüzyıl İçin Uyarılar)* (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 1999), 11-16.
[59] Detaylı bilgi için bk. Yaşar Nuri Öztürk, *Atatürk'ten Sonraki CHP (Çağı Yanlış Okumanın Serüveni)* (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2004).
[60] Yaşar Nuri Öztürk, *Türkiye'ye Mektuplar* (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2004), 7.
[61] Detaylı bilgi için bk. Yaşar Nuri Öztürk, *Konferanslarım (Bir İmanın Destanlaşması)* (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 1996).
[62] Yaşar Nuri Öztürk, *Asrısaadet Şehitleri* (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 1993), 8.
[63] Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an Açısından Şeytancılık (Satanizm ve Ötekiler)* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2002), 9.

Öztürk bu eserinde, Kur'an penceresinden Tasavvuf ve Tarikatları ele alıp bazı değerlendirmelerde bulunmuştur.[64]

39. *Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar*

Öztürk bu eserinin tasavvuf ve tarikatların tarihi ile ilgili kısa bir çalışma olduğunu ifade etmiştir. Eser, üç kitap ve beş bölümden oluşmaktadır. [65]

40. *Din ve Fıtrat*

Bu eser Öztürk'ün İstanbul ve New York'ta verdiği bazı derslerin içeriğinden oluşmaktadır. Altı bölümden oluşan eserin bölüm başlıkları şu şekildedir; Din Kavramı ve İslâm Bilginlerinin Din Anlayışları, İslâm Kaynaklarında Fıtrat Kavramı, Fıtrat Tavrı Olarak Dua, Fıtratın Belirişi, Fıtrat Dininin Karakteristikleri, Fıtrat Dininin Temel Amaçları.[66]

41. *Çıplak Uyarı*

Üç bölümden oluşan eser, Öztürk'ün makale, sohbet ve röportaj olarak yayımlanmış yazılarından oluşmaktadır. Birinci bölümde Hürriyet Gazetesi'nde yazdığı yazılar, ikinci bölümde, röportajlarından bir kısmı, üçüncü bölümde ise Hürriyet Gazetesi ve diğer gazete ile dergilerde yayımlanmış yazıları yer almaktadır.[67]

42. *Halkın Yükselişi Hareketi (Siyasette Temel Bakış Açıları)*

Bu eserde Öztürk, küresel güçlerin etkilerinden kurtularak, sağlam politikaların sağlanması gerekliliğini vurgulamıştır.[68]

43. *Kur'an'ın Öğrettiği Dualar*

Öztürk, bu eserinde dua konusunu ele almış, nasıl dua edileceği ile ilgili bilgi vermiş ve Kur'an'da bulunan dua örneklerini göstermiştir.[69]

44. *Mevlana Celâleddin Rûmî ve İnsan*

Eser, Mevlânâ'nın hayatı ve eserleri, İslâm ve insan, Rûmî düşüncesinde insan şeklinde üç bölümde oluşmaktadır. Öztürk, Mevlânâ'nın insanlık açısından

---

[64] Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an Verileri Işığında Tasavvuf ve Tarikatlar I-II (İslam Mistisizmi)* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2014).
[65] Yaşar Nuri Öztürk, *Tasavvufun Ruhu Ve Tarikatler* (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 1990), 7.
[66] Yaşar Nuri Öztürk, *Din Ve Fıtrat* (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 1990).
[67] Yaşar Nuri Öztürk, *Çıplak Uyarı* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 1992).
[68] Detaylı bilgi için bk. Yaşar Nuri Öztürk, *Halkın Yükselişi Hareketi (Siyasette Temel Bakış Açıları)* (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2004).
[69] Detaylı bilgi için bk. Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an'ın Öğrettiği Dualar* (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 1998).

önemli bir şahsiyet olduğunu ve onun hayatı ile ilgili çalışmaların genellikle Müslüman olmayan kimseler tarafından ele alındığını bunların yetersiz olduğunu söylemiştir. Öztürk, bu eserin Mevlânâ ile ilgili yapılacak nitelikli çalışmalara vesile olmasını temenni etmiştir.[70]

45. *Kur'an Açısından Küresel Âfetler*

Eser, kutsal metinleri okumak ve anlamak şeklindeki giriş, Kur'an'ın Varlık, Evren ve Dünyaya Bakışı, Kur'an'ın Küresel Afetler Terminolojisi, Ahenk ve Mutluluk Yurdu: Cennet, Düzensiz Nüfus Artışı Afeti şeklinde dört bölümden oluşmaktadır.[71]

46. *İslâm Düşüncesinde Bir Dönüm Noktası Kuşadalı İbrahim Halvetî*

Eser, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Kuşadalı İbrahim Halvetî'nin Kişiliği ve Faaliyetleri, ikinci bölümde Tasavvufi Düşünceleri, üçüncü bölümde ise Mektupların Metinleri ele alınmıştır. Kuşadalı İbrahim Halvetî, Öztürk'ün doktora çalışma konusudur. Öztürk, bu eserinin konusu bakımından ilk ve tek çalışma olduğunu belirtmiştir.[72]

47. *İslâm'da Büyük Günahlar*

Öztürk'ün, günah kavramı ve günah konusu üzerinde durduğu bu eser kendi içinde dört kitap ve toplam on bölümden oluşmaktadır. Günahları, Allah haklarını zedeleyen günahlar, kul haklarını zedeleyen günahlar ve lanet konusu olan günahlar şeklinde değerlendirmiştir.[73]

48. *Sevgiliye Mektuplar*

Bu eserde Öztürk'ün çeşitli başlıklarda 26 yazısı bulunmaktadır.[74]

49. *Ehlibeytin Annesi Hazreti Fâtıma*

Eser, evlilik öncesi hayatı, evlilikten ölüme kadar, Hz. Fâtıma'nın kişiliği ve tarihteki yeri şeklinde üç bölümden oluşmaktadır. Öztürk, Hz. Fâtıma'ya *Asrısaadet'in Büyük Kadınları*, isimli eserinde yer verdiğini ancak yoğun talep

---

[70] Yaşar Nuri Öztürk, *Mevlâna Ve İnsan* (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 1992), 7-8.
[71] Detaylı bilgi için bk. Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an Açısından Küresel Afetler* (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2008).
[72] Yaşar Nuri Öztürk, *İslam Düşüncesinde Bir Dönüm Noktası Kuşadalı İbrahim Halvetî* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2013), 9.
[73] Yaşar Nuri Öztürk, *İslam'da Büyük Günahlar* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2020).
[74] bk. Yaşar Nuri Öztürk, *Sevgiliye Mektuplar (Teofilozofik Tahliller)* (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2019).

üzerine bu şekilde geniş bir çalışmanın yapıldığını söylemiştir. Ona göre Hz. Fâtıma ile ilgili Cemal Söğüt'ün çalışması dışında nitelikli bir çalışma bulunmamaktadır.[75]

50. *Fâtiha Suresi Tefsiri*

Bu eserde, Fâtiha Suresi'nin tefsirine yer verilmiştir. Öztürk, dinin iyi anlaşılması ve batıl inançlardan temizlenmesi için tefsir çalışmasının tamamlanmasını beklemeyerek sureleri önem sıralarına göre parça parça yayınladıklarını ifade etmiştir.[76]

51. *Anadilde İbadet Meselesi*

Bu eser Anadilde İbadetin Anlamı, Önemi ve Çerçevesi, İslâm Mirasının İbadetle İlgili Verileri şeklinde iki bölüm ve Kur'an'ın Öğrettiği Dualar şeklindeki ek bölümden oluşmaktadır. Öztürk, anadilde ibadet hakkının Hz. Peygamber ve sahâbe tarafından insanlara verildiğini ancak sonraki zamanlarda bu hakkın insanların elinden alındığını söylemiştir.[77]

52. *Kur'an'ı Anlamaya Doğru*

Bu eserde Öztürk'ün Kur'an'ın anlaşılmasına yönelik çeşitli başlıklarda haftalık gazete yazıları yer almaktadır.[78]

53. *Bosnalı Muhammed Tevfik Halveti*

Üç bölümden oluşan eserin birinci bölümünde Muhammed Tevfik Halveti'nin Hayatı, kişiliği ve düşüncelerine yer verilmektedir. İkinci bölümde mektuplarının sadeleştirilmiş haline yer verilirken üçüncü bölümde ise mektupların orijinal metinleri yer almaktadır. Öztürk bu konuda tek çalışmayı kendisinin yaptığını ifade etmiştir.[79]

54. *The Eye Of The Heart*

Bu eser Öztürk'ün Redhouse Press için hazırladığı tasavvuf ve tarikatlar ile ilgili bir çalışmayı içermektedir.[80]

55. *Kur'an'ın Yarattığı Devrimler*

---

[75] Yaşar Nuri Öztürk, *Ehlibeyt'in Annesi Hazreti Fâtıma* (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2013), 7-8.
[76] Yaşar Nuri Öztürk, *Fâtiha Suresi Tefsiri* (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 1997), 5.
[77] Yaşar Nuri Öztürk, *Anadilde İbadet Meselesi (Çiğnenen Bir Kitlesel Hakkın Savunulması)* (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2002), 5.
[78] Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an'ı Anlamaya Doğru* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 1999).
[79] Yaşar Nuri Öztürk, *Son Devir Türk Tasavvufu Ve Bosnalı Muhammed Tevfik Halvetî* (İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 1991), 8.
[80] Yaşar Nuri Öztürk, *The Eye Of The Heart* (İstanbul: Redhouse Yayınları, 1995).

Eser 6 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Devrim Yaratan Devrim: İsyan, ikinci bölümde, Devrimleri Başarılı Kılacak Devrim: Şirkin Deşifre Edilmesi, üçüncü bölümde, Mevcudu Yıkarak Yaratılan Devrimler, dördüncü bölümde, Olmayanı Getirerek Yaratılan Devrimler, beşinci bölümde, Kur'an'ın Bilgi Toplumu Talebi, altıncı ve son bölümde, Kur'an'ın Sorduğu Devrim Sorular şeklindeki başlıklar altında konular işlenmiştir.[81]

56. *İmam-ı Azam Savunması (Şehit Bir Önder İçin Apolocya)*

Eser, giriş ve beş bölümden oluşmaktadır. Bölüm başlıkları sırasıyla şu şekildedir; İmamı Âzam'ın Kimlik Dosyası, İthamlar ve Cevapları, Muhammed İkbal'in Savunması, Savunmanın Son Sözleri, Bugünkü Ehl-i Sünnetin İmamı Âzam'a Ters Düşen Kabulleri. Öztürk, Ebû Hanîfe'nin görüşlerine yer verdiği Arapçılığa Karşı *Akılcılığın Öncüsü İmamı Âzam* isimli eserin çok ilmi ve kapsamlı olduğu gerekçesiyle şikâyet konusu olduğunu ve bu eserin özeti mahiyetinde bir eser istendiğinden dolayı bu kitabın kaleme alındığını ifade etmiştir.[82]

57. *Yeniden Yapılanmak (Kur'an'a Dönüş)*

Öztürk, bu eserde 13 başlık altında çeşitli konular hakkındaki görüşlerini açıklamıştır.[83]

58. *Dinde Reform Değil İslâm'da Tecdit (Peygamber'in Yüklediği Görev) (2 Cilt)*

İki ciltten oluşan eser, dört bölüm ile sonuç bölümünden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Tecdidin Anlamı ve Önemi, İkinci Bölümde, Tecdidin Engelleri, Üçüncü Bölümde, Tecdidin Metodolojisi ve Dördüncü Bölümde Tecdidin Vaatleri üzerinde durulmuştur. Sonuç bölümünde ise Batı Dünyası ve İslâm Dünyasına Yönelik Öztürk'ün teklifleri yer almaktadır.[84]

---

[81] Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an'ın Yarattığı Devrimler* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2014).

[82] Yaşar Nuri Öztürk, *İmamı Âzam Savunması (Şehit Bir Önder İçin Apolocya)* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2017), 9-10.

[83] Yaşar Nuri Öztürk, *Dinde Yeniden Yapılanmak (Kur'an'a Dönüş)* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 1998).

[84] Yaşar Nuri Öztürk, *Dinde Reform Değil İslam'da Tecdit (Peygamber'in Yüklediği Görev)* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2018); Yaşar Nuri Öztürk, *Dinde Reform Değil İslam'da Tecdit (Peygamber'in Yüklediği Görev)* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2018).

Makale ve Bildirileri

1. *Bir Fıtrat Dini Olarak İslâmın Karakteristikleri*

Bu makalede İslâm'ın karakteristik niteliklerine değinen Öztürk, İslâm'ın evrenselliğine vurgu yapmış, tevhid ve vahdet dini, merhamet ve cihad dini olduğunu belirterek değerlendirmelerde bulunmuştur.[85]

2. *İnsan-ı Kâmil Olarak Hz. Muhammed (s.a.v)*

Hz. Peygamber'in insan-ı kâmil vasfından bahseden Öztürk, O'nun emin kişiliğine mesajının evrenselliğine, rahmet olarak gönderilişine, irşat vazifesine ve gerçekçilik özelliğine sahip olması gibi konulara değinmiştir.[86]

3. *İnsan-Allah Diyaloğu*

Öztürk bu bildirisinde, insan-Allah diyaloğu ile ilgili görüşlerini ifade etmiştir. Fatiha Suresinin insan-Allah diyaloğunun bir göstergesi olduğunu ve burada öncelikli olarak Allah'ın konuştuğunu sonrasında ise Allah tarafından insanın konuşturulduğunu ifade etmiştir.[87]

4. *Kur'an Ahlâkı*

Öztürk, "Kur'an Ahlâkı" konusunda Türkiye'de yaklaşık elli, Avrupa'da ise yaklaşık yirmi konferans verdiğini söylemiştir. İslâm adı altında İslâm'la hiç ilgisi olmayan şeylerin ortaya çıktığını bunun önüne geçmek için Kur'an'ın dikkate alınması gerekliliğine vurgu yapmıştır.[88]

Peygamberlerin aşırı övülerek şirke yol açıldığını belirten Öztürk, Kur'an'a uygun olmayan bir sözün Hz. Peygamber'e ait olamayacağını ifade etmiştir.[89]

5. *Kur'an Dininin Evrensel Boyutları*

Öztürk, bu bildirisinde Kur'an dışında zikredilen şeylerin İslâm'dan sayılamayacağını belirtmiştir. Dinde söz hakkının sadece Allah'a ait olduğunu hiç kimsenin böyle bir söz hakkına sahip olmadığını, peygamberlerin de buna dâhil

---

[85] Yaşar Nuri Öztürk, "Bir Fıtrat Dini Olarak İslâm'ın Karakteristikleri", *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 3 (1985), 257-276.
[86] Detaylı bilgi için bk. Yaşar Nuri Öztürk, "İnsan-ı Kâmil Olarak Hz. Muhammed (s.a.v)", Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989).
[87] Yaşar Nuri Öztürk, "İnsan-Allah Diyaloğu", *I. Kur'ân Sempozyumu,* ed. Mehmet Akif Ersin vd. (Ankara: Bilgi Vakfı Yayınları, 1994), 355-356.
[88] Yaşar Nuri Öztürk, "Kur'an Ahlakı", *İslâm'ın Işığında Kadın,* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 141.
[89] Öztürk, "Kur'an Ahlakı", 144-146.

olduğunu ancak onların Allah'ın gönderdiklerini açıklama görevinin olduğunu ifade etmiştir. Devamında ise sunulan bildiriler ve konuşulan bazı konularla ilgili eleştirilerini dile getirmiştir.[90]

6. *Kur'an-ı Kerim Ve Sünnetin Tasavvufî Verileri*

Öztürk bu makalesinde Kur'an ve Hz. Peygamber'in sünnetinden hareketle tasavvufi-mistik anlayışa dair bazı açıklamalarda bulunmuştur. İnsanları doğruya ve mutluluğa götürecek bir zümreye ihtiyaç olduğunu, bu zümrenin de tasavvuf kurumu tarafından yetiştirildiğini ifade etmiştir.[91]

7. *Kur'an'a Göre Hukuk Devleti Ve İnsan Hakları*

Öztürk bu makalesinde hukuk devleti ve hukuk devletinde insan hakları konusu ile ilgili genel açıklamalar yapmış ve bu konunun Kur'an açısından gerekli olan esaslarını belirtmiştir.[92]

8. *Kur'an'da İnsan Kavramı*

Öztürk bu makalede, insanın maddi ve ruhsal olmak üzere iki yönünün olduğunu belirterek insan kavramı, insanın yaratılışı ve yaratılışındaki evrelerin yapısı, özellikleri vb. konuları ele almıştır.[93]

9. *Kurban Kesmek İbadet mi?*

Bu makalede Öztürk, fıkhi açıdan kurban kesmenin sünnet veya vacip olduğu yani farz olmadığı şeklinde bir görüşün olduğunu ancak bunun fiili olarak farz gibi değerlendirildiğini belirtmiştir. Kurbanın bir ibadet olmadığını, bir yardım türü olduğunu dolayısıyla kurban eti yerine başka şekillerde de bu yardımın yapılabileceğini söylemiştir.[94]

Diğer bazı makaleleri:

10. *Rasâil as-Sahl. b Abdillah at-Tustari*

11. *Insurance and Indemnity Contracts from the Islamic Point of View*

12. *Al Âdab as Saniyya li Man Yurîdu Tarîka Sâdât al-halvatiyya*

---

[90] Yaşar Nuri Öztürk, "Kur'an Dininin Evrensel Boyutları", *I. İslam Düşüncesi Sempozyumu*, ed. Mehmet Bekâroğlu (İstanbul: Beyan Yayınları, 1995), 224.

[91] Yaşar Nuri Öztürk, "Kur'an'ı Kerim ve Sünnetin Tasavvufî Verileri", *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1986), 236.

[92] Detaylı bilgi için bk. Yaşar Nuri Öztürk, "Kur'an'a Göre Hukuk Devleti ve İnsan Hakları", *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1999).

[93] Detaylı bilgi için bk. Yaşar Nuri Öztürk, "Kur'an'da İnsan Kavramı", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (2001).

[94] Yaşar Nuri Öztürk, "Kurban Kesmek İbadet mi?", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2000), 1-5.

13. *Gönüller Sultanı Hacı Bektaşi Veli*
14. *Hacı Bektaş'ın Düşünce Dünyası*
15. *Hallâcî Tasavvuf Geleneğinin İblis Anlayışı*
16. *Muhammed İkbal'i Tanıyabilmek*
17. *Ehlibeyt Aşıkı İmamı Âzam*
18. *Kur'anı Tebliğin Mahiyeti ve Metodu*

3.4. Öztürk'ün Yararlandığı Kaynaklar

Öztürk'ün eserlerinde sıklıkla yararlandığı kaynakları çalışmamızda belirtmemizin onun görüşlerinin dayanak noktalarını anlamak adına faydalı olacağını düşünüyoruz. Eserleri incelendiğinde Öztürk'ün hadis ve sünnete karşı ciddi iddia ve eleştirileri olmasına ve hatta çalışmamızda da görüleceği üzere hadis alanında eserleri olan müelliflere karşı da sert eleştirileri olmasına rağmen, Buhârî, Müslim (öl. 261/875), İbn Mâce (öl. 273/887) vb. Kütüb-i sitte kaynaklarından görüşlerini desteklemek adına faydalandığını görmekteyiz. Aynı zamanda Öztürk, hadis ve sünnet konusunda Ebû Hanîfe'nin görüşlerine de sıklıkla başvurmuştur. Nitekim Öztürk'ün Ebû Hanîfe'nin görüşlerini ele aldığı, *Arapçılığa Karşı Akılcılığın Öncüsü İmam Azam Ebû Hanîfe (Esas Fikirleri Gölgelenen Lider)* ve *İmam-ı Azam Savunması (Şehit Bir Önder İçin Apolocya)* isimli eserleri bulunmaktadır.

Öztürk'ün sıklıkla Mısırlı yazar Mahmûd Ebû Reyye'nin (öl. 1390/1970) eserlerinden faydalandığı görülmektedir. Yazarın özellikle *Edvâʾ ʿale's-sünneti'l-Muhammediyye* isimli eserinde hadis ve sünnet ile ilgili şüpheci yaklaşımı bulunmaktadır. Sahâbe ve özellikle Ebû Hüreyre ilgili görüşlerinden dolayı ona çeşitli reddiyeler yazılmıştır. Ebû Reyye, sünnetin tahrife uğradığını ve içinde birbiriyle uyuşmayan hususların bulunduğunu ve sahih olarak ifade edilebilecek hadislerin sayıca az olduğunu öne sürmüştür. Hadislerin güvenilirliğine şüphe ile bakmıştır. Ancak Ebû Reyye, görüşlerini desteklemek amacıyla rivayetleri tahrif etmekle itham edilmiş olduğunu belirtmek isteriz. [95] Öztürk'ün eserlerinde başka bir Mısırlı yazar ve tarihçi olan Ahmed Emîn'in (öl. 1373/1954) görüşlerinden etkilendiğini görmekteyiz.

[95] M.Yaşar Kandemir, "Ebû Reyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* 1994), (Erişim 10 Haziran 2022).

Öztürk'ün Nâsırüddin el-Elbânî'yi (öl. 1410/1999) "Yüzyılımızın Hadis Allamesi" olarak ifade ettiğini ve görüşlerinden yararlandığını görmekteyiz.[96] Elbânî, klasik eserlerdeki rivayetleri zayıf ve sahih şeklinde sınıflandırmasından dolayı eleştiriler almış ve ona reddiyeler yazılmıştır. Yaptığı çalışmalarda, ilmi kriterler yerine insanların günlük hayatına odaklanmayı amaçladığı ifade edilmiştir.[97]Öztürk'ün Elbânî'nin, *Silsiletü'l-Ahâdîs es-Sahîha* vb. eserlerinden yararlandığı görülmektedir.

Öztürk, "mürşidim" olarak ifade ettiği Hintli Müslüman düşünür ve şair Muhammed İkbal'in görüşlerinden etkilenmiştir.[98] İkbal'in İslâm hakkında ve diğer konularda yazılmış pek çok eseri mevcuttur. Öztürk'ün, bazı konularda Süleyman Ateş ve Hüseyin Atay'dan etkilendiği ve eserlerinde görüşlerinden faydalanmış olduğu görülmektedir.[99]Öztürk'ün doktora tezinin de konusu olan, "19. Yüzyılın müceddidi" olarak ifade ettiği ve sıklıkla eserlerinde görüşlerine yer verdiği bir başka isim ise Halvetî-Şâbânî tarikatının Kuşadaviyye kolunun kurucusu Kuşadalı İbrâhim Efendi'dir (öl. 1262/1846).[100]

Öztürk'ün yukarıda geçen kaynaklar haricinde de pek çok kaynağa başvurduğunu görmekteyiz. Ancak konumuz açısından baktığımızda ağırlıklı olarak yukarıda zikri geçen isim ve kaynakların daha fazla kullanıldığını ifade edebiliriz.

---

[96] Öztürk, *İmamı Âzam*, 96.

[97] İbrahim Hatipoğlu, "Nâsırüddin el-Elbânî", *Türkiye Diyanet Vakfi İslâm Ansiklopedisi,* 2006), (Erişim 11 Haziran 2022).

[98] Cevizoğlu, *Soruyorum*, 28-30.

[99] bk. Ebubekir Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi* (İstanbul: Kayıhan Yayınevi, 1997), 171-174.

[100] Öztürk, *Kuşadalı İbrahim Halvetî*, 9.

BİRİNCİ BÖLÜM
YAŞAR NURİ ÖZTÜRK'ÜN HADİS VE SÜNNET HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Bu bölümde Öztürk'ün Hz. Peygamber, sahâbe, sünnet ve hadis konusundaki görüşleri ele alınmıştır. Onun hadis ve sünnet konusundaki görüşlerinin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için öncelikle Peygamber tasavvuru açıklanmıştır. Ardından Hz. Peygamber'in ümmîliği, beşer oluşu, teşrî yetkisi, tebliğ ve tebyîn yetkisi, resule itaat meselesi ve mucize ile ilgili konular ele alınmıştır. Öztürk'ün sahâbe tanımı, udûl meselesine bakışı ve onun perspektifinden bazı sahâbîlerin hadis ile ilgili tutumları açıklanmıştır.

1.1. Peygamber Tasavvuru

Peygamber, Allah'ın seçmiş olduğu ve emir ve yasaklarını insanlara bildirmekle görevli olduğu kişidir.[101] Kur'an'da peygamberlerin özelliklerine değinilmiş, onların görev ve sorumlulukları hakkında bilgi verilmiştir. Peygamberlerin temel vazifesinin tebliğ olduğu açıklanmıştır.[102] Bununla bağlantılı olarak peygamberlerin uyarıcı ve müjdeleyici özellikleri de ön plana çıkmaktadır.[103] Peygamberlerin insanlar arasından gönderilmiş olan birer beşer oldukları[104] hususunda çokça durulmuş, onların da Allah'ın emir ve yasaklarına muhatap oldukları ve bu konuda diğer insanlardan farklı olmadıkları vurgulanmıştır.[105] Peygamberlerin diğer insanlardan ayrılan yönünün vahiy almak olduğu belirtilmiştir.[106] Hristiyan ve Yahudilerin Hz. Îsâ ve Hz. Üzeyir için ortaya koyduğu şirk anlayışı üzerinde durularak peygamberlerin beşer ve kul vasıfları hatırlatılmış, aşırı yüceltici yaklaşımdan uzak durulması hususunda uyarılarda bulunulmuş,[107] peygamberlerin diğer insanlar gibi ölümlü oldukları[108] vurgulanmıştır.[109]

İlk insan Hz. Âdem'den itibaren Allah, insanların doğru yoldan sapmamaları için peygamberler göndermiştir. Peygamberlerin hepsi insanlar

---

[101] Yusuf Şevki Yavuz, "Peygamber", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* 2007), (Erişim 27/02/2022).
[102] Ayetler için bk. er-Ra'd 13/40; en-Nahl 16/35; el-A'râf 7/79; el-Hicr 15/94.
[103] Salih Yanıkkaya, *Kur'ân Çerçevesinde Peygamberlik ve Hz. Peygamber* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 73-74.
[104] Ayetler için bk. el-A'râf 7/79; Yûnus 10/47; en-Nahl 16/113; İbrâhîm 14/4; Tâhâ 20/ 113,114; es-Secde 32/44.
[105] Ankebût 29/45.
[106] el-Ahkâf 46/9.
[107] Âl-İmran 3/144-148; Bu konu hakkında ayrıca bk. Mehmet İlhan, "Kur'an'da Peygamberlerin Görev ve Özellikleri", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13/3 (2021), (Erişim 01 Ocak 2022), 90.
[108] Âl-i İmrân 3/144-148
[109] Bu konu hakkında ayrıca bk. Muhammed İbn İshak, *Siyer,* çev. Sezai Özel, thk. Muhammed Hamidullah (İstanbul: Akabe Yayınları, 1988), 185-194; Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakāt'ül-Kübrâ,* nşr. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru's- Sâdır, 1960), 53-55.

arasından seçilmiştir. Onlar da diğer insanlar gibi yaşamlarını devam ettirebilmek için çalışmışlardır. İnsani özellikler açısından diğer insanlarla aynı özelliklere sahip olan peygamberler, doğup bir yaşantı sürüp vefat etmişlerdir. Allah'ın izin vermesiyle mucize gösterebilmiş ve Allah'ın bildirmesiyle gaybı bildikleri olmuştur. Peygamberliklerinin ispatı için mucize göstermeleri, vahiy alıp bunu insanlara tebliğ etmeleri, doğru sözlü ve dürüst olmaları, zelle olarak ifade edilen küçük hatalar dışında günah işlemekten korunmuş olmaları gibi özellikler peygamberlerin vasıflarıdır.[110]

Hz. Peygamber'in yetki sınırları başta olmak üzere onunla ilgili olarak pek çok konuda çeşitli değerlendirmeler ve açıklamalar yapılmıştır. Burada Öztürk'ün hadis ve sünnet hakkındaki görüşlerinin daha sağlıklı bir şekilde anlaşılması amacıyla Öztürk'ün Hz. Peygamber hakkındaki bir takım görüşlerini başlıklar altında sıralayacağız.

1.1.1. Peygamberlik Müessesi

Öztürk'e göre peygamberlerin sayısı sadece Kur'an'da ismi geçen peygamberlerle sınırlı değildir. İsmi Kur'an'da geçmeyen belki de binlerle ifade edilebilecek peygamberler gelmiştir. Eflatun, Sokrates, Montesquieu gibi kimseler vahyin ışığından faydalanmış kimselerdir. Bu gibi kimselerin Kur'an'da isimleri geçmemekle beraber Kur'an çerçevesinde onların peygamber olduklarına kesin bir şekilde karşı çıkılamaz.[111] Sokrates'e izafe edilen sözlere bakıldığında onun tevhid mücadelesi verdiğini ve şirke karşı koyduğunu anımsatan ifadeleri bulunmaktadır.[112] Öztürk, Sokrates'in görevlendirilmiş bir peygamber olabileceğine ihtimal vererek kendisine göre onun peygamber olma olasılığının kuvvetli olduğunu aktarmıştır. [113] Bu konu hakkında çeşitli tartışmalar yapılmışsa da Sokrates başta olmak üzere Öztürk'ün yukarıda değindiği kimselerin peygamber olup olmadıkları hususunda kesin bir sonuca ulaşmak mümkün değildir.[114] Zaten o da bu kişilerin peygamberliğine ihtimal verdiğini açıklamıştır. Nitekim yine Öztürk'ün yukarıda

---

[110] Yavuz, "Peygamber".
[111] Öztürk, *İslam'da Tecdit 2*, 214-215.
[112] Öztürk, *İmamı Âzam*, 241.
[113] Öztürk, *İmamı Âzam*, 243.
[114] Bu konu hakkında bk. Mehmet Önal, "Sokrates Bir Peygamber midir?", *Tabula Rasa&Teoloji* 19 (2007).

ifade ettiği gibi peygamberlerin sayısı hakkında Kur'an'da bir sayı verilmemiş her kavme bir peygamber gönderildiği ifade edilmiştir.[115]

Peygamberlik müessesinin önemine değinen Öztürk, peygamberlerin Allah'ın kontrolü altında olduğunu ve buna göre hareket ettiklerini ancak bu müessese devre dışı bırakıldığında herkesin kendi arzu ve isteğine göre hareket edip dini istismar edebildiklerini söylemiştir.[116] Bu durumla ilgili olarak deistlerin peygamberlik anlayışlarına değinen Öztürk şunları söylemiştir:

> Semitik dinlerde,[117] peygamberler, özellikle Musa, İsa ve nihayet Muhammed, Allah'tan daha üstün bir konuma getirilmiştir. Bunu hiç saklamayalım. Bu, o nebilerin davalarına, misyonlarına tamamen aykırı olduğu halde yapılmıştır. Neden? Sebep belli; Onları basamak yaparak inşa edilen mabet ve ibadet hayatı, kitleleri sömürmenin olmazsa olmaz sürdürüldüğü sürece gerçek ve samimi dindarlık var olamaz. Deistlere göre, bunu kırmanın yolu yapıyı geriye doğru tâ'dîl etmektir. Yani peygamberleri işlevsiz kılmakla bitecek bir yapılanmaya gitmektir. Bu anlamda bir işlevsizleştirme, gerçek anlamda bir işlevli kılmanın ta kendisidir. Çünkü peygamberlerin istediği, dinci tasallutun dayattığı işlevler değildir.[118]

Yukarıdaki ifadelerden yola çıkacak olursak Öztürk, semavî dinlerde peygamberlerin asıl konumlarından farklı bir şekilde yüceltildiğini, deizmin de bunun önüne geçebilme adına peygamberleri devre dışı bıraktığını böylelikle de aslında peygamberlerin asıl işlevinin dayatmalardan korunmuş olduğunu açıklamıştır. Deizmi, "dinci dayatmaları dışlamak" şeklinde tanımlayan Öztürk, deistlerin peygamberlerin asıl amacının Allah'a yöneltmek olduğunu savunduklarını ve peygamberlerin bazı dayatmalar neticesinde asıl konumlarından farklı bir şekle sokulmak istendiğini, savunduklarını aktarmıştır.[119]

Öztürk, peygamberlik ile ilgili sorulacak muhtemel bir soruyu sormuş ve cevabını yine kendisi vermiştir:

> …'Peygamber'i dışlayıp Peygambersiz bir din mi icat edelim?' Cevap şudur: Hayır, hâşâ! Peygambersiz din, otomatik olarak Kur'an'sız bir din demektir. Ama Kur'an'lı bir dininin Peygambersiz bir din olması söz konusu edilemez. Çünkü Peygamber Kur'an'ın içinde tüm boyutlarıyla vardır. Ama hadislerin içinde Kur'an bütün boyutlarıyla yoktur.

---

115 Yûnus 10/47; en-Nahl 16/63; ez-Zuhruf 43/6; Ayrıca bk. İlhan, "Peygamber'in Görevleri", 104-106.
116 Öztürk, *Deizm*, 323.
117 Sami dil ailesi coğrafyasında ortaya çıkmış dinlerdir. Bunlar; Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'dır.
118 Öztürk, *Deizm*, 16.
119 Öztürk, *Deizm*, 16-17.

> Siz dikkat edin de Peygambersiz bir din olmasın iddiası altında Kur'an'sız bir din icat etmeyin. Mesela, Yeşil Kuşak İslâmı, Ilımlı İslâm gibi.[120]

Öztürk'ün aktarmış olduğu deizmin peygamberi işlevsiz kılmasının sebeplerini aktarmıştık. Aslında burada onun da buna yakın bir peygamber anlayışı ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. Yukarıda da ifade ettiği üzere Peygambersiz bir dini anlayışın olamayacağını ama kitabın ortadan kaldırıldığı veya yok edildiği dini inanışların var olduğunu söylemiş, Hristiyanlıktan örnek vermiştir. Hz. Îsâ'ya indirilmiş olan kitabın yani İncil'in ortadan kaldırılıp bozulmuş bir hale sokulduğunu söylemiştir. Dolayısıyla bu tür bir tehlikenin İslâm için yani Kur'an için de söz konusu olduğunu söylemiştir. Yani Kur'an'ın ikinci plana atılarak hadislerin Kur'an'ın önüne geçtiği bir durumun olabileceğini burada tercihin Kur'an'dan yana olması gerektiğini vurgulamıştır.[121]

1.1.2. Hz. Peygamber'den Sonra Allah'ın İnsanlarla İletişimi

Öztürk, Hz. Peygamber'le birlikte vahyin sona erdiğini ancak Allah'ın insanla olan iletişiminin ilham yoluyla devam ettiğini söylemiştir. İlhamı "kurumsal olmayan vahiy" şeklinde ifade etmiş ve buna delil olarak Râgıp el Isfahâni'nin *el-Müfredât'ta* yer verdiğini ifade ettiği bir hadisi delil getirmiştir. *"Vahiy bitmiş mübeşşirât (Allah'tan gelen müjde ve işaret bilgiler) kalmıştır. Bunlar, müminin rüyası, ilham, teşhir ve uykuda içe doğan bilgilerdir."*[122] Pek çok hadis kitabında yer alan ve bazılarında isnadının sahih olduğu vurgulanan[123] bu hadiste ona göre bahsedilen rüya tabiri normal rüyadan ayrı olarak vasıtasız bilgiye işarettir. Yine bu hadisteki teşhir, "içgüdüsel yönlendirmeye" işarettir. Ancak, vasıtasız bilginin sadece muhatabı için bağlayıcı olabileceğini ondan başkasını bağlamayacağını ifade etmiştir.[124]

Peygamberlik müessesini Hz. Peygamber'le bittiğini[125] söyleyen Öztürk, ancak vahyin insanlara tebliği şeklinde olan risalet görevinin devam ettiğini ve bu tebliğ görevini yapan her kişinin de bu açıdan resul olduğunu ifade etmiştir. Ancak

---

[120] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 327.
[121] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 327-328.
[122] Bu hadis için bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail Buhârî, *el-Câmiʿu's-sahîh*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr (Dâru Tavki'n-Necât: 1422/2001), "Ta'bir" 5; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmiʿu's-Sahîh*, nşr. Muhammed Fuad Abdulbaki (Kahire: Dâru İhyai'l-Kutubi'l Arabiyye, 1336/1918), "Salat" 207-208.
[123] Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman ed- Dârimî, *Sünen*, nşr. M. Hâmid el-Feykî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l İlmiyye, 1992), 2184.
[124] Öztürk, *400 Soruda İslam*, 32-33.
[125] el-Ahzâb 33/40.

burada zikredilen resul kavramının, peygamberlik anlamında kullanılmadığını, bu kavramın elçilik vazifesi anlamında kullanıldığını ifade etmiştir. Nitekim bu anlamda Kur'an'ın bulutlara ve rüzgârlara bu vazifeyi yüklediğini ifade etmiştir.[126]

Ona göre, Hz. Peygamber dinin tebliğcisidir. Ne o ne de bir başkası "dinin kurucusu", şeklinde bir unvan taşımamaktadır. Bununla beraber, Hz. Peygamber'in "kurtarıcı" olarak da bir unvanı bulunmamaktadır. Çünkü İslam dininde böyle bir şey söz konusu değildir. Hz. Peygamber insanları Allah adına aydınlatan ve irşad eden bir kimsedir. Hz. Peygamber'le beraber başka kimselerin "mürşitlik dönemi" kapanmıştır, vefatından sonra ise bu görev ilim yoluyla olacaktır.[127]

Aklın da aynı zamanda peygamber olduğunu savunan Öztürk, ancak aklın davranışlarından sorumlu olması için tek başına yeterli olmadığını ve dolayısıyla bir peygambere ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir.[128] Ona göre: *"Kur'an bize gösteriyor ki "Allah'ın indirdiği" başlığının altına ilk yazılacak olan, akıldır. Bundan da önemlisi, akıl, Allah'ın indirdiklerinin tümünün komutanıdır."*[129]

Peygamberlerin vahiy süreci sadık rüyalarla başlamıştır. Vahyin sona erip sadık rüyaların kalacağı ile ilgili hadiste[130] doğrudan vahiy olmamakla birlikte rüyalar ile vahiy arasında bir ilişki kurulmuştur. Rüyanın genel bir bilgi değerine sahip olabilmesi için ancak peygamberler söz konusu olduğunda geçerli olmaktadır. Kur'an'da rüya ile gelen bir vahyin bulunmadığı da ifade edilen hususlar arasındadır.[131] İlham konusu da buna benzer şekilde değerlendirilmiştir.[132]

1.1.3. Hz. Peygamber'in Hayatını Anlatan Eserler ve İsrâiliyat

Kur'an'da Hz. Peygamber ile ilgili tanıtıcı bilgiler yer almaktadır. Ancak Kur'an'da, Hz. Peygamber'in insani özellikleri üzerinde durulurken, Kur'an harici

---

[126] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 369.
[127] Öztürk, *Dincilik*, 233.
[128] Öztürk, *Deizm*, 100-101.
[129] Öztürk, *İslam'da Tecdit 2*, 170.
[130]Ebû Hüreyre radıyallahu anh, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'i şöyle buyururken işittim, dedi:"Ümmete, nübüvvetten sonra sadece mübeşşirât kalmıştır." Ashâb: Mübeşşirât nedir? diye sorunca, Resûl-i Ekrem: "Sâlih rüyadır" buyurdu. Bu rivayet için bk. Buhârî, "Ta'bir" 5; Müslim, "Salât" 207-208; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî İbn Mâce, *Sünen*, nşr. Muhammed Fuâd Abdulbâki (Mısır: Dâru İhyâi'l-Arabiyye, 1372/1952), "Rü'yâ" 1; Süleyman b. Eş'as es-Sicistâni el-Ezdi Ebû Dâvûd, *Sünen*, nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd (Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.), "Salât" 143; Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre Tirmizî, *el-Câmi's-Sahih (Sünenü't-Tirmizî)*, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir (Mısır: Mektebetü Mustafa el-Bâb el-Halebi, 1978), "Rü'yâ" 2; Ebû Addirrahmân Ahmed ibn Şuayb Nesâî (Abdulfettâh Ebû Gudde), Sünen (1986),
[131] Faruk Beşer, "Vahiy: Keyfiyeti, Alanı ve Devamlılğı Konusunda Bir Anlama Denemesi", *Usûl İslam Araştırmaları* 3 (2005), 46.
[132] bk. Mehmet Akif Ceyhan, "Allah-İnsan İletişimi Açısından Vahiy", *Kader* 16/2 (2018), 359.

anlatımlarda insanüstü bir peygamber anlayışının hâkim olduğu ile ilgili eleştiriler yapılmıştır. Bu şekildeki bir Peygamber anlayışının önüne geçilebilmesi için de Hz. Peygamber'in Kur'an'dan tanıma gerekliliği vurgusu yapılmıştır.[133] Öztürk de bu fikirdedir.

Öztürk, Hz. Peygamber'in ahlakının, yaşam tarzının ve sünnetinin kaynağı Kur'an olduğu için Hz. Peygamber'i tanımanın en iyi yolunun Kur'an olduğunu, Kur'an dışı kaynaklarla tanımaya çalışmanın neticesinde uydurmalarla karşılaşılacağını ve bu şekilde Hz. Peygamber'i yanlış tanımanın ve anlamanın kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir.[134] Geleneğin birden fazla Muhammed anlayışı ortaya çıkardığını öne sürmüş, bu konuda şunları söylemiştir: *"…Geleneğin Muhammed'i, tasavvuf geleneğinde başka, fıkıh geleneğinde başka, hadis geleneğinde daha başkadır. Yani geleneğin Muhammed'i kimdir sorduğunuzda karşınıza birbiriyle uyuşmayan, hatta çelişen birkaç Muhammed çıkmaktadır."*[135] Bu şekildeki farklı anlayışların önüne geçmek için tek başvuru kaynağının Kur'an olması gerektiğini belirtmiş, Hz. Âişe'nin ifadelerini buna dayanak göstermiştir. Hz. Âişe, kendisine Hz. Peygamber'i soranlara Kur'an'ı adres göstermiştir.[136] Öztürk'e göre, aksi takdirde örnek olmaktan uzak hayali karaktere sahip bir Peygamber anlayışı ortaya çıkacaktır ki bu da Kur'an'a aykırı bir peygamber anlayışı olacaktır.[137]

Hz. Peygamber'in tanınmasında Kur'an'ın referans alınması gerekliliğini ve onun bu şekilde anlaşılmasının zorunluluğu üzerinde durmuş, şunları söylemiştir: *"İslâm dünyası, Hz. Muhammed'i Kur'an ışığında yeniden tanımak zorundadır. Hz. Muhammed'in 'âlemlerin rahmeti' olması, O'nun 'Kur'an'ın Muhammed'i' olmasıyla mümkündür. Bugün bizim çocuklarımıza tanıtılan ve öğretilen 'Muhammed', Kur'an'ın Muhammed'i değildir…"*[138]

Öztürk, Hz. Peygamber'i tanımak için yalnızca Kur'an'ın referans alınması gerektiğini savunduğu için diğer kaynaklara mesafeli durmuş ve bu kaynakların güvenilirliğini şüpheli bulmuştur. Hadis ve siyer kaynaklarındaki Hz. Peygamber'in

---

133 Gürbüz Deniz, "Beşer ve Tebliğci Olarak Hz. Muhammed", *Siyer Araştırmaları Dergisi* 4 (2018), 213-216.
134 Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 367.
135 Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 373.
136 Müslim, "Müsâfirîn" 139; Gudde, *Sünen*,
137 Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 374; Ayrıca bk. Öztürk, *Yeniden Yapılanmak*, 80-81; Öztürk, *Cevap Veriyorum*, 65.
138 Öztürk, *Müslümana Mektuplar*, 44.

hayatıyla ilgili bilgileri de bu gerekçelerden dolayı güvenilmez bulmuştur. Kur'an bütün İslâmi ilimlerin ana kaynağını oluşturmaktadır ve Hz. Peygamber'in hayatını ele alan eserlere de önemli bir kaynak olmaktadır. Kur'an'da Hz. Peygamber ve diğer peygamberlerle ilgili bilgilere yer verilmiş ve bazı hususlar üzerinde durulmuştur. Bu noktada Kur'an'a aykırı veya çelişen bir bilgiye elbette ihtiyatlı yaklaşmak gerekir. Kur'an'da Hz. Peygamber'e dair bazı bilgiler yer aldığı gibi bunun haricinde hadis, siyer, meğazi ve tarih kitaplarına başvurmak gerekli olmaktadır. Bu kaynaklardaki bilgilerin doğruluğunun tespiti için Kur'an perspektifinden değerlendirilmesi gerekir. Öztürk'ün Hz. Peygamber'i, en güvenilir kaynak olan Kur'an'da tanıma gerekliliği üzerinde durması önemli olmakla beraber yalnızca Kur'an'ı esas alıp hadis ve diğer güvenilir kaynaklarda yer alan hususları göz önünde bulundurmamak İslâm'ı ve Hz. Peygamber'i doğru bir şekilde anlama noktasında problemlere yol açabilme ihtimali bulunmaktadır.[139]

Bunlarla beraber Öztürk, Hz. Peygamber'in hayatını anlatan eserlerde çoğunlukla hurafe ve İsrâiliyat olduğunu, bunun ilk dönemde yazılan eserler için de geçerli olduğunu söylemiştir. İbn İshak'ın diğer dinlerin kaynaklarından yararlandığı için güvenilir olmadığını aktarmıştır. Hz. Peygamber'in hayatını ele alan eserlerin Kur'an süzgecinden geçirilmesini gerekli görmüştür.[140] Muhammed İzzet Derveze'nin *Sîretu'r-Resul, Suver Muktebese mine'l Kur'an'il-Kerim*[141] isimli çalışmasının Kur'an esaslı bir şekilde Hz. Peygamber'in hayatını ele alan bir çalışma olarak görmüştür.

Hz. Peygamber'in hayatının yanlış bilgilerden uzak yalın bir şekilde aktarılması hem İslâm'ın doğru bir şekilde anlaşılması hem de onun örnek kişiliğinin ortaya konması açısından önem teşkil etmektedir. Tarihi süreç içerisinde Hz. Peygamber'in hayatını ele alan eserler kaleme alınmıştır. Derveze gibi bazı araştırmacılar siyer kaynaklarında Kur'an'ın yeterince referans alınmadığını ve bilgilerin gerektiği kadar Kur'an süzgecinden geçirilmediğini ifade etmişlerdir.[142]

---

[139] Bu konu hakkında bk. Adnan Demircan, "Bir Bilim Olarak Siyer Kaynakları", *Asr-ı Saâdet Dünyası (1) Bir Bilim Olarak Siyer Kaynakları*, mlf. Adnan Demircan (İstanbul: Siyer Yayınları, 2014), 145-157; Ayrıca bk. Adem Apak, "Siyer Yazıcılığında Hz. Peygamber'in (s.a.v) Doğru Tanıtılması Üzerine Tespit ve Teklifler", *Sîret Sempozyumu -I- Türkiye'de Sîret Yazıcılığı*, ed. Tahsin Koçyiğit (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2012), 271-289.

[140] Öztürk, "Kur'an Ahlakı", 143-146.

[141] Bu eser için bk. İzzet Derveze, *Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, çev. Mehmet Yolcu (İstanbul: Yarın Yayınları, 1998).

[142] Demircan, "Bir Bilim Olarak Siyer Kaynakları", 153.

Öztürk'ün güvenilmez bulduğu İbn İshak'ın eserindeki İsrâiliyat rivayeti nedeniyle hadisçiler tarafından tenkide maruz kaldığı bilinmektedir. Ancak İbn Hişam, İbn İshak'ın eserindeki İsrâiliyata dair bilgileri çıkarmış, kendisi de bazı eklemelerle eserini oluşturmuştur. Zührî'nin de Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili rivayetlerinde Kur'an'ı referans aldığını görmekteyiz.[143]

1.1.4. Hz. Peygamber'in Hicreti, Savaşları ve Merhameti

Hicreti, çok önemli tarihi ve toplumsal bir olay olarak gören Öztürk, bu olayı asıl önemli kılan durumun ise müminler arasındaki dayanışma ve birlikteliğin olduğunu söylemiştir. Hicretin salt bir göç olmasının ötesinde Ensar ve Muhacir arasındaki paylaşma ve dayanışma açısından ayrı bir önem taşıdığını ifade etmiştir. Bu noktada ona göre Kur'an'ın işaret ettiği sosyal adalet ve demokrasi zuhur etmiştir ve insanların birbiriyle olan münasebetlerinde ortaya konulması gereken anlayış bu süreçte ortaya konulmuştur.[144]

Öztürk'e göre, *"Hicret, insanlık tarihinin o güne kadar tanıdığı paylaşım kavramını değiştiriyordu. Hz. Muhammed alışılmış mülkiyet anlayışının çağlar süren saltanatını yıkarak yerine "ihtiyaçtan verme" esasına dayanan paylaşımı koymuştu."*[145]

Öztürk'ün Hz. Peygamber'in savaşlarına bakış açısı şöyledir: ona göre Hz. Peygamber savaşlarını peygamberlik vasfıyla değil insan olma vasfıyla yapmıştır. Hz. Peygamber, kendisine yapılan zulümlere karşı savunma hakkını kullanmıştır. Bazı durumlarda bu hakkını bile kullanmamıştır. Dolayısıyla Mekke'de zulüm altında olup Medine'ye sığınan Hz. Peygamber ve beraberindeki Müslümanlar Mekkeli müşrikler tarafından yapılan saldırılara karşı kendilerini korumuşlardır. Dinin savaşla veya kılıçla yayıldığı görüşünün art niyetli ve doğru olmayan bir yorum olduğunu, Hz. Peygamber'in savaşlarında İslâm tebliğinin önüne taş koyunlara karşı bir mücadeledir.[146]

Öztürk'ün bu konuda genel değerlendirmelerde bulunduğu görülmektedir. Hicreti genel açıdan değerlendirecek olursak, Hz. Peygamber Mekke'de Müslümanlara dinlerini yaşayabilecekleri özgür bir ortam tanınmadığı için,

---

[143] Mehmet Özdemir, "Siyer Yazıcılığı Üzerine", *İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 4/3 (2007), 132-134.
[144] Öztürk, *Ebu Zer*, 244-245.
[145] Öztürk, *Ebu Zer*, 246.
[146] Öztürk, *İslam'da Büyük Günahlar*, 194.

Müslümanlara İslâm'ı özgür bir şekilde yaşayabilecekleri bir yurt arayışına girmiştir. Bunun için öncelikle Tâif'e gitmiş ancak orada uygun bir ortam bulamamıştır. Hz. Peygamber'in Mekke'ye gelen bir grup Medineli ile görüşmesi ve onların Müslüman olmalarıyla birlikte Medine'ye hicret süreci başlamıştır. Birinci Akabe Biatı'ndan sonra Mus'ab b. Umeyr'in Medine'deki faaliyetleri neticesinde Hicret için elverişli bir zemin hazırlanmış. 622 yılında Hz. Peygamber'in hicretiyle birlikte Medine bir İslâm yurdu olmuştur. Nitekim Öztürk'ün de yukarıda ifade ettiği gibi hicret Müslümanlar açısından bir milat olmuş, Müslümanlar arasındaki birlikteliği artırmış ve Hz. Ömer zamanında hicri takvimin başlangıcı olarak kabul edilmiştir.[147] Onun Hz. Peygamber'in savaşlarına bakış açısı da önemlidir. Hz. Peygamber'in savaşları genel olarak devletin varlığını Mekkeli müşriklere karşı koruma ve bu devletin devamlılığını sağlama, Müslümanların Medine'deki güvenliği için Kureyş ile ilgili bilgi toplama, davet ve savunma, imzalanan anlaşmaların devamlılığını sağlama vb. sebeplerle yapıldığını görmekteyiz. Hz. Peygamber'in savaşlarının bir kesimi tümden yok etme veya dünyevi bir amaçla yapılmadığı da bilinmektedir.[148] Hz. Peygamber'in savaştan önce barış için çaba harcamış olması, kadınların, çocukların ve din adamlarının öldürülmesini yasaklaması da merhametinin bir göstergesidir.[149]

Öztürk, zaten din konusunda herhangi bir zorlama ve baskının olamayacağını, Hz. Peygamber'in dahi *"Yüz çevirirlerse, biz seni onlar üzerine bekçi göndermemişiz. Sana düşen, tebliğden başkası değildir"*[150] ayetinin gereği olarak böyle bir görevinin bulunmadığını söylemiştir.[151] Hz. Peygamber'in Tâif ziyareti sırasında maruz kaldığı kötü muameleye rağmen hiçbir şekilde beddua etmemesi ve hatta Tâiflilerin affı için dua etmiş olması Hz. Peygamber'in merhametinin ona inanmayanları da kapsayan geniş bir merhamet olduğunu gösterdiğini ifade etmiştir.[152] Öztürk'e göre, Hz. Peygamber'in bazı durumlarda yapmış olduğu beddualar olsa da bunlar sınırlı sayıda olup kendisine yönelik saldırılara karşı yapılmamıştır. Örneğin, Müslümanlara zorluk çıkartanlara, yeryüzünde doğal

---

[147] Adnan Demircan, "Hz. Peygamber'in (s.a.s) Hicreti", *İslam Tarihi Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2017), 2-7.
[148] Mehmet Ali Kapar, "Hz. Peygamber'in Savaşlarına Genel Bir Bakış", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/3 (1990), 403-410; Hz. Peygamber'in savaşları için ayrca bk. İbn İshak, *Siyer*, 359-364.
[149] Buhârî, "İlim" 11, "Meğazi" 60, "Edep" 80; Müslim, "Cihad" 3,4,24; Dârimî, "Siyer" 1, 25.
[150] eş-Şuarâ 26/48.
[151] Öztürk, *Deizm*, 237.
[152] Öztürk, *Dincilik*, 51.

dengeyi bozmaya çalışanlara ve maddi kazanca aşırı tamah edenlere[153] beddua ettiği olmuştur.[154] Dolayısıyla bu noktada yukarıdaki açıklamalarından da anlaşılacağı üzere Öztürk'ün genel olarak buna benzer bir görüşte olduğu ifade edilebilir.

1.1.5. Hz. Peygamber'in Görevi ve Yetkisi

1.1.5.1. Tebliğ ve Tebyîn Görevi

Kur'an'da da yer aldığı üzere Hz. Peygamber'in peygamberlerin sonuncusu olduğu[155] bir gerçektir. Kur'an'da Hz. Peygamber'e itaat edilip izinden gidilmesi gerekliliği vurgulanmış, tebliğ görevinin temel vazifesi olduğu bildirilmiştir.[156]Tebliğ peygamberlerin Allah'tan almış olduğu vahyi eksiksiz bir şekilde insanlara bildirmesidir. Bu vazife Allah ile insanlar arasındaki iletişim açısından önemli olup bu görev Allah tarafından peygamberlere yüklenilmiştir.[157] Aynı zamanda Hz. Peygamber'in bir kul ve beşer olduğu vurgusu yapılmıştır. Dolayısıyla hem peygamberlik vazifesinin verilmiş olması hem de gönderilen son peygamber olması açısından onun açıklama ve değerlendirmelerine ihtiyaç duyulmaktadır. Kur'an'ın anlaşılıp hayata aktarılabilmesi için de Hz. Peygamber'in açıklamalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu tebyîn görevi olup Hz. Peygamber'in bir görevidir.[158]

Öztürk, Hz. Peygamber'e iki tane emir verildiğini bunlardan ilkinin iman etmesi, ikincisinin de Kur'an'ı okuması ile ilgili olduğunu söylemiştir.[159] Ona göre, Hz. Peygamber bir Resul olarak görev yaptığı alanda buna göre hareket ederek vahiy doğrultusunda yetkisini kullanmak durumundadır. Bu çizginin dışına çıkamaz. Ancak bir kul olarak kişisel tercihlerine ve uygulamalarına göre hareket edebilir. Burada Hz. Peygamber kendine özgü bir durumun veya alanın içerisindedir.[160] Yani vahiy söz konusu olduğu zaman yetki Allah'a ve elçisi yani Hz. Peygamber'e aittir. Ancak vahiy dışındaki konularda insanlar serbest bırakılmıştır.[161] Hz. Peygamber'in bir peygamber olarak yaptığı veya ifade ettiği her şeyin bağlayıcı olduğunu, bunlara

---

[153] Buhârî, "Cihad" 70, "Rikak" 10.
[154] Öztürk, *Dincilik*, 158; Ayrıca bk. Öztürk, *Mâûn Suresi Böyle Buyurdu,* 109.
[155] el-Ahzâb 33/40
[156] İlhan, "Peygamber'in Görevleri", 89.
[157] Musa Çetin, "Hz. Peygamber'in Tebliğ Metodu", *Uluslararası Din Bilimleri Çalıştayı*, ed. Arş. Gör. İlyas Altuner vd. (Iğdır: Iğdır Üniversitesi Yayınları, 2017), 379-382.
[158] Bekir Topaloğlu, "Muhammed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* 2005), (Erişim 24 Aralık 2021); Ayrıca bk. Sevim Gelgeç, "16/ Nahl 44 Bağlamında Hz. Peygamber'in Tebyin Görevi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 15/1 (2015).
[159] Öztürk, *Lanetlenen Soy*, 214-215.
[160] Öztürk, *Kendi Dilinden*, 172.
[161] Öztürk, *Kendi Dilinden*, 176.

uyulması gerektiğini ancak bir insan olarak kişisel tasarruflarının ise bağlayıcı olmadığını bunlara uyup uymamanın tercihe bırakıldığını söylemiştir.[162] Öztürk, sünnetin vahyi yaşama şekli olduğunu dolayısıyla Hz. Peygamber'e ait bir yaşantının sünnet olabilmesi için o yaşantının Kur'an'da yer alması ve bunun Hz. Peygamber'e aidiyetinin kesin olmasını gerekli görmüştür. Aksi takdirde sünnet adı altında örflerin din gibi gösterilebileceğini ve bunun da dine zarar vereceğini belirtmiştir.[163]

Öztürk, fakihlere göre Hz. Peygamber'in takrir, tefsir ve tebdil beyanı olmak üzere üç şekilde Kur'an'ı açıkladığını ifade etmiştir. Takrir beyanı Hz. Peygamber'in sünnetinin Kur'an'ı pekiştirmesi, Tefsir beyanı, Hz. Peygamber'e aitliği kesin olacak söz olması koşuluyla Kur'an'ı açıklayıp yorumlamasıdır. Tebdil beyanı ise hadislerin Kur'an'ı neshetmesidir. O, bunu şirk olarak görmüştür. Bu beyanın Kur'an'a aykırı olduğunu ifade etmiştir. Takrir ve Tefsir beyanında fakihlerle aynı fikirde olmuş, Tebdil beyanına ise karşı çıkarak farklı düşünmüştür.[164]

Yukarıdaki görüşlerinden yola çıkarsak Öztürk, din konusunda Hz. Peygamber'in tebliğ ve tebyin görevi bağlamında Allah'tan gelen vahyi yorumlama vazifesinin olduğunu ancak bunun haricinde hüküm koyma yetkisinin olmadığını söylemiştir. Hz. Peygamber'in vazifesi ona göre sadece tebliğden ibaret olmaktadır.[165] Dinin insana yaraşır şekilde bir yaşam biçimi gösterdiğini bu nedenle de dinin şekillendirilmesi noktasında yetkinin Allah'a ait olduğunu belirtmiştir.[166] Din konusunda hüküm koymada tek söz sahibinin Allah olduğunu, peygamberlere böyle bir yetki verilmediğini ve özellikle herhangi bir şeyin haram kılınmasına yalnızca Allah'ın yetkili olduğunu söylemiştir.[167]

Tebliğ ve tebyîn görevi bütün peygamberlerde olduğu gibi Hz. Peygamber'in asli vazifesidir. Kur'an'da Hz. Peygamber'in bu vazifesi üzerinde sıklıkla durulduğunu görmekteyiz.[168] Tebliğ vazifesi Allah'ın insanlarla olan ilişkisi açısından önem arzetmekte ve Kur'an tarafından bu vazifenin Hz. Peygamber tarafından "hikmet ve güzel öğütle" yapılması istenmektedir.[169] Hz. Peygamber'in

---

[162] Öztürk, *Kendi Dilinden*, 186.
[163] Öztürk, *Deizm*, 283; Öztürk, *Yeniden Yapılanmak*, 21.
[164] Öztürk, *İmamı Âzam*, 324-325.
[165] Öztürk, *Kendi Dilinden*, 321.
[166] Öztürk, *Yeniden Yapılanmak*, 16.
[167] Öztürk, *Deizm*, 283; Öztürk, "İnsan-Allah Diyaloğu", 356-357.
[168] er-Ra'd 13/401; el-Mâide 3/67; el-A'raf 7/79; en-Nahl 16/44.
[169] en-Nahl 16/125.

söz, fiil ve takrirleriyle tebyîn vazifesini yerine getirdiği[170] ifade edilmiştir. Öztürk de Hz. Peygamber'in bu vazifesini önemsemektedir. Hz. Peygamber'in Kur'an'ı yorumlayıp açıklamasını da gerekli görmüştür. Ancak bunlar haricinde başka bir hüküm ifade etme vazifesinin olmadığını belirtmiştir.[171] Bu konuda İmam Şâfiî, Hz. Peygamber'in sünnetinin üç şekilde olduğunu belirtmiştir. Bunlar, Kur'an'da belirtilen bir hükmün Hz. Peygamber tarafından açıklanması, Kur'an'da geçen mücmel bir hükmün Hz. Peygamber tarafından açıklanması ve Kur'an'da hüküm bulunmayan durumlarda Hz. Peygamber'in hüküm koyması şeklindedir.[172] İlk iki açıklama şekli hususunda ihtilaf bulunmamaktadır. Ancak üçüncü hususta yani Kur'an'da hüküm bulunmayan durumlarda, hüküm koyma noktasında ihtilaf vardır. Öztürk de yukarıda da belirttiğimiz üzere Kur'an'da bulunmayan hususlarda Hz. Peygamber'in hüküm koymasını kabul etmemiştir.[173]

1.1.5.2. Resul'e İtaat Meselesi ve Teşri Yetkisi

Kur'an'da itaatin Allah'a, Peygamberine ve yönetici vasfında bulunan kimselere olması gerektiği bildirilmiştir.[174] Allah'a itaatten hemen sonrasında çoğunlukla Peygambere itaat emri yer almaktadır. Peygambere itaatin en önemli sebebi peygamberlerin insanlara bildirme görevlerinin olmasıdır. Bundan dolayı da Kur'an'da Peygambere itaat imanın bir gereği[175] olarak ifade edilmiştir.[176]

Kur'an'da peygamberlerin Allah'ın mesajlarını insanlara iletmekle görevli olduğu ve ortağı olmadıkları belirtilmiştir. Buradan yola çıkılarak itaatin bir insan olarak Peygambere değil de Allah'ın emirlerini insanlara iletmekle görevli, bir elçi olarak Peygambere yönelik olduğu şeklinde yorumlar yapılmıştır.[177] Nitekim Kur'an'da Hz. Peygamber'in görevinin elçilik olduğu ve kimsenin vekili ve bekçisi olmadığı belirtilmiştir.[178]

---

[170] Ebû İshâk Şâtibî, *el-Muvâfakât*, çev. Mehmet Erdoğan (İstanbul: İz Yayıncılık, 1993), 3/289-291.
[171] Öztürk, *İmamı Âzam*, 324-325.
[172] Bu konu hakkında ayrıca bk. Muhammed b. İdris Şâfiî, *er-Risâle*, thk. Mahir Yasin el-Fahl Abdüllatif el-Hemim (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l İlmiyye, 1971), 22.
[173] Bu konu hakkında bk. Gelgeç, "Tebyin Görevi", 279-280; Çetin, "Tebliğ Metodu", 379-396; Deniz, "Tebliğci Olarak Hz. Muhammed", 211-218.
[174] en-Nisâ 4/59.
[175] en-Nûr 24/51.
[176] Bu konu hakkında bk. Ömer Mahir Alper, "İtaat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* 2001), (Erişim 04 Mart 2022).
[177] Yaşar Ünal, "Resul'e İtaat Meselesi", *Toplum Bilimleri Dergisi* 6/11 (2012), 175-176.
[178] Bk. en-Nahl 16/44; en-Nahl 16/64; Yûnus 10/108; el-En'âm 6/107.

Öztürk, bir konu hakkında fetva almak için Hz. Peygamber'e ve Kur'an'a başvurduğunu, çünkü dinin böyle istediğini söylemiştir. Kur'an'ın içinde herhangi bir uydurma barınmadığını belirten Öztürk, ancak aynı şeyi Hz. Peygamber'e isnad edilen sözler için söylememiştir.[179] Ona göre, bir konu hakkında Hz. Peygamber'e başvurmak istediğimizde, pek çok yalan ve uydurma karşımıza çıkmaktadır. Hz. Peygamber'e isnad edilen sözler içerisinde uydurmaların ona ait olan sözlerden sayıca çok fazla olduğunu, bunun sebebini ise Hz. Peygamber'in şu an hayatta olmaması olarak açıklamıştır. Bu durumda Kur'an'ın hakemliğine başvurmak gerektiğini dile getirmiş, bir sözün Hz. Peygamber'e ait olup olmadığını ancak Kur'an'a başvurularak anlaşılabileceğini ifade etmiştir. Bu konu hakkında şu Kur'an ayetinin yol gösterici olduğunu ifade etmiştir:[180] *"Bir şeyde tartışma ve çekişmeye düştüğünüzde hükmü Allah'a bırakın!"*[181]

Öztürk'e göre Kur'an'ın ifade ettiği 'Resule itaat'[182] Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde yaptığı içtihatlarla ilgili olup o dönemi kapsar, verdiği hükümlerden ve yaptığı içtihatlardan vefatından sonra da faydalanılabilir. Ancak bunlar Hz. Peygamber'in yaşadığı dönem için geçerlidir. Nitekim Öztürk, Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'in şayet yaşamış olsaydı kendisinin verdiği fetva gibi fetva vereceğini belirtmiş olduğunu ve Hz. Âişe'nin, vefatından sonra Hz. Peygamber'in vermiş olduğu fetvalarından farklı olarak fetva verdiğini belirtmiştir. Ona göre, Kur'an'ın kesin bir hüküm koymadığı hususlar için o dönemin şartlarına göre içtihat yapılabilecektir. Örneğin zekât konusunda Allah bir ölçü belirlememiştir. Bunun amacı ise farklı dönemlerdeki şartların göz önünde bulundurulmasıdır. Hz. Peygamber nasıl kendi dönemi ve şartları çerçevesinde bir içtihatta bulunmuşsa sonraki zamanlarda bunun o dönemin şartlarına uygun bir içtihatla belirlenmesi gerekir.[183]

Hz. Peygamber'e hüküm koyma yetkisi verilmediğini belirten Öztürk, Hz. Peygamber'in vazifesini ise vahiy doğrultusunda yaşayarak bunları insanlara göstermek ve vahyi yorumlamak şeklinde değerlendirmiştir.[184] Öztürk'e göre peygamberlerin din konusunda söz söyleme hakları elbette vardır. Ancak son söz

---

[179] Öztürk, *Cevap Veriyorum*, 9-10.
[180] Öztürk, *Cevap Veriyorum*, 10.
[181] eş-Şûrâ 42/10.
[182] "Resul'e itaat" konusundaki ayetler için bk. en-Nisâ 4/59; el-Enfâl 8/46; Âl-i İmrân 3/132.
[183] Öztürk, *İslam'da Tecdit 2*, 94-95.
[184] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 190.

yani haram kılma yetkisi sadece Allah'a aittir.[185] Peygamberlerin tek hüküm sahibi olan Allah'a ortak konuma getirilmesinin bir sonucu olarak yalnızca Allah'ın emirleri yeterli görülmez peygamberlerin de onayına başvurulur. Hatta bu durum din adına üçüncü kişilerin bile hüküm koymaya yetkili kılar.[186] Bu nedenlerden dolayı ona göre, Peygamber'in vazifesi insanlara doğru olanı bildirdikten sonra biter. Bundan sonrasında ona düşen bir kenara çekilmektir.[187]

Kur'an'da Hz. Peygamber'e itaatin gerekliliğini bildiren ayetler bulunmaktadır. Kur'an'da Hz. Peygamber'e itaatin Allah'a itaat olduğu ile ilgili yedi, Allah'a ve Resulüne itaat konusunda otuz altı, Hz. Peygamber'e ittiba ile ilgili iki ve Hz. Peygamber'in bir hüküm verdikten sonra Müslümanlara başka bir seçenek hakkı tanınmadığı ile ilgili beş ayet bulunmaktadır.[188] Öztürk, Kur'an'da Hz. Peygamber'e itaati emreden bazı ayetleri şu şekilde yorumlamıştır. *"...Resul size ne verdiyse onu alın; sizi neden yasakladıysa ona son verin ve Allah'tan korkun. Hiç kuşkusuz, Allah'ın azabı çok şiddetlidir"*[189] ayetinde Hz. Peygamber'in yasaklamasının Kur'an dışında bir yasaklama olmadığını, çünkü Hz. Peygamber'e böyle bir hüküm yetkisi verilmediğini ifade etmiş ve bu ayetin Hz. Peygamber'e dayandırılan uydurmalarla istismar edildiğini söylemiştir.[190] Başka bir ayette; *"De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok affedici, çok merhametlidir"*[191] buyrulmaktadır. Öztürk, bu ayetten hareketle Hz. Peygamber'e uymanın önemine değinmiş, Hz. Peygamber'i sevmenin ve uymanın, vahye dayalı yaşam tarzını benimsemek ve ona göre davranmak olduğunu ifade etmiştir. Hz. Peygamber'in vahiy alanı dışında kalan ve yaşadığı toplumla ilgili yaşam tarzı ise ona göre din açısından bağlayıcı değildir.[192] *"Ey Peygamber! Allah'ın sana helal kıldığı şeyi, eşlerinin hoşnutluğunu isteyerek neden haramlaştırıyorsun? Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir"*[193] şeklindeki ayette ise Hz. Peygamber'in Kur'an haricinde yasak koyma yetkisinin bulunmadığını yani buradaki yasaklamanın Kur'an dışında

---

185 Öztürk, *Yeniden Yapılanmak*, 20.
186 Öztürk, *Deizm*, 288.
187 Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 130.
188 Bu hakkında bk. Abdullah Aygün, "Hz. Peygamber Kur'an'ın Ne Kadarını Tefsir Etmiştir Sorusu Bağlamında Sünnetin Kur'an'ı Tebyini Meselesi", *Giias Uluslararası İslami İlimler Algısı Sempozyumu I: Sünnet Algısı Bildiriler Kitabı,* ed. Tevhit Ayengin (Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2021), 128-129.
189 el-Haşr 59/7.
190 Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 361.
191 Âl-i İmrân 3/31.
192 Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 341-342.
193 et-Tahrîm 66/1.

bir yasaklama olmadığını aksi durumda Allah'a şirk koşma tehlikesinin söz konusu olduğunu söylemiştir.[194]

İslâm âlimleri genel olarak Hz. Peygamber'in teşri yetkisini benimsemişlerdir.[195] Örneğin namaz, oruç, hac, zekât vb. pek çok konuda Kur'an'da detaylar bulunmamaktadır. Öztürk ise Kur'an'da olmayan bir hükmün Hz. Peygamber tarafından konulmasını kabul etmemiştir. Bu anlayışın temelinin Emevîlerin yanlış tutumlarından kaynaklandığını ve sonrasında bunun daha da ilerlediğini buna karşı çıktığı için kendisinin hadis ve sünnet karşıtı ilan edildiğini ancak onun da kendisini bu şekilde itham edenleri Kur'an'a karşı çıkmakla itham ettiğini belirtmiştir.[196] Bununla beraber Öztürk'ün eserlerinde Kur'an'da detayı verilmeyen konularda nasıl bir yol izlenmesi gerektiği ile ilgili detaylı bir bilgi bulunmamaktadır. Sadece Kur'an ayetlerinden hareketle hac,[197] abdest,[198] oruç,[199] Cuma namazı,[200] gusül ve teyemmüm[201] gibi konularda bazı yorumlar yaptığını görmekteyiz. Örneğin, namazı genel olarak cem ile kıldığını, cem gerektirmeyecek durumlarda ise normal şekilde namaz kıldığını belirtmiştir.[202]

Öztürk, Hz. Peygamber'in sadece belirli sınırlar içerisinde Kur'an'ı açıklama görevi olduğunu belirtmiştir.[203] Kur'an'da Hz. Peygamber'in bütün insanlığa gönderilmiş bir Peygamber olduğu,[204] beşir ve nezir olarak insanları aydınlatıcı olduğu,[205] Allah'ın emir ve yasaklarıyla sorumlu,[206] bir beşer olduğu,[207] yetkisinin belirli sınırlar içinde olduğu,[208] gaybı bilmediği,[209] âlemlere rahmet olarak gönderilmiş[210] olan Allah'ın elçisi olduğu[211] belirtilmiştir. Bazı âlimler Hz. Peygamber'in söz ve fiillerine uymanın gerekliliği konusunda, "*İçinizden Allah'ın*

---

194 Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 451.
195 Şâfiî, *er-Risâle*, 22.
196 Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 7-8.
197 Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 305.
198 Burada Öztürk'ün hadislerden de faydalandığını görmekteyiz. Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 460.
199 Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 301.
200 Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 363.
201 Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 462-463.
202 Cevizoğlu, *Soruyorum*, 12-13.
203 Öztürk, *Devrimler*, 220.
204 Sebe' 34/38.
205 el-Ahzâb 33/46.
206 el-A'râf 7/6.
207 el- İsrâ 17/93.
208 Yunus 10/49.
209 el-En'âm 6/50.
210 el- Enbiyâ 21/102.
211 Âl-i İmrân 3/144.

lutfuna ve âhiret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Resûlullah'ta güzel bir örneklik vardır,"[212] ayetini delil göstermişlerdir. Bazı âlimler bunun Hz. Peygamber'e uymanın mendupluğuna işaret ettiğini, bir üçüncü görüşe sahip âlimler ise Hz. Peygamber'in farz veya vacip olarak ifade etmiş olduğu şeylerin farz ve vacip, bunun dışındakilerin ise müstehap olduğunu söylemişlerdir. Örneğin Hakîm et Tirmizi, (öl. 285/898) Hz. Peygamber'i örnek almanın sünnetine uymak olduğunu belirtmiştir. Âlimler genel olarak bu görüştedirler.[213] Nitekim Kur'an' da Hz. Peygamber'e itaatin gerekliliği üzerinde sıklıkla durulmuştur.[214]

1.1.5.3. Hz. Peygamber'in Koyduğu Bazı Yasaklar

Kur'an'da peygamberlerin Allah'ın elçileri olduğu ve onların Allah'ın ortağı olmadıklarının ısrarla vurgulandığını belirten Öztürk, aksi durumun şirke yol açtığını ve "yedek ilahların" ortaya çıkmasına neden olacağını ifade etmiştir.[215] Kur'an'da Allah'ın Hz. Peygamber'e itaati emrettiğini, ancak bu itaatin doğrudan Hz. Peygamber'e olduğunu, sözlerine veya sünnetine yönelik bir itaatin söz konu olmadığını söylemiştir. Yani Öztürk'e göre şayet Hz. Peygamber aramızda olsaydı Hz. Peygamber'e itaat Kur'an'ın emrettiği itaatle gerekli olurdu. Ancak aramızda olmadığı için bu itaati Hz. Peygamber'e isnad edilen ama isnadında şüpheden arınık olmayan söz ve davranışları için ifade edemeyiz.[216]

Öztürk, Hz. Peygamber'in kendi yaşadığı dönemde bazı yasaklar koyduğunu ancak bu yasakların o günkü şartlar dâhilinde geçerli yasaklar olduğunu dolayısıyla bunların dinen konulmuş yasaklar şeklinde düşünülmemesi gerektiğini söylemiştir. Örnek olarak erkekler için konulan altın ve ipek yasağını dile getiren Öztürk'e göre, eğer bunlarla ilgili rivayetler uydurmaysa bu yasaklar geçerli olmaz ama uydurma değilse bile bu yasaklar Hz. Peygamber'in yaşadığı dönem için geçerli yasaklardır dini bir bağlayıcılıkları yoktur.[217] Altın ve ipek yasağı ile ilgili üç hadisin[218] 60 rivayet olarak nakledildiğini ve bunların 51 tanesinin sahih olarak kabul

---

[212] el-Ahzâb 33/21.
[213] Bu konu hakkında bk. Suleymân Nedvî, *Tahkîku Ma'na's-Sünne* (Mekke: el-Matbaatü's-Seleffiyye, 1399/1979), 23; M. Tayyip Okiç, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkitler* (İstanbul: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1959), 6-7; Raşit Küçük, "Hz. Peygamber ve Örnekliğinin Mahiyeti", *İslam'ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001b), 284-285.
[214] en-Nisâ 4/59; en-Nisâ 4/80.
[215] Öztürk, *Yeniden Yapılanmak*, 20.
[216] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 416.
[217] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 135-136.
[218] Buhârî, "Libâs" 45,"Merda" 4; Müslim, "Libâs ve Zînet" 11.

edildiğini görmekteyiz.[219] Ancak ona göre, bu konudaki rivayetler doğru da olsa Hz. Peygamber devleti yöneten kişi vasfıyla böyle bir yasak koymuştur. Bu tür yasaklar mekruh sayılmaktadır.[220]

Öztürk, bir şeyin haramlığı konusunda öncelikle Kur'an'a başvurulması gerektiğini çünkü haram kılma yetkisinin sadece Allah'ın olduğunu, peygamberler dâhil hiç kimsenin böyle bir yetkisinin olamayacağını belirtmiştir. Ona göre bir kimseye böyle bir yetki verildiği takdirde "taaddüdü kudema" ortaya çıkacaktır. Yani Allah'la birlikte başka ilahlar da ortaya çıkmış olur. Dolayısıyla peygamberlerin böyle bir vazifesi olmamakla birlikte sadece vahyi detaylandırma görevleri bulunmaktadır. Hatta Allah, helal olan şeyleri haram kıldığı için Hz. Peygamber'i azarlamıştır.[221] Öztürk, bu konuda şunları ifade etmiştir: *"...Bunun için biz diyoruz ki: "Şu Kur'an'ı Kerim'in kapakları arasında haram edilmeyen hiçbir şey haram değildir bu dinde." Resul'ün haram dediği şeyler de o kapakların arasındadır. O halde dininizin haramını, helalini o Kitap'tan öğrenin. Havale etmeyin…"*[222]

Öztürk'e göre, peygamberlerin "Allah'ın ortağı" şeklini aldığı bir anlayış ne kadar yanlış ve tehlikeliyse peygamberlerin kendi ifadesiyle "nötr postacılar" yani sıradan insanlar halini aldığı bir anlayışta aynı şekilde yanlış ve tehlikelidir.[223] Devamında şunları söylemiştir: *"Peygamberlerin, Allah tarafından gönderilen buyrukları elle tutulur örneklerle şekillendirmelerine "evet", bunun dışındaki tavır, yaşantı ve sözlerine "din" damgası vurmaya "hayır"!"*[224] Hz. Peygamber'in din konusunda konuşma hakkını diğer insanlardan çok daha fazla olduğunu belirtmiş olan Öztürk, bu durumda Hz. Peygamber'i dışlamanın yanlış olacağını ifade etmiştir. Ancak haram kılma yetkisinin yalnızca Allah'a ait olduğunu bu konuda peygamberlerin bir söz söyleme hakkı olmadığını vurgulamıştır. Peygamberlerin vazifesi onlara Allah tarafından bildirilen esasları açıklayarak insanlara bildirmektir.[225]

---

219 Mehmet Döner, *İpek ve Altının Erkeklere Haram Olduğuna Dair Rivayetlerin Değerlendirilmesi* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü /Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı /Hadis Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 149.
220 Öztürk, *Cevap Veriyorum*, 224.
221 Öztürk, *Yeniden Yapılanmak*, 87.
222 Öztürk, *Yeniden Yapılanmak*, 89-90.
223 Öztürk, *Yeniden Yapılanmak*, 21.
224 Öztürk, *Yeniden Yapılanmak*, 21-22.
225 Öztürk, *İslam'da Tecdit 2*, 186-187.

Yukarıda örneklerini verdiğimiz gibi Öztürk, Hz. Peygamber'in hüküm koyma yetkisinin olmadığını ve hatta aksi durumun şirke varan neticelerinin olabileceğini[226] ifade etmişse de yer yer Hz. Peygamber'e hüküm koyma yetkisi verdiğini de görmekteyiz. Örneğin, Namazın rekât sayılarına değinen Öztürk: *"Her ne kadar Kur'an'da namazın rekât sayısından bahsedilmezse de, Hz. Peygamber farzları son aşamada böyle belirlediği için biz Kur'an'ın emrettiği namazın farz rekât sayısını bu şekilde kabulleniriz. Çünkü Kur'an'ın getirdiği buyruklar da Peygamber'imizin verdiği detay bize göre o buyrukların esasındandır,"*[227] demektedir. Dolayısıyla Öztürk burada Hz. Peygamber'in hüküm koyma yetkisinin olduğunu kabul etmiş olmakta ve dinde bir kaynak olarak görmektedir. Hz. Peygamber'in Kur'an'ı açıklamasını da Kur'an'da belirtilen emir ve yasakların devamı olarak nitelemiş olmaktadır.

Öztürk'e göre Hz. Peygamber, Müslümanlara Ammâr b. Yâsir örneğinde olduğu gibi müşriklerin onları inkâra zorlamaları ve işkence etmeleri nedeniyle sadece söz ile Allah'ı ve Hz. Peygamber'i inkâr etmenin onların imanına zarar vermeyeceğini söylemiş, Kur'an da Hz. Peygamber'in bu tutumunu onaylamıştır.[228] Söz konusu durumda, Kur'an'ın Hz. Peygamber'e hüküm koyma açısından yetki verdiğini kabul etmiş olmaktadır. Çünkü bu durum Kur'an'da hükmü öncesinde mevcut olmayan bir durumdur. Hz. Peygamber tarafından verilen hükümden sonra Kur'an'ın bu durumu onaylamış olması Kur'an'ın Hz. Peygamber'i onayladığını ve bu durumu tasvip ettiğini göstermektedir.

Öztürk, Peygamberlerin devre dışı bırakılarak "postacı" gibi bir muameleye tabi tutulduklarına yönelik eleştirilere[229] karşı çıkmış ve şunları ifade etmiştir:

> Bu insanlar farkında olmadan şirke bulaşmaktadırlar. Bunlar Allah'ın vahyine, Allah adına postacılık yapmayı beğenmiyorlar mı? Yoksa kaydettiğimiz ayeti[230] hiç mi okumadılar. Yanılıyorlar. Bir Allah elçisi için en büyük ve en şerefli unvan Allah'ın postacısı olmaktır. O ilahî postacılık göreviyledir ki Allah'ın Zebur'u, Tevrat'ı, İncil'i ve Kur'an'ı indirilmiştir…[231]

Kendisinin peygamberler için hiçbir şekilde "postacı" yakıştırması yapmadığını aktaran Öztürk, yukarıda da belirttiği üzere "Allah'ın postacısı"

---

[226] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 451.
[227] Öztürk, *İslam'da Büyük Günahlar*, 160.
[228] Öztürk, *İslam'da Büyük Günahlar*, 183.
[229] Öztürk, *Çıplak Uyarı*, 237.
[230] Ayet için bk. en-Nisâ 4/172.
[231] Öztürk, *Çıplak Uyarı*, 237-238.

olmanın önemsiz bir sıfat olmadığını söylemiştir. Hz. Îsâ'ya farklı nitelikler atfedilmesinden dolayı Allah'a şirk koşulduğunu dolayısıyla "Allah'ın postacısı" olarak nitelendirmenin bu şirk anlayışından daha üstün olduğunu ifade etmiştir. Hz. Peygamber'in sadece Kur'an'ı bildirmekle görevli olmuş olması halinde bile bu vazifenin önemli ve büyük bir vazife olduğunu ve Hz. Peygamber'in büyüklüğüne halel getirecek bir durumun söz konusu olmadığını savunmuştur.[232]

Burada aktardığımız üzere Öztürk, Hz. Peygamber'in herhangi konu hakkında hüküm koymasına karşı çıkmış[233] ve kendi yaşadığı dönemde konulan bazı yasaklar olmuşsa da bu yasakların o gün için geçerli olacağını aktarmıştır.[234] Ancak Öztürk her ne kadar Hz. Peygamber'in yasaklama ve hüküm koyma gibi bir vazifesinin olmadığını iddia etmiş olsa da yukarıda verdiğimiz açıklamalarında buna tezat oluşturacak açıklamalar yaptığını görmekteyiz. İslam âlimleri ise genel olarak Hz. Peygamber'in koymuş olduğu yasakları benimseyerek, Hz. Peygamber'in buna yetkili olduğunu ifade etmişlerdir.[235]

1.1.6. Hz. Peygamber'in Ümmîliği

Ümmî ifadesi *"okuma yazma, bilmeme ve eğitim almamış"*[236] anlamına gelmektedir. Bu tanım hakkında âlimler arasında görüş birliği mevcuttur.[237] Kur'an'daki anlatımlardan hareketle[238] Hz. Peygamber'in peygamberlik sürecine kadar veya vefatına kadar okuma ve yazma bilmediğini belirtenler olduğu gibi bu yorumlara karşı çıkanlar da olmuştur. Hz. Peygamber'in gerek kültürlü bir kişiliğe sahip olması gerek Mekke'de ticaret yapmış olması nedeniyle bazı hesap bilgilerine sahip olacak kadar okuma ve yazma bilgisine sahip olabileceği ile ilgili yorumlar yapılmıştır. Hz. Peygamber'in okuma ve yazma bilmesinin Kur'an'a aykırılık teşkil edecek bir durum ortaya çıkarmadığı belirtilmiştir. Ümmî ifadesinin Kur'an'da vahiy almayan ehl-i kitaptan olmayan şeklinde yer aldığı ifade edilmiştir.[239]

---

[232] Öztürk, *Cevap Veriyorum 2*, 164-165.
[233] Öztürk, *Yeniden Yapılanmak*, 87.
[234] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 135-36.
[235] bk. Şâfiî, *er-Risâle*, 22; Nedvî, *Tahkîku Ma'na's-Sünne*, 23; Okiç, *Tetkitler*, 6-7.
[236] M. Suat Mertoğlu, "Ümmî", *Türkiye Diyanet Vakfi İslâm Ansiklopedisi,* 2012), (Erişim 04 Mart 2022).
[237] Mertoğlu, "Ümmî".
[238] Ayetler için bk. el-Ankebût 29/48; Yûnus 10/16.
[239] Zeynel Abidin Aydın, "Hz. Peygamber'in Ümmîliği Meselesi", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2012), 289-303.

Batılı araştırmacılar Hz. Peygamber'in belirttiği bazı hususları Tevrat ve İncil'den aldığı dolayısıyla onun ümmî olmadığını savunmuşlardır. Ancak genel olarak İslâm âlimleri Hz. Peygamber'in Kur'an'da ümmî olduğunun belirtildiğini ve kendisin de okuma, yazma bilmediğini aktardığını belirtmişlerdir.[240]

Öztürk bu konuda, Hz. Peygamber'in ümmî olduğunu savunanların, Hz. Peygamber'in ümmî olmamasını bir eksiklik olarak gördüklerini aktarmıştır. ona göre bu durumun perde arkasında Hz. Peygamber'in sanki edindiği bilginin şüpheli hale gelebileceği endişesi vardır. Bundan dolayı da Müslümanlar arasında okuma ve yazmaya yönelme noktasında da olumsuz etkilerin ortaya çıktığını ifade etmiştir.[241]

Kur'an'da Hz. Peygamber'in ümmîliği ile ilgili ayetlere değinen Öztürk, *"Sen bundan önce herhangi bir kitap okumuyordun; onu sağ elinle de yazmıyorsun. Eğer öyle olsaydı bâtıla saplananlar mutlaka kuşku duyacaklardır"*[242] ayetinde Kur'an'ın Hz. Peygamber'in okuma ve yazma bilmemesi ile ilgili olarak açıklama yapmadığını ifade etmiştir. Buradaki ümmî kavramının ehl-i kitapla ilgili kitapları okumayanlar için kullanıldığını dolayısıyla bu ayetten hareketle Hz. Peygamber'in okuma ve yazma bilmediği şeklinde bir çıkarım yapmanın mümkün olmadığını ifade etmiştir.[243] Öztürk'e göre bu ayet inkârcılara karşı Kur'an'ın herhangi bir insana ait olamayacağını bildirmekte ve kaynağının da Allah olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla ayet bu şekilde anlaşılmalıdır. Nitekim o, Hz. Peygamber'in okuma ve yazma bildiğini ve aksinin düşünülmesinin Hz. Peygamber'e saygısızlık olacağını düşünmektedir. Kur'an'ın ilk emrinin okumak ile ilgili olması ve bu emrin ilk muhatabının Hz. Peygamber'in olması dolayısıyla okuma ve yazma bilmemesinin mümkün olamayacağını belirtmiştir.[244] Aynı şekilde "*Ve onlardan bir kısmı ümmîlerdir. Onlar (Allah'ın) Kitabı'nı bilmezler, sadece emaniyeyi (kişilerin yazdığı kitapları) bilirler. Ve onlar sadece zanda bulunuyorlar."*[245] Ayetinde kastedilen

---

[240] Buhârî, "Bedu'l Vahy" 3, "Savm" 13; Müslim, "Îmân" 252, "Sıyâm" 15; Ebû Dâvûd, "Savm" 4; Bu konu hakkında ayrıca bk. Ahmet Önkal, "Hz. Peygamber'in Ümmîliği", *Selçuk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1986), 249-262; Remzi Kaya, "Kur'an'da Hz. Peygamber'in Beşer ve Ümmi Oluşu", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/1 (2002), 37-40; Enbiya Yıldırım, *Hüsn-i Hat ve Hadis* (Ankara: Otto Yayınları, 2017), 35-41.
[241] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 259.
[242] el-Ankebût 29/48.
[243] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 255.
[244] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 458.
[245] el-Bakara 2/78.

ümmîliğin de Hz. Peygamber'in okuma ve yazma bilmemesi şeklinde anlaşılamayacağını belirtmiştir.[246]

Öztürk, Kur'an'ın "ümmî" ifadesini okuma ve yazma bilmemek ile ilgili kullanmadığını, o günkü toplum içerisinde okuma ve yazma bilen insanların olmasına ve bunların içerisinde yaklaşık 40 vahiy kâtibi olmasına rağmen Kur'an'ın o toplum için "ümmî" ifadesini kullandığını vurgulamıştır.[247] Hz. Peygamber'in okuma yazma bildiğinin en önemli kanıtı Öztürk'e göre ilahi vahyin *"Oku"*[248] emriyle başlamasının yanı sıra Hz. Peygamber'in Kur'an'ı yazmakla görevli vahiy kâtiplerini denetlemesi ve yazılan vahyin de en son Hz. Peygamber'in denetimine tabi tutulmasıdır.[249] Ona göre, Hz. Peygamber'in okuma ve yazma bildiğini gösteren başka bir kanıt ise Hudeybiye Antlaşması esnasında müşriklerin kabul etmediği "Allah'ın Resulü" ifadesinin bizzat tarafınca düzeltilmesidir.[250]

Öztürk, Hz. Peygamber'in ümmî olmadığını ısrarla savunmuş, ancak Hz. Peygamber'in okuma ve yazmayı nerede ve nasıl öğrendiği ile ilgili herhangi bir bilgi vermemiştir. Sadece okuma ve yazma bildiğine dair bazı örnekleri delil olarak göstermiştir. Hz. Peygamber'in ilk zamanlarda bilmese bile Peygamberliğinin ilerleyen yıllarında okuma ve yazmayı öğrenmiş olabileceğini dile getirmiştir.[251]

Bu konuda âlimler, Hz. Peygamber'in kendisinden önce gönderilen ilahi kitapları okumadığı ve bir başkasından bu kitaplar hakkında bir şey işitmediği halde[252] o kitaplarda bulunan kıssa ve olaylardan bahsetmiş olmasını vahiy aldığının göstergesi olarak belirtmişlerdir.[253]

İbn Abbas'ın Ankebût Sûresi 48. ayetinin tefsirinde, *"Hz. Peygamber (s.a.s.) okuma-yazma bilmezdi"*[254] şeklinde, Hz. Peygamber'in okuma ve yazma bilmediğine dair ifadeleri bulunmaktadır.[255] Bunun yanı sıra Hz. Peygamber'in "oku" hitabına muhatap olması ile ilgili çeşitli yorumlar yapılmıştır. Hz. Peygamber'in burada muhatap olduğu okumanın, Kur'an'ı ezberinden okuması şeklinde

---

[246] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 458.
[247] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 457.
[248] el-Alak 96/1.
[249] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 256.
[250] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 459.
[251] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 461.
[252] Fahreddin Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr* (Beyrut: Daru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2001), 5/385.
[253] Ayrıca bk. Aydın, "Hz. Peygamber'in Ümmîliği Meselesi", 287-307.
[254] Ebû Bekr Ahmed Beyhakî, *es-Sünenu'l-Kubrâ*, nşr. Meclisu Dâireti'l-Meârif (Haydarâbâd: Dâireti'l-Maarif, 1344/1925), 7/42.
[255] Abdulvahap Özsoy, "Hz. Peygamber'in Ümmiliği Hakkında Bir Tartışma Eb'ûl Velid el-Bâci Örneği", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2009), 153.

yorumlanmıştır. Yani vahyi okuma, okutma ve yazdırma şeklinde yorumlanmıştır. Âlimlerce Hz. Peygamber'in hiçbir ders halkasında bulunmamasına okuma ve yazma bilmemesine rağmen Allah'ın öğretmesiyle ilim sahibi olduğu kabul edilmiştir.[256]

1.1.7. Hz. Peygamber'in Mucizeleri

Peygamberlerin peygamberliklerinin ispatı için mucize göstermeleri önemli görülmüştür. Böylelikle yalancı peygamberlerin ortaya çıkmasının önüne geçilmiş olmakla beraber Allah tarafından gönderilen peygamberler de desteklenmiş olmaktadır. Peygamberler ancak Allah'ın izin vermesiyle mucize gösterebilmişlerdir. Peygamberlere çeşitli mucizeler verilmiştir. Hz. Peygamber'e verilen en büyük mucizesi Kur'an kabul edilmiştir.[257]

Öztürk, siyasi emeller doğrultusunda Allah'ın iradesinin yerine, insan iradesinin hâkim kılınmaya çalışıldığını belirtmiştir. Bunun da dikkatleri peygamberlerin örnekliğine çekmek yerine peygamberlere miraç vb. olağanüstülükler isnad ederek onların kutsiyetlerinin ön plana çıkartılarak yapıldığını öne sürmüştür. Böylelikle peygamberlerden boşalan bu model görevi, eleştirilmekten muaf kişilerce doldurulmak istenmektedir.[258] Mucizeler hakkında şunları söylemiştir; *"…Son Peygamber devriyle mucize, tabiatüstü görüntü olmaktan çıkarılıp tabiatın bizzat kendisinin mucize olduğu idrakine ulaşılmıştır… …Hz. Muhammed'in en büyük mucizesi, insanlığı düşündürmek ve varlığın hakikatine, sırlarına ulaştırma yolunda yürütmektir."* [259]

Öztürk'e göre, Kur'an'da Hz. Peygamber'in mucizesi olarak Kur'an gösterilmekte[260] ve bundan başka mucizesinden bahsedilmemektedir. Kur'an'da mucize olarak Kur'an'ın yeterli olduğunun[261] ifade edildiğini söylemiştir.[262] Ona göre Hz. Peygamber'in tek mucizesi Kur'an'dır. Kur'an haricinde Hz. Peygamber'e isnad edilen mucizeler tarihi bir delille açıklanabiliyor ve sünnetullahın değiştirilmesi ile ilgili değilse bunlar kabul edilir. Ancak Öztürk, bunun dışındaki mucizeleri ise kabul etmemiştir. O, Hz. Peygamber'in mucizesi olan Kur'an üzerine yoğunlaşmak

---

[256] Önkal, "Hz. Peygamber'in Ümmîliği", 249-262; Yıldırım, *Hüsn-i Hat ve Hadis*, 35-41; M. Reşit Özbalıkçı, "Ümmî Bir Peygamber'e "Oku" Hitabının Hikmeti", *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (2018), 45-46.
[257] Yavuz, "Peygamber".
[258] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 46-47.
[259] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 376.
[260] el-Ankebût 29/51.
[261] ez-Zümer 39/36.
[262] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 377.

gerektiğini, bunun dışındaki mitolojik mucizelerin Kur'an'dan uzaklaşmaya neden olacağını öne sürmüştür.[263] Hayatın tamamıyla mucize olduğunu aktarmış, Kur'an'ın olağanüstü mucize anlayışını ortadan kaldırıp, insanları bütün kâinatı gözlemleyip irdelemeye yönelttiğini ifade etmiştir. Bu açıdan mucizelerin asıl kaynağının Allah'ın yaratmış düzen ve güzellikler olduğunu açıklamıştır.[264]

Öztürk, yukarıda da ifade edildiği üzere Hz. Peygamber'e isnad edilen mucizelerden sünnetullahın değiştirilmesinin söz konusu olmadığı ve tarihi bir kanıta sahip mucizeleri kabul etmiştir.[265] Hz. Peygamber kendisine mucize olarak Kur'an'ın verildiğini[266] ifade etmiştir. Bunun yanı sıra hadis kaynaklarında zikredilen Hz. Peygamber'e ait pek çok mucize mevcuttur.[267] Biz bu çalışmamızda Öztürk'ün eserlerinde değindiği Şakk-ı Sadr (Göğsün Yarılması), Şakku'l-Kamer (Ayın Yarılması), İsrâ ve Miraç, ve Rü'yetullah ile ilgili iddialara değindik.[268]

1.1.7.1. Şakk-ı Sadr (Göğsün Yarılması)

Öztürk, Hz. Peygamber'in göğsünün yarılması ile ilgili olayın Kur'an'da geçtiğini ve açıklandığını söylemiştir. Bu olayın Hz. Peygamber'e Allah'ın bir lütfu olduğunu, üzerinde durulan önemli bir olay olduğunu söylemiştir.[269] Nitekim bazı âlimler de "*Biz senin göğsünü genişletmedik mi?"*[270] ayetinin bu olaya işaret ettiğini savunmuşlardır.[271] Ancak Öztürk, bu olayın maddî bir olay olup olmadığının bilinemeyeceği gibi ruhsal olarak da sayıca bilinmediğini belirtmiştir.[272] Bu konuyla ilgili, şunları eklemiştir:

> …Üst planlardan gelen varlıkların, o planlar tarafından gönderilmiş çok büyük bir misyonun sahibini, üç boyutlu âlemin şartları içinde kozmik-ruhsal ameliyata aldıkları anlaşılıyor. Bu ameliyatın, bizim dünya şartlarımızda görünümü ve ifade edilişi elbette

---

[263] Öztürk, *Deizm*, 297.
[264] Öztürk, *Cevap Veriyorum*, 64.
[265] Öztürk, *Deizm*, 297.
[266] Buhârî, "İ'tisâm" 1.
[267] Hadislerde zikredilen bazı mucizeler için bk. "Parmaklarından suların akması ve susuz olan büyük bir ordunun kanıncaya kadar bundan içip bütün ihtiyaçlarını gidermesi" Buhârî, "Megâzi" 29; "Hurma kütüğünün ağlaması mucizesi" Buhârî, "Menâkıb" 25; "Zehirli etin kendisini haber vermesi"Müslim, "Selam" 18; "Müşriklerin nerede öldürüleceğini haber vermesi"Müslim, "Cennet" 17; "Önünü gördüğü gibi aynı anda arkasını da görebilmesi"Buhârî, "Ezân" 88.
[268] Mucize konusu hakkında bk. İbn İshak, *Siyer*, 427.
[269] Öztürk, *Kendi Dilinden*, 37-38.
[270] el-İnşirâh 94/1.
[271] Yüksel Güzel, *Şakku's-Sadr Rivayetinin Tahlili (Hz. Peygamber'in Göğsünün Yarılması)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 3.
[272] Öztürk, *Cevap Veriyorum*, 70.

ki üç boyutlu planın zorunlu kıldığı kelimelerle olacaktır. Hz. Peygamber'in yaptığı da, bu kozmik üst plan operasyonunu dünya diline çevirerek bize anlatmaktır.[273]

Öztürk'ün Hz. Peygamber'in göğsünün yarılması konusunu maddesel olmayan bir şekilde değerlendirdiğini görmekteyiz. Hz. Peygamber'in göğsünün Cebrail tarafından yarılması ile ilgili hadis kaynaklarında rivayetler mevcuttur. Ancak bu olayın ne zaman olduğu ile ilgili de farklı rivayetler vardır.[274] Bu olayın ilk defa İbn İshak (öl. 151/768) tarafından rivayet edildiği göze çarpmaktadır.[275] Ancak Hz. Peygamber'in bu olayı kaç yaşında, nerede ve kiminle birlikteyken yaşadığı, Hz. Peygamber'e gelen meleklerin sayısı ve bu olayı haber verenlerin kim oldukları ile ilgili farklı rivayetler bulunmaktadır.[276] Öztürk'ün de bu konuya mesafeli durduğunu ve bu konudaki rivayetleri de pek dikkate almadığını ifade edebiliriz.

1.1.7.2. Şakku'l-Kamer (Ayın Yarılması)

Öztürk, Kamer Sûresi 1. ayetten hareketle *"Vakit yaklaştı ve ay yarıldı."*[277] "ay yarıldı" ifadesine inanmak gerektiğini vurgulamıştır. Ancak maddesel olarak ayın yarılması hadisesini kabul etmemiştir. İbn Sina tarafından (öl. 429/1037) bu yarılmanın ışığın bölünmesi şeklinde anlaşıldığını, başka bazı görüşlere göre de bunun Hz. Peygamber tarafından bakışlara iletilen bir görüntü olarak kabul edildiğini belirtmiştir.[278] Kamer Sûresi 1. ayeti şöyle yorumlamıştır: *"Ay'ın yarılmasına ilişkin mucize haber, bize göre insanoğlunun Ay'a inişi ve oradan bazı ay taşlarını dünyaya getirmesiyle gerçekleştirmiştir. İşte bu olay, kıyametin yaklaşmış olduğuna bir işarettir. Ay taşlarının aydan alınıp dünyaya getirilmesi, ayın yarılmasının ta kendisidir."*[279] O, bu yorumun ilk defa Reşad Halife[280] (öl. 1410/1990) tarafından yapıldığını söylemiştir.

Öztürk bu şekilde düşünmekle beraber, genel olarak müfessirler, ayın yarılması hadisesini maddesel bir ayrılma şeklinde yorumlamışlardır. *"Kıyamet*

---

[273] Öztürk, *Kendi Dilinden*, 38.
[274] Bu konu hakkındaki rivayetler için bk. Buhârî, "Saât" 1; Müslim, "İman" 261, 263, 264, 265.
[275] İbn İshak, *Siyer*, 101-102. Bu konu hakkındaki rivayetlerden birisi şöyledir: *"Sahâbe "Ey Allah'ın Resûlu bize (biraz) kendinden bahseder misin?" dedi. O da "Babam İbrahim'in duası ve İsa'nın müjdesiyim. Annem bana hamileyken içinden, Şam'daki Busrâ'nın saraylarını aydınlatan bir nurun çıktığını görmüş. Sütannem Benî Sa'd b. Ebî Bekr'dendi. (Bir gün) süt (erkek) kardeşim ve ben koyunlarımızın yanındayken yanlarında içi kar dolu altın bir tas bulunan beyaz elbiseli iki kişi geldi. Beni yere yatırıp karnımı açtılar…"*
[276] Güzel, *Şakku's-Sadr Rivayetinin Tahlili*, 109-110.
[277] el-Kamer 54/1.
[278] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 74.
[279] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 75.
[280] Mısırlı biyokimyager ve Kur'ancı yazar.

yaklaştı ve ay yarıldı. Bir mucize görseler hemen yüz çevirirler ve bu süregelen bir büyüdür derler”[281] ayetlerinin iniş sebebinin Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber'den mucize istemeler şeklinde olduğu ifade edilerek, ayetler bu konu hakkında delil olarak gösterilmiştir.[282] Bu konuyla ilgili rivayet edilen hadisler de bulunmaktadır. Rivayet edilen hadislerden biri şu şekildedir: "*Resulullah (s.a.v.) devrinde ay iki parçaya ayrıldı; bir parçası dağın üstünde, diğer parçası da öbür tarafında idi. Resulullah (s.a.v.) "Şâhid olun" buyurdu."*[283] Bu konuyla ilgili bir başka hadis ise şöyle rivayet edilmiştir: *"Resulullah (s.a.v.) zamanında ay iki parçaya bölündü. Resulullah (s.a.v.) "Şahid olun" buyurdu."*[284] Abdullah b. Mesu'd tarafından bu olayın bizzat görüldüğü nakledilmekle beraber yukarıda zikredilen hadislerin sıhhat açısından herhangi bir problem taşımadığı yani sahih olduğu yapılan araştırmalar neticesinde ortaya konulmuştur.[285]

1.1.7.3. İsrâ ve Miraç

İsrâ, Hz. Peygamber'in Cebrail vasıtasıyla Mescid-i Haram'dan, Kudüs'te bulunan Mescid-i Aksa'ya götürülmesi, Miraç ise Hz. Peygamber'in semaya yükseltilmesidir.[286] İsrâ ve Miraç olayının hicretten bir yıl önce meydana geldiği ile ilgili rivayetler bulunsa da ne zaman gerçekleştiği kesin olarak bilinmemektedir.[287] Hadis ve Siyer kaynaklarında bu hadise yer almaktadır. Öztürk'ün Miraç mucizesi üzerinde fazla durmadığını ancak İsrâ üzerinde bazı değerlendirmelerde bulunduğunu görmekteyiz. İsrâ ile ilgili açıklamasında bu yolculuğa inanmanın gerekli olduğunu vurgulamıştır. Olayın mahiyeti ile ilgili rivayetlerin uydurmalar içerdiğinden dolayı değerlendirmeye gerek duymadığını söylemiştir.[288] İsrâ suresinde geçen Mescid-i Aksa'nın Kudüs'te bulunan Mescid-i Aksa olmadığını Kur'an'ın indiği dönemde bu mescidin mevcut olmadığını bu mescidin Abdülmelik b. Mervan (öl. 86/705) tarafından inşa edildiğini belirtmiştir. Burada Mescid-i Aksa'dan kastın

---

[281] el-Kamer 54/1-2.
[282] İlyas Çelebi, "İnşikâk'ul-Kamer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2000), (Erişim 26 Mayıs 2022).
[283] Buhârî, "Tefsir" 54, "Menâkibu'l-ensar" 36; Müslim, "Sıfâtu'l-münâfikîn" 44,45; Tirmizî, "Tefsir" 54.
[284] Buhârî, "Menâkıb" 27; Müslim, "Sıfâtu'l-münâfikîn" 43; Tirmizî, "Tefsir" 54.
[285] Bu konu hakkında bk. Hüseyin Yenibaş, *Ayın Yarılmasına Dâir Rivâyetlerin Değerlendirilmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000), 8-23.
[286] İbn İshak, *Siyer,* 350-356; Ahmet Ağırakça, "Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı", *Artuklu Akademi* 1/2 (2014), 1-30.
[287] Muhammed b. Ahmed Kurtubî, *el-Câmiʿ li-ahkâmi'l-Kurʾân* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l İlmiyye, 1993), 10/135; Ayrıca bk. Ağırakça, "Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı", 2-3.
[288] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 133.

bir mekân olmadığını tam tersi bir mekânsızlık âlemi olduğunu ifade etmiştir.[289] Kur'an'da bahsedilen Mescid-i Aksa ile ilgili iki ihtimal öne süren Öztürk ilk ihtimal olarak burada kastedilenin yukarıda da ifade edildiği üzere mekânsızlık âlemi olduğunu söylemiştir. İkinci ihtimal olarak burada kastedilenin Kudüs'teki Mescid-i Aksa olmadığını başka bir yerdeki Mescid-i Aksa olabileceğini ve Cîrane Vadisi'nde aynı isimle bir mescidin de bulunduğunu dolayısıyla kastedilen mescidin bu mescit olabileceğini söylemiştir.[290] Kudüs'te o sıralarda Beytü'l Makdis'in olduğunu ancak Kur'an'ın bundan bahsetmediğini, Mescid-i Aksa ile Beytü'l Makdis'in aynı şeyler olmadığını söylemiştir. Miraç olayından sonra Mekke'de Yahudilerin Hz. Peygamber'e Mescid-i Aksa hakkında sorular sordukları şeklinde uydurulmuş rivayetler olduğunu, o dönemde Mekke'de Yahudilerin olmadığını ifade etmiştir.[291]

Bu hadise ile ilgili Buhârî'de 6 sahâbîden 26 rivayet, Müslim'de ise 7 sahâbîden 16 rivayet yer almaktadır.[292] İsrâ olayı, İsrâ Sûresi'nde[293] yer almaktadır. İsrâ ve miraç hadisesinde Mescid-i Aksa ilgili çeşitli tartışmalar yapılmıştır. Yukarıda da gördüğümüz üzere Öztürk, bu mescidin Mekke yakınlarında olan Cirane bölgesinde olduğunu öne sürmüştür. Hadis kaynaklarında Mescid-i Aksa'nın, Beyt'ül Makdis, Süleyman Mabedi, dua evi, ikinci mabed gibi farklı isimlerle zikredildiği ifade edilmiştir. Müfessirler bu olayda zikredilen mescidin Mescid'i Aksa'nın bulunduğu yer olduğunu ifade etmişlerdir. Bu olaydaki mescidin Cirane bölgesinde bulunan bir mescit olmadığı ifade edilmiştir.[294] Hadis kaynaklarında, Hz. Peygamber'in Mescid-i Aksa'da diğer peygamberlere namaz kıldırdığı,[295] Mekkeli müşriklerin Mescid-i Aksa ile ilgili sorularına cevap verdiği[296] rivayet edilmiştir. Öztürk'ün bu hadiseye şüphe ile baktığı ve rivayetleri güvenilmez bulduğu görülmektedir.

---

[289]Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 134; Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 229; Öztürk, *Cevap Veriyorum 2*, 36.
[290] Öztürk, *Lanetlenen Soy*, 57-59; Öztürk, *Cevap Veriyorum 2*, 37.
[291] Öztürk, *Lanetlenen Soy*, 60.
[292] Buhârî, "Salât" 1, "Menakıbu'l-ensar" 42, "Enbiya" 5, "Bed'u'l-halk" 6; Müslim, "İman" 259,263; Ayrıca bk. Ağırakça, "Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı", 5-10.
[293] el-İsrâ 17/1.
[294] Mustafa Yiğitoğlu, "İsra ve Miraç'ta Süleyman Mâbedi ve Mescid-i Aksa'nın Varlığı Meselesi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/1 (2017), 646-649.
[295] Müslim, "İman" 259.
[296] Buhârî, "Menakıbü'l-Ensar" 4.

1.1.7.4. Rü'yetullah (Allah'ın Görülmesi)

Rü'yetullah "Allah'ın görülmesi" demektir. Bu kavram dünya hayatında veya ahiret hayatından Allah'ın görülmesini ifade etmektedir.[297] Hz. Âişe'nin İsrâ gecesinde Hz. Peygamber'in Allah'ı gördüğü ilgili rivayetlere karşı çıktığı ve hiçbir şekilde Allah'ı göremeyeceğini söylediğini[298] ifade eden Öztürk, Hz. Âişe'nin sürekli Hz. Peygamber'le birlikte olduğunu, eğer Hz. Peygamber, Allah ile görüşmüş olsaydı mutlaka Hz. Âişe'nin bundan haberdar olması gerektiğini söylemiştir.[299] Öztürk, bu konunun dini ve tarihi veriler açısından açıklanmasının mümkün olmadığını, nitekim Hz. Âişe'nin böyle bir şeyin vuku bulmadığını naklettiğini ifade etmiştir.[300]

Öztürk'ün Hz. Peygamber'in mucizelerine olan mesafeli yaklaşımını bu konuda da sürdürdüğünü ve Rü'yetullah'ı mümkün görmediğini yukarıda aktardırk. Hz. Peygamber'in, sahâbenin Miraç olayından sonra Allah'ı görüp, görmediği ile ilgili sorularına olumsuz cevap verdiği rivayetlerde yer almaktadır.[301] Öztürk'ün de ifade ettiği gibi Hz. Âişe'den de Hz. Peygamber'in Allah'ı görmediği ile ilgili rivayetler bulunmaktadır.[302] Bununla beraber Hz. Peygamber'in rüyalar aracılığıyla, Allah'ı gördüğü şeklinde rivayetler de bulunmaktadır.[303]

1.1.8. Hz. Peygamber'e Yönelik Aşırı Övgüler

Kur'an'da Hz. Peygamber'in insani kimliği ön plana çıkarılmıştır. İnsani özelliklerinin bu şekilde ön plana çıkarılmasının hikmeti ise Hz. Peygamber'in vahiy alması haricinde diğer insanlardan, insan olarak farklı biri olmadığının belirtilmek istenmesidir. Ancak zaman zaman insanlar arasında Kur'an'a aykırı aşırı yüceltici bir peygamber anlayışı ortaya konmuş olduğu ve bunun da Hz. Peygamber'in örneklik vasfını geride bıraktığı ile ilgili eleştiriler yapılmıştır.[304]

---

[297] Seyyid Şerif Cürcanî, *Kitabü't-Tarîfât* (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1416/1995), 109; Bu konuyla ilgili bk. Hasan Limon, *Ru'yetullah İle İlgili Rivâyetlerin Değerlendirilmesi* (Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 1-160; Nurullah Agitoğlu, "Halku'l-Kur'ân ve Rü'yetullah Konuları Bağlamında İbnü'l-Mülakkın Buhârî'nin Bab Başlıklarına Yaklaşımı", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/10 (2014), 108-110.

[298] Buhârî, "Tefsir" 53.Rivayet şu şekildedir: "Resulullah Rabbini görmedi. Fakat o, Cebrail (a.s.)ı kendi asli suretinde iki kere gördü."

[299] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 138.

[300] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 87.

[301] Müslim, "İman" 291, 292.

[302] Buhârî, "Tevhîd" 4.

[303] Dârimî, "Rü'ya" 12.

[304] Deniz, "Tebliğci Olarak Hz. Muhammed", 213.

Öztürk, Kur'an'ın Hz. Peygamber'i herhangi bir üstün vasıfla değil hem Hz. Peygamber'i hem de beraberinde bulunan kişilerle münasebetlerinde "arkadaş" ifadesiyle tanımladığını söylemiştir.[305] Ona göre Kur'an, Hz. Peygamber'e elçilik unvanı dışında sadece "arkadaş" unvanı vermiştir. Hz. Peygamber kendisine "efendimiz" şeklindeki bir hitap şekline ise karşı çıkarak yasaklamıştır.[306]

Öztürk, bu durumu şöyle açıklamıştır:

> Kur'an, Hz. Muhammed'i hitap ettiği ve ahlaklarını ilk elden inşa ederek insanlığa örnek modeller olarak eğittiği muhataplarının efendisi, üstadı, hazreti, yücesi, şefaatçisi vs. olarak anmamaktadır. Onun arkadaşlarıyla münasebetlerine ona tek sıfatla hitap etmektedir. Hem de altını çizerek, defalarca. Ve hem de peygamberliğin en yüce tecelli alanlarından söz ederken. İniş sırasıyla 7. Sure olan Tekvîr'den başlayarak, iniş sırasıyla 113. Yani sondan bir önceki sure olan Tevbe'ye kadar. Kur'an, kendisinin mahbatı (indiği benlik) olan Muhammed'i, hitap ettiği çekirdek neslin sadece "arkadaşı" olarak anmaktadır.[307]

Öztürk'ün ifadesiyle Kur'an Hz. Peygamber ile onun yanında bulunanları farklı şekilde konumlandırmamış hem Hz. Peygamber, hem de yanında bulunanlar "arkadaş"[308] vasfıyla anılmışlarıdır.[309] Bazı ayetlerden bununla ilgili olarak örnekler vermiştir: *"Arkadaşınız bir cin çarpmış değildir. Yemin olsun ki, onu apaçık ufukta gördü."*[310] *"Düşünmediler mi ki, O arkadaşlarında cinnetten eser yok. Apaçık bir uyarıcıdan başkası değildir O."* [311]

Öztürk, Kur'an'da peygamberlere kulluk ve elçilik vazifesinin verildiğini ancak bunların yetersiz görülerek peygamberlere farklı unvanların verilmeye çalışıldığını ifade etmiştir.[312] Peygamberlerin aşırı yüceltilmesi neticesinde sapmalar meydana geldiğini ve bu sapmaların nedenlerinin de İsrâiliyat olduğunu söylemiştir. Hatta bu sapmalar neticesinde ona göre peygamberler yaratıcı ile eşdeğer konuma bile getirilmişlerdir.[313] Peygamberlerin insani özelliklerinin bir kenara atılıp çokça övüldüğünü ve onların insandan aşkın bir varlık olduğu anlayışının ortaya çıktığını nihayetinse ise şirkin kaçınılmaz bir sonuç olarak ortaya çıktığını söylemiştir. Ancak

---

[305] Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 236.
[306] Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 140-141.
[307] Öztürk, *Deizm*, 290.
[308] Öztürk'ün delil olarak gösterdiği ayetler için bk. et-Tekvîr 81/22-23; en-Necm 53/5; el-A'râf 7/184; Sebe' 34/46; et-Tevbe 9/40.
[309] Öztürk, *Deizm*, 290.
[310] et-Tekvîr 81/22-23.
[311] el-A'râf 7/184.
[312] Öztürk, *Çıplak Uyarı*, 237.
[313] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 54.

ona göre Hz. Peygamber kendisini kimseden üstün görmemiş ve yanında bulunanlara da bu yönde telkinlerde bulunmuştur.[314] Öztürk'e göre, Hz. Peygamber, vefatına kadar olan beş günlük süre içerisinde yanında bulunanlara sürekli olarak iki tavsiyede bulunmuştur. Bazı kimselerin ilah haline getirildiği durumlara karşı dikkatli olmalarını ve ne başka bir peygamberin ne de kendi kabrinin mabet haline getirilmemesini öğütlemiştir.[315]

Allah'ın sıklıkla peygamberlerin kendisinin ortağı olmadıklarına dair beyanlarının olduğunu vurgulayan Öztürk, ancak insanların peygamberlerin elçilik görevini kavrayamayarak onları Allah'a ortak koşarak yükselttiklerini söylemiştir. Hz. Îsâ'nın "Allah'ın oğlu" şeklinde anılmasına sebebiyet veren durumun saygı adı altında bir niyetten başladığını ancak sonuç itibariyle şirkin ortaya çıktığını belirtmiştir.[316] Ona göre Hz. Peygamber'in bu durumun ortaya çıkmaması için kendisinin aşırı övülmesine karşı beyanları ve Hz. Îsâ'nın övüldüğü gibi kendisinin de övülmemesine yönelik uyarıları olmasına rağmen bu tür övgülere maruz kalmıştır. Bu tür bir övgü peygamberlik vazifesinin üstünde ilahlık seviyesinde bir anlayışın doğmasına sebebiyet verir. Bu da tevhid ilkesini tehlikeye sokar. Vefatından sonra Hz. Peygamber'in uyarıları dikkate alınmadığı gibi, beyanlarına aykırı bir biçimde kabri mabet haline getirilmiştir. Bu duruma karşı gelenler ise "peygambere saygısız" şeklinde eleştirilmişlerdir.[317]

Öztürk, övgüde doğru çizgiden sapmama adına Hz. Îsâ, örneğini vermiştir. Hz. Îsâ için yapılan övgülerde doğrudan sapılarak Allah'ın oğlu şeklinde çok büyük bir yanlışın doğduğunu söylemiş ve aynı hataya düşülmemesi adına kendisinin Allah'ın kulu olduğunu özellikle vurgulamıştır.[318] O, buna rağmen Hz. Peygamber'in aşırı övgü neticesinde rol model olmaktan çıkarılıp insanüstü bir konuma getirildiğini söylemiştir.[319] Bu konuda Hz. Peygamber insanları uyarmış ve bir hadisinde şöyle buyurmuştur: *"Beni Hristiyanların Hz. Îsâ'yı övdükleri gibi aşırı-sınırsız bir biçimde övmeyin; bana Allah'ın kulu ve elçisi deyin."*[320] Ona göre Kur'an'da peygamberlerin

---

[314] Öztürk, *Deizm*, 287.
[315] Öztürk, *Deizm*, 300; Rivayetler için bk. Buhârî, "Cenâ'iz" 62; Müslim, "Mesâcid" 19.
[316] Öztürk, *İslam'da Tecdit 2*, 186.
[317] Öztürk, *Dincilik*, 327.
[318] Öztürk, *Kendi Dilinden*, 80.
[319] Öztürk, *Dincilik*, 465.
[320] Buhârî, "Enbiya" , 48.

Allah'ın elçileri olduğu ifade edilmesine rağmen bunun aksine peygamberler çeşitli unvanlarla yücelterek ilahlaştırılmaya çalışılmıştır.[321]

Öztürk, övgü konusunda tevhide aykırı bir biçimde şöyle söylenildiğini nakletmiştir:

> …Allah, peygamber, sahâbî, veli. Ve derler ki, peygamberi Allah mertebesine çıkarmamak şartıyla istediğiniz kadar översiniz, sahâbîyi peygamber mertebesine çıkarmamak üzere istediğiniz kadar översiniz, veliyi sahâbî mertebesine çıkarmamak şartıyla istediğiniz kadar översiniz.
>
> Bu söylem, ilk başta tevhid ölçülerine uygun gibi görünür. Ne var ki bunu onayladığınız takdirde, bu hiyerarşiden eser kalmaz. Bir bakarsınız veli dedikleri tekke şefi, Kur'an'ın peygamberlere vermediği sıfatlarla anılır olmuş, peygamber Allah'ın ortağı konumuna getirilmiştir, sahâbîyi övmek adı altında peygamber evladını katledenler peygamberden üstün sıfatlarla anılır olmuştur…[322]

Öztürk'e göre, *"Din sınıfı, peygamberleri ilahlaştırarak bulutların üstüne, göklere sürer, onlardan boşalan yere kendisi yerleşir. Hristiyanlıktaki Pavlus (Sen Pol) en tipik örnektir. Tarikatların Hz. Muhammed anlayışı da Pavlusî bir anlayıştır ve amacı Muhammed'den boşalan yere kendi efendilerini yerleştirmektir."*[323] Asıl vazifesi elçilik olan peygamberlerin Allah ile eşdeğer bir noktaya taşındığını ve bunun da çoğunlukla peygamberlere saygı kisvesi altında yapıldığını söylemiştir.[324] Bu durumun Hz. Peygamber için de söz konusu olduğunu**,** Kur'an'ın bunun karşında olup bu anlayışla mücadele ettiğini ve onun insani yönüne dikkat çektiğini söylemiştir.[325] Hz. Peygamber'in kendisinin bir şirk aracı haline gelmemesi için çok çaba gösterdiğini, örneğin kimseye elini öpmesi için izin vermediğini, kendisi için ayağa kalkılmasını yasakladığını belirtmiş, vefatıyla beraber bu endişesinin boşuna olmadığının anlaşıldığını söylemiştir. Çünkü ona göre vefatından sonra insanlar Hz. Peygamber'in sakal tüylerini öpme gibi eylemlerde bulunarak ve bunu da camilerde yaparak bir şirk eylemine giriştiler.[326]

Öztürk, Hz. Peygamber'in ahlakının ve yüklendiği görevin örnek alınmadığını fakat şekil ve görünüş olarak örnek alınmaya çalışıldığını bunun da talihsizlik olduğunu ifade etmiştir.[327] O, Hz. Peygamber'e ait olan sakal, hırka vb.

---

[321] Öztürk, *Dincilik*, 466.
[322] Öztürk, *Dincilik*, 470.
[323] Öztürk, *Deizm*, 281; bk. Öztürk, *Şeytancılık*, 43.
[324] Öztürk, *Deizm*, 282; bk. Öztürk, *Yeniden Yapılanmak*, 20.
[325] Öztürk, *Deizm*, 286.
[326] Öztürk, *Müslümana Mektuplar*, 197.
[327] Öztürk, *İslam'da Tecdit 2*, 281.

şeylerin kutsallaştırılarak ibadet aracı haline getirilmesine karşı çıkmış ve bunun tevhid anlayışına aykırı olduğunu söylemiştir. Saygı için bile olsa bu gibi davranışların doğru olamayacağını ifade etmiştir.[328]

> …Mesela Hz. Muhammed'in hayalî sakal tüyleri, tırnakları, giysileri, hatta dışkısı fetişleştirilmiştir. Sadece o kadar mı? Hz. Muhammed'in dolaştığı yerler, tuvalete gittiği kaya dipleri, elini sürdüğü taşlar, gölgesinden yararlandığı ağaçlar, üzerine çıktığı dağlar fetişleştirilmiştir. Dincilik bütün bunları yaparak "Peygamber'e saygısını ifade ettiğini, O'nun sünnetini ihya gayreti içinde olduğunu" söylemekten asla hicap duymamıştır. "Peygamber'in ahlakı nerede, ondan siz de eser yok?" sorusunun cevabı ise dincilik tarafından asla verilmemiştir. Verilemeyecektir de…[329]

Öztürk, yukarıda Hz. Peygamber'e ait saç, sakal, hırka vb. şeylerin saygı için olsa dahi herhangi bir ehemmiyet göstergesinin şirk olacağını açıklamıştır.[330] Ancak bununla beraber Hz. Peygamber'in eşlerinden Hz. Âişe ve Ümmü Seleme başta olmak üzere, bizzat onun yanında bulunan kimselerin özellikle ona ait saç tellerini yanında muhafaza ettikleri ve bunun Hz. Peygamber tarafından herhangi bir olumsuz tepkiyle karşılanmadığı, aksine kendisinin de sahâbeden bazılarına saç tellerinden verdiği ile ilgili rivayetler bulunmaktadır.[331] Kaldı ki bu durum Hz. Peygamber'e duyulan muhabbetin bir ifadesi olarak görülmüştür. Hz. Peygamber'e duyulan bu sevginin şirk aracı olarak görülmesi düşündürücüdür.[332]

Öztürk, Kur'an'da münafıkların ikiyüzlülüklerinin anlatıldığı ayetlerde,[333] münafıkların Hz. Peygamber'e özellikle sözlü ifadelerle destek görüntüsü verdiğini söylemiştir. Örneğin, Hz. Peygamber için "Allah Resulü", "Sallallahu Aleyhi ve Sellem" gibi ifadelerin kullanıldığını hatta isminden sonra kendisinin şirk olarak ifade ettiği "(s.a.s)" gibi ifadelerin onlar tarafından uydurulduğunu söylemiştir. Ona göre yukarıda kullanılan ifadeler ne Hz. Peygamber ne de sahâbe tarafından kullanılmamıştır.[334]

---

[328] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 121.
[329] Öztürk, *Dincilik*, 240; bk. Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 265.
[330] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 121.
[331] Buhârî, "Libas" 66; Müslim, "Fedâil" 75; Ayrıca bk. Muhammed b. Ömer Vâkıd Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megâzî*, thk. Marsden Jones (Beyrut: y.y., 1984), III/136,221,231,1108,1109,1157; IV/376.
[332] Bu konu hakkında bk. Kadir Paksoy, "Hz. Peygamber'in Saç veya Sakalının Sonraki Kuşaklara İntikali ve Sakal-ı Şerif Merasiminin Rivayetlerdeki Temeli", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (2011), 93-104.
[333] el- Ankebût 29/10-11.
[334] Öztürk, *Mâûn Suresi Böyle Buyurdu*, 358.

Hz. Peygamber'in, Hz. Âdem'den önce yaratıldığını ve peygamberlik verildiğini ifade etmek için "Nur-i Muhammed"[335] kavramının kullanıldığını bunun ise dini açıdan bir izahının mümkün olmadığını söylemiştir. Bu kavramı ortaya atanların amaçlarının Hz. Peygamber'e ululuk atfetmek daha sonrasında ise buradan hareketle başkalarına da üstünlük vasfı yüklemek olduğunu söylemiştir. Yine Hz. Peygamber'in nurdan yaratıldığını söylemenin onu insanüstü bir konuma taşıyacak olması ve örnekliğini devre dışı kalacak olması nedeniyle Kur'an'da bunun herhangi bir izahının mümkün olmadığını söylemiştir.[336] "Nur-i Muhammed" kavramı "Hz. Muhammed'in nuru" olarak ifade edilen bu kavramla Hz. Peygamber'in nurunun öncelikle yaratılmış olduğu, bu nurdan sonra evrenin yaratıldığı nakledilmiştir.[337] Süleyman Ateş' de bu konuda Öztürk'e benzer bir görüş belirterek, bu durumun Kur'an'a aykırı olduğunu ve uydurmalara dayandığını belirtmiştir.[338]

Kur'an'da Hz. Peygamber'in ailesine bazı sorumluluklar verildiğini[339] belirten Öztürk, ehl-i beytin istismar aracı olarak kullanılmaya çalışıldığını ve tarihte buradan siyasi amaçlar devşirme gayretinin de olduğunu vurgulamıştır.[340] Namazlarda Hz. Peygamber ve ailesinin de içerisine katılıp okunan dualara değinen Öztürk, bu durumun Allah'a şirk koşmakla eşdeğer olacağını, dolayısıyla böyle bir şeyin olmaması gerektiğini vurgulamıştır. Hz. Peygamber'in bizim duamıza ihtiyacı olamayacağını, bunun ibadetlerin bir parçası olmaması gerektiğini savunmuştur.[341]

Öztürk, yukarıda zikredilen konuyla ilgili bilgilerin kaynaklarını eserlerinde sıklıkla belirtmemiştir. Kaldı ki bu bilgilerin güvenilir olup olmadığını da sorgulamamıştır. Bu konuyla ilgili peygamberlerin mezarlarının mabedleştirilmesinin Hz. Peygamber tarafından yasaklandığı[342] ve Hz. Peygamber'in kendisi için kıyama durulmasını yasakladığı[343] ile ilgili rivayetleri İbn Sa'd'ın Tabakāt'ından aldığını

---

[335] *bk. İsmail b. Muhammed Aclûnî, Keşfu'l hafâ ve mezilü'l-libas amme'ş-tehere mine'l ehâdis alâ elsineti'n-nas, nşr. Ahmet el-Kalaş (Beyrut: Müessesetür-Risâle, 1416/1996), I/256-266.*Bu konunun dayandığı rivayet *şu şekildedir: Ey Allah'ın Resulü! Anam-babam sana feda olsun, Allah'ın her şeyden önce ilk yarattığı şeyi bana söyler misiniz?" diye sordum. Şöyle buyurdu: "Ey Cabir! Her şeyden önce Allah'ın ilk yarattığı şey senin peygamberinin nurudur. O nur, Allah'ın kudretiyle onun dilediği yerlerde dolaşıp duruyordu. O vakit daha hiçbir şey yoktu. Ne Levh, ne kalem, ne cennet, ne ateş / cehennem vardı. Ne melek, ne gök, ne yer, ne güneş, ne ay, ne cin ve ne de insan vardı."*

[336] Öztürk, *Deizm*, 294-296; Öztürk, *Cevap Veriyorum 2*, 160.

[337] Aclûnî, *Keşfu'l hafâ*, I/256-266.

[338] gazetevatan (vatan), "Nur-i Muhammedi (Hz. Muhammed'in nuru)" (Erişim 02 Temmuz 2022).

[339] Öztürk'ün delil olarak gösterdiği ayet için bk. el-Ahzâb 33/33.

[340] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 126.

[341] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 118-119.

[342] Öztürk, *Deizm*, 305; Rivayet için bk. Buhârî, "Cenâ'iz" 62.

[343] Öztürk, *Dincilik*, 465.

görmekteyiz.[344] Yine kabirlerin mabetleştirilmesi ile ilgili rivayeti Buhârî ve Müslim'den,[345] Hz. Peygamber'in Hz. Îsâ' ya yapılan övgülerin benzerini kendisi için yapılmamasıyla ilgili rivayeti Buhârî'den[346] aktardığını görmekteyiz. Buna benzer bazı durumlarda Öztürk'ün her ne kadar rivayetleri güvenilmez bulsa da görüşlerini destekleyici rivayetlere yer verdiğini görmekteyiz. Görüşlerini destekleyici bazı durumlarda Kütüb-i Sitte'ye başvurduğunu görmekteyiz. Bunun haricinde rivayetlerden yararlandığı durumlarda kaynaklara genellikle yer vermemiştir. Bu durumun Öztürk'ün açıklamaları açısından değerlendirildiğinde bir çelişki oluşturduğu ifade edebilir.

Hz. Peygamber başta olmak üzere gönderilmiş olan bütün peygamberler insanlar arasında varolan yanlışları ortadan kaldırmak için çaba sarfetmişlerdir. Bütün bunlarla beraber Hz. Peygamber'e duyulan sevgi ve muhabbet noktasında Müslümanlar arasında bazı uygulamaların tamamıyla Kur'an'a aykırı olarak nitelendirilip şirk olarak ifade edilmesi kanaatimizce doğru bir yaklaşım değildir. Örneğin Hz. Îsâ'dan sonra ona ulûhiyet atfedilmesi, dinin yanlış yorumlanması neticesinde olmuştur. Hz. Îsâ'nın bu şekilde ilahlaştırılma anlayışının altında farklı sebepler mevcuttur. Hz. Îsâ'nın bulunduğu coğrafyada övgü amaçlı kullanılan "baba-oğul" ifadeleri sonrasında Allah ile bir nesep bağı olacak şekilde yanlış yorumlanmıştır. Hz. Îsâ'nın mucizelerinin doğru bir şekilde anlaşılmamış olması ve başka kültürlerin etkisiyle yanlış yorumlar ortaya çıkmıştır.[347] Dolayısıyla buradan yola çıkarak Hz. Peygamber'in sünneti ve hadisi için de bu durumla doğrudan benzerlik kurmak yerine izlenmesi gerekli olan yöntem Hz. Peygamber'in sünnetinin doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlamak olmalıdır.

1.2. Sahâbe Hakkındaki Görüşleri

1.2.1. Sahâbenin Tanımı

Sahâbe kavramı için çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Genel olarak sahâbe kavramı Hz. Peygamber'e iman eden kişiler için kullanılmıştır. Muhaddisler sahâbeyi, Müslüman olarak Hz. Peygamber'i görüp, Müslüman olarak vefat eden kişi

---

[344] İbn Sa'd, *et-Tabakāt*, 1/387; 2/239-242.
[345] Buhârî, "Cenâ'iz" 62; Müslim, "Mesâcid" 19.
[346] Buhârî, "Enbiya" 48.
[347] Bu konu hakkında bk. Fahreddin Râzî, *Münâzara fi'r-redd ale'n-Nasârâ* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1986), 23; İbrahim Yıldız, "Hıristiyanların Hz. İsa'yı İlahlaştırması: Kur'ân'da Bu yanılgının Nedenleri ve Giderilmesi", *International Journal of Social Science* 65 (2018), 305-324.

olarak tanımlamışlardır.[348] Sahâbe, İslâm tarihinin ilk dönemleri başta olmak üzere İslâm'a ve Hz. Peygamber' e büyük destek vererek, önemli katkılar sunmuşlardır. Sahâbenin katkısı vesilesiyle İslâm ve Hz. Peygamber'le ilgili sağlıklı bilgiler günümüze kadar ulaşmıştır. İslâmiyet'in ilk yıllarında müşrikler tarafından pek çok sıkıntıya maruz kalmalarına rağmen Hz. Peygamber'e ve İslâm'a sadakatten taviz vermemişlerdir.[349] Kur'an'da bazı ayetlerde onların durumundan bahsedilmiştir.[350]

Sahâbenin kendi özgür iradeleriyle İslâm'a girmiş olmaları, İslâm'ın temel değerlerini ve Hz. Peygamber'i canı pahasına korumuş olmaları nedeniyle Kur'an ve hadiste onların adil olduklarına vurgu yapılmıştır.[351] Böylelikle hadisçiler ve ulemâ sahâbenin adil olduğunu ve onlar tarafından rivayet edilmiş olan hadislerin de güvenilir olduğunu savunmuşlardır. Ancak bununla beraber sahâbenin diğer hadis rivayet eden kimseler gibi cerh ve tâ'dîle tabi tutulması gerektiğini savunan kimseler de olmuştur. Bu görüşte olanlar Kur'an ve hadiste sahâbeyi konu edinen durumların hepsi için geçerli olmadığını savunmuşlardır. Ulemâya göre ise sahâbe hata etmiş olsa dahi Hz. Peygamber'e yalan isnadlarda bulunma gibi bir hataya düşmemiştir. Bazı sahâbîlerin adaleti noktasında onların rivayetleri hakkında incelemeler yapılmış ancak şüpheye mahal verecek bir durumun olmadığı anlaşılmıştır.[352]

Öztürk sahâbî kavramını şu şekilde tanımlamıştır; *"Sahâbî sözü Hz. Peygamber'e 'sahip' olan yani onunla sohbet etme şerefine eren kişi anlamında kullanılmış ve tarihselleşmiştir. Bir İslâmi terim olarak, Hz. Muhammed'le imandaşlığı, dostluğu, arkadaşlığı, sohbeti, beraberliği bulunan kişi anlamındadır."*[353] Kur'an'da sahâbî için herhangi bir üstünlük ifadesinin kullanılmadığını ve Hz. Peygamber'in arkadaşı şeklinde bir tanımlama yapılmadığını belirtmiştir. Kur'an'da sahâbenin bazı davranışlarının övüldüğünü ancak onlara

---

348 Osman b. Abdirrahman eş-Şehrezûrî İbnü's-Salâh, *Ulûmu'l Hadis*, nşr. Nureddin Itr (Dımaşk: Dar'ul Fiker, 1986), 291-301; Ahmed b. Ali el- Askalânî İbn Hacer, *en-Nükhet alâ Nüzheti'n nazar fi tavdihi Nuhbeti'l Fiker*, thk. Abdullah er-Ruhayli (Medine: Mektebetü'l-Maarif, 2008), 136-137.

349 İbnü's-Salâh, *Ulûmu'l Hadis*, 291-301; İbn Hacer, *Nuhbeti'l Fiker*, 136-137; Mahmud Tahhan, *Teysîru Mustalahi'l Hadis* (Riyad: Mektebetü'l-Maarif, 2010), 243-246; Mehmet Efendioğlu, "Sahâbe", *Türkiye Diyanet Vakfi İslâm Ansiklopedisi,* 2008), (Erişim 06 Mart 2022).

350 Ayetler için bk. el-Bakara 2/143; Âl-i İmran 3/172-173; et-Tevbe 9/100; el-Haşr 59/8-9; el-Enfâl 8/74.

351 el-Bakara 2/143.

352 İbnü's-Salâh, *Ulûmu'l Hadis*, 291-301; Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr Süyûtî, *Tedribu'r-Râvî fi Şerhi Takribi'n-Nevevi*, thk. Nazar Muhammed el-Fâreyâbî (Riyad: Mektebetü'l-Kevser, 1415/1995), 2/664-699; Tahhan, *Teysîr*, 244; Okiç, *Tetkitler*, 25-26; Talât Koçyiğit, *Hadis Tarihi* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Yayınları, 1977), 68-71; Efendioğlu, "Sahâbe".

353 Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 388; Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 401.

yönelik kişisel bir övgünün olmadığını ifade eden Öztürk, davranışlarına yönelik bu övgüden dolayı saygıya değer olduklarını söylemiştir.[354]

Öztürk'e göre ilk dönemlerde bir kişinin sahâbeden sayılabilmesi için Hz. Peygamber ile savaşa katılma, uzun bir zaman onunla birlikte bulunma, sohbetlerine katılma gibi kriterler aranmıştır. Ancak Emevîlerin etkisiyle günümüzde sahâbî olmak için Hz. Peygamber'i Müslüman olarak görmeyi yeterli gören bir tanımın ortaya çıktığını söylemiştir.[355] Kur'an'da sahâbî kelimesinin geçmediğini ancak "hemşerilerinin arkadaşı olarak sahib"[356] kavramının yer aldığını ifade etmiştir. Kur'an'da övülen davranışlarından dolayı sahâbenin saygıyı hak ettiğini vurgulayan Öztürk'e göre, daha çocukken Hz. Peygamber'i gördü diye veya sadece bir sohbetinde bulundu diye bir kişiyi sahâbe ilan ederek üstün kılmak doğru değildir. Sadece Hz. Peygamber bir defa baktığı için bir kişinin üstünlüğünü kabul etmek Kur'an'ın anlayışına ters düşmektedir. Çünkü Kur'an'da insanın üstünlüğü onun gayretine bağlanmaktadır. Nitekim ona göre dinden dönüp Hz. Peygamber'e düşmanlık besleyenler bile olmuştur.[357]

Öztürk, geleneksel anlayışın bir kişinin sahâbî olabilmesi için Hz. Peygamber'i Müslüman olarak görüp ve o kişinin Müslüman olarak vefat etmesini yeterli gördüğünü, bu tanımın eksik olduğunu ifade etmektedir.[358] Bazı çıkarlar için Müslüman olmuş olan kimseleri sahâbî olarak görmenin yanlış olduğunu belirtmektedir. Ona göre, Mekke'nin fethi esnasında Müslüman olan kişiler bu kapsamdadır. Çünkü bunların müellefetü'l-kulûb yani kalpleri İslâm'a ısındırılmak istenen kişiler olduğunu onların hepsinin Müslüman olarak görülmesinin bile yanlış olacağını vurgulamıştır.[359] Nitekim bu kimselere Hz. Ömer zamanına kadar maddi olanaklar sunulmuş ancak bu uygulama Hz. Ömer tarafından sonlandırılmıştır.[360] Bundan dolayı müellefetü'l-kulûb olarak ifade edilen kimselerin sahâbî sayılmasının yanlış olduğunu çünkü bu kimselerin belli çıkarlar için Müslüman olduklarını savunan Öztürk, Emevîlerin bu gerçeği görmezden gelerek Hz. Peygamber'i gören

---

[354] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 388.
[355] Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 404; Bu tanım için ayrıca bk. İbn Hacer, *Nuhbeti'l Fiker*, 136-137.
[356] Öztürk'ün Örnek verdiği ayetler için bk. Sebe' 34/46; en-Necm 53/2; et-Tekvîr 81/22.
[357] Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 402.
[358] bk. İbn Hacer, *Nuhbeti'l Fiker*, 136-137.
[359] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 390-391.
[360] Öztürk, *Kendi Dilinden*, 284.

herkesi sahâbî ilan ettiğini ancak bunun doğru olmadığını vurgulamıştır. Öztürk, aynı şekilde Ebû Süfyân ve Muâviye'nin de sahâbî olamayacağını savunmuştur.[361]

Sahâbî sayılmak için Hz. Peygamber'i görmek gibi bir şart olmadığını ifade eden Öztürk, Hz. Peygamber'e dayandırdığı bir sözde sahâbeye şöyle dediğini nakletmiştir; *"İleriki zamanlarda benim yüzümü görmediği halde sizden daha hayırlı müminler gelecektir."*[362] Öztürk, sahâbî kavramının sadece Hz. Peygamber zamanında yaşayıp onu görenler şeklinde anlaşılmaması gerektiğini belirtmiş, Hz. Peygamber'in vefatından sonraki nesiller için de bu kavramın kullanılabileceğini ifade etmiştir. Ona göre sahâbî olarak ifade edilen pek çok kişi daha sonrasında Hz. Peygamber'i inkâr etmiştir. Dolayısıyla sahâbî olmada esas olan Hz. Peygamber'le manevi açıdan dostluk kurabilmektir.[363]

Öztürk, Peygamber'in arkadaşları olmaları hasebiyle sahâbeye saygı duyulması gerektiğini ancak bunun bir dini emir olarak algılanmaması gerektiğini vurgulamıştır.[364] Ebû Hanîfe'nin sahâbeye bakış açısını değerlendiren Öztürk bu konuda şöyle demiştir; *"Ebû Hanîfe, sahâbe sözlerini onların icmaları olarak değil, Peygamberle sohbetleri olarak önemli buluyor. Ebû Hanîfe, sahâbe kavillerini bir tür fiilî sünnet olarak görüyor ve haberi vâhidden üstün tutuyor…"*[365] Ancak sahâbe kavillerinin Ebû Hanîfe tarafından hüccet değeri taşıdığına dair araştırmalar da mevcuttur.[366]

Öztürk, sahâbenin Kur'an'a uygun olmayan bir şekilde yüceltildiğini hatta öyle ki Hz. Peygamber için Kur'an'ın kullanmadığı ifadelerin sahâbe için kullanıldığını bunun da insanlarla Kur'an ve Allah arasında bir engel oluşturduğunu ifade etmiştir.[367] Sahâbenin manevi mertebesine ulaşılamayacağı ile ilgili iddiaların Kur'an ve sünnete aykırı olduğunu, Kur'an'da her insanın yapmış olduklarıyla manevi açıdan yükselebileceğine işaret ettiğini bu anlayışın da tüm zamanlar için geçerli olduğunu söylemiştir. Yani bir insan amelleriyle sahâbeden de yüksek bir manevi makama ulaşabilmektedir. Vahşi örneğini veren Öztürk, onun mecburiyetten

---

[361] Öztürk, *İmamı Âzam*, 273.
[362] Müslim, "Taharet" 395.
[363] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 288.
[364] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 390; Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 403.
[365] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 258; Bu konu hakkında ayrıca bk.İsmail Hakkı Ünal, *İmam Ebû Hanife'nin Hadis Anlayışı ve Hanefi Mezhebinin Hadis Metodu* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), 188-189.
[366] Bu konu hakkında bk. Ebû Zehra, *Ebû Hanîfe*, çev. Osman Keskioğlu (Ankara: DİB yayınları, 1997), 326.
[367] Öztürk, *Dincilik*, 467; Öztürk, *Fâtiha Suresi*, 70.

Müslüman olduğunu dolayısıyla sahâbî olamayacağını ifade ederek[368] şunları söylemiştir; *"…Bu anlayış öylesine İslâm dışı boyutlara götürülür ki, 'Vahşi' adlı kişinin atının burnuna giren tozun Cüneydi Bağdadî' den hayırlı olduğunu bile söyleme imkânı verir. Sebep şuymuş; Vahşi Hz. Peygamber'i iman etmiş olarak görmüş, yani sahâbî olmuştur."*[369]

Öztürk'e göre,

> …Yani senedinde sahâbe adını gördüğümüz her söz güvenilir değildir. Sahâbîlerin hiçbirinin yalan söylemediğini varsayalım; sahâbenin adını oraya koyanın yalan söylemediğini nereden biliyoruz! Peygamber'e yalan isnad edenler, onun sahâbesine neden yalan isnad etmesin! Bizim sonuçta bir tek dayanağımız kalır: Hadis diye rivayet edilen sözün Kur'an'dan onay alması.[370]
>
> Hz. Muhammed'e yalan isnad etmenin en geçerli yolu onun arkadaşlarını kullanmaktı. Bu yol çok verimli bir biçimde kullanıldı. Önce, sahâbîye hürmet adı altında bu insanlar dokunulmaz, tenkit edilmez ilan edildi, ardından da sahâbînin adına iğneleyerek kitlenin önüne çıkarıldı. Oysaki söylenenlerin büyük çoğunluğundan sahâbîlerin haberi bile yoktur…[371]

Sahâbeden bazılarının Hz. Peygamber'le olan münasebetlerine dair bir olayı nakleden Öztürk, sahâbî olarak anılıp fazilet sıralamasına göre de ilk sırada zikredilen bazı kimselerin Hz. Peygamber'e karşı çıkıp onu zor durumda bıraktıklarını yine aynı şekilde anılan bir takım kimselerin ise buna ses çıkarmadığını söylemiştir.[372] Bu durumla ilgili şu olayı nakletmiştir;

> Hz. Peygamber'e at satan bir sahâbî, parasını almak üzere Peygamber'in evine gidiyordu. Peygamber, hızlı yürüdü; adam biraz geri kalmıştı. Adamın yanına sokulan bazı sahâbîler (!) ata daha fazla para vereceklerini söyleyerek adamın kafasını çeldiler. Fazla parayı gören adam atı bunlara satmak istediğini Peygamber'e bildirdi. Peygamber: 'Biz seninle anlaştık, atı bana sattın, artık o at benim' deyince adam anlaşmayı inkâr etti. Allah adına yemin de ederek 'Ben atı sana satmadım' dedi. Çevredeki sahâbîlerse (!) kenarda saklanarak tartışmayı duymazlıkan geliyorlardı. Çekişme epey sürdü. Hz. Peygamber, 'Sen atı bana sattın' diye ısrar edince adam, akıl almaz bir utanmazlıkla Peygamber'e şunu söyleyebildi: 'Sözünün doğruluğunu tanık getirerek ispatla.' Bunun üzerine Peygamber, Huzeyme adlı birini tanık göstererek atı satın aldığını ispatladı.[373]

---

[368] Öztürk, *Kendi Dilinden*, 218; Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 401.
[369] Öztürk, *Kendi Dilinden*, 218.
[370] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 408.
[371] Öztürk, *Dincilik*, 468.
[372] Öztürk, *Deizm*, 253-254.
[373] Öztürk, *Deizm*, 253; Bu rivayet için bk. Gudde, *Sünen*.

Sahâbeyle ilgili yukarıdakine benzer başka bir olay aktaran Öztürk, Ramazan ayına denk gelen Mekke’nin fethi sırasında Hz. Peygamber seferilik durumundan dolayı herkesin orucunu bozmasını istemiş ve öncelikle herkesin içinde kendisi orucunu bozmuştur. Ancak sahâbeden bir kısmı iftar vaktinin yaklaşmış olmasından dolayı oruçlarını bozmak istememiştir. Bu durumu gören Hz. Peygamber, oruçlarını bozmakta diretenleri isyan etmekle itham etmiştir.[374] Buradan hareketle Öztürk, bu durumda olanların doğru bir karar üzere olmadıklarını ve dolayısıyla da Hz. Peygamber’in duruma müdahale ettiğini söylemiştir. Bu olayın iftara yakın bir zamanda gerçekleşmiş olmasının ise Hz. Peygamber tarafından Müslümanlar için kolaylık ilkesinin iyice yerleşerek, devamlılığının sağlanmasına yönelik olduğunu söylemiştir.[375]

Öztürk, *Kendi Dilinden Son Peygamber*, eserinde Hz. Peygamber’in sahâbeyi insanî yanlışları nedeniyle hedef haline getirmeyi uygun görmediğini, çünkü onların birer örnek olduklarını ve onlarla ilgili meydana gelebilecek herhangi bir çekişmenin aynı zamanda din açısından da sıkıntılara mahal verebileceğini söylemiştir. Öztürk’e göre bundan dolayı Hz. Peygamber münafıkları bildiği halde onlara yönelik bir şey yapmamış, münafıkların öldürülmesi veya başka şekilde cezalandırılması halinde, sanki kendi ashabını cezalandırıyormuş gibi bir algının oluşacağını düşünmüştür.[376]

Öztürk, müellefetü’l kulûb olarak ifade edilen kimselerin İslam’a herhangi bir zararlarının dokunmaması için gönülleri hoş tutulan kişiler olduğunu ve bunun maddi bir takım yöntemlerle sağlandığını ifade etmiştir.[377] Ona göre bunlardan bazısı gerçek imana ermiştir. Ancak bazıları da iman etmeyerek eski inançlarına sadık kalmışlardır. Ebû Süfyân gibi bir kısmının ise görünürde mümin olmalarına rağmen İslâm’a ve Müslümanlar zarar vermişlerdir. Müllefetü’l kulûb olarak ifade edilen kişilerin hayatlarına bakıldığında, ya bizzat kendilerinin ya da onlara yakın kimselerin Hz. Peygamber’e veya Müslümanlara sıkıntılar yaşatan kişiler olduğu görülmüştür.[378] Öztürk, Ebû Süfyân’ın Huneyn Gazvesi’nin ilk safhasında Müslümanların geri çekilmesine sevinmesinin İslâm’ı gönülden benimsemediği şeklinde yorumlamıştır. Öztürk bu şekilde ifade etmekle beraber, Sünnî kaynakları

---

[374] Rivayet için bk. Gudde, *Sünen*.
[375] Öztürk, *Dincilik*, 57-58; Ayrıca bk. Öztürk, "İslâm'ın Karakteristikleri", 272.
[376] Öztürk, *Kendi Dilinden*, 209.
[377] Öztürk, *Mâûn Suresi Böyle Buyurdu*, 195.
[378] Öztürk, *Mâûn Suresi Böyle Buyurdu*, 195-198.

Ebû Süfyân'ın İslâm'ı gönülden benimsemiş olduğunu aktarmışlardır. Şiî kaynaklarında ise tam tersi bir durum mevcuttur, Ebû Süfyân bu kaynaklarda münafıklık ve zındıklıkla itham edilmiştir.[379]

Öztürk, Kur'an'da münafıklardan bahsedildiğini ancak kim olduklarının açıklanmadığını söylemiştir. Ona göre Kur'an'da bahsedilen münafıkların en önde gelenlerinin kim olduğu açık bir şekilde ortadır. Bunlar müellefetü'l kulûb olarak ifade edilen kişilerdir. Emevîler bu gerçeği örtmek adına Kur'an'ın bahsettiği münafıkların kim olduğunun bilinemeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Çünkü Öztürk'e göre söz konusu kişiler Emevîlerin atalarıdır. Müelletü'l kulûb zümresinden olup da sonradan tam manasıyla iman edenlerin sayısı ise oldukça azdır. Dahası bu zümreden olup İslâm'a ve Müslümanlara zarar verenlerin sayısı ise oldukça fazladır.[380] Onlar için konulan hükümler bugün için de geçerliliğini korumaktadır, bu hükümlerin nesh olması söz konusu değildir.[381]

Yukarıda da ifade edildiği üzere Öztürk sahâbe tanımının geniş bir şekilde yapılmasına karşı çıkmış ve bazı çıkarlar için Müslüman olan kimselerin ve müellefetü'l kulûbtan olup sonradan gerçek imana ermemiş olan kimselerin bu tanımın dışında olmasını gerekli görmüştür. Öztürk, sahâbe sayılabilmenin temelinde Hz. Peygamber'le manevi bir bağ kurmak olduğunu ve sahâbenin herhangi bir üstünlüğe sahip olmadığını dolayısıyla olaya bu açıdan bakmanın gerekliliğine değinmiştir.[382] Âlimler ise İslam'a olan hizmetlerinden dolayı sahâbeye değer vermiş ve onlardan hürmetle bahsetmişlerdir. Bu konu hakkında aslında Öztürk'ün de yukarıda belirttiği üzere sahâbeden bir takım kimseleri insani bazı yanlışlarından dolayı hedef haline getirmek doğru olmayıp[383] sahâbedeki örneklik teşkil edecek davranışları insanların faydasına sunmak önem arzetmektedir.

1.2.2. Sahâbe'nin Adaleti Meselesi

Öztürk, Kur'an'ın Peygamberler de dâhil olmak üzere hiç kimseye hata yapmama garantisi vermediğini dolayısıyla sahâbeyi de bundan farklı bir şekilde değerlendirmenin yanlış olacağını söylemiştir.[384] Öztürk'e göre, *"Udûl, günah*

---

[379] İrfan Aycan, "Ebû Süfyân", *Türkiye Diyanet Vakfi İslâm Ansiklopedisi,* 1994), (Erişim 28 Mayıs 2022).
[380] Öztürk, *Mâûn Suresi Böyle Buyurdu*, 193-194.
[381] Öztürk, *Mâûn Suresi Böyle Buyurdu*, 199.
[382] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 288; Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 404; Öztürk, *Mâûn Suresi Böyle Buyurdu*, 195-198.
[383] bk. Öztürk, *Kendi Dilinden*, 209.
[384] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 392.

işlemez, yalan söylemez, adaletten sapmaz, tam güvene layık kişi anlamındadır. Bu sözcük, zaman içinde "asla ve asla hata etmez, asla ve asla yanılmaz, asla ve asla değerini yitiren söz söylemez" anlamlarında kullanılır olmuştur. Bugün de halk arasında yaşayan yaşatılan anlamı, budur."[385]

Öztürk, sahâbenin udûl olduğu anlayışın "Kevser Havuzu Hadisi" ile mümkün olmadığının ortaya konulduğunu ifade etmiştir.[386] Bir kimsenin sahâbî olmuş olmasının adil veya günahsız olduğunu göstermediğini ifade eden Öztürk, Kur'an'ın da buna dikkat çektiğini[387] söylemiştir. Dolayısıyla kimse için cennet garantisinin de verilemeyeceğini ifade etmiştir.[388]

İmamı Âzam'ın sahâbenin bütünüyle adil olduğu anlayışına karşı çıktığını, ehl-i beyt ve Hz. Ali için dahi bu anlayışı kabul etmediğini belirten Öztürk, çünkü Ebû Hanîfe'ye göre Kur'an açısından bu durumun şirk sebebi olduğunu ifade etmiştir. Sahâbenin kıymete değer olduğunu, İmamı Âzam'ın da sahâbenin saygınlığını ifade ettiğini ve onların sözlerine değer verdiğini aktarmıştır. Sahâbenin içerisinde günah işleyenlerin, sonradan dinden dönenlerin, Hz. Peygamber'in anlayışına ters hareketlerde bulunanların olabileceği zaten Hz. Peygamber'in kendisi tarafından ifade edildiğini söylemiştir. Sahâbenin tamamının güvenilir veya güvenilmez şeklinde genelleyici bir anlayışa katılmayan Öztürk, hiçbir âlimin de sahâbenin hepsini güvenilmez olduğu şeklinde bir görüş belirtmediğini söylemiştir. Ancak ona göre sahâbeden bazılarının noksanlıklarını söyleyen âlimler olmuştur.[389]

Öztürk, Hz. Peygamber'i de içine alarak herkesin günah işleyebileceğini, ancak peygamberlerin Allah tarafından korunduğunun ve onların tövbeyle temizlendiğini söylemiştir. Bu konuyla ilgili aksi yönde görüş belirtenlerin ise şirke girdiğini söylemiştir. Peygamber'in bile günah işleyebildiği bir durumda bazı insanların bundan hariç tutulmaya çalışılması, Öztürk'e göre Kur'an'la

385 Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 406.
386 Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 346; Rivayet için bk. Buhârî, "Rikaak" 53. Bu hadis şu şekildedir: *"Mahşerde benim havuzumun başına ilk gidecek olanınız benim. Sizden bazı kişiler oraya getirilecekler; ben onları tanıyacağım, onlar da beni tanıyacaklar ama ardından benim yanımdan çekilip alınacaklar. Ben şöyle yakınacağım: "Rabbim, bu nasıl olur, bunlar benim ashabım?" Bana, şöyle cevap verilecek: "Onların senden sonra neler yaptıklarını sen bilmiyorsun. Onlar senin arkandan irtidat edip tekrar eskiye döndüler." Sonra oradan biri çıkıp bunları alacak ve bir yere doğru götürecek. Ben, "Nereye götürüyorsun bunları?" diye sorunca da şu cevabı verecek: "Vallahi, onları cehenneme götürüyorum."*
387 Öztürk'ün işaret ettiği ayetler için bk. en-Nisâ 4/105-115.
388 Öztürk, *Dincilik*, 426-427.
389 Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 77-80.

çelişmektedir. Bunun amacı sahâbeyi eleştirilmez kılarak, onlar aracılığıyla uydurma hadislerin rivayetini kolaylaştırmak ve bu hadisleri tenkit dışı bırakmaktır. Bu şekilde hurafelerin önü açılarak dinde yer bulacaktır.[390] Hz. Peygamber bir insan olduğunu ve hataya düşebileceğini bizzat kendisi söylemiştir. Günde yetmiş ile yüz defa arasında Allah'a dua ederek af dilemiştir. Hz. Peygamber böyle yapıyorken sahâbenin hata etmeyeceğini iddia etmek yanlış olur.[391]

Öztürk, sahâbenin birbirlerine suçlamalarda bulunduklarını ve hatta birbiriyle savaştıklarını söylemiştir.[392] Buna rağmen onlar böyle bir durumda dahi udûlluk konusundan söz etmemişlerdir. Hatta aksine birbirlerini itham eden, suçlayan ve öldüren sahâbîler olmuştur. Örneğin Ebû Hüreyre, Hz. Ömer ve Hz. Âişe tarafından 'kezzâb' yani yalancı olarak itham edilmiştir. Bunun haricinde sahâbeden olup çeşitli günahlar işleyenler olmuştur. Bu nedenlerden dolayı Hz. Peygamber'e isnad edilen *"Ashabım yıldızlar gibidir, hangisine uyarsanız uyun doğruyu bulursunuz"*[393] sözü Öztürk'e göre uydurmadır. Aynı zamanda bu tevhide aykırı bir sözdür.[394] Beyhakî'nin (öl. 458/1066) bu hadisin senedinin zayıf olduğunu belirttiğini görmekteyiz.[395]

Sahâbe arasında üstünlük yarışı yapıldığını bunun da "efdaliyet" ile ortaya konduğunu aktaran Öztürk, bu anlayışa göre Hz. Peygamber'den sonra sırasıyla Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali gelmektedir. Bu sıralamaya göre beşinci sırada Muâviye, altıncı sırada ise Yezit gelmiş olacaktır. Öztürk, böyle bir anlayışı müşriklik olarak değerlendirmiştir.[396]

İfk hadisesinden hareketle Öztürk, Hz. Âişe'ye iftara atanlar arasında sahâbeden bazısının bulunduğunu bunun da sahâbenin tamamının güvenilir sayılamayacağına delil olduğunu söylemiştir. Ona göre, Kur'an açısından bakıldığında da görülecektir ki Kur'an kimseye günah işlememe şeklinde bir garanti vermemektedir. Dolayısıyla buradan çıkan sonuç kimse hatadan uzak değildir.

---

390 Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 80-81; Bu konu hakkında ayrıca bk. Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 455; Öztürk, *İslam'da Tecdit 2*, 276; Öztürk, *İmamı Âzam*, 275; Öztürk, *Çıplak Uyarı*, 239; Öztürk, *Devrimler*, 109.
391 Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 406-407.
392 Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 393; Öztürk, *İmamı Âzam*, 276.
393 Ebûbekr Ahmed b. el-Huseyn Beyhakî, *el-Medhal ilâ's-Sunen'il-Kubrâ,* thk. Muhammed Dıyâurrahmân el-A'zamî (Kuveyt: Dâru'l Hulefâ li'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.), 164.
394 Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 407-409.
395 Beyhakî, *el-Medhal ilâ's-Sunen'il-Kubrâ,* 164.
396 Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 410.

Peygamberler ise Allah'ın koruması altındadırlar.[397] Öztürk, Kur'an'da sahâbenin udûl olduğu ile ilgili herhangi bir ifadenin geçmediğini ve bu durumun sahâbenin saygınlığına herhangi bir zarar vermediğini ifade etmiştir. Sahâbenin de diğer insanlar gibi kul olduklarını ve hata işleyebileceklerini ifade etmiştir. Nitekim Hz. Âişe'nin vitr namazı ile ilgili görüşünden dolayı Ebû'd-Derda'yı yalancı olmakla itham ettiğini[398] ve bunun haricinde de sahâbenin birbirlerine olan ithamları olduğunu, dolayısıyla da masum olmadıklarını ifade etmiştir.[399]

Öztürk, Kur'an'da ifk hadisesiyle ilgili Müslüman olan hem de Hz. Peygamber'in ashabından olan bir grubun iftira atmakla suçlandığını[400] dolayısıyla sahâbenin adil ve günahsız olduğu şeklindeki bir yaklaşımın Kur'an'a aykırı olduğunu söylemiştir. Hz. Âişe'ye iftira atabilen kimseleri adil ve günahsız bir şekilde değerlendirmek Allah'a karşı gelmek olacağını belirtmiştir.[401] İfk hadisesine neden olan kişilerin münafıklar olduğu şeklinde bir algı yaratılmak istenildiğini ancak bunun tutarlı olmadığını söylemiştir. Eğer ifk hadisesi ile ilgili inen ayetlerde münafıklardan bahsedilmiş olsaydı ve bu iftira sadece münafıklar tarafından atılmış olsaydı Kur'an mutlaka buna değinmiş olacaktı.[402] Öztürk isim vermemekle beraber sahâbeden büyükler olarak ifade edilen kişiler de dâhil olmak üzere sahâbeden de bazı kimselerin bu olayın içinde olduklarını iddia etmiştir. Ona göre sahâbenin tümünü udûl kabul eden anlayış bu olayın yalnızca münafıklar tarafından yapıldığını öne çıkarmak istemektedir.[403]

Hz. Ömer'in, Ebû Hüreyre, Amr Bin el-Âs, İbn Abbas, Sa'd bin Ebi Vakkas gibi valilerin sahip olduğu mallarının yarısına el koyduğunu, bunun da sahâbe içinde de mal sahibi olmaya düşkün kimselerin olabileceğinin göstergesi olduğunu söylemiştir. Bu yüzden sahâbenin hepsinin adil olduğu anlayışının yanlış olduğunu ve bunun şirke yol açabileceğini söylemiştir.[404] Öztürk, sahâbeden olan Tu'me bin Übeyrık adlı bir kişinin hırsızlık yaptığını ancak durum anlaşılınca suçu bir Yahudi'nin üzerine attığını söylemektedir. Yahudi kendisinin suçsuz olduğunu

---

[397] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 82.
[398] Bu konu hakkında bk. Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî (Beyrut: y.y., 1405/1985), 6/242.
[399] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 82; Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 455.
[400] Ayetler için bk. Nûr 24/11-16.
[401] Öztürk, *Dincilik*, 194.
[402] Öztürk, *Lanetlenen Soy*, 282-283; Öztürk, *İmamı Âzam*, 275.
[403] Öztürk, *Asrısaadet'in Büyük Kadınları*, 95.
[404] Öztürk, *Mâûn Suresi Böyle Buyurdu*, 189-190.

söylese de Tu'me sahâbeden bir grubu kendisine şahit kılmıştır. Hatta sahâbeden olan o grup Hz. Peygamber'e giderek Yahudi'yi suçlu bulmasını istemişlerdir. Hz. Peygamber önce Tu'me lehine karar vererek düşünmek istemiştir. O, bu düşünce aşamasındayken bu konuyla ilgili ayetler inmiş[405] ve Hz. Peygamber bu kararı neticesinde uyarılmış ve tövbe etmesi istenmiştir.[406] Öztürk, bahsettiği bu olaydan yola çıkarak sahâbeden olan kimselerin Hz. Peygamber'i aldatmaya çalıştıklarını dolayısıyla onların adil ve masum oldukları şeklinde bir anlayışın doğru olamayacağını söylemiştir.[407]

Muhaddisler ise sahâbenin tamamını güvenilir kabul etmişlerdir. Buna delil olarak, onların Kur'an'da övülmüş olmaları,[408] sünnette iyi ve güzel hasletlerinin yer almış olması[409] ve aynı zamanda İslam adına canları pahasına her türlü sıkıntıya göğüs germiş olmaları[410] gösterilmiştir. Cemel ve Sıffin gibi bazı durumlarda ihtilafa düşmüş olmaları ise içtihat hatası olarak görülmüştür. İçtihatlarındaki isabetsizlikten dolayı sevap alacakları ifade edilmiştir. Bununla beraber sahâbenin adaletinin sorgulanmasının dahi doğru olmadığı, çünkü bunun icma ile sabit olduğu ifade edilmiştir. Sahâbenin, udûl olması onların hadise bilerek yalan karıştırmaktan ve sıhhatine zarar vermekten uzak olmaları olarak görülmüştür.[411]

1.2.3. Öztürk'e Göre Bazı Sahâbîlerin Hadis ile ilgili Tutumları

1.2.3.1. Hz. Ebû Bekir

Hz. Ebû Bekir'in, hür erkek sahâbe içinde ilk Müslüman olan kişi olduğu ve fazilet sıralamasında da ilk sırada yer aldığı belirtilmiştir. Hadis rivayetinde hassas olduğu, hadis rivayetinde bulunanlardan şahit istediği nakledilmiştir. Hz. Ebû Bekir, yaklaşık 142 hadis rivayet etmiş ve onun tarafından 500 hadisin kitaplaştırıldığı ancak sonrasında bazı tereddütlerden dolayı bunu ortadan kaldırdığı nakledilmiştir. Az sayıda hadis nakletmiş olmasının Hz. Ebû Bekir'in hem Hz. Peygamber'den

[405] Öztürk'ün bu konuyla indiğini söylediği ayetler için bk. en-Nisâ 4/105-115.
[406] Öztürk, *Mâûn Suresi Böyle Buyurdu*, 371-372.
[407] Öztürk, *Mâûn Suresi Böyle Buyurdu*, 378.
[408] Âl-i Îmrân 3/110; el-Bakara 2/143.
[409] Buhârî, "Fezâilü ashâbi'n-nebî" 5; Müslim, "Fezâilü's-sahabe" 224.
[410] Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, 79-84.
[411] Bu konu hakkında bk. İbnü's-Salâh, *Ulûmu'l Hadis*, 291-301; İbn Hacer, *Nuhbeti'l Fiker*, 136-137; Menna Kattan, *Hadis İlmine Giriş (Mebâhis Fî Ulûmi'l Hadîs)*, çev. Nurullah Agitoğlu (İstanbul: Nida Yayıncılık, 2015), 61; Okiç, *Tetkitler*, 25-26.

sonra çok uzun bir ömür yaşamamış olması hem de halifeliğinin kısa sürmesi gerekçe gösterilmiştir.[412]

Öztürk'e göre, Hz. Ebû Bekir'in hilâfet süresinin kısa olmasına ve hadislerin henüz büyük bir yekûn oluşturmamış olmasına rağmen, zaman zaman hadis rivayeti ile ilgili uyarılarda bulunmuştur. Ayrıca Öztürk, bu dönemi Hz. Ömer'in hadis ve sünnetle ilgili tutumunun netleşmeye başladığı dönem olması açısından önemsemiştir.[413]

Öztürk, Hz. Ebû Bekir'in önemli gördüğü uyarısını Zehebi'nin *Tekiretü'ül-Huffaz* isimli eserinden şu şekilde nakletmiştir: *"Hz. Peygamber'den tartışmalarla dolu sözler rivayet edip duruyorsunuz. Sizden sonrakiler bu konuda daha şiddetli tartışmalara gireceklerdir. O halde, Hz. Peygamber'den bir şey rivayet etmeyin. Sizden bir şey sorulduğunda şöyle deyin: 'Aramızda Allah'ın kitabı Kur'an var; onun helalini helal, haramını haram bilelim…"* [414]

1.2.3.2. Hz. Ömer

Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir'in halifeliği sırasında danışmanlık yapmış, vefatından sonra ise halife olmuştur. Hz. Ömer'in de Hz. Hz. Ebû Bekir gibi hadis rivayetinde hassas olduğu, hadis rivayetinde şahit getirilmesini istediği nakledilmiştir. Bir hadis kitabı yazmak istediği ancak bazı tereddütlerden dolayı bundan vazgeçtiği bildirilmiştir. Hz. Ömer'in bazı kişilerin hadis rivayetinde gerekli özeni göstermemelerinden dolayı bu gibi kişilerden hadis rivayet etmeyi yasakladığı gelen bilgiler arasındadır.[415]

Öztürk'e göre Hz. Ömer, Kur'an dışı dinciliği daha öncesinden görmüş ve bunun önüne geçebilmek için elinden geleni yapmıştır. Hz. Ömer'den bahsederken esas fikirleri gölgelenmiş bir lider olduğunu ifade etmektedir. Hz. Ebû Bekir'in de hadisler konusunda uyarıları olduğunu ancak hem halifelik süresinin kısa olması hem

---

412 İbnü's-Salâh, *Ulûmu'l Hadis*, 291-301; Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, 41-42; Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* 1994), (Erişim 09 Mart 2022); Bu konu hakkında ayrıca bk. Mutlu Gül, "Hz. Ebû Bekr ve 'Umer'in Hadis Tedvînine Bakışları İle İlgili Rivayetlerin Tahlili", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/56 (2015), 137-156.

413 Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 279; Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 211; bk. Gül, "Hz. Ebû Bekr ve 'Umer", 137-156.

414 Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 27; Rivayet için bk. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.), 1/3.

415 İbn Sa'd, *et-Tabakāt*, 2/190; Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, 41-43; Mustafa Fayda, "Ömer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* 2007), (Erişim 09 Mart 2022); Bu konu hakında ayrıca bk. Gül, "Hz. Ebû Bekr ve 'Umer", 137-156.

de o dönemde hadisler ile ilgili rivayetlerin ciddi boyuta ulaşmamış olmasından dolayı bu uyarılar sınırlı olmuştur.[416] Hz. Ömer'in hadis ve sünnet konusundaki hassasiyetinin önemli olduğunu, hatta Hz. Ömer'i, Ömer yapan şeyin bu hassasiyet olduğunu belirtmiştir. Hz. Ömer'in bu hassasiyeti ise Hz. Ebû Bekir döneminde oluşmaya başlamıştır.[417]

Öztürk'e göre hadisler söz konusu olduğunda Hz. Ömer oldukça titiz davranmıştır. Hatta bu konudaki en titiz kişidir. Bu titizliğinin ve hassasiyetinin sebebi ise hadislerin Kur'an'ın önüne geçerek insanların Kur'an'dan uzaklaşması gibi bir tehlikeyi düşünmüş olmasından dolayıdır.[418] Ona göre, Hz. Ömer hadislerin Müslümanlar ile Kur'an'ın arasına gireceğini dolayısıyla insanların Kur'an'dan uzaklaşacağını düşünmüştür. Bundan dolayı, hadislerin yazılmasıyla ilgili konuda sahâbe ile istişarede bulunmuş ve iyice düşündükten sonra hadislerin Kur'an'la karışması tehlikesinden dolayı yazılmasına izin vermemiştir. Aynı zamanda herkesten elindeki hadisleri imha etmesini istemiştir. Din konusunda Kur'an haricinde başka bir kaynağın oluşmasını istememiştir.[419] Kur'an haricindeki bütün dini kaynaklara ehl-i kitap tarafından ortaya atılan "mişna" benzetmesi yapmış ve bunun için de bu gibi kaynakları imha ettirmiştir.[420]

Öztürk'e göre; *"Hz. Ömer, sünnet olarak Hz. Peygamber'in genelleşmiş eylemlerini esas alıyor, sözlü rivayetlere itibar etmiyordu..."*[421] Çünkü sözlü rivayetler her türlü suiistimale açık halde bulunmakta ve kolaylıkla uydurma rivayetler ortaya atılabilmektedir.[422]

Öztürk, Hz. Peygamber'in vefatıyla neticelenen hastalığı sırasında kendisine kalem ve kâğıt getirilmesini, kendisinden sonrası için bazı şeyler yazdırmak istediğini ancak Hz. Ömer'in, Hz. Peygamber'in iyi olmadığını ve sonrası için Kur'an'ın yeterli olacağını söyleyerek bunu engellediğini söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber yanındakilerle tartışan Hz. Ömer'i ve sonrasında ise diğer herkesi yanından kovmuştur. Bu olayı değerlendiren Öztürk, bu olayı Hz. Ali'nin hilâfeti veya Emevîlerin propagandaları çerçevesinde değerlendirmediğini söylemiştir.

---

[416] Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 26.
[417] Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 211.
[418] Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 212.
[419] Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 27; Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 212-213; Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 280; Bu konu hakkında bk. İbn Sa'd, *et-Tabakāt*, 3/287.
[420] Öztürk, *Çıplak Uyarı*, 223.
[421] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 285.
[422] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 286.

Öztürk'e göre Hz. Peygamber'in önünde hiç hoş karşılanmayacak bir durum sergilenmiştir. Bu olay İbn Abbas'ın ifadesiyle ortaya çıkacak musibet ve sıkıntıların başlangıcıdır. Hz. Ömer hakkında bu aşamada herhangi bir şey ifade edilmesi ve konuşulması uygun değildir.[423]

Hz. Ali'nin elinde bulunan Kur'an nüshasında Hz. Peygamber'in ayetlerle ilgili tefsirlerinin de bulunmasına rağmen Hz. Ömer'in tutumundan dolayı bu nüshanın dikkate alınmadığını ve ilerleyen süreçte bu açıklamalı nüshanın tamamen ortadan kaybolduğunu ifade etmiştir.[424] Öztürk, Hz. Peygamber'in açıklamalarının bulunduğu bu nüshayı Hz. Ali'nin dikkate alınmasını istediğini ancak ne Hz. Ebû Bekir döneminde ne de Hz. Osman döneminde yapılan çalışmalarda bu nüshanın dikkate alınmadığını belirtmektedir. Bu nüsha daha sonrasında bir şekilde yok edilmiştir. Bu nüshanın dikkate alınmamasının sebebi ona göre içinde Emevîlerle ilgili onları rahatsız edecek açıklamaların bulunmasıdır.[425] Öztürk'ün Hz. Ali'de bulunan bu nüsha ile ilgili ifadelerinin daha çok Şiî kaynaklarda yer aldığını görmekteyiz. Bu konuyla ilgili Şiî kaynaklarında pek çok rivayet yer almıştır. Şiî kaynaklarda yer alan bu konuda Hz. Ali, Hz. Peygamber'in vefatından sonra elindeki Mushaf'ı Medine halkına sunmuş, ancak Hz. Ömer buna ihtiyaç olmadıklarını söyleyerek Hz. Ali'yi geri çevirmiştir.[426]

Hz. Ömer'in hadis rivayetinde bulunan bazı kimselere karşı tutumuna değinen Öztürk, Hz. Ömer'in hadisler konusundaki tutumu nedeniyle Kâ'b el-Ahbâr'ı, "kâhin" olarak itham ettiğini, hadis rivayetinden dolayı Ebû Hüreyre'yi uyarıp, cezalandırdığını ve hadis rivayetini bırakmasını isteyerek sürgün etmekle de tehdit ettiğini söylemiştir. Bu tutumundan dolayı Hz. Ömer'in Kâ'b el-Ahbâr ve çok sayıda sahâbe tarafından tehdit edildiğini belirtmiştir.[427]

Öztürk'ün de yukarıda ifade etiği gibi, Hz. Ömer'in hadislerin rivayetinde büyük bir titizliğe sahip olduğu bilinmektedir. Hadis rivayetinde bulunan kimselerden şahit getirmelerini istemesi, devlet makamlarında görev verdiği

---

[423] Öztürk, *Kendi Dilinden,* 104-105; "Kırtas Olayı" hakkında bk. Buhârî, "İlim" 114; Müslim, "Vasiyet" 1637; Bu konu hakkındaki bir inceleme için bk. Şaban Öz, "Kırtâs Hadisesi ve İlgili Rivayetlerin Tenkîdi -İbn Sa'd Özelinde-", *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 3 (2009), 275-286.
[424] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 281.
[425] Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 213-214.
[426] Mehmet Atalan, "Şiî Kaynaklarda Ali b. Ebî Tâlib ve Fatıma Mushafı", *Dinî Araştırmalar Dergisi* 8/23 (2005), 98.
[427] Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 214; Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 32-33.

kimselerden hadis rivayetinde dikkatli olmalarını istemesi, belli bir dönem çok hadis rivayet eden bazı sahâbîlerin Medine dışına çıkmasına izin vermemesi, hadisleri bir araya getirmeyi düşünüp sonrasında Kur'an'ın önüne geçme tehlikesine karşı bundan vazgeçmesi bu durumun en büyük göstergelerindendir. Ancak bütün bunlarla beraber Hz. Ömer, Sa'd b. Ebû Vakkâs (öl. 55/675) gibi kimselerden doğrudan hadis almıştır.[428] Kütüb-i Sitte'de rivayet ettiği 539 hadis bulunmaktadır.[429] Bu da göstermektedir ki Hz. Ömer'in hadis rivayetindeki titizliği, hadis rivayetine engel olmamıştır.

1.2.3.3. Hz. Âişe

Hz. Âişe, Kur'an ve sünnet konusunda bilgi sahibi bir kimsedir. Hadis rivayeti bakımından muksirûn arasında yer almış ve 2210 hadis rivayetinde bulunmuştur. Hadislerin büyük bir kısmını doğrudan Hz. Peygamber'den rivayet etmiştir. Hz. Âişe'den 200'den fazla kişi hadis almıştır. Hz. Âişe yalnızca hadis rivayet etmekle kalmamış aynı zamanda hadislerin vurud sebebi vs. gibi konularda görüş beyan ederek, hatalı gördüğü durumlarda düzeltmeler yapmıştır.[430] Hz. Âişe'nin, vaktinin büyük çoğunluğu Hz. Peygamber'in yanında geçmiştir. Evinin Mescidin bitişiğinde olmasından ve Hz. Peygamber'den doğrudan eğitim almış olmasından dolayı ilimde iyi bir yol kat etmiştir. Hz. Âişe bu bilgi ve birikimiyle zaman zaman hadisleri Kur'an'a, sünnete, hadislere, tarihe, akla ve Arap diline arz ederek eleştirmiştir. [431]

Hz. Âişe'nin, din ve hadis konusunda kadın olmasından dolayı ikinci plana atıldığını ve çok fazla dikkate alınmadığını vurgulayan Öztürk, Hz. Âişe'nin genel kabulden farklı fetvalarının olduğunu, bunun sebebinin ise yeni gelişmeleri dikkate alması ve günün şartlarını da dikkate alarak olaylara bakması olduğunu belirtmiştir. Öztürk'e göre Hz. Âişe, Hz. Peygamber, bu gün yaşamış olsaydı bu şekilde düşünürdü, şeklinde bir anlayış benimsemiştir. Hz. Âişe, okuma ve yazma bilmekte,

---

[428] İbn Sa'd, *et-Tabakāt*, III, 287.
[429] Fayda, "Ömer".
[430] Mustafa Fayda, "Âişe", *Türkiye Diyanet Vakfi İslâm Ansiklopedisi,* 1989), (Erişim 09 Mart 2022); Bu konu hakkında ayrıca bk. Suleymân Nedvî, *Hz. Âişe, (Asr-ı Saâdet İçerisinde)*, çev. Ömer Rıza Doğrul (İstanbul: Eser Neşriyat, 1978), 278-285.
[431] Bünyamin Erul, "Hadiste Eleştirel Yaklaşımın Öncüsü Olarak Hz. Âişe", *İslâmiyât* III/2000), 110-124.

aynı zamanda sünnetin yaşanması ve öğrenilmesinde kaynaklık etmesi açısından da önemli bir kişiliğe sahiptir.[432]

Hz. Âişe'nin sünnetin canlı örneği olduğunu vurgulayan Öztürk, Hz. Peygamber'in davranışlarını aktardığını, kedisinden çok sayıda hadis rivayet edildiğini ve bunun Hz. Peygamberle olan yaşantısı dikkate alındığında doğal olduğunu ancak ona isnad edilen uydurmaların da sayıca çok olduğunu söylemiştir. Hz. Âişe aynı zamanda bir hadis eleştirmeniydi. Hatta Öztürk'ün deyimiyle, ilk hadis eleştirmeniydi. Rivayet edilen hadisleri değerlendirip ve gerekli görülen yerlerde uyarılarda bulunarak hadislerin doğru bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlamıştır.[433]

Hz. Âişe'nin ilk metin tenkidi yapan kişi olduğunu, hadisleri akıl ve Kur'an verileriyle değerlendirdiğini vurgulayan Öztürk, hakkında şunları söylemiştir;

> "…Kur'an'a aykırı hadisleri kesinlikle kabul etmiyordu. İbn Abbas, Abdullah bin Ömer başta olmak üzere birkaç sahâbînin rivayet ettiği, "Ölü, ailesinin ona ağlaması yüzünden azaba uğratılır."[434] sözünü, Kur'an'a uymadığı için reddetmiş ve gerekçe olarak ölümsüz bir kriter halinde şu sözü söylemiştir: 'Hz. Peygamber kesinlikle böyle bir söz söylememiştir. Çünkü bu söz, Kur'an'ın şu ayetine aykırıdır: "Hiçbir günahkâr bir başkasının günahını yüklenmez. Yükü ağır gelen, onu taşımaya çağırsa bile kendisinden hiçbir şey yüklenilmez. Akraba bile olsa."[435]

Öztürk'e göre Hz. Âişe, hadis söz konusu olduğunda öncelikle Kur'an'a başvurmuş ve şayet Kur'an'a uygunsa hadisi kabul etmiş, değilse reddetmiştir. Öztürk, kendisine hadis ile ilgili soru sorulduğunda soru soranı özellikle sorulan hadis veya konuyla ilgili bilgiye sahip olan kişilere yönlendirdiğini söylemiştir. Örneğin mest ile ilgili sorulan bir sorunun Hz. Ali'ye sorulmasını istemiş çünkü Hz. Ali'nin pek çok yolculukta Hz. Peygamber'le birlikte olduğunu bildirmiştir.[436]

Hz. Âişe önemli bir kişiliğe sahiptir. Sahip olduğu bilgi ve birikimden dolayı da ona isnad edilmiş olan rivayetler pek eleştirilmemiştir. Öztürk'e göre, hadis uydurmak isteyenler bunu fırsata çevirerek yalan isnadlarda bulunmuşlardır. Hz. Âişe'ye nispet edilen hadisler sayıca az olmasına rağmen sonraki zamanda isnad edilen uydurmalarla beraber bu sayı çoğalmış ve öyle ki muksirûn arasında

[432] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 299-301.
[433] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 303; Öztürk, *Asrısaadet'in Büyük Kadınları*, 118-119.
[434] Bu rivayet için bk. Buhârî, "Cenâ'iz" 33; Müslim, "Cenâ'iz" 22.
[435] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 304.Ayet için bk. Fâtır 35/18.
[436] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 305-307; Öztürk, *Asrısaadet'in Büyük Kadınları*, 123.

zikredilmiştir. Ancak o, Hz. Âişe'ye isnad edilen hadislerin pek çoğunun onun hadis şartlarına ve anlayışına uymadığını ve bunların uydurma olduğunu söylemiştir.[437]

Öztürk, Hz. Âişe'nin hadisler konusundaki tutumunu açıklamak için bir rivayette Hz. Âişe'nin tutumuna dikkat çekmiştir.

> Rivayete göre, Bedir harbinde öldürülen müşriklerin mezarları başında şöyle demiştir: "Allah'ın size vaat ettiklerinin hak olduğunu gördünüz mü?" Bunun üzerine sahâbîler, o arada Hz. Ömer, Hz. Peygamber'e şunu sordular: "Ey Tanrı elçisi, siz ölülerle mi konuşuyorsunuz?" Peygamber şu cevabı verdi: "Siz onlardan fazla duymazsınız; ama onlar cevap veremezler" [438]

Hz. Âişe, bu rivayete karşı çıkmış ve Kur'an'dan delil getirerek görüşünü ifade etmiştir. Kur'an da *"...sen, kabirdekilere işittiremezsin!"*[439] Ayetini delil göstermekte ve bu ayete aykırı olduğu için Hz. Peygamber'in yukarıdaki ifadeleri kullanmadığını söylemiştir.[440]

Öztürk Hz. Âişe'nin hadis rivayetinden dolayı Ebû Hüreyre'yi yalan söylemekle suçladığını buna yönelik ifadelerinin olduğunu söylemiştir. Hatta Hz. Âişe'nin, Ebû Hüreyre'yi "kezzâb" olarak itham ettiğini ve ondan başkası için bu şekilde ağır bir ithamda bulunmadığını ifade etmiştir. Emevîlerin bu durumu örtbas etmek adına Hz. Âişe'nin kendi cenaze namazını Ebû Hüreyre tarafından kıldırması şeklinde bir vasiyeti olduğu ile ilgili ortaya yalanlar attığını öne sürmüştür.[441]

Hz. Âişe, rivayetler konusunda titiz olmuş, rivayetleri Kur'an, sünnet, hadis, akıl, kanaat ve dil açısından değerlendirmiş ve bunlara arzetmiştir. Bazı raviler ve rivayetler Hz. Âişe tarafından eleştirilmiştir. Hz. Âişe'nin bu yaklaşımı hadis ilmi açısından önemli görülmüş ve dikkate alınmıştır. Hz. Âişe'nin hadis rivayetine karşı bir tutum takındığı ile ilgili ise herhangi bir bilgi ve rivayet ulaşmamıştır. Onun çabası hadislerin doğru bir şekilde anlaşılıp aktarılması hususunda olmuştur.[442]

1.2.3.4. Ebû Hüreyre

Ebû Hüreyre, hadis rivayeti bakımından muksirun arasında yer almakta olup, tekrarlarıyla birlikte 5374 hadis rivayeti ile ilk sırada zikredilmektedir. Bu

---

437 Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 337; Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 258; Öztürk, *Devrimler*, 233.

438 Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 305; Müslim, "Cennet" 76-77; Bu rivayet için bk. Nedvî, *Hz. Âişe, (Asr-ı Saâdet İçerisinde)*, 198.

439 Fâtır 35/22.

440 Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 305; Öztürk, *Asrısaadet'in Büyük Kadınları*, 121.

441 Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 302; Öztürk, *Asrısaadet'in Büyük Kadınları*, 119.

442 Erul, "Hz. Âişe", 109-129; Ayrıca bk. Nevzat Aşık, *Hz. Âişe'nin Hadisçiliği* (İzmir: Öğrenci Basımevi, 1987b), 6, 69; Bedrüddin Zerkeşî, *Hz. Âişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*, nşr. Bünyamin Erul (Ankara: Otto Yayınları, 2017), 29-215.

kadar çok hadis rivayetinin nedeni, zamanının büyük bir kısmını Hz. Peygamber'in yanında geçirmiş olması, hadislere karşı duyduğu ilgi ve güçlü bir hafızaya sahip olması ile açıklanmıştır. Çok hadis rivayetinden dolayı da zaman zaman tenkitlere maruz kalmıştır.[443]

Öztürk, Ebû Hüreyre'nin İslâm'a sonradan girdiğini ve yaklaşık on sekiz ay gibi bir süre Hz. Peygamber'in yanında kalmasına rağmen binlerce uydurma hadis rivayet ettiğini söylemiştir. Aynı zamanda "kezzâb" yani büyük yalancı olarak bilindiğini, Hz. Ömer tarafından bazı olaylar nedeniyle valilik görevinden azledildiğini ve malına el konulduğunu ifade etmiştir.[444] Öztürk'e göre Ebû Hüreyre, Emevîler tarafından destek görmüş ve Emevîler ondan rivayette bulunmuşlardır. Sahâbenin ileri gelenleri tarafından da "kezzâb" yani yalancı olarak itham edilmiştir. Bundan dolayı da Hz. Ömer tarafından cezalandırılmıştır. Muâviye'yi desteklemiş ve Emevîleri övmüştür. Muâviye'ye destek amaçlı hadisler uydurmuş aynı zamanda uydurulmuş olan bu hadisleri yaymıştır. Hatta ona göre, ilerleyen zamanlarda tüm Müslümanlar arasında yalancılıkla itham edilmiştir[445] ve tek râvisi Ebû Hüreyre olan rivayetler Ebû Hanîfe tarafından dikkate alınmamıştır.[446]

Öztürk, Hz. Ömer'in Ebû Hüreyre'yi çok hadis rivayetinden dolayı tartakladığını ancak Hz. Ömer'in vefatından sonra tekrar hadis rivayetine başladığını ve özellikle de Hz. Ömer'in vefatıyla birlikte uydurma hadis rivayetinin giderek arttığını söylemiştir.[447] Hz. Ömer'in Ebû Hüreyre'yi çeşitli şekillerde cezalandırdığını ceza olarak ise ihtar ve dayak cezası verdiğini söylemiştir. Hz. Ömer'in Ebû Hüreyre'yi uydurma hadisler konusunda uyararak eğer bundan vazgeçmezse de sürgüne göndermekle tehdit ettiğini söylemiştir. Aynı tehdit Öztürk'e göre Ebû Hüreyre'nin kaynağı ve üstadı olan Kâ'b el Ahbâr'a da yapılmıştır.[448] Başka bir yerde Öztürk Hz. Ömer'in Ebû Hüreyre'ye kırbaç cezası verdiğini söylemiştir. Onun, Muâviye destekçisi hatta hizmetkârı olduğunu ifade

443 İbnü's-Salâh, *Ulûmu'l Hadis,* 291-301; Talât Koçyiğit, *Hadis Usûlü* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Yayınları, 1967), 29-31; M. Yaşar Kandemir, "Ebû Hüreyre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* 1994), (Erişim 09 Mart 2022).
444 Öztürk, *400 Soruda İslam*, 135.
445 Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 34-36.
446 Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 252.
447 Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 100.
448 Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 283; Öztürk, *İslam'da Tecdit 1,* 215.

etmiş, Muâviye'nin isteği doğrultusunda uydurmalarda bulunduğunu ve herkes tarafından yalancılıkla itham edilip bilindiğini söylemiştir.[449]

Hz. Âişe'nin, Ebû Hüreyre'yi "kezzâb" yani yalancılıkla itham ettiğini ve hatta ondan başkası için bu tabiri kullanmadığını ifade eden Öztürk, Emevîlerin Ebû Hüreyre'yi temize çıkarmak için Hz. Âişe'nin kendi cenaze namazını Ebû Hüreyre'nin kıldırmasını istediği şeklinde bir uydurma ortaya atıklarını ileri sürmüştür. Öztürk'e göre, Hz. Âişe'nin yalancı olarak itham ettiği bir kimseden cenaze namazını kıldırmasını istemesi mümkün değildir.[450]

Öztürk, Ebû Hüreyre'nin, okuma ve yazma bilmediğini,[451] 'isrâiliyat nakilcisi' olduğunu, Şam, Hz. Îsâ'nın nüzulü ve deccal gibi konularla ilgili rivayetlerin Kâ'b el-Ahbâr ve onun tarafından uydurulmuş olduğunu öne sürmüştür.[452] Hatta ona göre İstanbul, Ebû Hüreyre tarafından "cehennem kenti" ilan edilmiştir. Ancak Yezit tarafından kuşatılınca bu sefer de Emevîler, Konstantıniyye ile ilgili uydurmalar ortaya atmışlardır.[453]

Ebû Hüreyre'nin Kûfe Mescidi'nde hakkındaki iddiaları yalanladıktan sonra bir uydurmada bulunduğunu aktaran Öztürk, o uydurma da Hz. Peygamber'in kendisinden sonra bid'at çıkacağını ve bu bid'ati Hz. Ali'nin ortaya çıkardığını söylemesi şeklindedir.[454] Öztürk'e göre zaten Ebû Hüreyre, Hz. Ali tarafından da yalancılıkla itham edilmiştir.[455]

Öztürk'ün Ebû Hüreyre ile ilgili görüşleri bu şekilde olup, Ebû Hüreyre, ulemâ tarafından ilk hadis rivayetinde bulunan kişi olarak görülmüştür.[456] Ebû Hüreyre Müslüman olmasından sonra sürekli bir şekilde Hz. Peygamber'in yanında bulunmaya gayret göstermiştir. Bu süreçte Hz. Peygamber'in hadislerini ezberleme gayreti içerisinde olmuştur.[457] Hz. Âişe ilk zamanlarda onun çok fazla rivayette bulunmasına sıcak bakmamış ve ona bazı tenkitlerde bulunmuştur.[458] Benzer şekilde ilk başlarda Hz. Ömer de Ebû Hüreyre'nin çok fazla rivayette bulunmasına sıcak

---

[449] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 290.
[450] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 302; Öztürk, *Asrısaadet'in Büyük Kadınları*, 139.
[451] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 372.
[452] Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 42-43.
[453] Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 256; Öztürk, *İmamı Âzam*, 92.
[454] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 332; Öztürk, *İmamı Âzam*, 88.
[455] Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 41.
[456] İbnü's-Salâh, *Ulûmu'l Hadis*, 291-301.
[457] İbn Sa'd, *et-Tabakāt*, 4/330-331; Buhârî, "Buyû" 1,3.
[458] Aşık, *Hz. Âişe'nin Hadisçiliği*, 39-67.

bakmamış ancak ondaki titizliği ve gayreti görünce bu rahatsızlığı sona ermiştir.[459] Sahâbeden Abdullah b. Ömer (öl. 73/692) Ebû Hüreyre'nin sahâbe içerisinde Hz. Peygamber'i en iyi şekilde tanıyan ve hadisleri en çok ezberleyen kişi olduğunu ifade etmiştir.[460] Ebû Hüreyre'nin Hz. Peygamber'den bir şeyler öğrenme ve bunun için çaba sarf etmesi neticesinde bu kadar çok hadis rivayet ettiği ifade edilmiştir.[461] Hadis ezberini sık tekrarlarla pekiştirdiği, bundan dolayı da unutmadığı ifade edilmiştir.[462] Keskin zekâsı ve sorduğu sorular nedeniyle Hz. Peygamber tarafından övüldüğü nakledilmiştir.[463] Öztürk, yukarıda aktardığımız üzere Ebû Hüreyre'nin, Hz. Ömer tarafından tenkit edildiğini ifade etmiştir. Ancak Hz. Ömer'in Ebû Hüreyre'ye itimat edip ona başvurduğu ile ilgili rivayetler de bulunmaktadır.[464]

1.3. Hadis Hakkındaki Görüşleri

1.3.1. Hadisin Tanımı ve Değeri

Kelime olarak "yeni" anlamına gelen hadis terimi "haber" anlamında kullanılmaktadır. Muhaddislere göre hadis ise genel olarak Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerini ifade etmek için kullanılmaktadır.[465]

Öztürk, hadis ifadesinin yalnızca "söz" şeklinde anlamlandırıldığını dolayısıyla bu durumda Kur'an ayetlerindeki vurguların gizlenmeye çalışıldığını ifade etmiştir. Buna karşı çıkan Öztürk Hz. Peygamber'in sözlerinin uydurmalardan arındırılmasının gerekli olduğunu bunun da insanların faydasına olacak en iyi yol olduğunu belirtmiştir. Öztürk, sahâbeden bazılarının Hz. Peygamber'e kendilerine Kur'an haricinde sohbette bulunmasını istemesi üzerine en güzel sözün Kur'an olduğunu açıklayan ayetin[466] indiğini söylemiştir. Allah tarafından indirilen Yusuf Suresi 111. ayet ve bahse konu olan ayetlerde hadis tabirinin terim anlamıyla kullanıldığı ifade etmiştir.[467] Hadisçilerin Hz. Peygamber'e ait olduğu iddia edilen her sözle Kur'an'ı açıklamaya çalıştıklarını bunun da Kur'an'a aykırı farklı bir dinin

---

[459] Bu konu hakkında bk. Nevzat Aşık, "Ebû Hureyre'nin Hadisçiliği", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1987), 85-104.
[460] İbn Sa'd, *et-Tabakāt*, 2/363.
[461] Buhârî, "Hars ve'l Müzarâ'a" 21; Müslim, "Feza'ilü's-sahabe" 159-160.
[462] Buhârî, "İlim" 39.
[463] Buhârî, "İlim" 33.
[464] Buhârî, "Libâs" 87; Müslim, "Feza'ilü's-sahabe" 151-152; Ayrıca bk. Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, 29-31; Aşık, "Ebû Hureyre'nin Hadisçiliği", 85-104.
[465] İbn Hacer, *Nuhbeti'l Fiker*, 37-38; Süyûtî, *Tedrîbü'r-Râvî*, 23-48; Tahhan, *Teysîr*, 12-13; Kattan, *Hadis İlmine Giriş*, 13-14; Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, 9-15; M. Yaşar Kandemir, "Hadis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* 1997), (Erişim 13 Mart 2022).
[466] ez-Zümer 39/23.
[467] Öztürk, *Lanetlenen Soy*, 223.

oluşmasına zemin hazırladığını belirtmiştir.[468] Öztürk, hadis kelimesinin Kur'an' da kullanımı ile ilgili olarak şunları söylemiştir:

> Hadis kelimesi, Kur'an'da türevleriyle birlikte 30 küsur yerde geçer. Bunların 23 tanesi doğrudan "hadis" sözcüğüdür. Kullanımlarının bir kısmında, hadis kelimesi Kur'an'a karşı öne çıkarılan veya Kur'an'ın yanına konması isabetsiz bulunan sözü ifade etmektedir. Hadis, 8 yerde Kur'an'a karşı söz olarak kullanılmakta ve kendisinden uzak durulması istenmektedir. En ilginç ve bizce mucize kullanım, 10. Sure olan Yunus'un 37. ayet ile 12. sure olan 111. ayettedir. Bu ayetlerde Kur'an kendisini, "uydurulmuş bir hadis olmayan kelam" diye tanıtmaktadır.[469]

Öztürk, hadis kelimesinin Kur'an'da, "Kur'an'a karşı söz" olarak kullanıldığını ve olumsuz bir anlam taşıdığını belirtmiştir.[470] Ona göre Kur'an dininin en büyük düşmanı ve insanlar ile Kur'an arasındaki en büyük engel uydurma hadislerdir. Kur'an da bu duruma dikkat çekmiştir.[471] O, Kur'an'ın önceden uydurma hadisler hakkında uyarılarda bulunduğunu, bu uydurmaların Kur'an'a alternatif olacak şekilde tehlike oluşturacağını ve dine zarar vereceğini belirtmiş olduğunu[472] söylemiştir.[473]

Öztürk'e göre Lokman Suresi 6. ayette geçen "hadis" ifadesi terim anlamıyla yer almış ve "hadis eğlencesi" anlamında kullanılmıştır. Kur'an'ın "hadis eğlencesi" yoluyla insanları doğru yoldan saptıran kişilerin sonunun korkunç olacağını belirttiğini ve bu kimselerin Kur'an'dan kaçarak, ona kulak asmadıklarının belirtildiğini ifade etmiştir.[474]

Öztürk'ün hadis ifadesinin geçtiği bazı ayetlere verdiği anlamlar ise şu şekildedir:

> "Hadis/söz bakımından, Allah'tan sadık kim olabilir."[475]
>
> "Peki, bu Kur'an'dan sonra hangi hadise/söze iman ediyorlar?"[476]
>
> "Bu Kur'an, uydurulacak bir hadis/bir söz değildir; aksine o, önündekini tasdikleyici, her şeyi ayrıntılı kılıcıdır. İnanan bir topluluk için de bir kılavuz ve rahmettir."[477]

---

[468] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 320; Öztürk, *İmamı Âzam*, 80.
[469] Öztürk, *Lanetlenen Soy*, 221-222; Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 205.
[470] Öztürk, *Devrimler*, 213.
[471] Öztürk, *Devrimler*, 234.
[472] Zikredilen ayetler için bk. Yûsuf 12/111; Yûnus 10/37.
[473] Öztürk, *Lanetlenen Soy*, 222.
[474] Öztürk, *Çıplak Uyarı*, 84; Öztürk, *Devrimler*, 233.
[475] en-Nisâ 4/78.
[476] el-A'râf 7/185; el-Mürselât 77/50
[477] Yûsuf 12/111.

> "İnsanlardan öylesi vardır ki, Allah yolundan bilgisizce saptırmak için hadis/laf eğlencesi satın alır ve onu alay konusu edinir. İşte böylelerine rezil edici azap vardır. Ayetlerimiz ona okunduğunda, böbürlenerek yüzünü çevirir. Sanki onları hiç işitmemiştir, sanki kulaklarında bir ağırlık vardır. İşte böylesini, korkunç bir azapla muştula."[478]
>
> "İşte bunlar, Allah'ın ayetleridir ki, onları sana hak olarak okuyoruz. Hal böyle iken, Allah'tan ve onun ayetlerinden sonra hangi hadise/söze inanıyorlar?!"[479]
>
> "Eğer doğru sözlü iseler, onun benzeri bir hadis/söz getirsinler."[480]

Öztürk, Kur'an'ın Allah tarafından korunduğunu ve Hz. Peygamber'den sonra da peygamber gelmeyeceğinin Kur'an'la sabit olduğunu dolayısıyla Kur'an'a herhangi bir ekleme veya çıkarma yapmak isteyenlerin elinin kolunun bu şekilde bağlandığını söylemiştir. Kur'an'la ilgili herhangi bir tasarrufta bulunamayanlar ise Öztürk'e göre, Hz. Peygamber adına uydurmalar yaparak dini şekillendirmeye çalışmışlardır. İsrailoğullarının da buna benzer şekilde Allah'ın dinini nasıl değiştirdiklerinden Kur'an'ın bahsettiğini[481] söylemiştir.[482] Hadis uyduranların temel hedefi ise ona göre, Kur'an'ı kullanarak yapamadıkları dinin özünü bozmak ve burada kendi isteklerine göre dini şekillendirmektir.[483] Öztürk'e göre:

> Hadisler olsa olsa, vahye getirilen yorumlardır. Hz. Peygamber'in Kur'an'ı anlama ve yorumlamada özgün bir nitelik taşıdığı elbette ki kuşkusuzdur. Ama bu onun, onlarca yıl sonra birileri tarafından yorumlar eklenerek nakledilmiş sözlerine vahyî metin hüviyeti vermemizi haklı gösteremez. Böyle bir davranış, kaş yaparken göz çıkarmaktır. Peygamber'e ve sözlerine saygınlık kazandıracağız derken Allah'ın Kitabı'na saygıyı tehlikeye atmaktır.[484]

Öztürk'e göre bir kesim, hadisleri vahiy seviyesine çıkarmak için, vahyi gayr-ı metlüv (okunmayan vahiy) ve vahyi metlüv (okunan vahiy) şeklinde ikiye ayırmışlardır. Bu şekilde de vahiy ve hadis arasında neredeyse bir fark kalmamaktadır.[485] Bu konuda Öztürk şunları belirtniştir: *"…Kur'an anlam olarak da lafız olarak da Hz. Muhammed'in sözü ve ürünü değildir. Vahy-i metlüv, vahy-i gayrı*

---

478 Lokmân 31/6-7.
479 el-Câsiye 45/6.
480 et-Tûr 52/59.
481 Ayetler için bk. el-Mâide 5/41-42.
482 Öztürk, *Deizm*, 261.
483 Öztürk, *Deizm*, 292.
484 Öztürk, *İslam'da Tecdit 2*, 57.
485 Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 463; Öztürk, *İslam'da Tecdit 2*, 49.

metlüv ayırımı sonradan icat edilmiş Kur'an dışı, uydurma bir ayrımdır. Hadislere vahiy demek Kur'an'a aykırıdır"[486]

Öztürk, ilahi vahyin dışındaki her şeyin değişkenlik arz edebileceğini bunun Hz. Peygamber'in sözleri için de geçerli olduğunu söylemiştir. Hz. Peygamber'in sözlerinin hepsinin değişmez kabul etmenin Allah'a şirk koşmak olacağını ifade eden Öztürk, Hz. Peygamber'in sözlerinin çoğunun o günkü şartlar dâhilinde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.[487] Ona göre, Hz. Peygamber'in sözlerinin vahy-i gayr-ı metlüv olmadığının en büyük delili onların yazılmasının Kur'an'la karışmaması için Hz. Peygamber tarafından yasaklanmasıdır. Şayet hadisler gerçekten vahy-i gayr-ı metlüv olsaydı Hz. Peygamber'in onları tıpkı Kur'an'ı toplayıp koruduğu gibi toplayıp yazması gerekirdi. Ancak bunu yapmadığı gibi böyle bir şeyin yapılmasını da yasaklamıştır.[488]

Öztürk, Hz. Peygamber'in açıklamalarını şöyle değerlendirmektedir: *"Kur'an, peygamberleri münîr (ışık tutucu) olarak nitelendiriyor. Oysaki Allah nurdur. Yani, ışığın bizzat kendisi. Kur'an da nur diye isimlendirilmiştir. Bunun bizi götüreceği sonuç şudur: Hz. Peygamber'in açıklamaları nur değil, münîr, yani bizzat vahiy değil, vahye getirilmiş yorumlardır."*[489] Ancak Öztürk'e göre bu yorumların Hz. Peygamber'e aidiyetinin kesinleşmiş olması gereklidir. Bunun çok büyük bir problem olduğunu aktarmış, kesinlik teşkil eden hadislerin mütevâtir hadisler olduğunu ve bunların da sayıca az olduğunu söylemiştir. Ona göre Hz. Peygamber'e isnad edilen sözlerin hangisinin hadis olup olmadığını tespit etmek ve bu noktada hangi sözün gerçekten doğru olduğunu anlamak ancak Kur'an'a başvurmakla mümkün olmaktadır.[490]

Öztürk, hadislerin Hz. Peygamber'in vefatından çok sonra bir araya getirildiğini ve içlerinde çelişkiler barındıran pek çok hadisin olduğunu ifade etmiştir. Örnek olarak Veda Hutbesini göstermiş, mütevâtir olması gereken bu hutbenin içeriğinin tartışmalı olduğunu söylemiştir.[491] Hadisçilerin Hz. Peygamber'e aidiyetinde şüphe olmayan hadis sayısının en fazla 30 hadis ile sınırladığını ifade eden Öztürk, Ebû Hanîfe tarafından bu sayının 17 olduğunun kabul edildiğini ifade

---

[486] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 464; Öztürk, *Cevap Veriyorum 2*, 167.
[487] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 293.
[488] Öztürk, *İslam'da Tecdit 2*, 50.
[489] Öztürk, *400 Soruda İslam*, 134.
[490] Öztürk, *400 Soruda İslam*, 134; Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 104.
[491] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 274.

etmiştir. Hatta bazı âlimlerin yalnızca, *"Kim bana yalandan bir söz isnad ederse cehennemdeki yerine hazırlansın!"*[492] hadisini zikrettiğini belirtmiştir.[493]

Öztürk, Hz. Peygamber'in Medine'de 552 hutbe okuduğunu ancak bu hutbelerinin hiçbirinin bugün elimizde olmadığını çünkü Hz. Peygamber'in hutbelerinde Kur'an'dan başka bir şey okumadığını öne sürmüştür. Hz. Peygamber'in nübüvvetinin bir gereği olarak sadece tek kaynak olarak Kur'an'ı bıraktığını ama ondan sonra gelenlerin farklı kaynak arayışına girdiklerini ifade etmiştir. Öztürk'e göre Şiîler ehl-i beyti, Sünniler ise sünneti kaynak olarak kabul ettiler. Bu ikisinin de insan kaynaklı olduğunu ancak Kur'an seviyesinde kabul edildiğini, bu anlayışın teslis inancına benzediğini ve İslâm'a sokulmak istendiğini, değişmez tek kaynağın ise yalnızca Kur'an olduğunu dolayısıyla bu gibi görüşleri Kur'an'a aykırı olduğu için reddettiğini belirtmiştir.[494]

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Peygamber'e ait hadislerin tespitinde Kur'an'a uygunluk yerine senet üzerinden bir değerlendirme yoluna gidildiğini, herkesin farklı metotlarla senedi incelediğini ve dolayısıyla karışıklıkların ortaya çıktığını söylemiştir. Hadislerin incelenmesi ve değerlendirilmesinde Kur'an ve akıl çerçevesinde bir yöntemin olmasının gerekli olduğunu söyleyen Öztürk, bu yapılmadığı için ikinci bir dini anlayışın ortaya çıktığını[495] ifade etmiş ve şunuı eklemiştir: *"Kısacası, bir beşer İslâm'ı ortaya çıkmıştır. Biz bunu, 'Kur'an'da kristalleşen vahyin İslâm'ı' yerine geçirilmiş bir atalar İslâm'ı olarak anıyoruz."*[496]

Ebû Hanîfe'nin uydurma hadislerle mücadele ettiğini sıklıkla vurgulayan Öztürk, Hz. Peygamber'e aidiyetinde akıl ve tarihi veriler açısından problem gördüğü sözleri "hezeyan" olarak nitelediğini nakletmiştir. Bundan dolayı da ona göre Ebû Hanîfe, saldırılara maruz kalmıştır. Başta tedvin edilmek istenilip sonrasında bundan vazgeçilmiş olan hadis sayısı 500 iken sonraki süreçte hadislerin sayısı bir buçuk milyonu bulmuştur. Dolayısıyla bu aradaki fark ona göre Hz. Peygamber'e atılan iftiralar ve yalanlardan oluşmaktadır.[497] İmam Malik'in, (öl. 179/795) yüz bin hadisi Kur'an ve mütevâtirle ayıklayarak on bin hadisi eseri *el-Muvatta*'ya aldığını belirtmekte ve ölümüne kadar bu ayıklama sürecini devam

---

[492] Buhârî, "Enbiyâ", 50.
[493] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 274.
[494] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 412-414.
[495] Öztürk, *Deizm*, 293.
[496] Öztürk, *Deizm*, 294.
[497] Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?*, 64-65; Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 246.

ettirdiğini ve nihayetinde eserindeki hadis sayısını beş yüz müsned hadise kadar indirdiğini bunun da hayranlık verici olduğunu söylemiştir. Şâtibi'den (öl. 790/1388) örnek veren Öztürk, onun öncelikle Kur'an'a başvurduğunu ve Kur'an'a aykırılık içeren hadisleri kabul etmediğini belirtmiştir. Örneğin; köpeğin dilini soktuğu kabın yedi kez yıkanması ile ilgili hadisi reddettiğini, çünkü Kur'an'ın, köpeğin avladığı hayvanın yenmesine izin verdiğini köpeğin salyasının haram olması durumunda buna izni vermeyeceğini belirttiğini aktarmıştır.[498]

Hadis ve sünnet konusunda kendisine yönelik bazı eleştirilere değinmiş olan Öztürk, şunları söylemiştir:

> Sünnet konusundaki yozlaştırmalara her değindiğimizde hemen şu sözü duymaktayız: "Peygambersiz din olur mu? Kur'an'la Peygamber'i birbirinden ayırmayın!" Bu sözün birinci kısmı elbette doğrudur ama ikinci kısmı, bu doğruyu âlet ederek tevhid dışı bir sapıklığın sergilenişidir. Allah ile Peygamberi birbirinden ayırmamak, ya Allah'ı beşer düzeyine indirmektir yahut da peygamberi ilah mertebesine çıkarmaktır ki bunların ikisi de şirktir…
>
> …"Siz hem hadislere güvenilmez diyorsunuz hem de işinize gelen hadisleri alıp kullanıyorsunuz. Bu nasıl oluyor? Madem rivayetler işe yaramaz hepsini atın. Madem işe yarar hepsini alın."
>
> Biz, rivayetleri değerlendirmede "son ve tartışmasız ölçüt" olarak Kur'an'ı denetçi yapıyoruz. Filan rivayeti alıp falancayı kabul ederken Kur'an'ın tanrısal filtresine başvuruyoruz. Bizim, tüm rivayetleri atmak gibi bir saplantımız yoktur. Biz, tarih ve miras düşmanı değiliz. Bizim derdimiz, Kur'an dininin beşerî eklemelerle yozlaştırılmasını durdurmaktır. Bu konuda güvenebileceğimiz son kaynak ise Kur'an'dır. Son sözü Kur'an'a söyletmek kayıt ve şartıyla rivayetlere elbette yer verir, onlardan elbette yararlanırız. Mirası yok saymayı neden savunalım. Ama içine yalanın ve uydurmanın karıştığında kuşku olmayan mirasın, Allah'ın kitabıyla çelişen tespitlerini devre dışı bırakmak bizim iman ve insanlık borcumuzdur.
>
> O halde , "rivayetlerin bir kısmını alıp bir kısmını atmak", keyfî bir uygulama değildir. Kur'an'ı denetim mevkiine koymanın bir sonucudur…[499]

Kur'an'da "hadis" ifadesiyle Allah'ın bir şeyi ortaya çıkarması, Allah'ın peygamberlere olayların detayı hakkında bilgi vermesi, insan sözü, hakikat dışı söz, boş laf kastedildiği görülmektedir. Bununla beraber "hadis" ifadesi Kur'an'da, söz, ilahi söz, kıssa, ibretli hikâye ve haber; meydana gelme, konuşma, anlatma, ihdas etme gibi çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere Kur'an'daki "hadis" ifadesiyle Hz. Peygamber'e ait sözleri ifade eden hadis kavramı

[498] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 105.
[499] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 414-415.

arasındaki benzerlik, sadece sözcük anlamı bakımından benzerlikten öteye geçmemektedir.[500] Kaldı ki Öztürk'ün iddia ettiği gibi hadis ifadesi Kur'an'da ıstılahi manada kullanılmış olsaydı, Hz. Peygamber ve sahâbenin bu konu hakkında sessiz kalmaları mümkün olmazdı. Hadis ifadesinin Kur'an'da bu şekilde olumsuz kullanıldığı bir durumda, Hz. Peygamber bizzat kendisi, Kur'an için "el-Hadis"[501] ifadesini kullanmazdı. Öztürk'ün hadis ifadesinin olumsuz kullanıldığını belirttiği Lokman Sûresi 6. ayette [502] geçen "lehve'l hadis"[503] batıl olan sözü hak olan söze tercih etme anlamında anlaşılmıştır. Bu ayet müfessirlere göre Nadr b. Haris b. Kelede'nin (öl. 2/624) Hz. Peygamber'e yönelik bazı ithamlarından dolayı inmiştir. Burada zikredilen "lehve'l hadis" ifadesinin ise insanları Allah'ın kitabından uzaklaştıran her şey olduğu ifade edilmiştir.[504] Dolayısıyla buradan yola çıkarak hadislerle bir ilişki kurmak mümkün gözükmemektedir.

Yukarıda Öztürk'ün aktardığı Ebû Hanîfe'nin hadise bakış açısına genel olarak değindik. Ebû Hanîfe hadis rivayetinde bulunmuş ve hadisle içtihat etmiştir.[505] Öztürk'ün belirttiği gibi eğer Ebû Hanîfe kendisini sadece 17 hadis[506] ile sınırlamış olsaydı, belki de onun günümüze kadar ulaşan bilgi ve birikimi mümkün olmayacaktı. Ancak Ebû Hanîfe'nin hadisleri Kur'an'dan sonra dinde kaynak olarak kabul ettiğini ve hadislere başvurduğunu görmekteyiz.[507]

1.3.2. Mütevâtir Haber

Muhaddislere göre mütevâtir hadis, Hz. Peygamber'e aidiyetinde şüphe bulunmayan haberi ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu haber, yalan üzere bir araya gelmeleri mümkün olmayacak bir kalabalık tarafından nakledilen ilim ifade eden bir haberdir.[508]

---

500 Bu konu hakkında bk. Mukadder Ârif Yüksel, "Kur'an'da Hadîs Kelimesinin Semantik Anlamı", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2017), 135-155.
501 Müslim, "Cuma" 43 Rivayet şu şekildedir: *"Sözün en hayırlısı (hayru'l hadis) Allah'ın kitabıdır. Yolların en hayırlısı Muhammed'in yoludur."*
502 Öztürk, *Çıplak Uyarı*, 84.
503 Lokmân 31/6.
504 Ebu'l-Fida İsmail İbni Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm* (Beyrut: Dâru'l-Kalem, ts.), 3/378; Bu konu hakkında bk. Yüksel, "Kur'an'da Hadîs", 135-155; Ayrıca bk. Ahmet Tekin, *Kur'an Yolunda Kalem Oynatanlar* (İstanbul: Kelam Yayınları, 2006), 238-239.
505 Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, 1/168.
506 Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 274.
507 Ünal, *Ebû Hanife'nin Hadis Anlayışı*, 311; Bu konu hakkında ayrıca bk. Erdoğan Köycü, "İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışına Dair Bazı Mülâhazalar", *International Journal of Cultural and Social Studies* 3/2017), 422-439.
508 İbn Hacer, *Nuhbeti'l Fiker*, 39-49; Süyûtî, *Tedrîbü'r-Râvî*, 627; Hüseyin Hansu, *Mütevir Haber Bilgi Değeri ve İslam Düşüncesindeki Yeri* (Van: Bilge Adam Yayınları, 2008), 89-133; Ahmet Yücel,

Öztürk'e göre, mütevâtir hadisin yalan söylemek üzere bir arada bulunmaları mümkün görünmeyen bir topluğun naklettiği haberdir. Haber-i vâhid ise mütevâtir hadis seviyesine ulaşmayan hadistir. Ebû Hanîfe'nin ise mütevatir haberlerin sayısının bir kaç tane olduğuna dair görüşünü aktarmıştır. O, mütevâtir hadislerin anlam yönünden nakledildiğini yalnızca bir tanesinin lafız ve mana açısından mütevâtir olduğunu ifade etmiştir.[509] Öztürk, şunları eklemiştir;

> Mütevâtir "hadis, yalan üzere birleşmeleri aklen, dinen ve tarihen mümkün olmayan bir topluluğun, varlığında ve muhtevasında söz birliği ettikleri hadislerdir. Mütevâtir dışında kalan hadislere, İslâm bilginleri haberi vâhit (çoğ. Ahbârı ahad), yani tek kişiden nakledilen haber demişlerdir. Hadis ilmi açısından, mütevâtir olmayan bütün rivayetler haberi vahit adını alır.[510]

Öztürk mütevâtir olduğuna kesin gözüyle baktığı ve hatta bir mucize olarak ifade ettiği hadisin bile uydurmaya maruz bırakıldığını ve ona eklemeler yapıldığını öne sürmüştür. O hadis; *"Kim bana yalandan bir söz isnad ederse cehennemdeki yerine hazırlansın!"*[511] hadisidir ve ona göre bu hadise ekleme olarak "kasten" ifadesi eklenmiştir. Yani hadis yukarıdan farklı olarak; *"Kim bana 'kasten' bir yalan isnad ederse cehennemdeki yerine hazırlansın!"* şeklindeki eklemeyle değiştirilmiştir.[512] Buradaki "kasten" ifadesinin uydurmalara zemin hazırlanması için eklendiğini ve bunun bir nevi kılıf olarak kullanıldığını öne sürmüştür.[513] Öztürk'e göre kötü niyet taşımadan teşvik ve sakındırma amacıyla hadis uydurulmasında sakıncanın olmadığını savunan bir anlayış var olup, yalan ve iyi niyet bu şekilde bir araya getirilerek Hz. Peygamber'e isnad edilmiştir. Hatta ona göre hadis kitaplarında "el-Vaddâ'u's-Sâlihûn"[514] yani "hadis uyduran salih kişiler" adı altında başlıklar yer almaktadır.[515]

Hadis Usûlu (İstanbul Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2019), 153-160; H. Yunus Apaydın, "Mütevâtir", *Türkiye Diyanet Vakfi İslâm Ansiklopedisi,* 2006), (Erişim 15 Mart 2022).

[509] Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 62.

[510] Öztürk, *400 Soruda İslam*, 135; Öztürk, *İmamı Âzam*, 80.

[511] Buhârî, "Enbiyâ", 50.

[512] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 411; Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 284; Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 216.

[513] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 412.

[514] Öztürk böyle bir bilgi vermekle beraber hangi hadis kitaplarında böyle başlıklar açıldığını belirtmemiştir. Böyle başlıklara yer veren bir hadis kitabını tespit edemedik.

[515] Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 216-217.

Öztürk'e göre mütevâtir olarak ifade edilen hadisler 40 veya 50'den tan fazla değildir. Ebû Hanîfe'ye göre bu sayının 17 olduğunu,[516] İslâm âlimleri tarafından bu sayının en ileri 30 civarında zikredildiğini ifade etmiştir.[517] Bu sayının bazı kimselerce birkaç hadise dahi indirildiğini ancak aşağıdaki iki hadisin ittifakla mütevâtir olduğunu söylemiştir.[518] *"Benim olmayan sözleri bana meyletmeyin. Kim bir sözü yalan söyleyerek bana mal eder, benimle ilgili yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın."*[519] *"Benim ağzımdan yalan uydurmak, başka bir kişinin ağzından yalan uydurmaya benzemez. O halde, benim ağzımdan yalan uyduran, cehennemdeki yerine hazırlansın."*[520]

Öztürk'e göre mütevâtir hadisler dışında hadisler olmakla beraber bunların Hz. Peygamber'e ait olup olmadıkları şüphelidir. Bu tür hadislerin içinde çok fazla uydurma mevcuttur. Mütevâtir hadisler dışındaki hadislerin ancak Kur'an'a başvurularak değerlendirilmesi gerektiğini bunun için de Kur'an'ın Türkçe çevirisinden okunması gerektiğini vurgulamıştır.[521]

Öztürk'e göre bir hadis mütevâtir olsa dahi hüküm koyamaz. Böyle bir hadis yalnızca Kur'an'a aykırı olmamak kaydıyla onu açıklar. Ancak mütevâtir hadisle dine ilave hüküm getiren bir anlayış söz konusu yapılabilmektedir. Hadis diye tabir edilen sözün nihayette bir insan sözü ve içtihat olduğunu ifade eden Öztürk, Hz. Peygamber'e ait olan bu içtihadın önemli olduğunu ancak Allah'ın kelamı ile eş tutulmasının yanlış olduğunu belirtmiştir. Mütevâtir hadislerin sadece delil olarak kullanılabileceğini bunun haricinde "tedyin" yani din anlamında kullanılmasının Kur'an'la eşdeğer bir anlam ifade edeceği için yanlış olacağını belirtmiştir.[522]

Hadis âlimlerinden İbnu's-Salâh, mütevâtir hadisi araştırıp bulmanın zor olacağını belirtmiş ve mütevâtir hadise örnek olarak, *"Kim bilerek bana yalan isnad ederse cehennemdeki yerine hazırlansın"*[523] hadisini örnek getirmiştir.[524] Nitekim

---

[516] Öztürk, *Kendi Dilinden*, 251; Öztürk, *Cevap Veriyorum 2*, 157; Bu konu hakkında ayrıca bk. Abdurrahman b. Muhammed İbn Haldûn, *Mukaddime* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l Arabî, 1988), 444; Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 53-57.
[517] Öztürk, *Devrimler*, 413.
[518] Öztürk, *Kendi Dilinden*, 251.
[519] Buhârî, "İlim", 38; Müslim, "Zühd", 72.
[520] Müslim, "Zühd", 72.
[521] Öztürk, *Cevap Veriyorum*, 158.
[522] Öztürk, *İslam'da Tecdit 2*, 52-53.
[523] Buhârî, "İlim" 38.
[524] İbnü's-Salâh, *Ulûmu'l Hadis*, 267-268.

Öztürk'ün de bu konuda buna benzer görüş belirttiği açıktır. Bu noktada Öztürk mütevâtir hadis sayısını belli bir rakamla sınırlayarak içinde uydurma yer almayan bir hadisin olmadığını[525] iddia etmiştir.[526] İbnu's-Salâh ise mütevâtir hadisin tespitinin zor ve yorucu olacağını ifade etmiştir.[527] Ancak İbn Hacer, bu yoruma katılmamış ve aksine mütevâtir hadisin sayıca fazla olduğunu ifade etmiştir.[528] Öztürk, mütevâtir hadisin bir hüküm ifade edemeyeceğini yalnızca dini konuları açıklama ve izah etmede kullanılabileceğini ifade etmiştir.[529] Muhaddisler genel itibariyle sayı bakımından âhad habere nazaran daha az olsa da mütevâtir hadislerin olduğunu ve mütevâtir hadisin kesinlik ifade ettiğini, böyle bir hadisin reddinin mümkün olmadığını söylemişlerdir.[530]

1.3.3. Haber-i Vâhid

Muhaddisler tarafından haber-i vâhid, bir kişinin, başka bir kişiden rivayet ettiği ve mütevâtir seviyesine ulaşmayan haberi ifade etnnek için kullanılmıştır. Haber-i vâhidin taşıdığı değer, amel edilip edilmeyeceği ile ilgili hususlarda âlimler arasında tartışmalar olmuştur. Âlimlerin bir kısmı âkaid konularında haber-i vâhidin delil olmayacağını söylemişlerdir. Ancak bu görüşteki âlimlerin büyük bir kısmı fıkhî konularda haber-i vâhidin delil olacağını ifade etmişlerdir.[531]

Öztürk, bir kişi tarafından nakledilen hadisleri, âhad haber veya haber-i vâhid olarak tanımlamıştır. Bir hadisin birden fazla kişi tarafından naklediliyor olması o hadisin mütevâtir olduğu anlamına gelmediğini böyle hadislerin tevatür derecesine ulaşmamış hadisler olarak ifade edildiğini söylemiştir. Bu şekilde olup mütevâtir derecesine ulaşmamış hadislerin başta Ebû Hanîfe olmak üzere âlimler tarafından inanç konularında dayanak olarak kullanılmadığını söylemiştir.[532] Öztürk, bu konuda şunları söylemiştir: *"Haber-i vâhit, mütevâtir derecesine ulaşmayan hadislerin tümünün ortak adıdır. Mütevâtır hadis ise "Yalan söylemek üzere bir*

---

[525] Öztürk, *Cevap Veriyorum 2*, 157; Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 411.
[526] Bu konu hakkında ayrıca bk. Süyûtî, *Tedrîbü'r-Râvî*, 627; Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, 87-88; Hansu, *Mütevir Haber*, 89-133.
[527] İbnü's-Salâh, *Ulûmu'l Hadis*, 267-268.
[528] İbn Hacer, *Nuhbeti'l Fiker*, 39-49.
[529] Öztürk, *İslam'da Tecdit 2*, 52-53.
[530] İbn Hacer, *Nuhbeti'l Fiker*, 42-43; Kattan, *Hadis İlmine Giriş*, 96.
[531] İbnü's-Salâh, *Ulûmu'l Hadis*, 28; İbn Hacer, *Nuhbeti'l Fiker*, 29-30; Ahmed b. Ali b. Sâbit Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî (Ma'rifeti Usûli) 'İlmi'r-Rivâye'* (Haydarâbâd: Dâiretü'l-Maârifi'l-Osmâniye, 1357/1938), 17-19; Yücel, *Hadis Usûlu*, 167; Mustafa Ertürk, "Haber-i Vâhid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* 1996), (Erişim 15 Mart 2022).
[532] Öztürk, *Kendi Dilinden*, 252.

araya gelmeleri aklen ve tarihen mümkün olmayacak bir topluluk tarafından bildirilen sözdür."[533]

Öztürk'e göre, haber-i vâhid her şekilde zan içeren bir sözdür. Bir kişinin kesinliği bulunmayan rivayetine dayalı olarak ve buna bağlı kalarak herhangi bir anlayışın benimsenmesinin doğru olmadığını söylemiştir. Haber-i vahîd ile ilgili doğru olduğuna dair zannın ağır basması neticesinde bunun sahih olarak kabul edildiğini ancak Kur'an'ın anlayışına uygun olmadığını ifade etmiştir.[534]

Öztürk'e göre, Ebû Hanîfe, haber-i vâhidleri fıkhi meselelerde ve ibadet ile ilgili konularda kullanmış ancak Kur'an'ı nesh etmede ve muamelat alanında delil olarak kullanmamıştır.[535] Ebû Hanîfe'nin Kur'an'ı nesh ve tahsiste haberi vâhidleri kullanmadığını söyleyen Öztürk, onun Kur'an ayetlerinin kesin delil olduğunu ifade ettiğini ve delil olarak kullandığını ancak Hz. Peygamber'e isnad edilen sözlerin Hz. Peygamber'e ait olup olmadığının kesinliğinin sabit olmadığı için de Kur'an ayetlerini esas aldığını söylemiştir. Ebû Hanîfe'nin bu nedenden dolayı, *"Fatiha Suresi okunmadan namaz olmaz"*[536] şeklindeki hadis yerine, *"Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun"*[537] ayetini dikkate aldığını ifade etmiştir.[538] İmam Şâfiî'nin ise aksi kanaatte olduğunu haber-i vâhidin Kur'an'ı tahsiste delil olarak kullanılabileceğini düşündüğünü nakletmiştir.[539]

Öztürk'e göre Ebû Hanîfe, mütevâtir olan fiili sünnetle çelişen haber-i vâhid rivayetleri kabul etmemiştir. Örneğin yağmur için dua fiili sünnetle sabittir. Ancak bunun için ayrıca namaz kılınması haber-i vâhid vasıtasıyla geldiği için Ebû Hanîfe bunu sünnet olarak görmemiştir. Ayrıca o, Kur'an'da kıyas yapılabilecek durumlarla ilgili de haber-i vâhidi esas almamıştır. Kur'an ve akılla çözülebilecek durumlarda haber-i vâhidleri dikkate almamıştır.[540]

---

[533] Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 62; Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 237.
[534] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 408-409.
[535] Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 63; Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 236; Öztürk, *İmamı Âzam*, 81.
[536] Müslim, "Salât" 36.
[537] el-Müzzemmil 73/20.
[538] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 320; Öztürk, *Devrimler*, 216; Bu konu hakkında bk. Sahiron Syamsuddın, "Ebu Hanife'nin Haber-i Vâhid'i Delil Olarak Kullanması", çev. A. Kadir Evgin, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2003), 145-159; Ünal, *Ebû Hanife'nin Hadis Anlayışı*, 154.
[539] Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 236; Bu konu hakkında bk. Muammer Bayraktutar, *İmâm Şâfi'î'nin Hadis Yorum Metodolojisi* (Ankara: Otto Yayınları, 2015), 77-83.
[540] Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 239; Öztürk, *İmamı Âzam*, 81; Öztürk, *Devrimler*, 217.

İslâm'ın beş şartı şeklinde bir anlayışı kabul etmeyen Öztürk, bu şartların temel ibadetler olduğunu söylemiş ve Kur'an'ın tamamının İslâm'ın şartlarını oluşturduğunu savunmuştur. İmamın şartlarını sayarken kadere imanı saymamış ve bunun iman esaslarından olduğunu kabul etmemiştir.[541] Dolayısıyla imanın şartlarını beş ile sınırlamıştır**.** Bunun sebebi ise ona göre kadere imanın da içerisinde zikredildiği uydurulmuş olan hadisin haberi vâhid olmasıdır.[542] O, haberi vâhidin iman konusunda delil olmayacağını iman konusunda bir hadisin delil olabilmesi için mütevâtir olması gerektiğini savunmuştur. Ona göre haber-i vâhid iman konusunda delil olmadığı gibi ibadet ve ukûbat konularında da delil olamaz. Ancak o, bunun pek çok zaman çiğnenen bir ilke olduğunu ifade etmiştir.[543] Kader konusunun haberi vâhid olan bir söze dayandırıldığını vurgulayan Öztürk, haberi vâhidin iman konusuna delil olamayacağının kabul edildiğini ancak yine de bazı kimselerin görüşlerini desteklemek amacıyla haberi vâhidi kullandıklarını ifade etmiştir. Ona göre haberi vâhid hadislerin Hz. Peygamber'e aidiyeti kesinlik kazansa bile delil olarak alınmazlar. Bu durumda bu hadisler Hz. Peygamber'e ait bir yorum ve açıklama olarak değerlendirilirler.[544]

Öztürk'ün bu konu hakkındaki görüşleri yukarıda aktardığımız şekilde olmakla berber, Hz. Peygamber'in, haber-i vâhid tanımı kapsamına giren haberlerle amel ettiği gelen rivayetlerden anlaşılmaktadır.[545] Âlimlerin çoğunluğu hâber-i vâhidin zan ifade ettiğini benimsemişlerdir.[546] İbnü's-Salâh ve İbn Hacer, Buhârî ve Müslim'de ittifakla yer alan, tarikleri çok olan, hadiste otorite sahibi kişiler tarafından rivayet edilen, sıhhati hakkında icma olan ve buna benzer şekilde karinelerle desteklenen haber-i vâhidin bilgi değeri bakımından üstün olup ilim ifade ettiğini belirtmişlerdir.[547] Hatîb el-Bağdâdî (öl. 463/1071) ise, haber-i vâhidi kabul etmeyenleri eleştirmiş ve ahkâm konularında amel edilebileceğini, inançla ilgili hususlarda ise amel edilmeyeceğini belirtmiştir.[548] Öztürk'ün yukarıda değindiği gibi

---

541 Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 77.
542 Bu konudaki rivayetler için bk. Buhârî, "İman" 37; Müslim, "İman" 1; İbn Mâce, "Mukaddime" 9; Ebû Dâvûd, "Sünnet" 17; Tirmizî, "İman" 4. Bu rivayetlerde Buhâri "İman" 37 deki rivayetinde kader ifadesi geçmemekle beraber diğer rivayetlerde "iman" ile ilgili kaderin de içerisinde yer aldığı 6 esas zikredilmektedir.
543 Öztürk, *400 Soruda İslam*, 56; Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 211.
544 Öztürk, *İslam'da Tecdit 2*, 52-53; Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 211.
545 Buhârî, "Ahbaru'l Ahad" 1-6.
546 Yücel, *Hadis Usûlu*, 168.
547 İbnü's-Salâh, *Ulûmu'l Hadis*, 28; İbn Hacer, *Nuhbeti'l Fiker*, 29-30.
548 Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, 17-19.

Hanefi âlimleri haber-i vâhidin kesin bilgi ifade etmeyeceğini açıklamış, ancak amel gerektirdiği ile ilgili görüş belirtmişlerdir. Bununla ilgili Hanefi Usûlcülerin açıklamaları mevcuttur.[549] Ebû Hanîfe, Kur'an ve sahih hadisler tarafından desteklenmiş olan haber-i vâhidi kullanmış, adalet ve zabt sahibi bir ravi tarafından rivayet edilen haber-i vâhidi kıyas ile gelen hükme tercih etmiştir. Amel etmediği veya reddettiği haber-i vâhid ise bu krirtelerine uymayan haberlerdir.[550] Yine Öztürk'ün değindiği İmam Şâfiî de Hz. Peygamber'in hadislerinin bağlayıcı olduğunu ifade etmiş, haber-i vâhidleri de delil olarak kullanmıştır. Aynı zamanda Şafiî, hadislerin Kur'an'a, kıyasa veya başka bir şeye arz edilmesine de karşı çıkmıştır.[551]

1.3.4. Meşhur Hadis

Âlimlere göre rivayet edilen bir haberin mütevâtir veya ahad olması söz konusudur. Meşhur hadis ise ahad haberin kısımlarından birisidir. Bir haberin meşhur olabilmesi için muhaddisler tarafından, ilk üç tabakadaki râvi sayısının birden, ikiden veya üçten fazla olması, sahâbe dönemindeki haber-i vâhidin ikinci ve üçüncü nesiller döneminde tevâtür derecesine ulaşmış olması, öncesinde haber-i vâhid olan hadisin daha sonrasında yaygınlaşması, gerektiği ile ilgili tanımlar yapılmıştır.[552]

Öztürk'e göre meşhur hadis uydurulmuş bir tabir olup asıl amaç haber-i vâhidleri, mütevâtir gibi göstermektir.[553] Devamında şunları söylemiştir:

> … Daha sonraları, mütevâtir hadisle ilgili ilkeyi delmek için "Meşhur Hadis" diye bir terim uydurarak, bazı vâhit haberlere mütevâtir muamelesi yapmanın yolunu açmışlardır. Meşhur hadis, önceleri vâhit haber iken sonraları mütevâtir rivayette bulunan topluluk ayarında birileri tarafından rivayet ve kabul edilen hadistir. Bu tür hadislere mütevâtir denmişse de bu yol pek kabul görmemiştir.[554]

Yukarıda Öztürk'ün verdiği tanımdan hareketle meşhur hadis diye bir şey yoktur ve bu uydurulan bir tabir olup buradaki asıl amaç haber-i vâhidi mütevâtir

---

[549] Ünal, *Ebû Hanife'nin Hadis Anlayışı*, 154.
[550] Bu konu hakkında bk. Syamsuddın, "Ebu Hanife'nin Haber-i Vâhid'i Delil Olarak Kullanması", 145-159.
[551] Bayraktutar, *İmâm Şâfi'î*, 77-83.
[552] İbn Hacer, *Nuhbeti'l Fiker*, 49-50; İbnü's-Salâh, *Ulûmu'l Hadis*, 265-269; Tahhan, *Teysîr*, 30-34; Koçyiğit, *Hadis Usûlü*; Yücel, *Hadis Usûlu*, 161-162; H. Yunus Apaydın, "Meşhur", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* 2004), (Erişim 15 Mart 2022).
[553] Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 237-238.
[554] Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 62; Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 237-238; Öztürk, *İmamı Âzam*, 81.

seviyesine çıkarmaktır.[555] Muhaddisler ise, meşhur bir hadisin sahîh veya gayr-i sahîh olabileceğini belirtmişlerdir. Meşhur bir hadisin sahih görülürse azîz ve garîp hadise göre daha üstün olduğunu ifade etmişlerdir.[556] Hanefilere göre meşhur hadis, sahâbe dönemindeki haber-i vâhidin ikinci ve üçüncü nesiller döneminde tevâtür derecesine ulaşmış hadistir. Onlara göre, İtmi'inânî (kanaat oluşturan) bilgi ifade etmekte olup, haber-i vâhidin üstünde yer almaktadır.[557] Hanefiler açısından bir hadisin meşhur olabilmesi için ilk üç tabakada yaygınlık kazanması önemlidir ve böyle bir hadis mütevâtire yakın bir bilgi ifade etmektedir.[558]

1.3.5. Hadis-Mişna Benzetmesi

Yahudiler tarafından Hz. Musa'ya verildiğine inanılan sözlü olarak nakledildikten sonra yazıya geçirilmiş olan, hahamların tartışma ve düşüncelerini içeren, altı bölümden oluşan metinlerdir.[559]

Öztürk, vahye müdahale noktasında Allah'ın Hz. Peygamber'e yetki vermediğini belirtmiş, Kur'an'ın bir araya getirilmesinin de Allah'ın kontrolü altında gerçekleştiğini vurgulamıştır. Kur'an haricinde başka herhangi bir kaynak için Allah'ın korumasının söz konusu olmadığını düşündüğü için başka din kaynağının varlığını kabul etmemiştir. Ona göre şayet sahâbe isteseydi tıpkı Kur'an'ın toplandığı gibi Hz. Peygamber'e ait olan hadisleri de toplayabilirdi. Ancak onlar Kur'an'ın din kaynağı olarak yeterli olduğunu ve dine ikinci bir kaynak eklemeye çalışmanın din alanında mişna yani Kur'an haricinde bir dini anlayışın ortaya çıkaracağını biliyorlardı. Dolayısıyla böyle bir yola başvurmamışlardır. Öztürk'e göre, "şürakâcı mukallitler" olan bazı kişiler uydurmalarda bulunurken sahâbeyi de bir araç olarak kullanmışlardır.[560]

Uydurma hadislerle Kur'an dinine zarar verilmeye çalışıldığını, bu şekilde Kur'an haricinde dine ikinci bir kaynak eklenmeye çalışıldığını söylemiştir. Bu anlayışın tıpkı Hz. Musa'ya isnad edilen "Talmud" gibi uydurulan sözlerin önce

---

555 Öztürk, *İmamı Âzam*, 81.
556 İbnü's-Salâh, *Ulûmu'l Hadis*, 265-269.
557 Ünal, *Ebû Hanife'nin Hadis Anlayışı*, 149-150.
558 Yücel, *Hadis Usûlu*, 162.
559 Ömer Faruk Harman, "Mişna ve Talmud", *Kur'an'da Yahudiler,* ed. Ömer Faruk Harman (İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur'an Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2019); bk. Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 108-110.
560 Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 60.

peygambere ait sözler olarak zikredildiğini ancak sonrasında bunların da kitaba eklenerek yeni bir din kaynağı oluşturulduğunu ifade etmiştir.[561]

Öztürk, bu konuda şunları söylemiştir;

> Tanrısal kitabın yerine veya yanına kitaba ortak gibi konan zübürlere Yahudilikte mişna denirdi. Mişna söz demektir. Bizdeki hadisin tam karşılığıdır. Bu mişna sözü, Hz. Peygamber tarafından, Kur'an'ın yerini almak üzere devreye girecek malzeme için kullanılmış ve bunun bir kıyamet alameti olduğu yine Peygamberimiz tarafından bildirilmiştir.[562] İslâm açısından baktığımızda, içeriği ne olursa olsun, Kur'an dışındaki 'tartışma üstü' ilan edilen tüm kitaplar mişna cümlesindendir. Temel tevhid ölçüsü şudur: Allah'ın elçisi dışında tartışma üstü kişi, Allah'ın kitabı dışında tartışma üstü kitap kabul eden, İslâm dininden çıkar.[563]

Kur'an dışında herhangi bir kaynak ve kitabın eleştiri dışında tutulamayacağını aksi durumun yukarıda anlatıldığı üzere Yahudilikteki mişnacılıktan bir farkının olmayacağını ifade etmiştir. Hz. Peygamber'in hem Kur'an dışındaki her şeyi hem de hadisleri mişna olarak ifade ettiğini ve bunların kıyamet alameti olduklarını söylediğini nakletmiştir.[564] Mişnacı anlayışla ilk mücadele edenin Hz. Peygamber olduğunu söyleyen Öztürk, Kur'an'ın da "zübür"[565] ifadesini kullanarak bunlara karşı çıktığını söylemiştir. Ona göre, Hz. Ömer ve İbn Mesûd gibi sahâbîler de yazılı hadis gördükleri zaman onları yaktırarak mişnacı bir anlayışın oluşmasına engel olmaya çalışmışlardır. Özellikle Hz. Ömer'in halk arasında hadis diye yazılan dokümanların hepsini mişnacılık anlayışının önüne geçmek adına yaktırdığını ifade edem Öztürk, ancak vefatından sonra durumun tersine dönerek hadis adı altında uydurmaların artarak devam ettiğini vurgulamıştır.[566]

Öztürk'e göre, Hz. Peygamber'in önceki dinlerde ehl-i kitabın yaptıklarına işaret ettiği ve bunlara karşı Müslümanları uyardığı bir gerçektir. Öztürk, Kur'an'ın tefsiri olarak ifade ettiği "*Sizden öncekilerin tavur ve tutumlarını adım adım, karış karış mutlaka izleyeceksiniz. Öyle ki, onlar bir sürüngenin deliğine girmişlerse de o deliğe girmede de onları izleyeceksiniz*[567] hadisinde Hz. Peygamber'in öncekilerin yaptığı yanlışlara dikkat çekerek aynı yanlışların tekrar yapılacağını bildirdiğini

---

561 Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 367.
562 Öztürk'ün bu konuyla ilgili delil getirdiği hadis için bk. Muhammed Nâsıruddin Elbânî, *Silsiletü'l-Ahadis es-Sahiha* (Riyad: Mektebetü'l-Maarif, 1995), 6/774-776.
563 Öztürk, *Dincilik*, 260; Ayrıca bk. Öztürk, *Devrimler*, 389; Öztürk, *Ses Birgün Yankılanır!* , 36-37.
564 Öztürk, *İslam'da Tecdit 2*, 103; Öztürk, *Dincilik*, 260; Öztürk, *Devrimler*, 389.
565 Zikredilen ayetler için bk. el-Mü'minûn 23/53-56.
566 Öztürk, *Dincilik*, 261-264.
567 Buhârî, "İ'tisam", 14; Müslim, "İlim", 6.

aktarmıştır.[568] Dolayısıyla Hz. Peygamber, daima teyakkuz halinde ve aynı yanlışlara düşme tehlikesine karşı uyanık olmayı öğütlemiştir. Kur'an'ın kıyamete kadar Allah'ın garantisi altında olduğunu dolayısıyla Kur'an üzerinde bir tahrifin doğrudan yapılamayacağının bilindiğini aktaran Öztürk, dinde tahrifin uydurma hadisler aracılığıyla yapılmaya çalışıldığını ifade etmiştir. Bu anlayışın ana kaynağı olarak ise Yahudiliği işaret etmekte ve Yahudilerin bu yolla dinde tahrifte bulunduğunu söylemiştir.[569]

Öztürk'ün, Hadis-Mişna benzetmesi ile ilgili görüşlerini bir rivayetle Muhammed Nâsıruddin el-Elbânî'ye dayandırdığını görmekteyiz. Rivayette Hz. Peygamber, kıyametin yaklaştığını belirten işaretleri saymış ve bunlardan birinin de Kur'an harici yazılan ve okunan mişnalar olduğunu belirtmiştir.[570] Yukarıda da belirtiğimiz gibi Öztürk hadisleri mişnaya benzetmiştir. Ancak ilginçtir ki hadis-mişna benzetmesini yine bir hadis rivayeti ile savunmuştur. Yine bu konuda Öztürk'ün Hz. Ömer'in hadisleri, mişnaya benzeterek yazılmasını reddettiği ile ilgili bir rivayeti [571] delil olarak sunduğunu görmekteyiz. Ancak bu rivayet genel olarak güvenilmez bulunmuştur.[572] Söz konusu Mişnada, helal ve haram konusunda Yahudi din adamlarının kendi istekleri doğrultusunda tasarrufta bulunabilmişlerdir. Ancak hadis ve sünnette Hz. Peygamber, Kur'an'ın emirleri doğrultusunda ve ilahi kontrol altında dinde hükümler koymuştur. Dolayısıyla bu şekilde Mişna ve hadis arasında bir ilişki kurmak mümkün olmamaktadır.[573]

1.3.6. Hadislerin Yazılması

Hz. Peygamber'in hadislerin yazılması hususundaki tutumu ve hayattayken hadislerin yazılıp yazılmadığı ile ilgili farklı fikirler ileri sürülmüştür.[574] Hz. Peygamber'in bazı sebeplerden dolayı hadis yazımına izin vermediği ancak

---

[568] Öztürk, *Dincilik*, 276-277.
[569] Öztürk, *Dincilik*, 300-301.
[570] Elbânî, *Silsiletü'l-Ahadis es-Sahiha*, 6/774-776. Bu rivayeti Kütüb-i Sitte'de tespit edemedik.
[571] Rivayet için bk. (Leiden Baskısı) İbn Sa'd, *et-Tabakāt*, 5/140. *"İbnu's-Sa'd, Abdullah b. El-A'la'dan şunu nakleder: "Kasım b. Muhammed'den bana birkaç hadis yazdırmasını istemiştim; bana şu karşılığı verdi: Hadisler Ömer döneminde çoğalmıştı. Ömer, halktan beraberlerinde bulunan hadis nüshalarını getirmelerini istedi. Sonunda bunların yakılmasını emrederek şunları söyledi: Kitap Ehli'nin Mişna'sı gibi, Müslümanların Mişnası'dır bunlar." İbn el-A'la daha daha sonra şöyle der: İşte o gün, Kasım b. Muhammed beni hadis yazmaktan men etti."*
[572] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 110.
[573] Bu konu hakkkında bk. Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 108-110; Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 119-120; Varlı, *Hangi İslâm?*, 89-90.
[574] Bu konu hakkındaki farklı rivayetler için bk. Ahmet Yücel, "Hadislerin Yazılmasıyla İlgili Rivayetlerin Tenkit ve Değerlendirilmesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16-17 (1998-1999).

sonrasında müsaade ettiği ifade edilmiştir. O, daha hayattayken hadislerin yazılmaya başlandığını ifade edenler olduğu gibi buna karşı çıkıp vefatından sonra hadislerin yazılmaya başlandığını kabul edenler de olmuştur.[575]

Hz. Peygamber'in hadislerin yazılmasına izin vermediğini belirten Öztürk, ancak vefatından sonra Hz. Peygamber'e yalan isnadlarda bulunulduğunu söylemiştir. Hadislerin yazıya geçirilmesinin de vefatından yüz seneden fazla bir zaman sonra olduğunu dolayısıyla bu durumda Hz. Peygamber'e ait sözlerin tespitinin pek mümkün olmadığını belirtmiştir.[576] Hz. Peygamber'in hadislerin yazılmasına hiçbir şekilde müsaade etmediğini söylemiş, bunun delili olarak ikinci yüzyıla kadar hadislerin yazılmamış olmasını göstermiştir. Dahası Öztürk, Hz. Peygamber'in hadislerin yazılmasına izin vermediği gibi aynı zamanda hadislerin rivayet edilmesine de izin vermediğini iddia etmiştir. Sahâbeden bazılarından rivayet olarak nakledilen hadislerin sayıca az olmasını buna delil olarak göstermiştir. Ona göre; Buhârî'de Hz. Ebubekir'den sadece 22 hadis rivayeti yer almıştır. Hz. Ömer'den 50 civarı hadis rivayet edilmiştir. Hz. Ali'den toplam 50 civarında hadis rivayeti olmakla beraber, Buhârî ve Müslim'de ise ondan 20 hadis rivayet edilmiştir. Hz. Osman'dan Buhârî ve Müslim'de toplam 13 hadis nakledilmiştir. Zübeyr b. Avvâm'dan, Buhârî ve Müslim'de 10 hadis, Talha b. Ubeydullah'tan Buhârî'de 4 hadis rivayet edilmiştir. Bunun yanı sıra hadis rivayetinde bulunmayan sahâbîler de bulunmaktadır. Hadisler karşısında en titiz davranan kişinin Hz. Ömer olduğunu vurgulayan Öztürk, Hz. Ömer'in halifeliği süresince hadis toplanmasına müsaade etmediğini, hadis toplama işini "mişna" ya benzeterek hadisleri imha ettirdiğini ifade etmiştir. Öztürk'e göre eğer Hz. Peygamber bir sayfa dahi hadis yazdırmış olsaydı Hz. Ömer böyle bir yola başvurmazdı. Yani hadislerin toplanmasına karşı çıkmaz buna destek olurdu.[577]

Hadislerin yazılmasının Hz. Peygamber tarafından kesin bir şekilde yasaklandığını söylemiş olan Öztürk, bu yasağın sonradan yine Hz. Peygamber tarafından kaldırılmasına da kesin bir şekilde karşı çıkmış ve böyle bir şeyin

---

[575] Ahmed b. Ali b. Sâbit Hatîb el-Bağdâdî, *Takyîdu'l-İlm*, thk. Said Abdulğaffar Ali (Kahire: Daru'l İstikâmet, 1429/2008), 73-150; Tahhan, *Teysîr*, 204-206; Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, 26-67; İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2019), 29-38.
[576] Öztürk, *Deizm*, 293; Öztürk, *Yeniden* Yapılanmak, 22.
[577] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 99-100.

mümkün olamayacağını savunmuştur.[578] Sahâbeden 150-200 yıl sonra bu kadar hadisin nasıl insanların önüne çıkartıldığının izahının mümkün olmadığını söylemiştir.[579] Hz. Peygamber'in vefatından 150 yıl sonra yazılan hadislerin akılda kaldığı kadarıyla ve akılda kalana yapılan bir yorum şeklinde yazıya geçirildiğini bununla beraber uydurma sözlerinde Hz. Peygamber'e atfedildiğini savunmuştur.[580]

Öztürk, Hz. Peygamber'e ait hadislerin Müslümanları bölme ve parçalama gibi bir işlevi olmadığını, ancak bölünmenin taraftarı olan kişilerce buna hizmet için yapılan uydurmaların olduğunu vurgulamıştır. Ona göre, Hz. Peygamber hayattayken hadislerin yazılmasına hiçbir şekilde müsaade etmemiş hatta yazılan hadis olmuşsa da bunu ortadan kaldırmıştır. Hz. Peygamber, hutbeler vermiş ve hutbelerinde Kur'an'dan örnekler vermiştir. Dolayısıyla bakıldığı zaman pek çok kişi tarafından dinlenilen bu hutbeler Hz. Peygamber'in Kur'an'dan başka bir kaynak bırakmak istememesinden dolayı kayda geçmemiştir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra ortaya çıkan hadis külliyatının bağlayıcılığını sorgulayan Öztürk, bunun Hz. Peygamber'e isyan olduğunu ve bu uydurmaların kişisel çıkar uğruna ortaya atıldığını, fırkacıların ve özellikle Emevîlerden bazı kesimlerin uydurması olduğunu vurgulamıştır.[581]

Çok hadis rivayetinde bulunanların sonradan Müslüman olan kişiler olduğuna dikkat çeken Öztürk, Hz. Peygamber'in hadislerin yazılmasına izin vermediğini bunun sebebinin ise Kur'an'ı odak haline getirmek istemesi olduğunu vurgulamıştır. Ona göre Hz. Peygamber, Kur'an'dan başka kaynakların veya sözlerin din adına kullanılmasını istememiştir.[582] Hz. Peygamber'in tutumu konusunda şunları söylemiştir; "*…Allah'ın kitabı dışında, tartışılmaz ve şaşmaz din kaynağı yaratılmamasına özen gösterdi. Hadislerin yazılıp toplanmaması yolunda verdiği talimat bunun en tipik göstergesidir. Kendisinden habersiz yazılan hadislerinin de imhasını emretmiştir.*"[583]

Öztürk, Hz. Peygamber'in kendi sözlerinin yazılmasına izin vermiş olması durumunda sözlerinin vefatının üzerinden çok fazla zaman geçmeden toplanmasının gerekli olduğunu belirtmiştir. Ona göre bu olmadığı gibi vefatından sonra Hz.

---

[578] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 317.
[579] Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 220.
[580] Öztürk, *Cevap Veriyorum 2*, 186.
[581] Öztürk, *400 Soruda İslam*, 230-231.
[582] Öztürk, *400 Soruda İslam*, 136.
[583] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 408.

Peygamber’e atfedilen sözlerin çoğu Kur’an’la çelişmektedir. Hadis uyduranlar yaptıkları işi temize çıkarmak için uydurmalarda bulunmuşlardır. Öztürk, Abdullah b. Amr b. Âs’tan uydurdukları rivayette,[584] Kureyş’in hadisleri yazmasına karşı çıktığını ancak Hz. Peygamber’e bu durumu aktarınca buna müsaade ettiğini belirtmiştir. Ancak ona göre bu sözün Abdullah b. Amr tarafından söylenmiş olması olanaksızdır. Çünkü Hz. Peygamber’in Mekke döneminde Abdullah b. Amr yedi yaşındaydı dolayısıyla bu yaşta böyle bir sözün muhatabı olamaz. Medine’de ise söz konusu Kureyş müşrikleri bulunmamaktaydı. Dolayısıyla böyle bir sözün söylenmiş olma olasılığı yoktur.[585] Ona göre Hz. Peygamber’in sadece “diplomatik bir mektup” için yazma izni vermiştir. Bunun haricinde bu konuda herhangi bir izni yoktur. Bazı kişilere hadis yazma izni verildiği şeklinde bir emri yoktur. Ancak bazı kimseler, Hz. Peygamber’in sözlerini yazmışlarsa da bu kendi iradeleriyle olmuştur ve yazdıkları sözler de genellikle dua içeriklidir.[586]

Öztürk’e göre nasıl ki Tevrat ve İncil insanlar tarafından tahribata uğramışsa buna benzer şekilde de tamamen olmasa bile Kur’an’a getirilen yorum ve açıklamalar da Kur’an’ı değiştirme ve tahribata yönelik adımlardır. Nitekim ona göre Kur’an’da bu tehlikeye vurgu yapılarak, Müslümanların Kur’an’a ilgisiz kaldıkları, başka kaynak ve kitaplara yöneldikleri[587] ile ilgili uyarıların yapılmış olması bu tehlikeye delalet etmektedir. Hz. Peygamber’in hadislerin yazılmasına karşı çıktığını ve bunu sıklıkla dile getirdiğini[588] vurgulamış, Hz. Peygamber’in şu şekilde endişesini dile getirdiğini söylemiştir:

> Gün olur, ilim insanları terk eder de onların ilimden hiçbir nasibi kalmaz. Bunun üzerine sahâbe şu yolda bir itirazda bulundu: “İlim bizi nasıl terk eder, Ey Tanrı Elçisi! Biz Kur’an’ı okuyoruz, okumaya devam edeceğiz; eşlerimize, çocuklarımıza da okutacağız.” Hz. Peygamber’in cevabı hem geçmişe hem geleceğe yönelik tam bir mucize ihbardır: “Yahudi ve Hristiyanların ellerinde Tevrat ve İncil yok muydu?”[589]

Hadislerin yazılması konusunda Emevîleri suçlu gören Öztürk, hadis uydurabilmek için bu yola başvurduklarını söylemiştir. İbn Şihâb ez- Zührî’nin (öl. 124/742) bir Emevî taraftarı olmasına karşın hadislerin yazılması konusunda kendisine görev verilince bundan çok büyük rahatsızlık duyduğunu ve bundan

---

[584] Rivayet için bk. Buhârî, "İlim" 39.
[585] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 50-51.
[586] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 287; Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 220.
[587] el-Furkân 25/30; el-Mü’minûn 23/53-56.
[588] Öztürk, *Dincilik*, 258-259.
[589] Öztürk, *Dincilik*, 259; Rivayet için bk. Dârimî, "Mukaddime" 26.

kaçmak için yollar aradığını belirtmiştir.[590] Hadislerle ilgili yasağın Muâviye tarafından kaldırıldığını ifade eden Öztürk, Hz. Peygamber'in yasaklamasına rağmen ciltlerce hadis külliyatının Hz. Peygamber'den 250 yıl sonra ortaya çıkmış olmasını ise düşündürücü bulmuştur.[591]

Öztürk, Hz. Osman döneminde Kur'an çoğaltılmasıyla beraber sahâbenin elindeki Kur'anların imha edildiğini ancak özellikle ilk nüshalarda Hz. Peygamber tarafından yapılan açıklamaların bulunduğunu ve bunların hiçbir şekilde dikkate alınmadığını söylemiştir. Hatta Hz. Ali'nin elindeki nüshada daha ayrıntılı açıklamaların bulunduğunu, kitaplaştırma sürecinde ısrar etmesine rağmen Hz. Ebû Bekir'e biat etmediği bir dönemde bu olay meydana geldiği için nüshasının dikkate alınmadığını söylemiştir.[592] Hz. Peygamber'in Kur'an nüshaları üzerine sözlerinin yazılmasına izin verdiğini ve hatta yazılan bu açıklamaların da önemli olduğunu ve dikkate alınması gerektiğini söylemiştir. Ancak yukarıda aktardığımız açıklamalarında Öztürk, hadislerin Hz. Peygamber zamanında yazıya geçirilmediğini ve Hz. Peygamber'in bunu kesin bir şekilde yasakladığını söylemiştir. Bu durum da Hz. Peygamber Kur'an nüshalarına yazılan sözlerine izin verirken bu sözlerinin başka bir yerde yazılmasına neden izin vermemiştir, sorusunu akla getirmektedir.

Öztürk, hadislerin yazılmasının Hz. Peygamber tarafından yasaklandığını söylemiş ve bununla beraber şu ifadelerde bulunmuştur:

> Bilgi infakının en pratik yolu, sorulara cevap vermektir. Sorulana cevap vermeyenlerin, cehennem bukağılarıyla tasmalanacağını söylüyor, Hz. Peygamber. İkinci yol, konuşmak, üçüncüsü yazmaktır. Bilgisini bu yollarla insanlığa aktarmayanlar, yaradılışın en önemli prensiplerinden biri olan alıp-verme ilişkisini çiğnemiş olurlar. Her varlık, fıtrat düzeni içinde, sürekli olarak bir şeyler alır, bir şeyler verir. Hep alıp hiç vermeyen yahut gereğince vermeyen, fıtrata nankörlük etmiştir.[593]

Bu durumda da Hz. Peygamber'in sözlerinin yazılmasının önüne geçerek tümden yasaklamış olması yukarıdaki ifadelerle çelişki oluşturmaktadır. En önemli vazifesi tebliğ olan Hz. Peygamber şayet sözlerinin kayda geçirilmesini tamamen yasaklamış olursa o zaman Öztürk'ün söylemiyle "fıtrata aykırı" bir durum ortaya çıkmış olacak ki bu durum Hz. Peygamber'in kimliğiyle bağdaşmaz. Hatta Öztürk, Hz. Peygamber'in bilgi infakını yapmayanların yukarıda ifade ettiği üzere

---

[590] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 318.
[591] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 287.
[592] Öztürk, *Ebu Zer*, 75; Öztürk, *Mâûn Suresi Böyle Buyurdu*, 220; Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 213.
[593] Öztürk, *İslam'da Büyük Günahlar*, 222-223.

"cehennem bukağılarıyla tasmalanacağını" ifade etmiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in bilgiyi saklamadan, doğru bir biçimde aktarması gerekliliği doğmaktadır.

Öztürk'ün hadislerin yazılması konusundaki görüşleri bu şekilde olmakla beraber, hadislerin yazılmasıyla ilgili çeşitli rivayetler mevcuttur. Hadislerin yazılmasını yasaklayan rivayetler[594] olduğu gibi yazılmasına izin veren rivayetler[595] de bulunmaktadır. Hicri birinci asır hem Mekke'de hem de Medine'de sözlü kültürün yaygın olduğu bir dönemdir. Bu nedenden dolayı yazı araç ve gereçleri de oldukça sınırlı olmuştur. Bu dönemde hadis rivayeti yazıdan ziyade şifahi olarak olmuş ve yazı hadis ezberini desteklemek için kullanılmıştır.[596] Ayrıca ilk dönemlerde Kur'an ile hadisin karışmaması için hadislerin yazılması yasaklanmış, ancak bununla beraber Hz. Peygamber'in sahâbeden bazısına hadis yazma konusunda izin verdiği[597] rivayet edilmiştir.[598] Muhaddisler, genel olarak hadislerin yazılmasının yasak olmadığı konusunda fikir birliğine varmışlardır.[599] Nitekim Öztürk'ün hadislerin yazılmasının yasaklandığına dair görüşlerini de hadislere dayanarak açıkladığını görmekteyiz.[600] Ayrıca sahâbe tarafından yazılmış olan sahifelerin varlığı bilinmekle beraber, resmi tedvin Ömer b. Abdulaziz (öl. 101/720) döneminde olmuştur.[601] Öztürk, yukarıda ifade ettiği üzere İbn Şihâb ez-Zührî'nin hadis tedvininden kaçtığını ifade etmiştir. Ancak İbn Şihâb ez-Zührî, hadis tedvinini ilk yapan kişi olarak kabul edilmiş ve yazmış olduğu hadisleri halifeye gönderdiği de gelen bilgiler arasındadır.[602] Hadislerin yazılması konusunda yukarıda aktardığımız üzere çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Hadisleirn rivayeti noktasında ise böyle bir durum söz konusu olmamıştır. Ancak Öztürk'ün hadislerin yazılmasının Hz. Peygamber tarafından yasaklandığı iddiasının yanı sıra rivayetinin de yasak olduğunu ifade ettiği görülmektedir.[603]

---

594 Müslim, "Zühd" 72; Hatîb el-Bağdâdî, *Takyîdu'l-İlm*, 17-48.
595 Buhârî, "İlim" 39; Hatîb el-Bağdâdî, *Takyîdu'l-İlm*, 73-153.
596 bk. Dârimî, "Mukaddime" 3.
597 bk. Ebû Dâvûd, "İlim" 3.
598 Bu konu hakkında ayrıca bk. Ahmet Özdemir, "Sözlü ve Yazılı Kültür Arasında Hadis Rivayeti", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 14/77 (2021), 1340-1350.
599 Hatîb el-Bağdâdî, *Takyîdu'l-İlm*, 73-150; Tahhan, *Teysîr*, 204-206.
600 bk. Öztürk, *Dincilik*, 259.
601 Yücel, *Hadis Usûlu*, 36-42; Kattan, *Hadis İlmine Giriş*, 36-39.
602 Yücel, *Hadis Usûlu*, 41-42.
603 Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 99.

1.3.7. Uydurma Hadisler

Çeşitli sebepler doğrultusunda Hz. Peygamber'e bazı uydumalar isnad edilmiştir. Bu uydurma faaliyetinin genel olarak vefatından sonra başladığı kabul edilmiştir.[604] Hz. Peygamber de ismi anılarak yalan isnadda bulunanların cehenneme gireceklerini[605] bildirmiştir.

Öztürk, Hz. Peygamber'e isnad edilen hadislerin çoğunluğunun uydurma olduğunu öne sürmüştür. Öztürk'e göre uydurma hadisler bu uydurmayı yapanlar tarafından uydurulan dinin kaynağı yapılmaktadır. Ona göre, Kur'an bu duruma dikkat çekmiştir. Kur'an'da 30 dan dan fazla yerde geçen hadis ifadesi, 8 yerde Kur'an'a karşı bir anlam taşımakta bazı yerlerde ise Kur'an'la birlikte anılmasının yakışıksız olduğu şeklinde anlamlar içermektedir. Özellikle Yunus Sûresi 37. Ayet ile Yusuf Sûresi 111. Ayette Kur'an kendisini "uydurulmuş bir hadis olmayan kelam" şeklinde açıklamıştır. Kur'an'da "söz" anlamına karşılık gelen "kavl" "kelam" ve "hadis" ifadelerinin kullanıldığını belirten Öztürk'e göre bu kavramların ayrı ayrı işaret ettikleri noktalar bulunmaktadır. Bu kavramlardan "hadis" ifadesi Kur'an'da mucizevi ve delilleriyle ispatlanabilecek bir şekilde bugün kullandığımız anlamında kullanılmıştır.[606] Öztürk, bu ayetler karşısında Hz. Peygamber'in tavrına ise değinmemiştir. Sadece sahâbenin Hz. Peygamber'den Kur'an harici bir şey anlatmasını isteyince Zümer Sûresi 22. Ayetinin nazil olduğunu ve bu ayette "hadislerin en güzelinin" Kur'an[607] olduğuna dikkat çektiğine vurgu yapmıştır.[608]

Öztürk, Kur'an'da geçen hadis ifadesine "söz" şeklinde bir anlam verilmeye çalışıldığını bunun da Kur'an'da uydurma hadislerle ilgili mesajları gizlemeye yönelik olduğunu söylemiştir. Uydurma sözlere karşı çıkanların önüne geçmek için ise sanki Hz. Peygamber'e ait bütün hadislere karşı çıkılıyormuş gibi bir izlenim verilmeye çalışıldığını belirtmektedir. Oysaki ona göre, Hz. Peygamber'e ait olan hadisleri açığa çıkarmak için uydurulan sözlerden arındırmak gerekir. Bu arındırma işi yapıldığında görülecektir ki hadis diye tabir edilen sözlerin büyük çoğunluğu

---

[604] İbnü's-Salâh, *Ulûmu'l Hadis*, 98-101; Süyûtî, *Tedrîbü'r-Râvî*, 323-325; Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, 132-143; M. Yaşar Kandemir, "Mevzû", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* 2004), (Erişim 04 Temmuz 2022).
[605] Buhârî, "İlim" 38.
[606] Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 204-210.
[607] ez-Zümer 39/22.
[608] Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 210; Ayrıca bk. Yüksel, "Kur'an'da Hadîs", 135-155.

örflerden meydana gelmektedir. Bu uydurmalar neticesinde Kur'an'la savaş içerinde olan başka bir din kurulmuştur.[609]

Öztürk, hadis uydurmanın "şeytani bir faaliyet" olduğunu ifade etmiştir. Bunu düzeltmenin ise ancak Kur'an'a dayanmakla olabileceğini söylemiştir.[610] Nitekim bazı ayetlerin uydurma hadislere işaret ettiğini ifade eden Öztürk *"Ve insanlardan bir kısmı boş sözleri satın alırlar, ilimleri olmaksızın Allah'ın yolundan saptırmak için. Ve onu eğlence (alay konusu) edinirler. İşte onlar için muhin (aşağılayıcı) bir azap vardır"*[611] ayetinde uydurma hadislere işaret edildiğini söylemiştir. Ona göre Allah, Kur'an'ın uydurulmuş bir hadis olmadığını ve en güzel sözün Allah tarafından gönderildiğini, bundan başka söz beklentisi içinde olunmaması gerektiğini vurgulayarak uydurma sözlerin ortaya çıkacağını önceden bildirmiştir.[612] Kur'an'ın işaret ettiği bu türden hadislerde ihtilafların vaki olduğunu dolayısıyla bu kadar ihtilafın ve tutarsızlığın olduğu bu alanın hüküm koyma veya bağlayıcı olma açısından elverişsiz olduğunu söylemiştir.[613] Ona göre güvenilir olan hadislerin tespiti ancak Kur'an'a başvurularak mümkün olacaktır. Kur'an'a uygun olmayan hadislerin atılması gerekmektedir.[614]

Öztürk'e göre Hz. Ebûbekir ve Hz. Ömer zamanında yazılmak için toplanan daha sonrasında ise bundan vazgeçilen hadis sayısı yaklaşık 500'dü. Ancak sonrasında bu rakam bir buçuk milyona çıkmıştır. Öztürk, Buhârî'nin eserine aldığı yaklaşık 5 bin hadisi, 600 bin hadis arasından, Müslim'in eserine aldığı dört bin civarındaki hadisi, üç yüz bin hadis arasından, Ahmed b. Hanbel'in (öl. 241/855)eserine aldığı 30 bin hadisi, bir milyon hadis arasından seçtiğini, *Taberi'nin el-Mu'cem* eserine 60 bin hadis aldığını nakletmiştir. Hz. Peygamber'in vefatından yüzlerce yıl sonra ona isnad edilen hadislerin çokluğunu "İslâm ümmetine musallat edilen facia" olarak değerlendirmiştir.[615] Bu noktada hadisçiler tarafından bir hadisin her bir tarikinin ayrı bir hadis olarak değerlendirildiğini belirtmek gerekir. Bu çokluğun bu şekilde meydana geldiğini ifade edebiliriz.[616]

---

[609] Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 206-207.
[610] Öztürk, *Lanetlenen Soy*, 125.
[611] Lokmân 31/6.
[612] Ayetler için bk. Yûsuf 12/111; Yûsuf 12/184.
[613] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 241.
[614] Öztürk, *Fâtiha Suresi*, 21.
[615] Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 246; Öztürk, *İmamı Âzam*, 83; Öztürk, *Devrimler*, 222.
[616] Ayrıca bk. Raşit Küçük, "İsnad", *Türkiye Diyanet Vakfi İslâm Ansiklopedisi,* 2001), (Erişim 19 Mart 2022).

Öztürk'e göre hadisçiler tarafından ortaya konan hadis uydurma sebepleri ise şu şekildedir:

1. Mezhep, fırka ve kabileyi savunma gayreti
2. Siyasal çıkarlar
3. Milliyetçilik gayretleri (Bu üç sebebi en ileri anlamda kullanan, Emevî yöneticiler oldu.)
4. Kişisel çıkarlar
5. İslâmiyete hizmet etme arzusu.[617]

Öztürk, bütün mezheplerin mensuplarının katılımı ve katkısıyla kurulacak bir komisyon tarafından bir hadis külliyatının oluşturulması gerektiğini savunmuştur. Ona göre Kur'an gibi bir kaynak ortadayken bunun yapılabilmesi hiç de zor olmayacaktır. Hadisçilerin mevzu hadislerle mücadele ettiğini belirten Öztürk, çalışmaları neticesinde bir takım uydurmaların ayıklandığını, diğer hadisler için ise şüphenin devam ettiğini dolayısıyla gösterilen bu çabanın önemli olduğunu vurgulamıştır.[618] Şu değerlendirmeyi eklemiştir:

> Hadis alanı son derece kritik ve kaypaktır. İşin esası dini, "Allah'ın gökten yere uzatılan ipi" diye tanımlanan Kur'an'a dayandırmaktır. Emin ve şaşmaz yol budur. Hadisleri, Kur'an'ın koyduğu esasları anlamada itiyatla kullanılacak metodlar olarak değerlendirmek, ama Kur'an'da olmayan bir hükmü koymaya asla gerekçe saymamak Kur'an'a bağlılığın bir gereğidir.[619]

Muhaddisler tarafından zayıf hadis türünün "en kötüsü ve çirkini" olarak ifade edilen uydurma hadislerin uydurma olduğunun belirtilmeden rivayetinin haram olacağı ifade edilmiştir. Hz. Peygamber'e uydurma söz isnat edenlerin en şerlisinin de takva sahibi olup bunu sevap beklentisi içerisinde yapanların olduğu ifade edilmiştir. Hz. Peygamber'e uydurma hadis isnat edilmesinin, İslam'a olan düşmanlık, mezhep ve kabile taassubiyeti, vali ve halifelere yakın olma arzusu, insanları günahlardan sakınırma isteği vb. nedenlerden yapıldığı belirtilmiştir.[620] Nitekim Hz. Peygamber de bu konuda uyarıda bulunarak kendisine uydurmalar isnad edenleri cehennem ile tehdit etmiştir.[621] Meydana gelen siyasi gelişmeler ve fitne olaylarından sonra uydurma faaliyetlerinin yoğunlaşıp daha sonrasında ise

---

[617] Öztürk, *Kendi Dilinden*, 254.
[618] Öztürk, *Kendi Dilinden*, 252-254.
[619] Öztürk, *Kendi Dilinden*, 252.
[620] İbnü's-Salâh, *Ulûmu'l Hadis*, 98-101; Süyûtî, *Tedrîbü'r-Râvî*, 323-412; Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, 132-143.
[621] Buhârî, "İlim" 38.

yaygınlaştığı ifade edilmiştir.[622] Bununla beraber uydurma hadislerin tespiti içinde titiz çalışmalar yapılmıştır. Ravinin hadis uydurduğunu itiraf etmesi, ravide veya hadiste bulunan bazı işaretler dikkate alınarak hadisin uydurma olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.[623]

1.3.8. Emevîler ve Hadis Uydurmacılığı

Öztürk, Mekke'nin Fethi'ne kadar Emevîlerin İslâm'a düşman olduklarını, Hz. Peygamber'in yaptığı bağışlara kayıtsız kalamadıkları için İslâm'ı seçtiklerini savunmuştur. Kur'an'da onlar için "mümin" ifadesi yerine "müellefetü'l-kulûb" ifadesinin geçtiğini söylemiştir. Yani Kur'an onlardan kalpleri İslâm'a ısıtılanlar olarak bahsetmektedir. Emevîlerin amacının İslâm'a hizmet olmadığını tam aksine asıl amaçlarının İslâm'dan önceki konumlarına yeniden kavuşmak olduğunu savunmuştur.[624] Emevîlerin sırf saltanatlarının devamını sağlamak adına İslâm'ı yozlaştırdığını, Araplaştırdığını ve bunun yansımalarının günümüze kadar sürdüğünü söylemiştir.[625] Hadis uydurma faaliyetinin öncüleri olarak Emevîleri gösteren Öztürk, uydurmaların İslâma büyük zararlarının olduğunu ve bu zararların halen devam etmekte olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, Emevîler Hz. Peygamber'i savaşarak yenemeyeceklerini anladıklarından uydurmalarla zarar vermeye çalışmışlardır. Kur'an'a müdahale edilemediği yani uydurmalar eklenemediği için de Yahudi ve Hristiyanların yaptığı gibi uydurma hadisler araç olarak seçilmiştir.[626]

Öztürk'e göre Emevîler kendi menfaatleri doğrultusunda örfleri hadisleştirerek sünnet haline sokmuşlardır. Sonrasında ise bunu bir din haline getirerek kendi hâkimiyetleri için kullandılar.[627] Nitekim Hz. Peygamber'in kesin bir şekilde yasaklamasına karşın Emevîler hadisleri yazmakta ısrar etmişlerdir. Bunun amacı ise ona göre savaşarak Müslümanları yenemeyen Emevîlerin bu şekilde üstün gelme çabasıdır. Bunu da Yahudilerin ve Hristiyanların "mişnacılık" geleneğinden esinlenerek yani hadis uydurarak yapmaya çalışmışlardır. Ona göre, hadis tedvininde İbn Şihâb ez-Zührî, Emevîler lehine çalışmış ve hadis uydurmalarında bulunmuştur. Ayrıca müsned yazarlarının ilk müellifleri de Emevî taraftarıdır.[628]

---

[622] Yücel, *Hadis Usûlu*, 211.
[623] Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, 142-143.
[624] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 200-201.
[625] Öztürk, *Müslümana Mektuplar*, 8.
[626] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 124.
[627] Öztürk, *İmamı Âzam*, 96.
[628] Öztürk, *Dincilik*, 189; Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 95.

Öztürk'e göre Hz. Peygamber özgürlükleri savunan bir peygamber olmasına karşın Emevîler tarafından sarık sarmanın ve çokça namaz kılmanın sembolü şeklinde yansıtıldığını ifade etmiştir.[629]Öztürk'e göre Emevîler, mevâlîyi ötekileştirmiş ve ikinci sınıf insan muamelesi yapmıştır. Bu ötekileştirmeyi de din kisvesi altında yapmışlardır. Bu konuyla ilgili hadis de uydurmuşlardır. Örneğin, namazın üç şekilde bozulduğu bunun da köpeğin, eşeğin veya mevâlîden birinin dokunmasıyla olduğu şeklinde Hz. Peygamber'e yalan isnadlarda bulunulmuştur. Bu sözün âlimler tarafından uydurma olduğunun kabul edildiğini söylemiştir.[630] Hadis kaynaklarında bu konuda namazın bozulmasıyla ilgili eşek, domuz, Yahudi, Mecusi, kadın[631] veya siyah köpek, kadın, eşek[632] gibi ifadeler geçmekle beraber, "mevâlî" kavramına rastlayamadık. Kaldı ki Hz. Âişe, bu hadisi tenkid ederek böyle bir duruma karşı çıkmıştır.[633]

Öztürk'e göre, Emevîler siyasetleri için camileri işlevsel kılmak istemiş ve İslâm dinini adeta camiye hapsetme çabasında olmuşlardır. Bu anlayışı bir temele oturtmak adına ise hadis uydurup bununla da insanları kolay bir şekilde etki altına almayı amaçlamışlardır. Cami imamlarını da bu nedenden dolayı mevâlîden değil kendi amaçlarına hizmet edecek kişilerden seçmişlerdir. O, Emevîlerin propagandalarını rahat bir şekilde yapabilmeleri için insanları camide daha fazla tutmak istediklerini bu nedenle de Hz. Peygamber zamanında Cuma namazından sonra okunan hutbenin sünnete aykırı bir biçimde namazdan önce okutulmaya başlandığını söylemiştir. Hz. Peygamber'in minbere çıktıktan sonra cemaatin konuşmasının yasakladığı şeklindeki sünnete aykırı anlayışın da Emevîler tarafından uydurulduğunu, çünkü Hz. Peygamber zamanında mescitte minberin bulunmadığını,

---

[629] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 192.
[630] Öztürk, *Dincilik*, 439-440.
[631] Buhârî, "Salat" 90, "İlim" 18, "Ezan" 161; Müslim, "Salat" 254; Ebû Dâvûd, "Salat" 110; Tirmizî, "Salat" 252; Gudde, *Sünen*, *"Resulullah buyurdular ki: 'Biriniz sütresiz olarak namaz kılarsa (önünden geçtiği takdirde) şunlar namazını bozar: Eşek, domuz, Yahudi, Mecusi, kadın… Namazın bozulmaması için onun önünden, bunların bir taş atımlık uzaktan geçmesi kifayet eder." (Bir diğer rivayette şöyle denmişti: "Namazı, (önden geçen) hayızlı kadın ve köpek bozar."*
[632] Müslim, "Salat" 265; İbn Mâce, "İkametu's-Salat" 38; Ebû Dâvûd, "Salat" 110; Tirmizî, "Salat" 253; Gudde, *Sünen*, *"Resulullah buyurdular ki: Kişi, önüne semer kaşı kadar bir şey bırakmadan namaz kılarsa; (önünden geçtiği takdirde) siyah köpek, kadın, eşek namazını bozar…".*
[633] Buhârî, "Salat" 22; Müslim, "Salat" 267. *"Hz. Aişe'nin yanında namazı bozan şeylerden söz açılmıştı. Bu meyanda köpek, eşek ve kadının da zikri geçti. Aişe: Bizi yine eşeklere ve köpeklere benzettiniz. Vallahi, ben Resulullah'ı kıblesiyle arasında yatakta yatar olduğum halde namaz kılarken gördüm. Benim için ihtiyaç hâsıl olunca oturup onu rahatsız etmek istemezdim, (yatağın) ayak tarafından sıyrılıp çıkardım."*

hutbelerini ayakta okuduğunu söylemiştir.[634] Öztürk'ün bu iddiasının tarihi herhangi bir dayanağını tespit edemedik.[635]

Sünnet konusunda aldatmacanın olduğunu söyleyen Öztürk, Arap ve Emevî adetlerinin sünnet şeklinde dini bir kisveye dönüştürülmek istendiğini, Hz. Peygamber'in de ikinci plana atıldığını söylemiştir. Ona göre dini bir araca dönüştürmek isteyenler, Hz. Peygamber'in sözleriyle yanlışlarını örtmek istemişlerdir.[636] Din içerisinde pek çok uydurmanın var olduğunu ve bunların temizlenmesi gerektiğini söylemiştir. Bu uydurmaların temizlenmemesi için Emevîler tarafından fitne çıkacağı ile ilgili gerçek dışı söylemlerin ortaya atıldığını bunun perde arkasında ise Emevîlerin saltanatlarının devamını sağlama isteği olduğunu söylemiştir.[637] Öztürk, hadis kitaplarında İslâm için önemli vazifeler yapmış kişilere gerektiği gibi yer vermemesine karşın Emevîlerin önde gelen kişilere geniş yer ayırmasını eleştirmiş ve şunları söylemiştir:

> Emevî Arabı kılıcıyla mağlup edemediği Hz. Muhammed'i, uydurma hadisler yoluyla mağlup etme yoluna gitmiştir.[638]… Emevîci hadis tacirleri, kitaplarında "Ebû Süfyân'ın Faziletlerine Dair" fasıllar açmışlardır. O'nun oğlu ve Emevî hanedanının kurucusu "Muâviye'nin Faziletlerine Dair" bablar vardır. Dahası, Uhud'da Hamza'nın ciğerlerini söktürüp çiğnediği için sahâbe neslinin "Âkiletü'l- Ekbâd" (ciğer yiyen karı) diye andığı (Ebû Süfyân'ın karısı) "faziletlerine dair" bölümler bile koyanlar vardır. Ama Hind tarafından ciğerleri sökülen, gözleri, kulakları, burnu kesilip gerdanlık yapılan Uhud şehidi ve Peygamber ordusunun başkumandanı "Hamza'nın faziletlerine dair" bir bölüme bu kitaplarda rastlayamıyoruz. Bu kitaplar Hamza'yı "cenazeler" ile ilgili bölümlerde anmaktadırlar.[639]

Öztürk, Âl-i İmrân Sûresi 175. ayette geçen "şeytan"[640] ifadesinin Ebû Süfyan ve onunla birlikte olanlar için kullanıldığını dolayısıyla Ebû Süfyan'ın Müslüman olarak ifade edilemeyeceğini belirtmiştir.[641] Hadis uydurma noktasında en büyük rolün Muâviye'in üstlendiğini ve Şam hakkında pek çok hadis uydurulmasına öncülük ettiğini söylemektedir. Ona göre Şam ile ilgili rivayetler öyle bir noktaya

---

[634] Öztürk, *Dincilik*, 449-454.
[635] Bu konu hakkında bk. Abdullah Benli, "Cuma Hutbesinin Öne Alınması İddiâsı Üzerine", *Kur'ân Mesajı İlmî Araştırmaları Dergisi* 16,17, 18 (1999), 184-195.
[636] Öztürk, *Mâûn Suresi Böyle Buyurdu*, 183.
[637] Öztürk, *Kendi Dilinden*, 272.
[638] Öztürk, *Dincilik*, 459.
[639] Öztürk, *Lanetlenen Soy*, 33. Ancak Öztürk, bu hadis kitaplarının hangileri olduğu hakkkında bilgi vermemiştir. Bu kimselerin faziletine dair babları tespit edemedik.
[640] Âl-i İmrân 3/175.
[641] Öztürk, *Lanetlenen Soy*, 32.

gelmiştir ki Şam Mekke ve Medine'den daha faziletli bir konuma getirtilmiştir. Bu uydurmalarda Kâ'b el-Ahbâr ve Ebû Hüreyre çok önemli rol oynamaktadır. Muâviye sadece Şam'la ilgili değil aynı zamanda Hz. Ali hakkında da pek çok hadis uydurtmuştur.[642] Ona göre Muâviye Hz. Peygamber'e doğrudan eleştiri getiremediği için Hz. Ali üzerinden Hz. Peygamber'i hedef almıştır. Muâviye, Bedir'in intikamını Hz. Ali'ye saldırarak almaya çalışmıştır. Ancak asıl intikam almak istediği kişi Hz. Peygamber olmuştur.[643] Muâviye'nin "Şam Abdalları" hadisini uydurttuğunu, Ebû Hüreyre tarafından İstanbul'un "cehennem kenti" ilan edildiğini ancak Yezid'in İstanbul'u kuşatması üzerine Emevîlerin, Konstantiniyye ile ilgili uydurma sözü hadis diye uydurduklarını söylemiştir.[644] Öztürk, Muâviye'nin işine gelmeyen ayetleri kendileri hakkında değil ehl-i kitap veya başka kimseler için indiğini söylediğini, belirtmiştir. Ona göre Muâviye bu yönteme sıklıkla başvurarak ayetleri saptırmıştır.[645] Muâviye aynı zamanda mal düşkünü biridir. Hz. Peygamber, Muâviye'nin mal düşkünü olduğunu bilmekteydi, Hz. Ömer de Muâviye'nin bu durumunun farkında olmasından dolayı onu Şam valisi olarak görevlendirildiğinde diğer valilerden daha yüksek maaş bağlamıştır.[646] Ancak bu durum tezat içermektedir. Çünkü Hz. Peygamber'in Muâviye'yi mal düşkünü olarak bilmesi ve Hz. Ömer'in de bu durumun farkında olarak onu görevlendirmiş olması çelişkilidir.

Öztürk'ün Emevîlerle ilgili iddiaları bu şekilde olmakla beraber Ebû Süfyan için Kur'an'da "şeytan" ifadesinin kullanıldığını ve onun Müslüman sayılmayacağı iddiası bunun en bariz göstergesidir.[647] Ayrıca Öztürk'ün Emevîlerle ilgili çok ciddi iddiaları olmasına karşın bu iddialarının dayanakları noktasında yeterli delil sunmadığını düşünmekteyiz. Örneğin Cuma hutbesinin Hz. Peygamber ve dört halife döneminde namazdan sonra okunduğu halde bunun Emevîler tarafından öne alındığı ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir. Öztürk'ün iddia ettiğinin aksine aynı uygulama Emevîler döneminde de devam etmiştir. Ayrıca sünnete aykırı böyle bir duruma âlimlerin itiraz etmesi ve bu konuyla ilgili günümüze ulaşan ciddi tartışmaların olması gerekirdi.[648] Öztürk'ün hadis kitaplarında Ebû Süfyan, Muâviye

---

[642] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 332; Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 251; Öztürk, *İmamı Âzam*, 87.
[643] Öztürk, *Lanetlenen Soy*, 39.
[644] Öztürk, *Devrimler*, 231-232.
[645] Öztürk, *Dincilik*, 424.
[646] Öztürk, *Ebu Zer*, 32.
[647] Öztürk, *Lanetlenen Soy*, 32.
[648] Benli, "Cuma Hutbesi", 183-195.

ve Hind ile ilgili, onların faziletlerine dair bablar açıldığı[649] ve Emevîlerin mevâli ile ilgili uydurduğunu iddia ettiği hadis ile ilgili içinde Öztürk'ün belirttiği gibi mevâlinin anıldığı[650] şeklinde bir tespitte bulunamadık.

1.3.9. Hadis ve Sünnetin Kur'an'ı Neshi

Öztürk'e göre hadisçiler ileri giderek Hz. Peygamber tarafından söylendiği iddia edilen her sözün Kur'an'ı açıkladığını öne sürmüş ve Kur'an'ın tasvip etmediği bir dini anlayışın ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Örneğin hadislerin Kur'an'ı nesh edebileceğini iddia etmişlerdir.[651] O ise mütevâtir dahi olsa hiçbir hadisin Kur'an'ı nesh edemeyeceğini savunmuştur. Sadece mütevâtir hadisin ammı tahsis edebileceğini bunun dışında hadisin Kur'an ayetlerini nesh etmesinin mümkün olmadığını vurgulamıştır. Hatta Öztürk, büyük hayranlık duyduğu İmam Azam Ebû Hanîfe'nin mütevâtir ve meşhur hadislerin Kur'an'ı nesh ve tahsis edebileceği görüşünü kabul etmemiş ve bu görüşün ona ait olamayacağını ifade etmiştir.[652] Öztürk, "Kur'an dışı yolun baş savunucusu" olarak itham ettiği İmam Şâfiî'nin *el-Ümm* isimli eserinde, Hz. Peygamber'in sözlerinin vahiy olduğunu savunduğunu söylemiştir.[653] İmam Şâfiî'nin sünnetin Kur'an'ı nesh edebileceğini ancak Kur'an'ın sünneti nesh edemeyeceğini de savunduğunu söylemiştir. İmam Şâfiî'nin, Kur'an'ın sünneti nesh edebileceği kabul edildiği takdirde recm cezasının Nur Suresi 2. Ayeti ile neshinin mümkün olacağını dolayısıyla bu durumu kabul etmediğini ifade etmiştir. Öztürk böyle bir fikrin Hz. Peygamber'i Allah'ın elçisi olmaktan çıkarıp ortağı konuma getireceği için kabul edilemeyeceğini savunmuştur.[654] İmam Şâfiî, Hz. Peygamber'in sünnetinin, Kur'an'la çelişmesinin mümkün olmadığını, ikisi arasında bir çelişki olamayacağını savunmuştur.[655]

Öztürk'e göre geleneği savunan bazı fakih kimseler sünnetin ve hadislerin Kur'an'ı üç şekilde açıkladıklarını söylemişlerdir. Bunlardan birincisi "Takrir Beyanı", yani Kur'an'daki esasların yinelenmesi şeklindeki açıklamalardır ve ona göre bu açıklama şeklinde herhangi bir sakınca yoktur. İkincisi "Tefsir Beyanı", yani Kur'an'ın yorumlanmasıdır. O, Kur'an'ın doğru bir şekilde yorumlanıp

---

649 Öztürk, *Lanetlenen Soy*, 32.
650 Öztürk, *Dincilik*, 439-440.
651 Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 61.
652 Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 61-62; Öztürk, *İmamı Âzam*, 80.
653 Öztürk, *Devrimler*, 66.
654 Öztürk, *Cevap Veriyorum 2*, 19; Öztürk, *Devrimler*, 66.
655 Bu konu hakkında bk. Bayraktutar, *İmâm Şâfi'î*, 82-90; Ali Bakkal, "İmam Şafiî'de Nesh Anlayışı", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (1997), 109-132.

açıklanmasında en yetkili kimsenin Hz. Peygamber olduğunu dolayısıyla Hz. Peygamber'e ait olmak kaydıyla bunun Kur'an'ın ruhuna uygun olduğunu ifade etmiştir. Üçüncüsü ise "Tebdil Beyanı"dır, yani sünnetin ve hadislerin ayetleri neshi, hükümden düşürmesi söz konusu olmaktadır ki ona göre bu Kur'an'ın ruhuna uygun olmayıp şirktir. Kur'an'ın bu duruma çeşitli ayetlerde değindiğini, bu duruma karşı çıktığını [656] belirtmiştir. Ona göre Kur'an'ın neshi şöyle dursun, Kur'an Hz. Peygamber'in Kur'an'a açıklama getirmesine bile sınırlama getirmiştir. Öztürk'e göre Hz. Peygamber'in Kur'an'ın açıklaması da yine Kur'an'la olmak durumundadır.[657]

Neshi Kur'an'a aykırı bir durum olarak değerlendiren Öztürk, Kur'an'ın neshedilmiş hiçbir ayetinin bulunmadığını bunun Kur'an'ın evrenselliğinin bir gereği olduğunu savunmuştur. Her ayetin uygulama zeminin ve zamanın mutlaka olduğunu veya ileride olacağını vurgulamıştır.[658] Neshin Kur'an ayetlerinin devre dışı bırakılarak onların yerlerinin uydurma hadislerle doldurulması niyetiyle ortaya atıldığını söylemiştir.[659]

Kur'an'ın kendinden önce gelen dinlerin ortak ilkeler hariç olmak üzere yani amelî hükümlerini nesh ettiğini belirtmiş, herhangi bir Kur'an ayetinin diğer başka bir Kur'an ayetini nesh etmesini de mümkün görmemiştir. Nesh edilmiş gibi görünen Kur'an ayetlerine gelince Öztürk, bu ayetlerin yeri ve zamanı gelince hüküm ifade edebileceğini dolayısıyla bu durumda söz konusu olayın nesh olmadığını farklı durumlar karşısında Kur'an'ın esnek duruşu olduğunu söylemiştir. Hadislerin Kur'an'ı nesh etmesinin ise mümkün olmadığını bu durumun apaçık şirk olduğunu ifade etmiştir.[660] Devamında şunları söylemiştir:

> Sünnet, din adına zaman üstü kural koyamaz, zaman üstü kuralı sadece açıklar. Ve bu açıklama, başka bir zamanda hüküm ifade edemez hale gelebilir. Sünnet sadece Kur'an'da olanı açıklar. Bunun aksini düşünmek Hz. Muhammed'i Kur'an'ın tebliğcisi olmaktan çıkarıp bağımsız bir dinin kurucusu haline getirmektedir.[661]

Kur'an ayetlerinin neshi ile ilgili anlayışı "şeytanî bir hastalık" olarak ifade eden Öztürk, bunun ciddi sorunlara yol açtığını söylemiştir.[662] Kur'an ayetlerinin

---

[656] Yûnus 10/64; er-Rûm 30/30.
[657] Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 241-244; Öztürk, *Devrimler*, 219.
[658] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 116.
[659] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 266.
[660] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 281-282.
[661] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 283.
[662] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 403.

neshine hiçbir şekilde sıcak bakmamış, buna karşı çıkmıştır. Örneğin "Kenz Ayeti" olarak da bilinen, altın ve gümüş biriktirmeyle ilgili olan Tevbe Suresi 34. ayetinin zekât ayeti ile neshinin söz konusu olmadığını söylemiştir. Ona göre bu ayetin hükmü bazı şartlar dâhilinde geçerli olmaya devam etmektedir. Bu ayet ile ilgili hadisler sadece bazı durumlarda bu hükmün uygulanmayacağını söylemektedir.[663] Öztürk, bu ayetin hadislerle neshini Kur'an'a uygun bulmamış ve şunları söylemiştir; *"...Hadislerin ayetleri nesh edebileceği kabulün zorunlu sonucu, Peygamber'in, Allah'ın koyduğu hükümleri geçersiz kılabileceğini iddia etmektir ki bu, Kur'an'ın bütün yaklaşımlarına aykırıdır, şirktir."*[664]

Öztürk'e göre hadislerin Kur'an'ı neshini mümkün görmek, Allah'ın bir insan olan peygambere bazı yetkilerini paylaşması demektir. Ancak böyle bir şey mümkün değildir. Hz. Peygamber de sonuçta bir insandır ve böyle bir yetkisi yoktur. Kaldı ki vahyin korunması ile ilgili Allah'ın Hz. Peygamber'e ciddi uyarıları bulunmaktadır. Yani kısaca kendi sözlerinin Kur'an'ı neshi söz konusu olamaz.[665] Bu görüşlerine şu ayeti delil göstermiştir. "*Eğer o, bize isnad ederek bazı laflar düzmeye kalksaydı, yemin olsun, ondan sağ elini koparırdık/onu kuvvetle yakalardık. Sonra ondan can damarını/belkemiğinin iliğini mutlaka keserdik. Sizin hiçbiriniz de ona siper olacaklar arasında bulunamazdı."*[666] Hz. Peygamber'e Kur'an'ı değiştirme gibi bir yetkinin Allah tarafından verilmediğini ifade etmiş, Allah'ın Hz. Peygamber'e sadece Kur'an'ı açıklama yetkisini verdiğini[667] ancak bunun da sınırlı olduğunu vurgulamıştır.[668] Bu sınırın da Hz. Peygamber'in Kur'an'ı açıklamasının yine Kur'an'la olması gerekliliği şeklinde belirtmiştir.[669]

Öztürk, hadislerin Kur'an'ı neshini "tahrifin en masumu" şeklinde değerlendirmiştir. Hz. Peygamber'in Kur'an ayetlerinin nesh edildiğine dair herhangi bir sözünün olmadığını ve hakkında herkesin ittifakla nesh edilmiş dediği bir ayetin de mevcut olmadığını söylemiştir. Böyle bir anlayışın sebebinin ise bazı Kur'an ayetlerini hükümden düşürmek olduğunu ve bunun da Emevîler tarafından ortaya

---

[663] Öztürk, *Ebu Zer*, 177-178.
[664] Öztürk, *Ebu Zer*, 178.
[665] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 324; Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 241.
[666] el-Hâkka 69/44-47.
[667] en-Nahl 16/44.
[668] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 326.
[669] Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 241-244.

atıldığını iddia etmiştir.[670] Öztürk başka bir yerde hadislerin Kur'an'ı neshinin Pavlus tarafından ortaya atılan anlayışın İslâm'a uyarlanmış hali olarak ifade etmiştir.[671]

Neshin bazı temellere dayandırılması için ise sebebi nüzul yani ayetlerin iniş sebepleri şeklinde bir anlayışın ortaya atıldığını bununla birlikte herkesin kabul ettiği herhangi bir ayetle ilgili sebebi nüzulün olmadığını söylemiştir. O, sebebi nüzul olarak ifade edilen olayların, bazılarının kişisel yorumlar ya da ayetle ilgisi olmayan sonradan olan şeylerle ilgili olduğunu söylemiş ve bu konuda da Emevîleri sorumlu tutmuştur.[672] Bu konuyla ilgili olarak şu sözleri eklemiştir; *"…İniş sebepleri gösterilerek ayetlerin anlam ve delâletleri orada bitirilebilir mi? Bitirilemez, çünkü 'İniş sebebinin özelliği, ayetteki anlam ve mesajın genelliğine engel değildir' kuralı tartışılmaz bir tefsir kuralıdır…"*[673]

Öztürk, bazı mezhep mensuplarının da fetva verirken kendi kanaatlerine uygun olmayan hadisleri nesh edilmiş olarak kabul ettiklerini ve bunu da Hanefilik gibi büyük mezhep mensupları tarafından yapıldığını aktarmıştır.[674] "Şetyanî-tağutî taktiğin payandaları" olarak ifade ettiği anlayışla hareket edenlerin kendilerine destek olarak öncelikle uydurmalar ürettiklerini ve ayetlerin etkinliği azaltmak adına sebebi nüzul şeklinde uydurmalarla ayetlerin doğru bir şekilde anlaşılmalarının önüne geçtiklerini, sonrasında ise bazı ayetlerin nesh edildiğini öne sürerek onları etkisiz kılmayı amaçladıklarını savunmuştur.[675]

Sebebi nüzulü kişisel yorum ve neshin bir dayanağı olarak kullanıldığını ifade etmiştir. Ancak Öztürk'ün, ayetlerin açıklamasında yer yer sebebi nüzule başvurduğunu görmekteyiz. Örneğin, Alak Sûresi, 6-10 ayetlerinin açıklamasında bu ayetlerin inişine sebep olan kişinin Ebu Cehil olduğunu söylemektedir. Müddessir Sûresi ile Abese Sûresi'ndeki bazı ayetlerin iniş sebebi olarak ise Velid b. Muğire'yi göstermiştir.[676] Nisâ Suresi 105-115 ayetlerinin indiriliş sebebinin Tu'me bin Übeyrık isimli sahâbî ve onun sebebiyet verdiği olay olduğunu, bu ayetlerin bu kişi ve olay hakkında indiği konusunda ittifakın olduğunu söylemiştir.[677]

---

[670] Öztürk, *Deizm*, 262.
[671] Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 45.
[672] Öztürk, *Deizm*, 263; Öztürk, *Cevap Veriyorum*, 78.
[673] Öztürk, *Mâûn Suresi Böyle Buyurdu*, 195.
[674] Öztürk, *Dincilik*, 471.
[675] Öztürk, *Ebu Zer*, 255-256.
[676] Öztürk, *Mâûn Suresi Böyle Buyurdu*, 161-162.
[677] Öztürk, *Mâûn Suresi Böyle Buyurdu*, 373.

Âlimler tarafından nesih, bir hükmün tamamıyla kaldırılması, hüküm koyucunun sonra gelen bir hükümle önce gelen hükmü kaldırması olarak ifade edilmiş ve önemli bir ilim olarak görülmüştür.[678] Hadis ve sünnetin Kur'an'ı neshi konusunda ise görüş birliği bulunmamaktadır. Bu konuyla ilgili çeşitli tartışmalar yapılmıştır. Ancak yapılan tartışmalar neticesinde Hz. Peygamber'in sünnetinin Kur'an'ı neshetmesinin mümkün olduğu ifade edilmiştir.[679] Öztürk'ün bu konu ile ilgili eleştirilerde bulunduğu İmam Şâfiî, naslar arasında bir ihtilafın olamayacağını ancak bazı nedenlerden dolayı ihtilaf varmış gibi duran durumlarda neshin bir çözüm olduğunu belirtmiştir. Ancak İmam Şâfiî, Kur'an'ın sünneti, sünnetin ise Kur'an'ı neshedemeyeceğini ifade etmiştir. Bunun sebebinin ise neshin birbirine denk nasslar arasında olabileceğini bundan dolayı da Kur'an'ın Kur'an'ı, sünnetin ise sünneti neshedebileceğini belirtmiştir.[680]

1.3.10. Sened Tenkidi

Sened, raviler zincirinin belirtilerek Hz. Peygamber'e dayandırılmasıdır. Sened ve isnad birbirlerinin yerine kullanılmışlardır. Senedin daha önce kullanıldığı bilinmekle beraber, asıl önemi hadislerin rivayetinde ortaya çıkmıştır. Özellikle fitne olaylarından sonra ortaya çıkan çalkantılı ortam senedi daha önemli bir hale getirmiştir. Bundan sonraki süreçte hadislerin isnadı dikkate alınmaya başlanmıştır.[681]

Sened zincirini güvenilir bulmayan Öztürk, senedin delil olarak kabul edilmesini uygun görmemiştir. Senet kısmında geçen kişilerin kimliklerinin ortaya konması gerektiğini, rivayetin o kişilerden gelip gelmediğini ve rivayetin Hz. Peygamber'e aidiyetinin araştırılıp bu sorulara cevap verilmesi gerektiğini söylemiştir.[682] Dinde hüküm koymayla ilgili rivayetlerin Kur'andan onay almadığını buna karşın hüküm ifade etmeyen ve Kur'an tarafından desteklenebilecek öğüt ve

---

[678] İbnü's-Salâh, *Ulûmu'l Hadis*, 276-277; Abdurrahmen Çetin, "Nesih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 2006), (Erişim 05 Temmuz 2022); Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, 146-147; Yücel, *Hadis Usûlu*, 230-231.

[679] Bu konu hakkında bk. Süyûtî, *Tedrîbü'r-Râvî*, 2/643-648; Abdullah Ünalan, "Kur'ân'ı Nesh Bağlamında Sünnetin Etkisi", *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2018), 17-28; Talat Koçyiğit, "Kitap ve Sünnette Nesh Meselesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/1963), 93-108.

[680] Şâfiî, *er-Risâle*, 106-145,219-223; Bakkal, "İmam Şafiî'de Nesh Anlayışı", 109-108.

[681] İbnü's-Salâh, *Ulûmu'l Hadis*, 255-264; Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, 79-86; Okiç, *Tetkitler*, 8-12; Yücel, *Hadis Usûlu*, 35-40; Küçük, "İsnad"; İsnadın dinden olduğunu belirten rivayet için bk. Müslim, "Mukaddime" 7.

[682] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 409.

hikmet içerikli rivayetlerin ise sened açısından tutarlı olmadığını, dolayısıyla böylelikle güvenilebilecek bir rivayetin kalmadığını ifade etmiştir.[683]

Öztürk, sahih hadis olarak ifade edilen hadisin, yalnızca sened açısından hadisçilerin güvenilir bulduğu hadis şeklinde kabul edildiğini ancak hadisçiler arasında bu konuda ittifak olmadığını söylemektedir. Ona göre, bir hadisçinin güvenilir bulduğu bir raviyi başka bir hadisçinin güvenilir bulmadığı durumlar da olmuştur.[684] Bunun yerine Kur'an'la bir değerlendirme yapılmış olsaydı o zaman ortada herhangi bir karışıklık olmayacaktı.[685] *"Halk kitleleri bunları bilmediği için, siz, 'sahih' diye tanıtılan bir hadisi eleştirdiğinizde bu, akla ve Kur'an'a uygun bir hadise karşı çıkıyormuşsunuz gibi algılanıyor. İmamı Âzam'a ve onu izleyenlere getirilen tenkitlerin arka planında böyle bir cehalet ve istismar yatmaktadır."* [686]

Hz. Peygamber' in vefatından sonra hadislerin tespitinde Kur'an'a uygunluk yerine sened üzerinden bir değerlendirme yoluna gidildiğini, herkesin farklı metotlarla senedi incelediğini ve dolayısıyla karışıklıkların ortaya çıktığını, söylemiştir. Hadislerin incelenmesi ve değerlendirilmesinde Kur'an ve akıl çerçevesinde bir yöntemin olması gerekli olduğunu söylemiş, bu yapılmadığı için ikinci bir dini anlayışın ortaya çıktığını ifade etmiş[687] ve şunları eklemiştir: *"Kısacası, bir beşer İslâm'ı ortaya çıkmıştır. Biz bunu, 'Kur'an'da kristalleşen vahyin İslâm'ı' yerine geçirilmiş bir atalar İslâm'ı olarak anıyoruz."*[688]

Muhaddisler bir hadisi incelerken sened ve metin açısından değerlendirmişlerdir. Müslümanlar arasındaki siyasi çalkantılar sened tenkidini önemli hale getirmiştir. İsnadın hicrî birinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren başladığı ve ilerleyen dönemlerde yaygınlık kazanmaya başladığı görülmektedir.[689] İsnadın, dinden olduğu,[690] geçmiş milletlerde olmayan, bu ümmetin bir özelliği olduğu,[691] muhaddisler ve âlimler tarafından ifade edilmiştir. Yukarıda Öztürk'ün sened kısmında geçen kişilerin kimliklerinin ortaya konması gerektiği ve yalnızca

---

[683] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 410.
[684] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 241; Öztürk, *Yeniden Yapılanmak*, 22.
[685] Öztürk, *İslam'da Tecdit 2*, 105.
[686] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 241.
[687] Öztürk, *Deizm*, 293.
[688] Öztürk, *Deizm*, 294.
[689] Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, 79-86; Okiç, *Tetkitler*, 8-12; Yücel, *Hadis Usûlu*, 35.
[690] Müslim, "Mukaddime" 7.
[691] İbnü's-Salâh, *Ulûmu'l Hadis*, 255.

sened üzerinden hadislerin değerlendirildiği[692] ilgili eleştirisini aktarmıştık. Ancak usûl kitaplarında aslında sened araştırmalarındaki amacın, ravinin kimliğinin ortaya konması, ravinin zayıf veya kuvvetli olup olmadığının tespit edilmesi olduğu ifade edilmiştir. Hadis metninin tenkidinin ise ince bir iş olduğu ve detaylı araştırma neticesinde bir hüküm verilmesi gerektiği belirtilmiştir.[693]

1.4. Sünnet Hakkındaki Görüşleri

1.4.1 Sünnet Tanımı

Muhaddislere göre sünnet, Hz. Peygamber'den söz, fiil, takrir, fiziki ve ahlaki anlamda aktarılan her şeyi ifade eder. Muhaddisler genel olarak hadis ve sünneti aynı anlamda kullanmışlardır. Sünnet ifadesi Hz. Peygamber'in yolunu izleme ve Hz. Peygamberle ilgili olma şeklinde tanımlanmıştır.[694] Sünnet İslâm'ın Kur'an'dan sonra ikinci kaynağı olarak kabul edilmiştir. Sünnetin Kur'an'ı desteklediği, açıkladığı ve hüküm koymadığı durumlarda hüküm koyduğu ifade edilmiştir.[695] Kur'an'da Hz. Peygamber'e uymayı ifade eden ayetler sünnetin bağlayıcılığına delil kılınmıştır.[696]

Öztürk ise sünneti şöyle tanımlamıştır:

> Sünnet, Hz. Peygamber'in yaşayış tarzıdır. Sünnet; kelime anlamıyla 'yol, tarz ve tavır' demektir. Din içi bir terim olarak, Hazreti Muhammed'in Kur'an'daki buyrukları yaşamada izlediği hayat tarzı anlamında kullanılır.[697]Sünnet, kelime anlamıyla da terimsel anlamıyla da 'tavır, tarz, yöntem, gelenek, davranış biçimi' demektir. Bu kelime genellikle, Hz. Peygamber'in Kur'an'da yer alan ilkeleri-farzları uygulayışını ifade için kullanılır. Yani sünnet bir yapıyı değil, mevcut bir yapıya dayanan bir uygulama biçimini gösterir. 'Sünnet ibadet' diye bir şey olmaz, 'ibadetin sünnete uygun biçimde yerine getirilişi' olur. Bu, şu demektir: Sünnetten söz etmek için öncelikle Kur'an'da onun dayandığı farzın bulunması gerekmektedir…[698]Dil ve tarih açısından baktığımızda, yol, tarz-tavır, gelenek, yöntem, yaşayış biçimi gibi anlamları olan sünnet kelimesi İslâm literatüründe bu anlamların tümünde kullanılmıştır. Devirlerin

---

692 Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 409.
693 İbnü's-Salâh, *Ulûmu'l Hadis*, 255-64; Küçük, "İsnad"; Kattan, *Hadis İlmine Giriş*, 165.
694 Murteza Bedir, "Sünnet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* 2010), (Erişim 20 Mart 2022); Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, 15-16; Yücel, *Hadis Usûlu*, 40-46.
695 Bu konu hakkında bk. Ebû Şâme Makdîsî, *el-Muhakkak min 'ilmi'l-usûl fimâ yete'alleku bi-ef'âli'r-Resûl*, nşr. Mahmûd Sâlih Câbir (Medine: el-Câmi'atü'l-İslâmiyye, 1432/2011), 175-189, 191-257; Şah Veliyyullah b. 'Abdirrahîm Dihlevî, *Hüccetullâhi'l-bâliğa*, nşr. Seyyid Sâbık (Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1426/2005), 1/223-224; Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, 16-19; Arif Gezer, "Sünnetin Önemi ve Bağlayıcılığı", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 35 (2017), 2-15.
696 Ayetler için bk. el Âhzâb 33/21; Âl-i İmrân 3/31-32; en-Nahl 16/44.
697 Öztürk, "Tasavvufî Verileri", 244.
698 Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 275-276.

> sünnetleri, kentlerin sünnetleri, kişilerin sünnetleri deyimleri sık sık geçer. Sünnet sözcüğü ayrıca, sahâbe ve onu izleyen kuşaklarının söz ve kabullerini ifade için de kullanılır. Tıpkı, sünnetin bir parçası olan hadis sözcüğünün kullanıldığı gibi.[699]

Sünnet tanımını daha geniş bir şekilde ele alan Öztürk, sünnetin genel olarak tüm peygamberlerin Allah'ın belirlediği eylemlerini içerdiğini belirtmiş ve İslâm inanç esasları arasında Hz. Peygamber'le birlikte bütün peygamberlerin geçmesinin nedeninin de bundan dolayı olduğunu söylemiştir. Hz. Peygamber'in son peygamber olarak bozulan sünneti eski haline getirmek üzerine gönderildiğini belirtmiştir.[700]

Öztürk, sünnetin âlimler tarafından, fiili, sözlü ve takriri olmak üzere üçe ayrıldığını ve dinde kaynak olarak kabul edildiğini belirtmekte ve sünnetin Kur'an' getirilmiş bir yorum olduğunu ve bu yorumun da zamana kayıtlı olanı olduğu gibi her zaman için geçerli olanının da olduğunu ifade etmiştir. Ona göre sünnet, Kur'an'ı anlamada ve yorumlamada önemli bir yer teşkil etmektedir. Ancak sünnetin Kur'an gibi bir kaynak olarak kabul edilmesi tartışmaya açık bir konudur.[701]

Hz. Peygamber'in tebliğ görevi Öztürk'e göre iki şekildedir. İlki İlahi vahyi olduğu gibi insanlara bildirmek, ikincisi ise bu vahyin anlaşılmasını sağlamaktır. Ona göre, Hz. Peygamber'in fiilleriyle ilgili rivayetlerin tamamına yakını mütevâtirdir. Hz. Peygamber'in yapmış olduğu şeyler ile ilgili rivayetler, söylemiş olduğu şeyler ile ilgili rivayetlere nazaran daha güvenlidir. Çünkü bu durum pek çok insanın şahitliğini gerektirmektedir. Peygamberimize isnad edilen sözler mütevâtir değilse tek kişinin rivayetidir yani haberi vâhiddir. Dolayısıyla yeterince güvenilir değildir. Ancak Hz. Peygamber'e isnad edilen bir söz mütevâtir dahi olsa Kur'an'a başvurmak ve Kur'an süzgecinden geçirmek gerekmektedir.[702]

Öztürk, sünnet tanımını yaparken Hz. Peygamber'in sözlerinin bu tanımın dışında kaldığını sünnetin sadece Hz. Peygamber'in fiillerini ifade ettiğini söylemiş[703] ve şunları eklemiştir;

> Dinde ikinci kaynak sayılan 'sünnet', başlangıçta, Hz. Peygamber'in eylemlerini ifade ediyordu. Omurgasında iki kavram vardı. Amel ve sîret. Yani eylem ve hareket tarzı. Sonraki zamanlarda hadisçiler bunu genişleterek sünnete 'söz' ü de eklediler. Böylece sünnetin omurgasında üç kelime yer almaya başladı: Amel, sîret ve söz yani hadis. Bu

---

[699] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 403.
[700] Öztürk, *Kendi Dilinden*, 180.
[701] Öztürk, "Tasavvufî Verileri", 244-245.
[702] Öztürk, *400 Soruda İslam*, 137-138.
[703] Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 234.

demektir ki, 'sünnetin bir parçası anlamında hadis sözü, sonradan üretilmiş bir terimdir. Ne lügatte ne de sünnet konusunun literatüründe mevcuttur…[704]

Öztürk, hadis ifadesinin hadisçiler tarafından sonradan sünnete eklendiğini söylemiştir. Dinde kaynak olarak Ebû Hanîfe ve İmam Malik tarafından "amelî sünnetin" kayda alındığını bunun haricindeki rivayetlerin ise dikkate alınmadığını söylemiştir.[705] Ona göre sünnet ifadesine bakarken bu kavramın geniş bir anlamı olduğunu bunun bazen sahâbe ve bazen tabiin için kullanıldığının bazen de bir yöreye has özelliklerin anlatımında kullanıldığının da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Hz. Peygamber'in bağlayıcı sünnetinin ibadetlerle ilgili sünneti olduğunun altını çizen Öztürk, diğer sünnetlerinin bağlayıcı olmamakla beraber dileyenin bunları benimseyip tatbik etmesinde özgür olduğunu ifade etmiştir.[706]

Hz. Peygamber'e aitliği kesin olan sünnete ve Kur'an'a itaatin gerçek itaat olduğunu ancak Kur'an'ın aksine ifadelerin bulunduğu sözlerin sünnet diye kabul edilmesinin Kur'an'ı inkâr etmek olacağını belirtmiştir. Hz. Peygamber'e ait gerçek sünnetin ancak Kur'an süzgecinden geçirilerek belli olabileceğini, senet zincirinin sağlamlığının veya kabul derecesinin önemli olmadığını savunmuştur.[707]

Öztürk, yukarıda ifade ettiği üzere sünnetin dinde bir kaynak olarak kabul edilmesine sıcak bakmamış, sadece ibadetlerle ilgili sünnetin bağlayıcı olabileceğini ifade etmiştir. Ancak muhaddisler sünneti dinde Kur'an'dan sonra gelen bir kaynak olarak kabul etmişlerdir ve bu konuda ittifak olduğu ifade edilmiştir. Sünnete bağlılık Kur'an'a bağlılık olarak görülmüştür. Sünnetin delil olduğu ile ilgili Kur'an'dan pek çok dayanak sunulmuştur.[708] Aynı şekilde sahâbenin uygulamalarında Hz. Peygamber'e danışması buna delil olarak görülmüştür. Namaz, zekât, oruç ve hac gibi mücmel ayetlerin de sünnetle açıklığa kavuşturulduğu ifade edilmiştir. Bundan dolayı da sünnet muhaddisler tarafından dinde kesin bir delil olarak kabul edilmiştir.[709]

---

[704] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 317; Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 234; Öztürk, *İmamı Âzam*, 94; Öztürk, *Devrimler*, 211.
[705] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 317-318.
[706] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 404; Öztürk, *İslam'da Tecdit 2*, 99.
[707] Öztürk, *Cevap Veriyorum 2*, 184-185.
[708] Delil getirilen ayetler için bk. en-Nisâ 4/59; Nûr 24/63; el-Ahzâb 33/36; el-Haşr 59/7;Ayrıca bk. Ebû Muhammed 'Abdullah b. Müslim b. İbni Kuteybe, *Te'vîlü muhtelifi'l-hadis*, nşr. Ebû Üsâme Selîm b. 'Îd es-Selefî (Riyad-Kahire: Daru İbni'l-Kayyim-Dâru İbn 'Affân, 1430/2009), 371-380; 'İzzüddîn 'Abdil'azîz İbn 'Abdisselâm, *Kavâ'idü'l-ahkâm fî ıslâhı'l-enâm*, nşr. Nezîh Kemâl Hammâd-Osmân Cuma'Dumayriyye (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1421/2000), 2/244-245.
[709] Dihlevî, *Hüccetullâhi'l-bâliğa*, 1/223-224; Yücel, *Hadis Usûlu*, 40-46.

1.4.2. Kur'an–Sünnet İlişkisi

Öztürk, *"Kur'an'da sünnet kelimesi tekil ve çoğul olarak 16 yerde geçer. Bunların 10 tanesi 'Allah'ın sünneti' yani tavrı-tarzı anlamındadır ki tabiat kanunlarını ifade eder. Kullanımların 'peygamberin sünneti' ifadesi yoktur"*[710] demiştir. Sünnetin pek çok şekilde kullanıldığını ifade eden Öztürk, özel anlamda sünnetin, Hz. Peygamber'in söz, fiil ve davranışlarını içerdiğini belirtmiştir. Sünnetin, Hz. Peygamber'in, Peygamberlik vasfıyla uyguladığı sünnet ile o günkü şartlar dâhilinde Hz. Peygamber'in uyguladığı sünnet olarak iki şekilde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre sünnet olarak kabul edilen her şeyin Kur'an tarafından onaylanması gerekmektedir. Kur'an tarafından onaylanan sünnet her zaman geçerliliğini korur. Ancak Kur'an'la sabit olmayan sünnet ise tarihi bir açıklama olarak değerlendirilir.[711] Ona göre sünnetin doğru bir şekilde anlaşılması için Kur'an'a başvurmak gereklidir. Kur'an'ı anlayabilmek için Hz. Peygamber'in hayatına bakmak gerekli olmakla beraber dinde söz sahibi yalnızca Allah'tır. Yani birilerinin sünnet diye ortaya attıkları sünnet sayılmadığı gibi ona karşı çıkanların da sünnet düşmanı ilan edilmesi yanlıştır.[712]

Sünnetin Kur'an'a denk bir kaynak olarak gösterilmesinin ve bu seviyeye çıkarılmasının yanlışlığını değinen Öztürk, fıkıh kitaplarında sünnetin Kur'an'ı neshi şeklinde bir anlayışın ortaya atıldığını ve bunun yanlış olduğunu belirtmiştir.[713] Öztürk**,** sünnetin Hz. Peygamber'in vahyi yaşama şekli olduğunu söylemiş ve Hz. Peygamber'e ait bir yaşantının sünnet olabilmesi için öncelikle Kur'an'da bulunmasını ve o yaşantının Hz. Peygamber'e aidiyetinin kesin olmasını gerekli görmüştür. Bunun dışında Hz. Peygamber'e sünnet adı altında izafe edilen şeylerin, Hz. Peygamber aracılığıyla din gibi gösterilmeye çalışılan örfler olduğunu ve bu durumun da hem dini tahrif hem de Hz. Peygamber'i asıl vazifesi dışına çıkarmak olduğunu söylemiştir.[714]

Öztürk bu konu hakkında şunları belirtmiştir:

> …Zaten Kur'ân'da prensipleri olmayan şey, Peygamberimizin sünneti olmaz. Sünnet, Kur'ân'da prensipleri verilen ilkelerin, Peygamberimiz tarafından kullanılış biçimidir. Dikkat edin, bedevi örflerini sünnet diye yutmayın. Sünnetten söz etmek için Kur'ân'da

---

[710] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 403.
[711] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 383-403; Öztürk, *Çıplak Uyarı*, 89.
[712] Öztürk, *Çıplak Uyarı*, 258.
[713] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 406.
[714] Öztürk, *Deizm*, 283; Öztürk, *İslam'da Tecdit 2*, 187.

> bir prensip olacak, Hazret-i Peygamber o prensibi uygulayacak. İşte buna sünnet denir. Öbürü, örfden gelen sünnettir, o bizi bağlamaz. Fistan giymiş, sakalını traş etmiş, etmemiş… Onlara sünneti revayih veya sünneti âdet denir. Her sünnetin arkasında Hazret-i Muhammed yoktur… Çünkü sünnet, toplumların örflerini de ifade ediyor, şehirlerin örflerini de ifade ediyor. Sünneti Mısır denmiştir, Sünneti Irak denmiştir”[715]

Öztürk’e göre hurafeciler Kur’an’da bir delil bulamayınca görüşlerini desteklemek amacıyla sünnet adı altında Arapçı uydurmalara başvurmuşlardır. Sünnet denilen çok fazla uydurma olmakla beraber uydurma olmayan sünnet de vardır.[716] O, hakkın açıklayıcısının Kur’an olduğunu, Hz. Peygamber’e dayandırılacak herhangi bir sünnetin Kur’an’da aranması gerektiğini, Kur’an’a dayanmayan hiçbir şeyin Hz. Peygamber’in sünneti olamayacağını belirtmiştir.[717]

Öztürk’e göre Hz. Peygamber’in temel amacı Kur’an’ı bildirmektir. Gerçek sünnet de kolaylık sağlamaktadır, ancak bu Kur’an’ın yetersiz olduğunu göstermez. Ona göre bir kişi yalnızca Kur’an’a itibar edip hayatına aktarmaya çalışsa, dinin gereklerini yapmış olmakla beraber Allah bu kişiye hiçbir ceza vermez. Hz. Peygamber de bu kişinin durumundan mutlu olur. Çünkü asıl amaç budur. Bundan daha ilerisi insanlar için kolaylıktır.[718]

Öztürk yukarıda da ifade ettiğimiz üzere sünnetin Kur’an’a denk tutulmasını eleştirmiş, sünnette çok fazla uydurma olduğunu ifade etmiş ve Kur’an onayından geçmesini gerekli görmüştür. Âlimler tarafından ise Kur’an ve sünnet dinin iki kaynağı olarak ifade edilmiş olup bu iki kaynakta olmayan şeylerin tartışmaya açık olduğu ifade edilmiştir.[719] Sünnetin en önemli görevlerinden biri olarak mücmel ayetlerin açıklığa kavuşturulması yani Kur’an’da geçen ibadetlerle ilgili hususların açıklanması olarak görülmüştür. Âmm lâfızların sünnet ile tahsisi ile mutlak hükümlerin takyidi gibi durumlar Kur’an-Sünnet ilişkisi açısından önemli görülen hususlar olmuştur.[720]

1.4.3. Sünnet-Örf İlişkisi

Örfün hukuk kaynaklarından olduğunu ve aynı zamanda Kur’an’ın örfe dikkat çektiğini belirten Öztürk, örfün ilahlaştırıp bir şirk aracı haline getirildiğini ve

[715] Öztürk, "Kur'an Ahlakı", 155; Öztürk, "Evrensel Boyutları".
[716] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 225.
[717] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 122.
[718] Öztürk, *Cevap Veriyorum*, 159.
[719] Raşit Küçük, "Kur’ân-Sünnet İlişkisi ve Birlikteliği", *Doğu’dan Batı’ya Düşüncenin Serüveni,* ed. Bayram Ali Çetinkaya (İstanbul: İnsan Yayınları, 2015), 376.
[720] Küçük, " Düşüncenin Serüveni", 390-393; Bu konu hakkında bk. İbni Kuteybe, *Te’vîlü muhtelifi’l-hadis*, 371-380; Makdîsî, *el-Muhakkak*, 191-257; İbn ‘Abdisselâm, *Kavâ’idü’l-ahkâm*, 2/244-245.

buna karşı Kur'an'ın uyarılarda bulunduğunu ifade etmiştir. Her dönem için farklı bir örf anlayışının olduğunu, sünnetin çoğunluğunu oluşturan boyutunun örf olduğunu dolayısıyla sünnetin anlamının yalnızca Hz. Peygamber'in sünneti şeklinde olmadığını söylemiştir.[721] Devamında şunları ifade etmiştir:

> İslâm literatüründe Peygamber'in sünneti ifade edildiği zaman "Sünnet-i Resul" denir. Ama mesela Sünnet-i Medine vardır, Sünnet-i Kûfe vardır, Sünnet-i Basra vardır. Basra'nın sünneti, Kûfe'nin sünneti, Mekkelilerin sünneti, Mısırlıların sünneti. Hep çift kelimelerle kullanılmışlardır. Yani sünnet kelimesinin arkasında yalnız Hz. Peygamber'in olduğunu düşünenler hata eder…[722]

Öztürk, Hz. Peygamber'in sünnetinin yani "Sünnet-i Resül'ün", "Sünnet-i İbadet" ve "Sünnet-i Âdet" şeklinde iki boyutunun olduğunu ifade etmiştir. Sünnet-i ibadet kısmına giren sünnetin Hz. Peygamber'in peygamberlik vasfıyla yaptıklarını içerdiğinden dolayı din olduğunu ve bu nedenle bağlayıcı olduğunu zikretmiştir. Ancak sünneti adet kısmına giren sünnetinin örfle ilgili uygulamaları içerdiğini dolayısıyla bunun din olmadığını belirtmiş ve bu kapsamdaki uygulamaları Arap örfü olarak değerlendirmiştir. Ona göre örneğin Hz. Peygamber'in o dönemdeki giyim tarzı bu şekilde değerlendirilmelidir. Çünkü o dönemde Ebu Cehil de benzer şekilde giyinmiştir, dolayısıyla bu durum bağlayıcı olmamaktadır.[723] Vahyin bu konuda herhangi bir emir vermediğini ve insanları bu konuda serbest bıraktığını belirtmiş, aksi durumda İslâm'ın evrenselliğinden bahsetmenin mümkün olamayacağını dile getirmiştir.[724] Hz. Âişe, Hz. Ömer ve İbn Abbas gibi sahâbeden bazı kimselerin de Hz. Peygamber'in sünnetini ikiye ayırdığını, zamanın şartlarına uygun bir değerlendirme yapmanın ve ihtiyaçları göz önünde bulundurmanın gerekliliğini savunduklarını ifade etmiştir.[725]

Öztürk, Hz. Peygamber'in Yahudi ve Emevîler tarafından yapılan uydurmalarla yanlış tanıtıldığını, Hz. Peygamber'in doğru bir şekilde sadece Kur'an'dan öğrenilebileceğini ifade etmiştir. Bu konuyla ilgili şunları söylemiştir: *"…Bedevi şalıyla peygamberi boğdunuz. Şu bedevi şalını kaldırın da Hz. Peygamber'i insanlık tanısın. Kur'an'ın Muhammed'i değil tanıttığınız, Arap şefi*

[721] Öztürk, *Yeniden Yapılanmak*, 56.
[722] Öztürk, *Yeniden Yapılanmak*, 56-57.
[723] Öztürk, *Yeniden Yapılanmak*, 57-58.
[724] Öztürk, *Cevap Veriyorum*, 240.
[725] Öztürk, *Asrısaadet'in Büyük Kadınları*, 116; Bu konu hakkkında ayrıca bk. İbni Kuteybe, *Te'vîlü muhtelifi'l-hadis*, 371-380.

tanıtıyorsunuz. İnsanlık bunun peşine gitmez.”[726] Hiç kimsenin Hz. Peygamber’e ait olan sünnete karşı çıkmadığını belirten Öztürk’e göre karşı çıkılan şey Emevîlerin sünnet diye din haline getirdiği örfleridir.[727]

Yukarıda da belirttiğimiz üzere Öztürk, örflerin din haline getirildiğini ifade etmiştir. Bununla beraber Hz. Peygamber, peygamber olarak gönderildiği toplumda var olan bazı örf ve uygulamaları kaldırmış, bazılarını ise İslam açısından yeniden tanımlayarak muhafaza etmiştir.[728] Örfle ilgili bir takım görüşlere göre İslâm’ın aradığı soruların cevapları örf içerisinde bulunmaktadır.[729] Nitekim fakihler örfü nassın olmadığı durumlarda delil olarak kabul etmişlerdir.[730] Ancak Öztürk’ün Emevîlerin kendi örflerini sünnet adı altında dini bir kisveye bürümek istediklerini[731] ve örfün bir şirk aracı halini aldığı[732] iddiası doğrultusunda olumsuz bir tavır takındığını görülmektedir.

1.4.4. Emevîlerin Sünnete Etkisi

Öztürk’ün Emevîlerle ilgili görüşlerini genel olarak “Emevîler ve Hadis Uydurmacılığı” başlığı altında ele aldık. Bu başlık altında ise Öztürk’ün Emevîlerin sünnete etkisini nasıl değerlendirdiğini irdelemiş olacağız.

Öztürk’e göre bir takım kimselerin sünnet diye ortaya attıkları uydurmalar siyasi amaçlar için kullanılmış ve buna karşı çıkan kimseler de sünnet düşmanı ilan edilerek cehennemlik olarak görülmüştür.[733] Öztürk, Emevîlerin ve bazı çıkar odaklarının kullandığı sünnet anlayışının din gibi gösterilmeye çalışılan Arap örfleri olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla bunların sünnet dedikleri şey ona göre Hz. Peygamber’e ait olan sünnet değil bir takım uydurmalardır.[734] Gerçek sünnet anlayışına Emevîler tarafından zarar verildiğini ve hadislerin ön plana çıkarılmaya çalışıldığını söylemiş ve şunları eklemiştir:

> Sünnet, Emevîler tarafından sulandırılarak, ‘en önemli bölümü hadisler olan bir kurum’ haline getirildi. Tarihte İslâm’a vurulan en büyük darbe budur. Oysaki sahâbe ve onları

---

726 Öztürk, *Yeniden Yapılanmak*, 80.
727 Öztürk, *İmamı Âzam*, 97.
728 Yavuz Ünal, "Gelenek-Sünnet İlişkisi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/11 (1999), 82; Örf hakkında ayrıca bk. Râğıb İsfehanî, *Müfredâtü Elfâzi‘l-Kur‘an*, thk. İbrahim Şemsuddin (Beyrut: Dâru‘l-Kütübi‘l-İlmiyye, 1418/1997), 370.
729 Ünal, "Gelenek-Sünnet İlişkisi", 79-84.
730 Şemsüddin Serahsi, *el-Mebsut* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1402/1982), 13/81.
731 Öztürk, *İmamı Âzam*, 97.
732 Öztürk, *Yeniden Yapılanmak*, 56.
733 Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 409.
734 Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 402.

izleyen kuşak (Emevîler hariç) sünnet denince tıpkı İmam Mâlik'in anladığı gibi, şu iki şeyin varlığını kaçınılmaz kabul ediyordu:

1. Hz. Peygamber'in, önder sahâbîler (Ebû Hüreyre ve bazı Yahudi dönmesi arkadaşları gibiler değil), tarafından tartışmasız ifade edilen uygulamaları….
2. Sahâbî topluluğunun bu uygulamayı aralıksız sürdürmüş olması.[735]

Öztürk, Emevîler tarafından ortaya atılan sünnet anlayışını benimsemedikleri için pek çok âlimi tehdit eden bir dincilik anlayışının olduğunu ve bu anlayışın Hz. Peygamber'e değil, karşısında yer almış olan Ebû Cehil'e dayandığını ifade etmiştir.[736] Öztürk, Emevîlerin sünnet adı altındaki uydurmalarla aslında Hz. Peygamber'e savaş açmış olduklarını ifade etmiştir. Ona göre Emevîler kendilerince uygun gördükleri örfleri sünnet olarak uydurduktan sonra yine bu amaç doğrultusunda bazı sözler uydurup buna hadis demişlerdir. Daha sonra uydurmuş oldukları bu hadisler aracılığıyla da kendi amaçlarına uygun ideolojik bir din inşa etmişlerdir. Bu anlayışı reddeden kişilerin ise din dışı olarak itham edildiklerini vurgulamıştır. Hz. Peygamber'e aidiyetinde şüphe olmayan sünnete kimsenin karşı çıkmadığını, karşı çıkılan şeyin Arap-Emevî zihniyetinin ortaya koymuş olduğu anlayış olduğunu ve buna karşı çıkanların öncüsünün de Ebû Hanîfe olduğunu ifade etmiştir. Bu anlayışa karşı çıkanların ise sünnete karşı çıkmakla suçlandığını söylemiştir.[737]

Öztürk, Emevîler tarafından sünnetin en önemli kısmının hadisler olduğu şeklinde bir anlayışın ortaya atıldığını bunun İslâm'a zarar verdiğini ifade etmiştir. Sahâbenin ve onlardan sonra gelenlerin sünnet denilince, Hz. Peygamber'in herkes tarafından kabul edilen uygulamalarının ve bu uygulamalarının sahâbe tarafından kesintisiz bir şekilde devam ettirilmiş olmasının anlaşıldığını açıklamıştır.[738]

Tarihi süreç içerisinde Emevîlerin siyasi otoritesi ve iktidarları ile ilgili tartışmalar olmuştur. Ancak topyekûn bir şekilde dini tartışmaların hedefi olmadıkları görülmüştür. Bu açıdan Emevîlerin İslam'ın özünü bozdukları ve örflerini sünnet adı altında din şemsiyesi altına sokmaya çalışmış oldukları iddiası ağır ve aşırıya kaçan bir itham olmaktadır. Bu şekildeki toptancı bir iddianın sağlam

[735] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 402-403.
[736] Öztürk, *Mâûn Suresi Böyle Buyurdu*, 184.
[737] Öztürk, *İmamı Âzam*, 96-97.
[738] Öztürk, *İmamı Âzam*, 98-100.

ilmi ve temellere dayanması gerekmektedir. Ancak Öztürk'ün bu konuda ifade ettiği hususların iddiadan öteye geçmediğini görmekteyiz.[739]

1.5. Öztürk'ün Bazı Hadisçilere Yönelik Eleştirileri

1.5.1. Kâ'b el-Ahbâr'a Yönelik Eleştirileri

Kâ'b el-Ahbâr'ın Hz. Peygamber hayattayken, Hz. Ebû Bekir döneminde veya Hz. Ömer döneminde Müslüman olduğu aktarılmaktadır. Hadis rivayetinde önemli rol oynayan Kâ'b el-Ahbâr, İsrailiyat konusundaki tutumundan dolayı zaman zaman eleştirilere maruz kalmıştır.[740] Ancak onun güvenilir olduğu ve isminin zayıf raviler arasında zikredilmediği belirtilmiştir.[741]

Öztürk, "Siyonist Kâ'b" olarak itham ettiği Kâ'b el-Ahbâr'ın güvenilir olmadığını ve yalancılıkla itham edildiğini,[742] son asırda yaşayan din adamları tarafından ise "tarihin ilk siyonisti" olarak zikredildiğini belirtmiştir.[743] Hz. Ömer'in şehit edilmesinde onun da payı olduğunu ifade eden Öztürk, bu düşmanlığın nedeni olarak Hz. Ömer'in hadislerin yazılmasını yasaklamış olmasını ve yine Hz. Ömer'in hadislere yönelik sert tutumunu göstermiştir. Ona göre, Hz. Ömer başta Kâ'b el-Ahbâr'a güvenmişse de sonrasında ise asıl amacını fark ederek buna yönelik önlemler almıştır.[744] Hz. Ömer'in şehit edilmesin Kâ'b el-Ahbâr'ın rolünün olduğu ile ilgili bulguların ilginç bir şekilde son yüzyılda yapılan çalışmalar neticesinde ortaya çıkarıldığını öne sürmüştür. Bu çalışmayı yapanlar ise Reşit Rıza (öl.1354/1935), Ahmed Emin, Mahmud Ebu Reyye gibi Mısırlı kimselerdir.[745] Ancak hadisler konusundaki olumsuz tavrını geçtiğimiz bölümlerde zikrettiğimiz Öztürk'ün Hz. Ömer'in vefatının üzerinden bu kadar zaman geçmiş olmasına rağmen bu kimselerin nasıl güvenilir bir bilgi edindiklerini sorgulamamasını düşündürücü bulduğumuzu ifade etmek isteriz.

Hz. Ömer'in ve İbn Abbas'ın önceleri Kâ'b el-Ahbâr'a karşı iyi niyet beslediklerini ancak bir zaman sonra onun uydurma rivayetlerde bulunarak Yahudi

---

[739] Bu konu hakkında bk. Adnan Demircan, ""Emevî İslâm" Söylemi Üzerine Bazı Düşünceler", *Uluslararası Yanlış Algılar ve Doğru İslâm Sempozyumu Tebliğleri*, ed. Kasım Şulul vd. (b.y.: y.y., 2016), 10-30.
[740] M. Yaşar Kandemir, "Kâ'b el-Ahbâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* 2001), (Erişim 22 Mart 2022); Ayrıca bk. Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megâzî*, 3/1082-1088; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, 1/52.
[741] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 119.
[742] Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 38.
[743] Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 221.
[744] Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 42-44; Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 223.
[745] Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 231.

propagandası yaptığını fark ederek ikaz edip bu konuda uyarılarda bulunduklarını ifade etmiştir. Hz. Ömer'in hadislerin yazılmasını yasaklayarak Kâ'b el-Ahbâr'ın önünü kestiğini ancak sonrasında Kâ'b'ın da içinde olduğu bir planla öldürüldüğünü belirtmiştir.[746] Öztürk'e göre, İbn Abbas da başta onu güvenilir bulurken sonrasında yalan söyleyip Yahudiciliği bırakmadığını ifade etmiştir.[747]

İsrâiliyattan kaynaklı uydurmaların Kâ'b el-Ahbâr tarafından dine sokulduğunu söyleyen Öztürk, onu Pavlus'a benzetmiştir. Ona göre bu iki kişi de Peygamberlerin vefatından sonra dine girmişlerdir. İslâmiyet'in Kâ'b el-Ahbâr tarafından ortaya atılan yalan ve uydurmalardan temizlenmesi gerekmektedir.[748] Onun ne zaman Müslüman olduğunun da net olmadığını söyleyen Öztürk'e göre Vâkidî (öl. 207/822), onun Hz. Peygamber zamanında Hz. Ali'nin vesilesiyle Müslüman olduğunu söylemiştir. Ancak ona göre bu yalandır. Kâ'b'ın, ya Hz. Ebû Bekir ya da Hz. Ömer zamanında İslâm'a girdiği bilinmektedir.[749]

Kâb el-Ahbâr'ın İbn Hibban tarafından desteklendiğini söyleyen Öztürk, İbn Hibban'ı da "Emevîcilik" ve "Yahudicilik" yapmakla itham etmiştir. Ona göre, "siyonist Kâ'b"ın güvenilmez olduğu ve yalancı olmasıyla ilgili çok sayıda görüş vardır. Kâ'b el-Ahbâr'ın desteklenmesinin ve savunulmaya çalışılmasının sebebi ise uydurmaların tartışmaya açılmayıp, korunması içindir. Çünkü burada başlayan bir şüphenin devamının da olacağını dolayısıyla uydurma hadislerin açığa çıkmaması için bu desteğin sağlanması gerektiğini söylemiştir.[750] Ebû Hüreyre ve Muâviye, Kâ'b el-Ahbâr'ı desteklemiş ve Şam, Hz. Îsâ'nın nüzulü, deccal ile ilgili rivayetler Öztürk'e göre Kâ'b el-Ahbâr ve Ebû Hüreyre tarafından uydurulmuştur.[751] *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* Kâ'b el-Ahbâr maddesinde[752] onun güvenilir olduğu ile ilgili iddialara karşı çıkmış ve şunları ifade etmiştir:

> …Bir ravi herhangi bir şekilde bir kere bile 'yalanla itham' edilmişse bir daha hiçbir rivayetine güvenilemez. Hahamın doğruluğu hakkında ittifak var diye bağırmaları bundandır. Çünkü itham ve cerhten söz ettiğinizde hahamın hiçbir beyanına güven

746 Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 293-294.
747 Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 40-41; Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 229.
748 Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 26; Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 288.
749 Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 223.
750 Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 291-292.
751 Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 36-42; Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 230.
752 Bu madde için bk. Kandemir, "Kâ'b el-Ahbâr".

> isteyemezsiniz. O güven yitirdiğinizde ise geleneksel uydurmacılığın kaybı çok büyük olur…[753]

Öztürk'e göre ansiklopedi maddesinde, Kâ'b'ı desteklemek için İbn Hibban (öl. 354/965) ve Ebu'd-Derdâ'dan (öl. 32/652) destek aranmaya çalışılmış ancak İbn Hibban, Ebû Hanîfe düşmanı, Ebu'd-Derdâ ise Hz. Âişe tarafından yalancılıkla itham edilmiş birisidir.[754] Buhârî'nin Kâ'b'dan hadis nakletmesinin onun güvenilir olduğuna delalet etmeyeceğini belirtmiş, Buhârî'nin Ebû Hanîfe'yi güvenilmez bularak hadis almadığını ancak "Siyonist hahamı" güvenilir bularak hadis naklettiğini söylemiştir. Bunun da Buhârî'nin Emevî taraftarlığının yanı sıra Yahudi taraftarlığını ortaya koyduğunu öne sürmüştür. Buhârî şarihi olan Nevevî'nin (öl. 676/1277) Kâb'ın güvenilir olduğu ile ilgili ittifakın olduğunu söylediğini ancak bunun yalan olduğunu belirtmiştir.[755]

Öztürk, Hz. Osman'ın Kâ'b el-Ahbâr'ı yanına çağırdığını ve yöneticilerin ileride ödemek kaydıyla devlet hazinesinden bir miktar almasının helal olup olmadığını sorduğunu, Kâ'b'ın ise buna olumlu yanıt verdiğini söylemiştir. Orada bulunan Ebu Zer'in ise Kâ'b'a sert bir şekilde karşı çıkarak ve onu "Yahudi çocuğu" olmakla suçlayarak dinin onun tarafından kendilerine öğretilemeyeceğini ifade ettiğini nakletmiştir. Hz. Osman'ın sıklıkla Kâ'b el Ahbâr'ın görüş ve fetvalarına başvurduğunu söylemiştir. Ona göre, Abdurrahman bin Avf'ın mirasının söz konusu olduğu bir ortamda Hz. Osman, Kâ'b'a, zekâtı verilen malın sahibi için bir problem yaratıp yaratmayacağını sormuş, Kâ'b da bir problem oluşturmayacağını ve bunun için başka bir talebin söz konusu olmadığını söylemiştir. Ancak orada bulunan Ebu Zer yine Kâ'b'a karşı çıkarak bunun doğru olmadığını zekâtı verilmiş bir malda kamu hakkının olduğunu söylemiştir.[756]

Kâ'b el-Ahbâr'a bazı eleştiriler yapılmış olsa da sahâbe ondan rivayette bulunmuş ve Öztürk'ün iddia ettiği şekilde dinde tahribata sebebiyet verebilecek bir durum da ortaya konulmamıştır. Nitekim Buhâri'de, Kâ'b el Ahbâr ile ilgili zaman zaman sahâbe tarafından sınandığı ve güvenilir bir kimse olduğu ifade edilmiştir. Bu

---

[753] Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 39; Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 227.
[754] Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 38-39.
[755] Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 224-226.
[756] Öztürk, *Ebu Zer*, 29-37.

durum da Kâb'ın cerh ve ta'dil açısından sorunsuz olmadığı şeklinde anlaşılmıştır.[757] Ancak Öztürk'ün bu konuda Buhâri'de rivayet bulunmasının Kâ'b'ın güvenilir olduğuna delalet etmeyeceğini savunduğunu ve bu konuda Buhâri'yi eleştirdiğini görmekteyiz.[758] Öztürk'ün iddiasının aksine Hz. Ömer'in de Kâ'b el-Ahbâr'dan bilgi istediği, tavsiye aldığı ve bu tavsiyelere uyduğu nakledilmiştir.[759] Kâb'ın güvenilir olduğu ile gösterilebilecek bir başka delil onun İbn Hibbân tarafından *es-Sikat*'ta kaydedilmiş olmasıdır.[760] Ancak Öztürk İbn Hibbân'ı da bu durumdan dolayı eleştirmiş ve onu "Emevîci" olmak ve "Yahudicilik" yapmakla itham etmiştir.[761] Dolayısıyla Öztürk, Kâ'b el Ahbâr'ın güvenilir olduğu ile ilgili hiçbir bilgiyi kabul etmemiş ve Kâ'b'ın güvenilir olduğunu savunanları sert bir şekilde eleştirmiştir.

1.5.2. Buhârî'ye Yönelik Eleştirileri

Buhârî 194/810 tarihinde Buhara'da dünyaya gelmiş ve küçük yaşlardan itibaren de hadisle meşgul olmaya başlamıştır. Buhârî'nin yapmış olduğu ilim yolculukları ile önemli bir hadis birikimine ve kütüphaneye sahip olduğu nakledilmiştir. Buhârî, sahih hadisleri toplayarak bir araya getirmeyi amaçlamış ve böylelikle de hadis ilminde otorite kabul edilmiştir. En önemli eseri ise *Sâhih-i Buhâri*'dir. Onun sahih hadisleri bir araya getirmeyi amaçladığı *Sâhih-i Buhârî* yaklaşık 600.000 hadis arasından seçilmiş, tekrarlarıyla beraber 7275 hadis içermektedir.[762]

Buhârî'nin eserinin Kur'an'dan sonra dinin ikinci kaynağı olarak kabul edilmesinin doğru olmadığını ifade eden Öztürk, bu anlayışı tevhide aykırı bulmuştur. Kur'an'la herhangi bir kitabın kıyaslamaya sokulmasını doğru bulmamış, bunun şirke varabileceğini söylemiştir. Hadis kitaplarının sıralamasının "Arapçı-

---

757 Buhârî, "İ'tisam" 25."Kâ'b el-Ahbâr, ehl-i kitaptan rivayette bulunan kimselerin en güvenilir olmasına rağmen, yanlış şeyler söyleyebilir diye ashâb onu sınamışlardır"; Ayrıca bk. Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 118-119; Kandemir, "Kâ'b el-Ahbâr".
758 Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 224-226.
759 Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrahim İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, thk. Kemal Yûsuf el-Hût (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409/1988), 4/49.
760 Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmmî İbn Hibbân, *es-Sikât* (Hayrabad: Dâirat'ül-Meârifi'l-Usmâniyye, 1393/1973), 5/333-334.
761 Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 38-39.
762 Ahmed b. Ali b. Sâbit Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd ev Medinetu's-Selâm*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2001/1422), 2/322-332; Ebû Abdillâh ŞemsüddînbMuhammed b. Ahmed b. Osman et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şu'ayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1983/1403), 2/324-412; Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 79-86; Muhammed Mustafa A'zamî, "Buhârî, Muhammed b. İsmâil", *Türkiye Diyanet Vakfi İslâm Ansiklopedisi*, 1992), (Erişim 22 Mart 2022); Ayrıca bk. Mustafa Taş, "Buhârî'nin İlmî Şahsiyeti ve Cerh-Ta'dîl İlmindeki Yeri", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 16/1 (2016), 87-93.

gelenekçi" anlayış tarafından ortaya atıldığını ve bunun sağlıklı olmadığını ifade eden Öztürk, Buhârî'nin eserinin ilmi açıdan ilk sıralarda zikredilmesinin mümkün olmadığını yalnızca alfabe sırasına göre ilk sırada yer alabileceğini belirtmiştir.[763]

Ebû Hanîfe'nin, Buhârî'den önce geldiğini ve sahâbeye Buhârî'den daha yakın olduğunu söyleyen Öztürk, adının Buhârî'den önce zikredilmesi gerektiğini söylemiştir. Hatta ona göre Buhârî, Ebû Hanîfe'nin *el-Fıkhu'l-Ekber* isimli eserini tahrif etmiş ve onun düşüncelerini kendi düşüncelerine benzer yapmak gibi bir amaç gütmüştür.[764] Buhârî, Hz. Peygamber'den 256 yıl sonrasında yaşamış olmasına rağmen yine de güvenilir bulunurken, Hz. Peygamber'den 150 yıl sonra yaşamış Ebû Hanîfe ise hadiste zayıf sayılmaktadır. Bunun nedenini Emevîlere bağlayan Öztürk, bunun Emevîlerin şeytanî bir taktiği olduğunu ve asıl amacının ise İslâm'ı yozlaştırmak olduğunu iddia etmiştir.[765] Buhârî'den önce ismi zikredilmesi gerekli olanlardan birisi de Öztürk'e göre, bütün kaynakların güvenilir olduğunu ifade ettiği *es-Sahîfetü's-sahîha* yazarı, İbn Hemmâmdır. Çünkü İbn Hemmâm, 17 bin hadisi ezbere bilmektedir. Ancak Öztürk'e göre, Hz. Ali'ye olan sempatisi bir de Emevîleri ve Muâviye'yi sevmemesinden dolayı dikkate alınmamış geri planda bırakılmıştır.[766]

Kur'an'la herhangi bir kitabı kıyaslamaya sokmak ona göre şirktir. Öztürk açısından, hadis kaynaklarının hiçbirinin diğerinden üstün bir yanı yoktur. Buhârî'nin eseri ilmi bir şekilde sıralama olsa bile dördüncü veya beşinci sırada olacaktır. Onun eseri harf sırasına göre bir sıralama yapıldığında ancak ilk sırada yer alabilir[767] ona göre hadis kaynaklarının kendi aralarındaki sıralaması ise şu şekildedir:

1. İmam Mâlik (öl. 179/795)
2. İbn Hemmâm (öl. 211/829)
3. Ahmed bin Hanbel (öl. 241/ 855)
4. Dârimî (öl. 255/868)
5. Buhârî (öl. 256/869)
6. Müslim (öl. 261/874)
7. Ebu Davud (öl. 275/888)
8. Tirmizi (öl. 279/892)
9. İbn Mâce (öl. 275/888)
10. Nesaî (öl. 303/915)

---

[763] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 471-472.
[764] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 472; Öztürk, *İmamı Âzam*, 47.
[765] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 238.
[766] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 473; Bu konu hakkında bk. S.Kemal Sandıkçı, "Hemmâm b. Münebbih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* 1998), (Erişim 06 Haziran 2022).
[767] Öztürk, *İmamı Âzam*, 182-183.

11. Dârekutnî (öl.385/995)[768]

Öztürk, Buhârî'nin Kâ'b el-Ahbâr'dan rivayet ettiğini ancak Ebû Hanîfe'yi ise güvenilmez bulduğunu, bu durumun Buhârî'nin nasıl bir zihniyete sahip olduğunu gösterdiğini ve onun Emevîci kimliğinin yanı sıra Yahudici bir kimlik de taşıdığını öne sürmüştür.[769] Ebû Hanîfe'den herhangi bir rivayette bulunmamış ve Ebû Hanîfe'yi güvenilmez bulmuştur. Ancak "Siyonist haham" olan Kâb el-Ahbâr'dan ise rivayette bulunmuştur. Ona göre bu durum Buhârî'nin "Yahudicilik" yaptğını gözler önüne sermektedir. Ona göre, Buhârî, başka bir Yahudi asıllı olan Abdullah bin Selam'ı cennetle müjdelenen kişiler arasında saymaktadır. Bu şekilde Yahudi asıllı bu kişilere verdiği değer ve itibarı Ebû Hanîfe'ye göstermemiştir. Öztürk'e göre Buhârî bu şekilde İslâm'a zarar vermiştir. Ancak bunun farkına varılmaması için dokunulmaz olarak gösterilmiştir.[770]

Buhârî'yi, "Ebû Hanîfe düşmanı" olarak tanımlayan Öztürk, aslında ikisi arasında pek çok ortak nokta olduğunu vurgulamıştır. Örneğin ikisinin de ehl-i sünnette otorite olduğunu, Arap olmadıklarını ve ikisinin de benzer ithamlara maruz kaldıklarını söylemiştir.[771] Ancak buna rağmen, Buhârî'nin Ebû Hanîfe'yi eleştirdiğini ancak eleştirirken de eleştiri sınırlarını aştığını vurgulan Öztürk, oysaki Buhârî'nin karşıt görüşleri eleştirirken üsluba çok dikkat ettiğini söylemiştir. Ancak söz konusu Ebû Hanîfe olunca Buhârî'nin bu üslubu korumadığı gibi küfürle suçlamaya varacak bir tarzda eleştirdiğini söylemiştir.[772] Buhârî'nin Ebû Hanîfe'den hiç rivayette bulunmadığı gibi onu "zındıklık" ve daha da ileri giderek "kâfirlikle" bile itham ettiğini iddia etmiştir.[773]

Buhârî'yi, Emevîci olarak da tanımlayan Öztürk, delil olarak ise onun Emevîlere veya Araplara karşıt bir görüşünün olmadığını öne sürmüştür. Aynı zamanda onun, ehl-i beytten rivayette bulunmaktan kaçınması ve rey ehlinden de rivayette bulunmamış olması Öztürk'e göre Emevîci olduğunun göstergesidir.[774] Buhârî'nin, Muâviye'nin faziletlerine ilişkin bölüm açmasına rağmen aynı şeyi Uhud'da şehit olan Hz. Hamza için yapmadığını söylemiştir.[775]

---

[768] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 473-474.
[769] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 290; Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 225.
[770] Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 37-38; Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 225.
[771] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 468; Öztürk, *İmamı Âzam*, 174-175.
[772] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 469.
[773] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 85.
[774] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 469-470.
[775] Öztürk, *Lanetlenen Soy*, 70; Öztürk, *İmamı Âzam*, 158.

Öztürk, yukarıda aktardığımız üzere Buhârî'yi "Emevîci" olmakla suçlamış Ebû Hanife'ye karşı olan tutumandan dolayı eleştirmiştir. Buhârî, âlimler tarafından ilimde otorite olarak görülmüş, ilmi birikimi nedeniyle övülerek, ilmi meselelerde hakem tayin edilmiştir. Muhaddislerin kaynaklarda Buhâri'den övgüyle bahsetmiş oldukları görülmektedir. Bu durum da onun ilmi kişiliğini ve güvenilirliğini ortaya koymaktadır.[776] Öztürk'ün yukarıda belirttiği gibi Buhârî, Ebû Hanîfe'yi tenkit etmiş ve onun aleyhine olan bazı rivayetlere de yer vermiştir. Buhârî'nin Ebû Hanîfe ile ilgili rivayetlerinin sened ve metin açısından problemli olduğu âlimler tarafından ortaya konulmuştur.[777] Ancak Öztürk'ün Buhârî ile ilgili buradaki eleştirilerinin ileri düzeyde olduğunu ifade edebiliriz. Nitekim Öztürk'ün, Buhârî'nin "Emevîci" olduğunu iddia etmesini onun Arap ve Emevîlerle ilgili karşıt bir görüş beyan etmemesine bağlaması[778] bu durumu ortaya koymaktadır.

---

[776] Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 2/337-338.
[777] Bu konu hakkında bk. Mehmet Erdem, "İmam Buhari'nin Kitaplarında Ebu Hanife Hakkındaki Rivayetlerin Tespit ve Tahlili", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5/2 (2016), 1-15.
[778] Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 469-470.

İKİNCİ BÖLÜM

YAŞAR NURİ ÖZTÜRK'E YÖNELTİLEN BAZI ELEŞTİRİLER

Özellikle hadis ve sünnet konusunda ciddi iddiaları ve ithamları olan Öztürk'ün görüşlerini genel itibariyle çalışmamızın birinci bölümünde ele aldık. Çalışmamızın bu bölümünde ise Öztürk'e yöneltilen bazı eleştirileri ele alacağız. Öztürk'ün pek çok kişi tarafından eleştirildiğini görmekteyiz. Ancak biz ilmi kıstaslar çerçevesinde eleştirilerde bulunan kişilerin eleştirilerini sunmaya gayret edeceğiz.

Eleştirilerine yer verdiğimiz kişilerden olan Ebubekir Sifil[779] Öztürk ile eleştirilerini genel olarak, *Modern İslâm Düşüncesinin Tenkidi I (Yaşar Nuri Öztürk* isimli eserinde ele almıştır. Aynı zamanda Sifil'in Öztürk'le bir televizyon programındaki tartışması da sonradan program sunucusu Hulki Cevizoğlu tarafından kitap halinde basılmıştır.[780]Mustafa Varlı,[781] Öztürk'e yönelik eleştirilerini *Hangi İslâm?* İsimli eserinde ele almıştır. Varlı'nın bu eseri, Öztürk'ün *Kur'an'daki İslâm* isimli eserine bir eleştiridir. Eleştirilerini dikkate aldığımız bir başka isim ise İsmail Mutlu,[782] *Yaşar Nuri Öztürk'ün Hataları* eserinde Öztürk'e bazı eleştirilerde bulunmuştur. Bu bölümde eleştiriler ilgili başlıklar altında incelenmiştir.

2.1. Hz. Peygamber'in Ümmîliği Hususu

Öztürk, Hz. Peygamber'in ümmî olmadığını savumuş ve Kur'an'ın ilk emrinin "Oku"[783] şeklinde başlamış olmasının da bunun göstegesi olduğunu belirtmiştir. Öztürk'e göre nübüvvetin başlarında Hz. Peygamber okuma ve yazma bilmiyor dahi olsa sonra süreçte öğrenmiştir.[784]

Mustafa Varlı, Öztürk'ün bu görüşüne dayanak olacak herhangi bir delil sunmadığını belirtmiştir. Varlı'ya göre şayet Hz. Peygamber bir şey yazmış olsaydı yazdığı şey büyük bir hassasiyetle bugüne ulaşmış olurdu.[785] Hz. Peygamber'in ümmî oluşunun oryantalistler haricinde herkes tarafından kabul edilen bir gerçek olduğunu ve bunun bir eksiklik olarak görülmesinin ise doğru olmadığını vurgulamıştır. Ona göre şayet Hz. Peygamber ümmî olmamış olsaydı vahiy kâtiplerine ihtiyaç duymazdı. Böyle bir durumda Hz. Peygamber'den bugüne ulaşmış olan yazılı bir belge olması gerekirdi. Nitekim devlet yöneticilerine yazdırıp gönderdiği mektuplar bugüne ulaşabilmiştir. Ancak Hz. Peygamber'in kendisinin

[779] Yalova Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.
[780] Kitap için bk. Cevizoğlu, *Soruyorum*.
[781] Diyanet İşleri Başkanlığında Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı olarak görev yapmıştır.
[782] İlahiyatçı, yazar.
[783] el-Alak 96/1.
[784] Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 458-461.
[785] Varlı, *Hangi İslâm?* , 114.

yazmış olduğu ve günümüze ulaşan herhangi bir yazılı belge bulunmamaktadır. Varlı, Öztürk'ün eserinin başka bir yerinde Cuma Suresi 2. ayetinden hareketle bütün bir topluma ümmî denildiğini ancak toplumun içerisinde okuma ve yazma bilenlerin olduğunu söylediğini, nakletmiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in ümmîliğini ehli-i kitap kaynakları tarafından bilgi edinmemiş olmasıyla, açıklamaya çalıştığını ancak bunun isabetli olmadığını, buradaki kastın toplumun çoğunluğu olduğunu ifade etmiştir. Nitekim o dönemdeki toplumun çoğu okuma ve yazma bilmiyordu. Varlı, Hz. Peygamber'in de bu duruma işaret ederek ümmî bir toplum olduklarını ifade ettiğini ancak buradaki ifadenin herkesi kapsamadığını, o toplum içerisinde ümmî olmayan kişilerin de var olduğunu söylemiştir.[786]

Öztürk, Hz. Peygamber'in okuma ve yazma öğrenme sürecinin nasıl geliştiğiyle ilgili bir dayanak sunmamıştır. Bu konuda âlimler, Hz. Peygamber'in önceden gönderilmiş olan ilahi kitapları okumadığı halde,[787] o kitaplardaki bilgilerden bahsetmiş olmasını vahiy aldığına dair bir kanıt olarak görmüşlerdir.[788] Bununla beraber, İbn Abbas'ın Ankebût Sûresi 48. ayetinin tefsirinde Hz. Peygamber'in okuma ve yazma bilmediğine dair ifadeleri de ümmî olduğuna dair kanıt olarak görülmüştür.[789] Hz. Peygamber'in "Oku"[790] hitabına muhatap olması ise, Kur'an'ı ezberinden okuması şeklinde yorumlanmıştır. Hz. Peygamber'in hiçbir ders halkasında bulunmamasına okuma ve yazma bilmemesine rağmen Allah'ın öğretmesiyle ilim sahibi olduğu kabul edilmiştir.[791]

2.2. Kur'an'da Hadisin Tanımı

Öztürk, Kur'an'da 30'dan fazla yerde "hadis" ifadesinin geçtiğini ve bu ifadenin Kur'an'ın 23 yerinde doğrudan, hadis şeklinde olduğunu belirterek, bu ifadenin "Kur'an'a karşı söz" şeklinde kullandığını ifade etmiştir. Kur'an'ın aynı zamanda uydurma hadislere de dikkat çekerek bu konuda uyarılarda bulunduğunu ifade etmiştir.[792]

---

786 Varlı, *Hangi İslâm?* , 115-116.
787 Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr,* 5/385.
788 Ayrıca bk. Aydın, "Hz. Peygamber'in Ümmîliği Meselesi", 287-307.
789 Beyhakî, *es-Sünenu'l-Kubrâ*, 7/42; Özsoy, "Hz. Peygamber'in Ümmiliği Hakkında Bir Tartışma", 153.
790 el-Alak 96/1.
791 Önkal, "Hz. Peygamber'in Ümmîliği", 249-262; Yıldırım, *Hüsn-i Hat ve Hadis,* 35-41; Özbalıkçı, "Ümmî Bir Peygamber'e "Oku" Hitabının Hikmeti", 45-46.
792 Öztürk, *Lanetlenen Soy*, 221-222; Öztürk, *Devrimler,* 213.

Kur'an'da 23 yerde "hadis" kelimesinin geçtiğini ve 13 yerinde ise hadis kelimesinin farklı kullanımlarının olduğunu ifade Mustafa Varlı, Kur'an'daki "hadis kavramının Hz. Peygamber'in sözlerini ifade etmediğini "söz" veya "haber" şeklinde çevirisinin yapıldığını ifade etmiştir. Öztürk'ün Yusuf Sûresi 111. ayetinin mealini verirken *"Kur'an uydurulmuş bir hadis değildir"*[793] şeklinde "hadis" kelimesini çevirmeyerek ayetin, hadislerin uydurma olduğu şeklinde anlaşılmasına sebebiyet verdiğini söylemiştir. Ancak buradaki "hadis" ifadesiyle kastedilenin Hz. Peygamber'in sözü olmadığını söz konusu ayetin de *"Bu Kur'an, uydurulmuş bir söz değildir"*[794] şeklinde çevrilmesi gerektiğini vurgulamıştır.[795]

Varlı, Öztürk'ün başka ayetleri Türkçe' ye çevirirken de aynı şeyi yaparak "hadis" ifadesini "Hz. Peygamber'e ait olan söz" şeklinde çevirdiğini bunun da ayetlerin yanlış anlaşılmasına yol açtığını söylemiştir. Örneğin Zümer Sûresi 23, Tûr Sûresi 34, Nisâ Sûresi, 87 A'raf Sûresi 185 ve Câsiye Sûresi 6, ayetlerinde geçen "hadis" kelimesinin Öztürk tarafından olduğu gibi bırakıldığını ancak bu kelimenin bu ayetlerde "söz" şeklinde çevrilmesinin gerektiğini vurgulamıştır.[796]

Varlı, Öztürk'ün iddia ettiği gibi Kur'an'da "hadis" ifadesinin, Hz. Peygamber'e ait olan söz vb. bir şekilde kullanılmadığını ifade etmiştir. Hz. Peygamber'in hadislerinin içerisinde zayıf veya uydurmaların olmasının mümkün olduğunu ancak ayetleri bağlamından koparıp, Allah'a ait olmayan ifadelerin ona dayandırılması ve Hz. Peygamber'in bütün hadislerinin uydurma olarak ifade edilmesi, Varlı'ya göre tevbe gerektirmektedir.[797]

Varlı, Öztürk'ün Kur'an haricinde herhangi bir şeyin korunmasında Allah'ın bir garantisinin söz konusu olamayacağını ve Hz. Peygamber'e vefatından iki asır sonra yazılıp isnad edilen *"şunun bunun ağzında dolaşan rivayetlerin"*[798] din kaynağı kabul edilemeyeceğini bu anlayışın şirk koşmak olduğunu iddia ettiğini söylemiştir.[799]

Öztürk'ün, tarih ve sosyoloji bilmediğini ifade eden Ahmet Tekin ise, bundan dolayı da onun hadis konusunda yanlışa düştüğünü ve yanlış

---

793 Yûsuf 12/111.
794 Yûsuf 12/111.
795 Varlı, *Hangi İslâm?* , 167-168.
796 Varlı, *Hangi İslâm?* , 168.
797 Varlı, *Hangi İslâm?* , 169; Ayrıca bk. Ali Tayyar Önder, *Yaşar Nuri Öztürk'le Nereye Kadar Bilimsel Değerlendirme* (Ankara: EE-Önder Yay. Dağıtım, 2001), 152-153.
798 Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 60.
799 Varlı, *Hangi İslâm?* , 60.

değerlendirmelerde bulunduğunu söylemiştir. Ona göre Öztürk, hadis konusunda oryantalistler gibi hareket etmiştir. Hatta hadis düşmanlığı Öztürk'ü Kur'an'ı tahrife kadar götürmüştür.[800] Tekin, hadis kelimesinin Kur'an'da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve şu örnekleri vermiştir:

1. 52/34, 77/50'de hadis, Kur'an anlamında kullanılmıştır.
2. 79/15'te hadis, kıssa ve ibretli kıssalar anlamında kullanılmıştır.
3. 23/44, 34/19'da hadis ibret anlamında kullanılmıştır.
4. 4/42'de hadis haber mânâsında kullanılmıştır.
5. 31/6'da, "hadis" "lehv'el hadis" şeklinde kullanılmış, burada da şarkı ve güldüren gevezelik mânâsında kullanılmıştır. 12/111 deki hadis ise "Kur'an uydurularak derlenmiş sözler değildir" manasına gelen bir ifadedir. Görülüyor ki ne "lehv'el hadis" hadis eğlencesidir, ne de "söz uydurma" uydurma hadistir.[801]

Öztürk, her ne kadar hadis ifadesinin Kur'an'da olumsuz bir anlamda kullanıldığını ifade etmişse de bu görüşünü yukarıdaki eleştirilerle birlikte değerlendirdiğimizde bu durumun kişisel bir yorum olduğunu ifade edebiliriz. Hadis kelimesinin Kur'an'da olumsuz bir anlam taşımış olması durumunda elbette Hz. Peygamber veya sahâbenin bir tepkisi olması gerekirdi. Ancak böyle önemli bir konuda bir tepki söz konusu olmamıştır. Kur'an'da "hadis" ifadesiyle Allah'ın bir şeyi ortaya çıkarması, Allah'ın peygamberlere olayların detayı hakkında bilgi vermesi, insan sözü, hakikat dışı söz, boş laf kastedildiği görülmektedir. Bununla beraber "hadis" ifadesi Kur'an'da, söz, ilahi söz, kıssa, ibretli hikâye ve haber; meydana gelme, konuşma, anlatma, ihdas etme gibi çeşitli anlamlarda kullanılmıştır.[802] Öztürk'ün iddia ettiği gibi hadis ifadesi Kur'an'da terim olarak ve olumsuz bir şekilde kullanılmış olsaydı, Hz. Peygamber ve sahâbenin bu konu hakkında sessiz kalmaz ve Hz. Peygamber bizzat kendisi, Kur'an için "el-Hadis"[803] ifadesini kullanmazdı. Öztürk'ün hadis ifadesinin olumsuz kullanıldığını belirttiği Lokman Sûresi 6. ayette [804] geçen "lehve'l hadis"[805] ise, batıl olan sözü hak olan söze tercih etme anlamında anlaşılmıştır. Bu ayet müfessirlere göre Nadr b. Haris b. Kelede'nin (öl. 2/624) Hz. Peygamber'e yönelik bazı ithamlarından dolayı inmiştir.

---

[800] Tekin, *Kur'an Yolunda Kalem Oynatanlar*, 238.
[801] Tekin, *Kur'an Yolunda Kalem Oynatanlar*, 238-239.
[802] Bu konu hakkında bk. Yüksel, "Kur'an'da Hadîs", 135-155.
[803] Müslim, "Cuma" 43 Rivayet şu şekildedir: *"Sözün en hayırlısı (hayru'l hadis) Allah'ın kitabıdır. Yolların en hayırlısı Muhammed'in yoludur."*
[804] Öztürk, *Çıplak Uyarı*, 84.
[805] Lokmân 31/6.

Burada zikredilen “lehve’l hadis” ifadesinin ise insanları Allah’ın kitabından uzaklaştıran her şey olduğu ifade edilmiştir.[806]

2.3. Hadislerin Yazılması

Hadislerin yazılmasına Hz. Peygamber’in izin vermediğini ve hayattayken hadislerin yazılmadığını, vefatından sonra yaklaşık yüz yıl sonra Hz. Peygamber’e ait olmayan hadislerin isnad edildiğini savunan Öztürk bu görüşlerinden dolayı eleştirilmiştir.[807] Sifil, Öztürk’ün Hz. Peygamber’in hadislerin yazılmasını yasakladığı ve Kur’an dışında başka bir kaynağın oluşmasını engellemeye çalıştığı ile ilgili görüşlerini eleştirmiştir. Sifil, Hz. Peygamber’in hem hadis yazımını yasaklayan rivayetlerinin hem de hadis yazımının yasak olmadığına yönelik rivayetlerinin olduğunu zikrederek bunları sıralamış[808] ve bu durumda bir çelişkinin ortaya çıktığını, âlimlerin bu durumu çözmek adına bazı ihtimaller üzerinde durduğunu söylemiştir. Âlimlerin, hadislerin yazılmasının yasak olduğuna dair rivayetlerin diğer rivayetler tarafından neshedildiği, hadislerin yazılmasında bazı kişilere izin verildiği ve izin verilmeyen hususun hadislerin ayetlerle birlikte aynı sayfaya yazılması olduğu ile ilgili üç ihtimalde bulunduklarını ifade etmiştir.[809]

Hz. Peygamber hadislerin yazılması konusunda şöyle buyurmuştur; *“Benden bir şey yazmayın. Her kim benden Kur’an’dan başka bir şey yazarsa onu imha etsin. Benden hadis rivayet edin. Zararı yok. Ama her kim benim üzerimden kasten yalan söylerse cehennemdeki yerine hazır olsun.”*[810] Sifil’e göre bu hadiste Hz. Peygamber, Kur’an’dan başka yazılanların imha edilmesini istemekte ancak kendisinden rivayette bulunmayı ise serbest kılmaktadır. Hz. Peygamber’in kendisinden rivayette bulunulmasını yasakladığına dair herhangi bir sözü bulunmamaktadır. Öyle ki Hz. Peygamber, Mu’âz b. Cebel’e Yemen’de valilik görevini icra ederken kendisine getirilen problemler hususunda nasıl bir tavır takınacağı ile ilgili soru sormuş ve bu soruya karşılık olarak Mu’âz, Kur’an’la hüküm vereceğini, orada bir hüküm bulamazsa sünnete başvuracağını, orada da bir hüküm bulamazsa kendisinin içtihad edeceğini söylemiştir. Hz. Peygamber’de bu cevaptan memnun olmuştur.[811] Sifil, bu

---

806 İbni Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, 3/378; Bu konu hakkında bk. Yüksel, "Kur’an’da Hadîs", 135-155; Ayrıca bk. Tekin, *Kur'an Yolunda Kalem Oynatanlar*, 238-239.
807 Öztürk, *Deizm*, 293.
808 Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 79-83.
809 Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 84.
810 Müslim, "Zühd", 16.
811 Ebû Dâvûd, "Akziye" 11; Tirmizî, "Ahkâm" 3.

durumda şayet Kur'an'ın hüküm belirtmediği hususlarda sünnetin bu şekilde bir rolü olmamış olsaydı, Hz. Peygamber bu durumu düzeltme yoluna başvururdu. Ancak Hz. Peygamber, böyle bir şey yapmadığı gibi Mu'âz b. Cebel'i onaylamış ve bu durumdan memnun olmuştur.[812]

Hadislerin yazılması konusunda sahâbenin tutumuna değinen Sifil, sahâbenin hadislerin yazılmasını yasaklandığını bildiren rivayetlerini sıralamış[813] ve rivayetlerde hadislerin yazılmasıyla ilgili sahâbe tarafından ortaya konulan olumsuz durumun Hz. Peygamber döneminde olmayan bir şeyi yapma konusundaki hassasiyetleri olduğunu söylemiştir.[814] Hadislerin Hz. Peygamber döneminde belli bir düzen içerisinde tedvin ve tasnif edilmemiş olmasından dolayı sahâbenin de buna mesafeli durduğunu ifade etmiştir. Buradaki mesafeli duruşun hadislerin yazılması konusunda olmadığını, tedvin ve tasnife yönelik olduğunu söylemiştir. Nitekim başlangıçta hadislerin yazılmamasının sebebininin Kur'an'la karışabilme ihtimali olduğunu ancak Kur'an'ın iyi bir şekilde anlaşılıp, kavranması sonucunda bu ihtimalin ortadan kalktığını belirtmiştir. Nitekim ona göre, hadislerin yazılmasıyla beraber hadislerle ilgili ezber ile nakilden kaynaklı pek çok problem de ortadan kalkmıştır.[815]

Sifil'e göre, sahâbenin bu tutumunda ehl-i kitaptan nakillerin sayfalarda yer almasını engelleme çabasının da etkisi vardır. Bununla beraber sahâbenin tümüyle hadislerin yazılmasına karşı olmadığını ezberlemek için hadisleri önce yazıp ezberledikten sonra da bunları imha ettikleri de bilinmektedir.[816] Sahâbenin hadislerin yazılmasında herhangi bir yasaklama getirmediği ile ilgili rivayetleri de sıralayan[817] Ona göre, sahâbeden bazıları, başta bazı nedenlerden dolayı hadislerin yazılmasına karşı durmuşsa da bu nedenlerin ortadan kalkmasıyla beraber bu tutumlarından vazgeçmişlerdir.[818] Sahâbeden hadislerin yazılmasına karşı olanların yalnızca hadislerin yazılmasına değil, genel manada ilmin yazılmasına karşı olduklarını söylemiştir.[819]

---

[812] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 86.
[813] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 91-93.
[814] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 94.
[815] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 94-95.
[816] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 95.
[817] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 95-99.
[818] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 99-100.
[819] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 102.

Bu konu hakkında Varlı, Öztürk'ün Hz. Peygamber'in hadislerin yazılmasını ve toplanmasını yasakladığını öne sürdüğünü nakletmiştir. Varlı, bu iddianın haddi aşan bir durum teşkil ettiğini ve hiç olmazsa diplomatik bazı belgelerin, mektupların, anlaşma belgelerinin vs. olduğunu bunların da Hz. Peygamber tarafından yazdırıldığı için hadis olarak kabul edilmesi gerektiğini söylemiştir.[820] O, Öztürk'ün hadislerin yazılması ile ilgili görüşünün ilmi temellere dayanmadığını, Hz. Peygamber'e isnad edilen hadislerin vefatından iki asır sonra yazıldığını iddia ettiğini dolayısıyla hadislere güvenmediğini ancak buna tezat oluşturacak şekilde Hz. Ömer, Hz. Ali, İbn. Abbas gibi kimselerden yaptığı nakillerde onların görüşlerinin ne zaman yazıya geçirildiğine bakmadan güvenilir bulduğunu söylemiştir.[821]

Valı'ya göre, Abdullah b. Amr, Ebû Hüreyre, Râfi b. Hâdîc, Hz. Ali gibi sahâbîlere hadislerin yazılması konusunda Hz. Peygamber'in izin verdiğini haber verilmiştir. Varlı, Öztürk'ün Kur'an'la çelişen hiçbir sözün geçerli olamayacağını söyleyerek sanki tüm hadislerin Kur'an'la çeliştiği şeklinde bir algının oluşmasına sebebiyet verdiğini ancak Hz. Peygamber'e ait olan bir sözün Kur'an'la çelişmesinin de mümkün olmadığını söylemiştir. Öztürk'ün Hz. Peygamber'in dinde Kur'an dışında ikinci bir kaynağın oluşmaması için çaba sarf ettiği ile ilgili görüşünün az sayıda rivayete dayandığını söylemiştir. Ona göre Öztürk, kendi anlayışına uygun rivayetleri doğru kabul edip kullanırken kendi anlayışına uymayan rivayetleri ise uydurma diyerek reddetmiştir.[822]

Varlı'ya göre, hadislerin yazılması konusunda Hz. Peygamber'in herkese genel bir izin vermediği gibi yasaklaması da söz konusu değildir. Nitekim Hz. Peygamber, hafıza zayıflığından dolayı hadisleri yazmak isteyenlere izin vermiş,[823] Yemenli Ebû Şah'a bir konuşmasını yazılı bir şekilde vermiş,[824] sonraki süreçte ise Kur'an'ın içselleştirilmiş olması ve hadislerin Kur'an'la karışma ihtimalinin ortadan kalkmasıyla hadislerin yazılmasına izin vermiştir.[825]

Varlı, sahâbeden Adullah b. Amr b. As tarafından yazılan içinde yaklaşık 1000 hadis bulunan *es-Sahîfetü's-Sâdıka* ve Ebû Hüreyre'nin Hemmâm b.

---

[820] Varlı, *Hangi İslâm?* , 43.
[821] Varlı, *Hangi İslâm?* , 47.
[822] Varlı, *Hangi İslâm?* , 44; Ayrıca bk. Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, 26-34.
[823] Tirmizî, "İlim" 12; Hatîb el-Bağdâdî, *Takyîdu'l-İlm*, 62-66.
[824] Buhârî, "Lukata" 7, "Diyât" 8.
[825] Tirmizî, "Mukaddime" 43, "İlim" 12; Varlı, *Hangi İslâm?* , 45.

Münebbih'e yazdırdığı 138 hadisten oluşan *Sahîfetü Hemmâm b. Münebbih (es-Sahîfetü's- Sahîha* gibi pek çok sahâbî tarafından kaleme alınan "sahife" şeklinde yazılı hadis belgelerinin olduğunu söylemiştir. İlk dönemlerde hadislerin Kur'an'la eşdeğer tutulacağı veya Kur'an'dan alıkoyacağı düşüncesiyle hadislerin yazılması yerine ezberinin ön plana çıktığını ezberlemek için yazılan hadis nüshalarının ezber bittikten sonra imha edilmesinin tavsiye edildiğini söylemiştir. Ancak rivayetlerdeki aksaklıklardan dolayı bu görüşe sahip kimselerin görüşlerini değiştirerek hadislerin yazılmasını tavsiye ettiğini nakletmiştir.[826]

Varlı, hadislerin toplanmasının Hz. Osman'ın şehit edilmesi ve bundan sonra meydana gelen olaylar neticesinde hızlandığını söylemiştir. Hadis uydurma faaliyetlerinin artması neticesinde hadisleri toplamayı uygun görmeyenler de görüşlerini değiştirerek daha dikkatli bir tutum sergilemişlerdir. İsnad konusu birinci yüzyılın ilk yarısında gündeme gelmiş ve sonrasında uygulanmış, bu süreçten sonra râviler ile ilgili detaylı araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Bunun sonucunda birinci yüzyılda cerh ve tâ'dîl ilminin temelleri atılmıştır. Emevî halifelerinden Ömer b. Abdülaziz, hadisleri koruma amacıyla resmi tedvin dönemini başlatmıştır. İbn Şihâb ez-Zührî toplayabildiği hadisleri halifeye göndermiş, halife ise bu hadisleri çoğaltarak çeşitli yerlere göndermiştir.[827]

Bu konu hakkında İsmail Mutlu, Öztürk'ün hadislerin yazılması ile ilgili rivayetlerde kendi görüşünü destekleyen yani hadislerin yazılmasını yasaklayan rivayetleri dikkate aldığını, ancak hadislerin yazılmasının serbest olduğunu bildiren rivayetlere ise yer vermediğini belirtmiştir.[828]

Mutlu, hadislerin yazılmasının yasaklanması ile ilgili rivayetlerin üç sahâbeye dayandırıldığını bu üç sahâbenin Ebû Sâid el-Hudri, Ebû Hüreyre ve Zeyd b. Sâbit olduğunu nakletmiştir.[829] Ancak Hz. Peygamber'in hadislerin yazılmasını serbest bıraktığı ile ilgili rivayetlerin sayıca daha çok olduğunu vurgulamıştır.[830] Mutlu, devlet idaresi ile ilgili Hz. Peygamber tarafından sayısı 300'ü bulan yazılı vesikanın bulunduğunu, bunların bir kısmının günümüze kadar da ulaştığını

---

[826] Varlı, *Hangi İslâm?* , 45-46.
[827] Varlı, *Hangi İslâm?* , 47-49.
[828] Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 64.
[829] Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 66.
[830] Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 70-72.

dolayısıyla bunların da birer hadis olduğunu ifade ederek hadislerin yazılmasının yasaklandığı ile ilgili anlayışa karşı çıkmıştır.[831]

Mutlu'ya göre; *"Peygamberimizden hemen sonra bâzı Sahâbîlerin hadis yazımına karşı çıkmalarının sebebi, bu konuda yasak olmasından değil, 'Kur'ân'a ilginin azalması,' 'Resûlullaha nisbet edilen bir yalanın ebedîleşmesi' gibi şahsî mülahazalardan kaynaklanmış olabilir."*[832]

Mutlu'ya göre, Hz. Ömer'in hadislerin yazılması konusunda sahâbeyle yaptığı istişareden sonra bundan vazgeçmesi de bir yasaklamadan ziyade kendi şahsi tasarrufudur. Hadislerin yazılması ile ilgili yasak da ilk dönem için geçerli bir yasak olmakla beraber daha sonrasında bu yasağın kaldırıldığına dair pek çok rivayet bulunmaktadır. Örneğin Hz. Ebû Bekir 500 hadis yazmış, ancak sonrasında bazı endişelerinden dolayı bunları imha etmiştir. Bu durum da hadislerin yazılmasının yasak olmadığını göstermektedir.[833]

Mutlu, Öztürk'ün çelişki oluşturacak şekilde bir yerde hadislerin Hz. Peygamber'in vefatından 200 yıl sonra yazıya geçirilen uydurmalar olduğunu öne sürdüğünü ancak başka bir yerde ise hadislerin vefatından 100 yıl sonra yazıya geçirildiğini iddia ettiğini aktarmıştır. Hz. Peygamber döneminde Araplarda yazılı bir kültürün gelişmediğin belirten Mutlu, ancak sözlü, ezbere dayalı bir anlayışın hâkim olduğunu ifade etmiştir. Onların Hz. Peygamber'in hadislerini de sözlü olarak diğer nesillere aktardıklarını, Hz. Peygamber'in söz, fiil ve uygulamalarını hem öneminden dolayı hem de bizzat yaşayarak ve görerek içselleştirdikleri için de unutmadıklarını belirtmiştir.[834] Mutlu'nun yukarıda belirttiği çelişkili durumu Öztürk'ün elimizdeki eserlerinde tespit ettik. Öztürk, *Yeniden Yapılanmak* isimli eserinde hadislerin Hz. Peygamber'in vefatından 100 yıl sonra yazıya geçirildiğini,[835] *Kur'an'daki İslâm* eserinde ise yaklaşık 200 yıl sonra yazıya geçirildiğini ifade etmiştir.[836]

Mutlu, Kur'an'ın Hz. Peygamber'e yazılı olarak indirilmediğini ve Kur'an'ın sahâbe tarafından yazılan ilk nüshalarının da günümüze ulaşmadığını dolayısıyla Kur'an veya herhangi başka bir şeyin korunmuş olması için yazılmış olmasının gerekmediğini belirmiştir. Ona göre bunlarla birlikte Öztürk'ün iddia ettiği

---

[831] Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 72.
[832] Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 73.
[833] Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 73-74.
[834] Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 77-79.
[835] Öztürk, *Yeniden Yapılanmak*, 22.
[836] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 60.

gibi hadisler Hz. Peygamber'in vefatından sonra yazılmamış, Hz. Peygamber hayattayken sahâbe hadisleri yazıya geçirmiş ve vefatından sonra da yazma işi devam etmiştir.[837]

Yukarıda Mutlu'nun da işaret ettiği gibi Öztürk'ün hadislerin yazılmasını farklı yerlerde 100 yıl ve 200 yıl şeklinde ifade etmesi çelişkili bir durumdur. Bununla beraber Öztürk, uydurmaların hadis diye yazıya geçirildiğini ifade etmiştir.[838] Ancak Öztürk'ün hadislerin yazılmasının yasak olduğunu yine rivayetlerden yola çıkarak savunduğunu görmekteyiz.[839] Hadislerin yazılmasını yasaklayan rivayetlerin[840] yanı sıra yazılmasına müsaade eden rivayetler[841] de bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Hz. Peygamber'in gönderildiği dönemde Mekke'de ve Medine'de sözlü kültür yaygındır. Yazı araç ve gereci de oldukça sınırlıdır. Bu dönemde hadis rivayeti daha çok sözlü bir şekilde yapılmış, yazı ezberi de bunu kolaylaştırmak için kullanılmıştır.[842] İlk dönemlerde Kur'an ile hadisin karışma tehlikesinden dolayı hadis yazımı yasaklanmış, ancak Hz. Peygamber'in sahâbeden bazısına hadis yazma konusunda izin verdiği[843] rivayet edilmiştir.[844] Muhaddisler, genel olarak hadislerin yazılmasının yasak olmadığı konusunda fikir birliğine varmışlardır.[845] Nitekim Öztürk'ün hadislerin yazılmasının yasaklandığına dair görüşlerini de hadislere dayanarak açıkladığını görmekteyiz.[846] Sahâbe tarafından yazılmış olan sahifelerin varlığı bilinmekle beraber, resmi tedvin Ömer b. Abdulaziz, döneminde olmuştur.[847] Öztürk, İbn Şihâb ez-Zührî'nin hadis tedvininden kaçtığını ifade etmiş olsa da Zührî, hadis tedvinini ilk yapan kişi olarak kabul edilmiş ve yazmış olduğu hadisleri halifeye gönderdiği de gelen bilgiler arasındadır.[848]Hadislerin yazılması konusunda yukarıda aktardığımız üzere çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Hadislerin rivayeti noktasında ise böyle bir durum söz konusu olmamıştır. Ancak Öztürk'ün hadislerin yazılmasının Hz. Peygamber

---

837 Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 80-81.
838 Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 60.
839 Öztürk, *Dincilik*, 259.
840 Müslim, "Zühd" 72; Hatîb el-Bağdâdî, *Takyîdu'l-İlm*, 17-48.
841 Buhârî, "İlim" 39; Hatîb el-Bağdâdî, *Takyîdu'l-İlm*, 73-153.
842 bk. Dârimî, "Mukaddime" 3.
843 bk. Ebû Dâvûd, "İlim" 3.
844 Bu konu hakkında ayrıca bk. Özdemir, "Sözlü ve Yazılı Kültür Arasında Hadis Rivayeti", 1340-1350.
845 Hatîb el-Bağdâdî, *Takyîdu'l-İlm*, 73-150; Tahhan, *Teysîr*, 204-206.
846 Örneğin bk. Öztürk, *Dincilik*, 259.
847 Yücel, *Hadis Usûlu*, 36-42; Kattan, *Hadis İlmine Giriş*, 36-39.
848 Yücel, *Hadis Usûlu*, 41-42.

tarafından yasaklandığı iddiasının yanı sıra rivayetinin de yasak olduğunu ifade ettiğini görmekteyiz.[849]

2.4. Hadislerin Sayısı

Öztürk, başta tedvin edilmek istenilip sonrasında vazgeçilen hadis miktarının 500 civarında olduğunu ancak sonraki süreçte hadislerin sayısının bir buçuk milyonu aştığını ifade etmiştir. Dolayısıyla ona göre aradaki bu fark uydurmalardan oluşmaktadır.[850] Öztürk, mütevâtir hadis sayısının fazla olmadığını, Ebû Hanîfe'ye göre 17,[851] âlimlere göre ise bu sayının en fazla 30[852] olduğunu ifade etmiştir.

Sifil bu konuda Öztürk'ün, Hz. Peygamber'e ait olan hadislerin miktarının hadis âlimlerince 30 ile sınırlandırıldığını ve Ebû Hanîfe'nin ise bu sayıyı 17'yle sınırlandırdığını, iddia ettiğini ifade etmiştir. Hatta Öztürk'ün, bazı hadis âlimlerinin *"Kim bana yalandan bir söz isnad ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın"*[853] hadisini tek hadis olarak kabul ettiği şeklinde bir iddiasının olduğunu söylemiştir.[854] Sifil, mütevâtir hadis kaynaklarında bu sayının çok üstünde rakamlar ifade edildiğini belirtmiştir.[855] Öztürk'ün hadis bilginlerinin Hz. Peygamber'e ait kesin hadis miktarını 30 ile sınırlandırdığı bilgisini verdiğini ancak bu hadis bilginlerinin kim oldukları ile ilgili bir bilgi vermediğini nakletmiştir. Bu bilginlerin kim olduğunu, bu bilginin nerede geçtiğini ve bu yargının doğruluğunun Öztürk tarafından aydınlatılmasını gerekli görmüştür. Ayrıca Hz. Peygamber'e aidiyetinde şüphe olmayan 17 hadis olduğu şeklindeki bilginin Ebû Hanîfe'ye ait olmadığını bu sözün İbn Haldun'a ait bir söz olduğunu söylemiştir.[856]

İsmail Mutlu, hadisler konusundaki tutumundan dolayı Öztürk'ü eleştirmiştir. Öztürk'ün hatalarının ana kaynağının sünnet ve hadisler karşısındaki tutumu olduğunu, onun sünneti ve hadisi inkâr ettiğini ve kendi görüşlerini desteklemeyen hadisleri reddettiği için böyle bir durumun ortaya çıktığını

---

[849] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 99.
[850] Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 64-65.
[851] Öztürk, *Cevap Veriyorum 2*, 157.
[852] Öztürk, *Devrimler*, 413.
[853] Buhârî, "Enbiya", 50.
[854] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 69.
[855] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 69.
[856] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 71-72; Bu konu hakkında ayrıca bk. İbn Haldûn, *Mukaddime*, 444.

söylemiştir.[857] Ancak bu duruma rağmen bazı hadisleri kaynak olarak kullandığını ve örneğin kendisinin müceddid olduğunu öne sürdüğü için buna dayanak olması için de hadisçiler tarafından güvenilir bulunmayan hadisi kullanmaktan çekinmediğini ifade etmiştir.[858]

Mutlu, Öztürk'ün *"Kim bana yalandan bir söz isnad ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın"*[859] hadisinin bazı âlimler tarafından tek mütevâtir hadis olduğunun kabul edildiğini iddia ettiğini söylemiştir. Öztürk'ün Hz. Peygamber'e isnad edilen hadislerin çok fazla bulduğunu, ancak yukarıdaki hadisten hareketle bile Hz. Peygamber'e ait başka hadislerin olduğunun kanıtlandığını savunmuştur.[860] Mutlu, bu ifadelerine rağmen Öztürk'ün eserlerinde Buhârî, Müslim ve İbn Mâce gibi kimselerden kendi görüşlerini desteklemek için hadis aldığını bunun da onun tutarsızlığına delalet ettiğini söylemiştir.[861] Örneğin sadece namaz konusunda Öztürk'ün 40 civarında hadis kullanmak durumunda kaldığını yine ayet ve surelerin sebebi nüzulü gibi konularda da hadislerden faydalandığını belirtmiştir.[862]

Öztürk'ün sahâbeden Hz. Peygamber'in yanında çok daha fazla duran kimselerin çok hadis rivayetinde bulunmadığını ancak yanında daha az bulunmuş olanların hadis rivayetinin çok fazla olduğu şeklinde bir itirazı bulunmaktadır.[863] Bu itiraza karşılık Mutlu, örneğin Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber'in vefatından sonra halife olduğunu ve devlet işlerinin yanı sıra pek çok problemle mücadele ettiğini, Hz. Peygamber'in vefatından iki yıl gibi kısa bir süre sonra vefat ettiğini dolaysıyla hadis rivayetine vakit ayıramadığını belirtmiştir. Aynı durumun Hz. Ömer için de geçerli olduğunu halifelik görevinden dolayı rivayete vakit ayıramadığını söylemiştir. Hz. Ali'nin aslında hadis rivayetinin sayıca çok olduğunu ancak Emevîler tarafından onun rivayetlerinin yasaklanmasından dolayı Hz. Ali'ye ait rivayetlerin ehl-i beyt arasında kaldığını ifade etmiştir. Ebû Hüreyre gibi hadis rivayetinde ön plana çıkan kimselerin genç olmalarından dolayı tecrübeli olan sahâbeden hadis konusunda bilgi aldıklarını ve ayrıca Hz. Peygamber'in vefatından sonra uzun bir süre yaşamış

---

[857] Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 10-11.
[858] Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 15; bk. Önder, *Yaşar Nuri Öztürk'le Nereye Kadar*, 153-168.
[859] Buhârî, "İlim", 38.
[860] Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 89.
[861] Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 92.
[862] Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 93.
[863] Öztürk, *400 Soruda İslam*, 135.

olmalarından dolayı da çok hadis rivayetinde bulunmaya vakitlerinin müsait olduğunu belirtmiştir.[864]

Mutlu, Öztürk'ün hadis ve sünnet hakkındaki düşüncelerinde Ebû Reyye'den etkilendiğini, Ebû Reyye'nin görüşlerinde ise oryantalistlerin büyük etkisi olduğunu vurgulamıştır. Ebû Reyye'nin *Adva ale's-Sünneti'l-Muhammediye* isimli eserinde sahâbe, hadis ve sünnet düşmanlığı yaptığını ifade etmiştir.[865]

Yukarıda da ifade edildiği üzere Öztürk, Hz. Peygamber'e ait güvenilir hadis sayısını çok az olduğunu buna karşın uydurma hadis miktarının çok fazla olduğunu ifade etmesine rağmen eserlerinde görüşlerini desteklemek amacıyla pek çok hadise başvurmuştur. Bu durumda çelişkili bir tablo ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber tarihi süreç içerisinde yazılan ve ezbere bilinen hadis sayısı yüzbinlerle ifade edilmiştir.[866] Buhârî'nin *Sahîh'i,* 600 bin hadis arasından seçtiği ve 300 bin hadisi ezbere bildiği,[867] Müslim'in ise *Sahih*'indeki hadisleri 300 bin hadis arasından seçtiği,[868] nakledilmiştir. Tarihi süreç içerinde hadis sayısında meydana gelen bu artış hadis sayım metotlarındaki farklılıklardan meydana gelmiştir. Hadislerin tekrarı, zaman içerisinde tariklerin ve tabakaların artmış olması, hadisleri belirlemedeki metot farklılıkları, bir ravinin aynı metin ancak farklı senedle gelen rivayetinin sayımı vb. hususlar etkili olmuştur.[869]

2.5. Hadis-Mişna Benzetmesi

Öztürk, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Yahudi inancındaki "Mişna"ya benzer bir şekilde hadis uydurma yoluna gidilerek Kur'an haricinde yeni bir din oluşturulmuş olduğunu iddia etmiştir.[870] Yahudi Kutsal Kitap külliyatının "Talmud" ve "Tanah" şeklinde iki ana kısım olduğunu ifade eden Sifil, Talmud'un da "Mişna" ve "Gamera" şeklinde iki kısımdan oluştuğunu söylemiştir.[871] Mişna ile ilgili olarak şunları söylemiştir:

---

864 Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 119-120.
865 Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 28.
866 Ebil'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Cevzi İbnü'l Cevzi, *Saydu'l-Hatır* (Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, ts.), 246.
867 Muhammed b. İbrahim el-Vezir Yemani, *el-Âvasım ve'l-Kavasım fi'z-Zebbi an Sünneti Ebi'l-Kâsım*, nşr. Şuayb el-Arnâut (Beyrut: y.y., 1412/1992), 2/95.
868 Ali b. Muhammed b. Esir İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe fi Ma'rifeti's-Sahâbe* (Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, ts.), 1/90.
869 İbn Hacer, *Nuhbeti'l Fiker*, 77-78; Mustafa Karataş, "Hadis Sayım Metodlarının Hadislerin Sayısına Etkisi", *İlam Araştırma Dergisi* 3/2 (1998), 51-71.
870 Öztürk, *Dincilik*, 260.
871 Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 108.

> "Mişna" veya "Misna", (İbranicesi "Midraş"tır ve "tekrar ederek öğrenme" anlamındadır) Roma'lı Titus'un Yahudi mabedini tahrip etmesinden bir asır sonra Kutsal Kitab'ın emirlerini devrin gereklerine uydurma zorunluluğundan doğmuştur. Yahudi hahamlarından Judah Hanasi, Tevrat'ın Yahudi hahamları tarafından yapılan yorumların – zamanla fazlalaşmaları ve ezberlenmelerinin zorlaşması sebebiyle- unutulması tehlikesine karşı belli bir eleme işlemine tabi tutarak yazıya geçirmiştir. Metin, bir tartışma dizisi biçimindedir. Bu tartışmalarda hahamlar kendi düşüncelerini söyler ve hiçbir karara varılmaz. Bu da göstermektedir ki, Mişna'da hükümlerin kaynağı meçhuldür. Aksi halde bağlayıcılık özelliği bulunan bir kaynağa dayanılır ve meseleler ihtilaflı olarak bırakılmazdı.[872]

Sifil, Öztürk'ün iddia ettiği gibi sünnet ile Mişna arasında bir benzerlik olmadığını çünkü Yahudi din adamlarının Mişna'da helal ve haram konusunda kendi isteklerine göre hüküm verdiklerini ancak sünnet için böyle bir durumun söz konusu olmadığını, sünnetin Kur'an'ın emirlerine uygun olarak Hz. Peygamber'in açıklama ve uygulamalarını içerdiğini söylemiştir. Zaten Kur'an'da Hz. Peygamber'e yetkinin verildiğini, ona itaatin gerekliliği üzerinde durulduğunu ve Hz. Peygamber'in de bu doğrultuda hareket ettiğini açıklamıştır. Hz. Peygamber'in vahyin kontrolü altında olduğundan dolayı sünnetin Mişna ile benzerlik taşıdığını iddia etmenin yanlışlığına, vurgu yapmıştır.[873]

Sifil, sünnet ve Mişna benzetmesinin ana kaynağının Hz. Ömer'e isnad edilen bir rivayete dayandığını söylemiştir.[874] Bu rivayetin ise İbn Sa'd, (öl. 230/844) el-Kasım b. Muhammed tariki ile rivayet edildiğini ancak el-Kasım b. Muhammed'in Hz. Ömer döneminde hayatta olmasının mümkün olmadığını açıklamıştır. Sifil, el-Kasım'ın en iyi ihtimalle Hz. Ömer'in vefatından 8 yıl sonra dünyaya gelmiş olduğunu ve Hz. Ömer ile el-Kasım b. Muhammed arasında başka bir râvinin olmamasından dolayı arada kopukluğun olduğunu ve bu rivayete bu şekilde güvenmenin mümkün olmadığını vurgulamıştır.[875]

Öztürk'ün hadisler için "Mişna" dediğini aktaran Varlı, ancak onun kendi görüşlerini destekleyen rivayetleri kullanmakta bir sakınca görmediğini söylemiştir.[876] Mişna'nın hahamların yorumlarından oluşan ve ortak bir karara

---

[872] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 108-109.
[873] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 109; Ayrıca bk. Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 80.
[874] Öztürk'ün bu hakkında delil getirdiği rivayet için bk. (Leiden Baskısı) İbn Sa'd, *et-Tabakāt*, 5/140.
[875] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 110.
[876] Varlı, *Hangi İslâm?* , 88.

varılamayan tartışmalar şeklinde olduğunu ve buradaki yorumların herhangi belirleyici bir kaynağa dayanmadıklarını ifade etmiştir.[877]

Varlı, sünnet ve Mişna arasında bir benzerlik olmadığını, sünnetin bizzat Hz. Peygamber'in uygulamaları olduğunu ancak Mişna ifadelerinin haham adı verilen din adamlarının sözleri olduğunu ve bu hahamların istedikleri gibi helal-haram konusunda hüküm verdiklerini, Hz. Peygamber'in ise vahyin kontrolünde helal-haram konusunda hüküm verdiğini söylemiştir. Mişna söz konusu olduğu zaman her din adamının farklı bir hüküm ve anlayışla hareket ettiğini ancak sünnet konusunda Kur'an'a dayalı bir anlayışın olduğunu dolayısıyla ikisi arasında bir benzerlik kurulamayacağını söylemiştir.[878] Mişna-Hadis benzerliğinin el-Kasım b. Muhammed tarikiyle Hz. Ömer'e isnad edildiğini ancak bunun mümkün olmadığını, çünkü el-Kasım'ın Hz. Ömer'in vefatından 8 yıl sonra dünyaya geldiğini belirtmiştir.[879]

Öztürk, Hadis-Mişna benzetmesi ile ilgili görüşlerini Elbânî'ye dayandırmıştır. Rivayette Hz. Peygamber, kıyametin yaklaştığını belirten işaretleri saymış ve bunlardan birinin de Kur'an harici yazılan ve okunan mişnalar olduğunu belirtmiştir.[880] Ancak Öztürk'üm hem hadisleri mişnaya benzetmesi hem de hadis-mişna benzetmesini yine bir hadis rivayeti ile savunmuş olması düşündürücüdür. Öztürk benzer bir şekilde Hz. Ömer'in hadisleri ve mişnaya benzeterek yazılmasını reddettiği ve genel olarak güvenilmez olarak görülen bir rivayeti [881] delil olarak sunmuştur. Yukarıda Sifil ve Varlı'nın da ifade ettiği gibi söz konusu mişnada, helal ve haram konusunda Yahudi din adamları, bağlayıcı ve tartışmasız bir kaynağa dayanmadan tasarrufta bulunabilmişlerdir. Ancak hadis ve sünnette Hz. Peygamber, Kur'an'ın emirleri doğrultusunda ve ilahi kontrol altında dinde hükümler koymuştur. Dolayısıyla bu şekilde Mişna ve hadis arasında bir ilişki kurmak mümkün olmamaktadır.[882]

---

[877] Varlı, *Hangi İslâm?* , 89.
[878] Varlı, *Hangi İslâm?* , 89-90.
[879] Varlı, *Hangi İslâm?* , 90.
[880] Elbânî, *Silsiletü'l-Ahadis es-Sahiha*, 6/774-776. Bu rivayeti Kütüb-i Sitte'de tespit edemedik.
[881] Rivayet için bk. (Leiden Baskısı) İbn Sa'd, *et-Tabakāt*, 5/140.
[882] Bu konu hakkkında bk. Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 108-110; Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 119-120; Varlı, *Hangi İslâm?* , 89-90.

2.6. Hüküm Kaynağı Açısından Hadis ve Sünnetin Konumu

Öztürk, Kur'an'da Hz. Peygamber'e itaatle ilgili ayetlerin doğrudan onun sözleri ve sünnetine yönelik olarak anlaşılmaması gerektiğini ve Hz. Peygamber bugün aramızda olmadığı için de uydurmalarla ona isnad edilen sünnete yönelik bir itaatin söz konusu olmadığını ifade etmiştir.[883] Öztürk'e göre hüküm koyma yetkisi yalnızca Allah'a ait olmakla beraber, peygamberlerin hüküm koyma konusunda söz hakkı yoktur. Peygamberler yalnızca vahiy doğrultusunda yaşayarak bunu yorumlamak ile vazifelidir.[884]

Öztürk'ün Hz. Peygamber'in ancak Kur'an'ı Kerim'de açıkça belirtilmiş olan hususlardaki hükümler hakkında açıklama yapmasını kabul ettiğini belirten Sifil, ancak Hz. Peygamber'in, Kur'an'da yer almayan bir hüküm veremeyeceğini bunun aksini söylemenin ise şirk olacağını öne sürdüğünü nakletmiştir. Öztürk'ün bu açıklamalarından hareketle sünnet-Kur'an ilişkisine değinmiş, sünnetin Kur'an'ı teyit edici ve beyan edici özelliklerinin bulunduğuna işaret etmektedir. Örneğin Kur'an'da namaz, zekât vb. durumlardaki mücmel ifadelerin mahiyetinin ancak hadislerle anlaşılabildiğini söylemiştir.[885] O, Öztürk'ün bu konudaki açıklamalarına şu şekilde itiraz etmiştir:

> Öte yandan Kur'an'ı açıklamak gibi bir görevi buluna Hz. Peygamber (s.a.v) Kur'an'a ilişkin, Kur'an dışında ve fakat yine Kur'an tarafından verilen bir yetkiye dayanarak bir kısım şeyler söyleyip açıklamalar yapmadan bu emri nasıl yerine getirecektir? Kur'an'ın Kur'an'la açıklanması onun anlaşılması için yeterli olsaydı ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v)'e onu "açıklama" emri verilmesine ne gerek vardı? Hz. Peygamber (s.a.v)'in açıklamalarına ihtiyaç duymaksızın herkes Kur'an'ı rahatça okuyup anlayabilirdi.[886]

Sifil'e göre Allah, insanları yalnızca kitapla sınırlı tutmak istemiş olsaydı sadece kitabı gönderir, onu insanlara aktaracak bir elçiye ihtiyaç duymazdı. Ancak Allah, kitapla beraber Peygamber de göndermiştir. Dolayısıyla Allah Hz. Peygamber'i görevlendirmekle ona bazı yetkiler de vermiştir. Örneğin, Kur'an'da Cuma namazı ve bu namazın detaylarının bulunmadığını, ancak kılınması emrinin yer aldığını,[887] dolayısıyla bu konuyla ilgili bazı soruların ortaya çıktığını

---

883 Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 416.
884 Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 190.
885 Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 28-29.
886 Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 30.
887 el-Cuma 62/9.

söylemiştir. Buradaki namazın Cuma namazı olduğunun nasıl bilinebileceğini ve neye dayanarak iki rekât olduğu kabul edilerek kılındığını, hutbenin kaynağının ne olduğu ile ilgili sorular sormuştur.[888]

Sifil, Hz. Peygamber'in kendi arzu ve isteğine göre hüküm koymaktan uzak olduğunu ve yapmış olduğu bütün her şeyin de ilahi kontrol altında olduğunu söylemiştir. Kur'an'da Hz. Peygamber'e itaatin gerekliliğinin vurgulandığını[889] söylemiştir. Kur'an'da yer verilmeyen hususlarda sünnetin hüküm koyma yetkisinin olmadığı iddia edildiği takdirde bazı soruların ortaya çıktığını söylemiş[890] ve bu sorunları şöyle sıralamıştır:

1. Kur'an'da yalnızca sütanne ve sütkız kardeşlerle evlenmek yasaklanmıştır. O halde sütkızlarla evlenmek caiz midir?
2. Bir kadınla hala ve teyzesini aynı nikâh altında tutmak caiz midir?...
3. Kur'an'da alış-veriş yapıldığı zaman şahit bulundurulması emredilmektedir. Bu durumda pazar yerlerinde veya benzeri ortamlarda yapılan tüm şahitsiz alış-verişler gayri meşru mudur?
4. Ninenin mirastaki payının miktarı nedir?
5. Fıtır sadakası ve vitir namazı gayri meşru mudur?
6. Nikâh akdi şahitsiz yapılabilir mi?
7. Şuf'a hakkının hükmü nedir?
8. Katil, amden öldürdüğü kimsenin mirasçısı olabilir mi?
9. Gayrimüslim akraba mirastan pay alabilir mi?[891]

Sifil, Öztürk'ün Hz. Peygamber'in Kur'an haricinde hüküm koymasını şirk olarak değerlendirdiğini bunun da Hz. Peygamber'in sünnetine uyan herkesin şirk işlediği şeklinde kabul edilemez bir anlayışı ortaya çıkardığını söylemiştir.[892] Hz. Peygamber'in Kur'an dışında vahiy almadığına dair herhangi bir ayetin ve delilin bulunmadığını tam tersi Kur'an'da Hz. Peygamber'in Kur'an dışında vahiy aldığına dair delillerin bulunduğunu[893] belirtmiştir.[894]

Sifil, Tahrîm Sûresinde Hz. Peygamber, Allah'ın kendisine bir konu hakkında bilgi verdiğini[895] söylemiştir. Ancak Hz. Peygamber'e Allah tarafından

---

888 Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 31.
889 en-Nisâ 4/59; en-Nisâ 4/80; Âl-i İmrân 3/31.
890 Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 37-38.
891 Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 38.
892 Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 38-39.
893 en-Nisâ 4/113; el-Cuma 62/2; el-Bakara 2/151; el-Bakara 2/231; el-Mâide 5/67.
894 Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 43-44.
895 Bu konu hakkında bk. et-Tahrîm 66/3. *"Hani peygamber eşlerinden birine, gizli bir söz söylemişti. Fakat eşi o sözü (başkasına) haber verip Allah da bunu peygambere bildirince, peygamber bunun bir*

bildirilen husus hakkında Kur'an'da bir açıklama mevcut değildir. Demek oluyor ki Allah Hz. Peygamber'in eşinin bu davranışını Kur'an dışında bir vahiy aracılığıyla Hz. Peygamber'e bildirmiştir. Hz. Peygamber ile eşi arasındaki bu konunun özel bir konu olmasının muhtemel olduğunu[896] söylemiş şunları eklemiştir; *"Bu türlü şahsî bir mesele Kur'an dışı bir vahiyle Hz. Peygamber (s.a.v)'e bildirilebilir iken, dinin özüne ilişkin olan ve dolayısıyla daha büyük bir önem arz eden hususlar niçin böyle bir vahiyle bildirilmesin?..*"[897]

Sifil, Enfâl Sûresinde Allah'ın iki Tâife olarak bahsettiği Şam'dan gelen Ebû Süfyan'ın idaresindeki kervan veya Ebû Cehil'in komutanlığındaki müşrik ordusu karşısında Müslümanların her iki ihtimalde de zafer kazanacaklarını vaat ettiğini,[898] belirtmiştir. Ancak "hatırlayın ki" şeklindeki daha önce verilmiş böyle bir vaadin Kur'an'da yer almadığını dolaysıyla da bu konunun Kur'an dışında bir vahiyle Hz. Peygamber'e bildirilmiş olmasını gerekli görmüştür.[899] Sifil, Hz. Peygamber'in Kur'an'ı isteği ve arzusu doğrultusunda yorumladığını, söz ve fiillerinin bağlayıcı olmadığını iddia etmenin doğru olmadığını dini tebliğ noktasında onun söz ve fiillerinin bağlayıcı nitelikte olduğunu ifade etmiştir.[900]

Mustafa Varlı, Öztürk'ün *Kur'an'daki İslâm* eserinde hadis ve sünnetin hüküm kaynağı olmayacağını iddia ettiğini,[901] ancak Nisâ Sûresi'nde, *"...Şayet bir anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah'a ve Resule götürün"*[902] emrinin bunun aksini ifade ettiğini ve her zaman için geçerli olduğunu söylemiştir. Ona göre Öztürk, Hz. Peygamber'in kendi arzu ve isteğine göre hareket ederek hüküm koymakta olduğunu zannetmekte, onun ilahi kontrol altında olduğunu hesaba katmamaktadır.[903] Oysa Kur'an'da, Hz. Peygamber'e itaat emredilmektedir.[904] Burada Hz. Peygamber'e Kur'an'da yer alan konularda yasaklama görevi verilip Kur'an dışındaki durumlarda yasaklama görevi verilmediğine dair bir ayrım bulunmamakta bu görevin genel olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda Hz. Peygamber'in verdiği bir hüküm ister

---

kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber, bunu ona (sırrı açıklayan eşine) haber verince o, "Bunu sana kim bildirdi?" dedi. Peygamber, "Bunu bana, hakkıyla bilen ve hakkıyla haberdar olan Allah haber verdi" dedi."

896 Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 49-50.
897 Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 50.
898 el-Enfâl 8/7.
899 Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 50.
900 Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 57-58.
901 Varlı, *Hangi İslâm?* , 64.
902 en-Nisâ 4/59.
903 Varlı, *Hangi İslâm?* , 64.
904 el-Haşr 59/7.

Kur’an’da zikredilsin ister zikredilmesin Müslümanları bağlayıcı niteliktedir ve uyulması gerekmektedir.[905]

Hz. Peygamber’e itaatle ilgili konularda genel bir ifadenin olduğunu nakleden Varlı, bunun aksine bir durumun söz konusu olmadığını söylemiştir. Ancak ona göre Öztürk, Hz. Peygamber’e itaatle ilgili pek çok ayete değinmemiştir. Oysaki ayetlerin hepsinin zikredilmesi gerekirdi. Bununla beraber Varlı, Öztürk’ün bütünüyle Hz. Peygamber’e itaati reddedemediğini de söylemiştir. Ancak bu durumda da yine Hz. Peygamber’e itaati sınırlandırılmış bir şekilde ele aldığını bunun Kur’an’a uymadığını çünkü Kur’an’ın hiçbir yerinde Hz. Peygamber’e itaatin sınırlandırılmadığını ifade etmiştir.[906]

Varlı’ya göre, Kur’an’da hükmün tamamıyla Hz. Peygamber’in inisiyatifine bırakıldığı durumlar da söz konusudur[907] ve Hz. Peygamber’e itaatin gerekliliği yalnızca Onun hayatıyla sınırlı olmayıp bugün de geçerliliğini sürdürmektedir.[908] Sahâbe Hz. Peygamber’in bütün uygulamalarına şahit olmuş ve Onu yakından tanımaya muvaffak olarak sünnetine uyulması gerektiği ile ilgili icma etmişlerdir.[909]

Varlı, Öztürk’ün dinde Kur’an haricinde başka kaynağın varlığını şirk olarak değerlendirdiğini dolayısıyla bu anlayışa aykırı hareket edenlerin müşrik olmakla ithamının söz konusu olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, Öztürk’ün açıklamalarının ilmi açıdan bir dayanağı yoktur.[910] Hadis ve sünnetin hüküm kaynağı olarak devre dışı bırakıldığı bir durumda pek çok sorun çıkmaktadır:

> ...Açıkça görüleceği gibi Hz. Peygamber’in Sünneti dikkate alınmamış olsa Müslümanların, en önemli ibadet durumundaki namazı dahi nasıl eda edeceklerini bilmeleri mümkün değil. Namaz nasıl kılınacak? Hangi namaz kaç rekât olacak? Namaz vakitleri ne zaman başlayıp ne zaman sona erecek? İşte bunlar ve benzeri birçok soru cevapsız kalır.[911]

İsmail Mutlu, Öztürk’ün Hz. Peygamber’in hüküm koyma yetkisinin olmadığını, Hz. Peygamber’in Kur’an dışında bir hüküm koyamayacağını iddia ettiğini aktarmıştır. Ayetlerde Hz. Peygamber’in hüküm koyma yetkisinin açıklandığını ifade eden Mutlu, bir şeyi yalnızca Allah’ın helal ya da haram

---

[905] Varlı, *Hangi İslâm?* , 65-66.
[906] Varlı, *Hangi İslâm?* , 67-68.
[907] Nûr 24/62.
[908] Varlı, *Hangi İslâm?* , 70.
[909] Varlı, *Hangi İslâm?* , 72.
[910] Varlı, *Hangi İslâm?* , 73.
[911] Varlı, *Hangi İslâm?* , 74.

kılabildiğini peygamberler de dâhil olmak üzere başka hiç kimsenin buna yetkili olmadığını söylemiştir. Ancak Hz. Peygamber'in ve diğer peygamberlerin Allah'ın izni doğrultusunda bazı şeyleri helal veya haram kıldıkları durumların olduğunu belirtmiştir.[912] Bu konuyla ilgili olarak şöyle demiştir; *"Bunun içindir ki, Kur'ân'da haram kılınmadığı halde Peygamberimiz tarafından haram kılınan pek çok husus vardır. Meselâ bunlardan birisi, bir kadının üzerine hala ve teyzesinin nikâh edilemeyeceğidir."*[913]

Bu konuda Ahmet Tekin, Öztürk'ün Hz. Peygamber'in hüküm koyma yetkisinin olmadığı ile ilgili görüşlerinin ardında Öztürk'ün iman esaslarının sayısını ikiye indirmesinden kaynaklandığını öne sürmüş ve bunun bir cehaletin neticesi olduğu şeklinde bir değerlendirme yapmıştır. Ona göre Kur'an'da Tevbe Sûresi 29.[914] ayette Hz. Peygamber'in haram kılmış olduklarının Allah tarafından da haram kılındığının ifade edildiğini dolayısıyla Hz. Peygamber'in hüküm koymasının Kur'an tarafından tasdiklenmiş olduğunu vurgulamıştır. Hz. Peygamber'in hüküm koymasının Öztürk tarafından şirkle ifade edildiğini ancak Kur'an tarafından bu yetkinin Hz. Peygamber'e verilmiş olduğunu ifade etmiştir.[915]

Öztürk'ün hadis âlimlerine yönelik ithamlarının doğru olmadığını ifade eden Tekin, hadis ve sünnetle ilgili kaynakların hiç bir şey ifade etmeseler bile tarihi birer kanıt olduklarını, sırf bu özelliklerinden dahi faydalanılabileceğini belirtmiştir. Nitekim ona göre Öztürk de eserlerinde bu kaynaklardan faydalanmıştır. Âl-i İmrân 32,132 ayetleri ile Nisâ Suresi 59 ayetinde Hz. Peygamber'e itaat konusunda vurgu yapıldığını söylemiştir. Nisâ Suresi 65 ve Ahzâb Suresi 36 ayetlerde ise Hz. Peygamber'in verdiği hükümlere itaati gerekli kılan ifadelerin bulunduğunu dolayısıyla bu ayetlerdeki ifadelerin bir anlam ifade ettiğini ve bu itaatin olabilmesi için de hadisin ve sünnetin göz önünde bulundurulması gerektiğini savunmuştur.[916] Kur'an'ı açıklama görevinin Hz. Peygamber'e ait olduğunu ifade eden Tekin, onun hadisleri olmadan pek çok noktanın eksik kaldığını belirtmiştir. Ona göre, Kur'an'da emredilen hususların uygulanabilmesi için, namaz ve zekât gibi ibadetlerin yerine

---

[912] Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 104-106.
[913] Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 107.
[914] et-Tevbe 9/29. "*Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Resûlünün haram kıldığını haram saymayan ve hak din İslâm'ı din edinmeyen kimselerle, küçülerek (boyun eğerek) kendi elleriyle cizyeyi verinceye kadar savaşın".*
[915] Tekin, *Kur'an Yolunda Kalem Oynatanlar*, 235.
[916] Tekin, *Kur'an Yolunda Kalem Oynatanlar*, 236.

getirebilmesi için hadislere ihtiyaç vardır. Helaller ve haramlar konusunda yine Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarına ihtiyaç vardır. Hadislerden bunları öğrenemediğimiz takdirde kendi görüşlerimizin Hz. Peygamber'in görüşlerinin önüne geçme riski bulunmaktadır. Tekin, Öztürk'ün bu gibi problemlere cevap vermesini gerekli görmüştür.[917]

Öztürk'ün görüşlerine yönelik yukarıdaki eleştirilerle berber Hz. Peygamber'in hüküm koyma yetkisi devre dışı bırakıldığında pek çok problem ortaya çıkmaktadır. Örneğin namaz, oruç, hac, zekât vb. pek çok konuda Kur'an'da detaylı açıklamaların bulunmadığını görmekteyiz. Ancak Öztürk'ün, Kur'an'da olmayan bir hükmün Peygamber tarafından konulmasını kabul etmediğini görmekteyiz. Bu anlayışın temelini Emevîlerin yanlış tutumlarından kaynaklandığını ve sonrasında bunun daha da ilerlediğini buna karşı çıktığı için kendisinin hadis ve sünnet karşıtı ilan edildiğini ancak o da kendisini bu şekilde itham edenleri Kur'an'a karşı çıkmakla itham ettiğini belirtmiştir.[918] Öztürk Hz. Peygamber'in Kur'an haricinde hüküm koyamayacağını savunmakla beraber, Kur'an'da detayı verilmeyen konularda nasıl bir yol izlenmesi gerektiği ile ilgili detaylı bir bilgi vermemiştir. Sadece Kur'an ayetlerinden hareketle hac,[919] abdest,[920] oruç,[921] Cuma namazı,[922] gusül ve teyemmüm[923] gibi konularda bazı yorumlar yapıldığı görülmektedir.

Sünnetin bağlayıcılığı hususunda âlimler Kur'an'dan deliller sunmuşlardır. Örneğin Kur'an'da Hz. Peygamber'e uymanın gerekliliğine vurgu yapılmış olması[924] ve *"Resule itaat eden Allah'a itaat etmiş olur",*[925] *"Peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi yasakladıysa ondan sakının"*[926] şeklindeki ayetlerin sünneti kapsadığı ifade edilmiştir.[927] Hz. Peygamber'in de bu konuda hadisleri bulunmaktadır.[928] Kur'an'ın pek çok ayetinde vurgulanan Hz. Peygamber'e itaatin gerekliliği onun sünnetini içine alacak şekilde değerlendirilmiştir. İçinde uydurma olmayan sünnetin Kur'an'a uymak olacağı ifade edilmiştir. Çünkü Hz. Peygamber'in Allah'ın emir ve yasakları

---

[917] Tekin, *Kur'an Yolunda Kalem Oynatanlar*, 237.
[918] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 7-8.
[919] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 305.
[920] Burada Öztürk'ün hadislerden de faydalandığını görmekteyiz. Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 460.
[921] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 301.
[922] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 363.
[923] Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 462-463.
[924] el-Enfâl 8/20-22; Âl-i İmrân 3/22.
[925] en-Nisâ 4/80.
[926] el-Haşr 49/7.
[927] Küçük, " Düşüncenin Serüveni", 379.
[928] Buhârî, "Cihad" 109; Müslim, "İman" 32-33, "Fezâil" 130.

doğrultusunda hareket ettiği ve bunun aksinin düşünülemeyeceği ifade edilmiştir.[929] Bütün bunlarla beraber âlimler sünnetin bağlayıcı olduğunu ifade etmişlerdir.[930]

2.7. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in Hadis ve Sünnete Yaklaşımlar

Öztürk, Hz. Ebû Bekir'in hadis rivayeti ile ilgili uyarılarda bulunduğunu,[931] Hz. Ömer'in hadisler konusunda titiz olduğunu,[932] hadislerin insanları Kur'an'dan uzaklaştıracağını düşündüğü için yazılmasına müsaade etmediğini,[933] Kur'an harici bütün dini kaynaklara "mişna" benzetmesi yaptığını[934] ve hadis rivayetinde bulunan kimseleri uyarıp cezalandırdığını[935] ifade etmiştir.

Öztürk, Hz. Ömer'in Kur'an dışında başka kaynakların oluşmaması için mücadele ettiğini, hadis toplayanları Mişnalar oluşturmakla itham ederek hadisleri imha ettirdiğini ve hadis rivayetinin önüne geçebilmek amacıyla da Ebû Hüreyre'yi hadis rivayetinden dolayı cezalandırdığını belirtmiştir.[936] Sifil, Hz. Ömer'in hadis rivayeti konusunda titiz davrandığını ve bu durumun da sanki onun hadis karşıtı olduğu şeklinde yansıtıldığını ifade etmiştir Sifil'e göre, Hz. Ömer'in hadise veya sünnete karşı olumsuz bir tavrı olmamakla beraber hüküm vereceği zaman da sıklıkla başvurmuştur.[937] Öztürk'ün, Hz. Ömer'in hadislerin yazılmasıyla ilgili daha fazla olmasına rağmen olumlu kanaatlerini dile getirmeyerek yalnızca ondan gelen olumsuz rivayetlere yer vermiş olması duruma objektif bakmadığını göstermektedir.[938]

Bu konuyla ilgili dayanak yapılan söz konusu hadisin[939] garip olduğunu söyleyen Sifil, metninde ızdırab bulunduğunu, Hz. Ömer tarafından alıkonulan kimselerin sayısı ile ilgili ihtilafın olduğunu ifade etmiştir.[940] Örneğin Medine'de alıkonulduğu iddia edilen kimseler arasında ismi geçen İbn Mes'ûd'a (öl. 32/653)

---

929 Küçük, " Düşüncenin Serüveni", 407-408.
930 İbni Kuteybe, *Te'vîlü muhtelifi'l-hadis*, 371-380; İbn 'Abdisselâm, *Kavâ'idü'l-ahkâm*, 2/244-245; Makdîsî, *el-Muhakkak*, 191-257; Ayrıca bk. Gezer, "Sünnetin Önemi ve Bağlayıcılığı", 2-15.
931 Öztürk, *Ebu Hanîfe*, 279.
932 Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 212.
933 Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 27.
934 Öztürk, *Çıplak Uyarı*, 223.
935 Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 214.
936 Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 27; Öztürk, *Çıplak Uyarı*, 223.
937 Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 103-104.
938 Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 106.
939 Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, 1/7."Ömer; İbn Mes'ûd, Ebu'd-Derdâ ve Ebu Mes'ûd el-Ensârî'yi hapsetti" ve "Hz. Peygamber (s.a.v)'den hadisi çoğalttınız."; bk. 111Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*.
940 Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 107-108.

Hz. Ömer tarafından çeşitli görevler verildiği bilinmekle beraber onun bu tür bir muameleye maruz kaldığı ile ilgili bir bilgi mevcut değildir.[941]

Sifil, sahâbenin önde gelen kimselerin alıkonulması gibi büyük bir olayın bu şekilde bir rivayetle naklediliyor olmasını güvenilir bulmamıştır.[942] Ona göre *"Bütün bu açıklamalar göstermektedir ki, Hz. Ömer (r.a)'in, bir kısım sahâbîleri, sırf çok hadis rivayet ettikleri gerekçesiyle Medine'de alıkoyduğunu anlatan böyle bir rivayete dayanarak Hz. Ömer'in (r.a)'in hadis karşıtlarının safına çekme gayreti beyhudedir."*[943]

Öztürk'ün, Hz. Ebû Bekir'in, Hz. Peygamber'in vefatından sonra ona herhangi bir söz isnad edilmemesini ve insanlardan yalnızca Kur'an'a bakmalarını istediği ile ilgili görüş belirttiğini[944] belirten İsmail Mutlu, bunun doğru olmadığını söylemiştir. Aksine Hz. Ebû Bekir'in hem Kur'an'a hem de sünnete büyük önem verdiğini belirtmiştir. Mutlu, Öztürk'ün, başka bir yerde bu açıklamasına tezat olacak bir şekilde, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Kur'an'ın hayatın dışına itildiğini iddia ettiğini bu durumda Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Osman başta olmak üzere sahâbenin zan altında bırakıldığını bu yorumun iftira olduğunu söylemiştir.[945]

Mutlu, Hz. Ebû Bekir'in herhangi bir meselede öncelikle Kur'an'a başvurduğunu, Kur'an'da bir hüküm bulamadığı takdirde sünnete başvurduğunu, sünnette de bir hüküm bulamayınca da davanın hükmü ile ilgili Hz. Peygamber'in bir uygulaması olup olmadığı ile ilgili halkla istişarede bulunduğunu söylemiştir. Örneğin "ninenin mirası" konusunda Kur'an ve sünnette bir hüküm bulamayınca durumu sahâbeyle istişare ettiğini ve Mugîre b. Şu'be (öl. 50/670) ile Muhammed b. Mesleme'nin (öl. 43/663) Hz. Peygamber'in nineye altıda bir pay verdiğini naklettiğini dolayısıyla Hz. Ebû Bekir'in de buna göre hüküm verdiğini söylemektedir. Mutlu, bu şekilde Hz. Ebû Bekir'in sünnete ve hadislere önem vererek titiz davrandığını ifade etmiştir.[946]

Mutlu, Öztürk tarafından, Hz. Ömer'in sahâbeden çok hadis rivayetinde bulunan bazı kimseleri göz hapsinde tuttuğunun iddia edildiğini ancak bunun iftira

---

[941] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 114-115.
[942] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 116.
[943] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 117.
[944] bk. Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 27.
[945] Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 37-39.
[946] Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 41-42.

olduğunu savunmuştur. Kaldı ki Mutlu'ya göre söz konusu iddianın asıl sahibi Öztürk'ün kendisinden çokça etkilenmiş olduğu Ebû Reyye'dir. Bu konuyla ilgili rivayette ismi geçen Ebu'd-Derda (öl. 32/652) ile Ebû Mes'ud el-Ensarî'nin (öl. 42/662) o dönemde çok rivayetlerinin olmadığını, İbn Mes'ud'un ise Irak'ta İslâm'ı anlatmak için görev yaptığını dolayısıyla Kur'an'a ve sünnete başvurarak bu görevi ifa etmesinin doğal olduğunu söylemiştir. Söz konusu rivayette ismi geçen kişilerle ilgili de bir netliğin söz konusu olmadığını aktaran Mutlu'ya göre, bu da rivayetin doğru olup olmadığı ile ilgili şüpheler doğurmaktadır.[947]

Hz. Ebû Bekir, yaklaşık 142 hadis rivayet etmiştir ve Hz. Ebû Bekir tarafından 500 hadisin kitaplaştırıldığı ancak sonrasında bazı tereddütlerden dolayı bunu ortadan kaldırdığı nakledilmiştir. Hz. Ebû Bekir'in hadis rivayetinde hassas olduğu, hadis rivayetinde bulunanlardan şahit istediği nakledilmiştir. Hz. Ebû Bekir'in az sayıda hadis nakletmiş olmasının hem Hz. Peygamber'den sonra çok fazla bir ömür yaşamamış olması hem de halifeliğinin uzun olmaması gerekçe gösterilmiştir.[948] Hz. Ömer'in de Hz. Ebû Bekir gibi hadislerin rivayetinde büyük bir titizliğe sahip olduğu bilinmektedir. Hadis rivayetinde bulunan kimselerden şahit getirmelerini istemesi, devlet makamlarında görev verdiği kimselerden hadis rivayetinde dikkatli olmalarını istemesi, belli bir dönem çok hadis rivayet eden bazı sahâbîlerin Medine dışına çıkmasına izin vermemesi, hadisleri bir araya getirmeyi düşünüp sonrasında Kur'an'ın önüne geçme tehlikesine karşı bundan vazgeçmesi bu durumun en büyük göstergelerindendir. Ancak bütün bunlarla beraber Hz. Ömer'in Sa'd b. Ebû Vakkâs gibi kimselerden doğrudan hadis almış olduğu bilinmektedir.[949] Kütüb-i Sitte'de kendisinden 539 rivayet nakledilmiştir[950] Bu durum Hz. Ömer'in hadis rivayetindeki titizliğinin, rivayetine engel olmadığını göstermektedir.

2.8. Kâ'b el-Ahbâr ve Ebû Hüreyre'ye İlişkin İddialar

Öztürk, Kâ'b el Ahbâr'ı "Siyonist haham" olarak itham ederek güvenilir olmadığını söylemiş,[951] din adamları tarafından da "tarihin ilk siyonisti" olarak görüldüğünü[952] öne sürmüştür. Ebû Hüreyre'nin ise İslam'a sonradan girdiği ve Hz. Peygamber'le çok az vakit geçirdiği halde çok fazla rivayette bulunduğunu, bunların

---

[947] Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 43-45.
[948] Fayda, "Ebû Bekir"; İbnü's-Salâh, *Ulûmu'l Hadis*, 291-301.
[949] İbn Sa'd, *et-Tabakāt*, 3/287.
[950] Fayda, "Ömer".
[951] Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 38.
[952] Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 221.

uydurma olduğunu ve Ebü Hüreyre'nin "kezzab" yani "yalancı" olarak bilindiğini söylemiştir.[953]

Öztürk'ün Ebû Hüreyre, Abdullah b. Selam ve Kâ'b el Ahbâr ile ilgili aşırı ifadelerde bulunduğunu aktaran Sifil, Ebû Hüreyre hakkındaki iddialarının oryantalistlerin iddiaları ile aynı doğrultuda olduğunu hatta bunun gibi pek çok görüşünün de bu minvalde olduğunu söylemiştir.[954] Sifil, Kâ'b el- Ahbâr'la ilgili şunları kaydetmiştir:

> Hadis tenkitçilerinin çoğunluğu Kâ'b el-Ahbâr'ın güvenilir bir kimse olduğunda görüş birliği etmiştir. Bu sebeple onun adının, zayıf ve metruk (rivayetleri terkedilmiş) ravilerin zikredildiği kitaplarda bulunmadığını müşahede ediyoruz. Kaynaklar onun rivayetlerinde doğru mu davrandığı, yoksa hatalı mı hareket ettiği konusunda ileri gelen sahâbîler tarafından sınandığını haber vermektedir.[955]

Öztürk'ün, Kâ'b el Ahbâr'ı Hz. Ömer'in öldürülmesiyle ilgili sorumlu tutulmasıyla ilgili olarak ise, Sifil'e göre şayet Kâ'b el Ahbâr böyle bir suçun içine karışmış olsaydı bu suçundan dolayı kesinlikle hesap sorulurdu. Ancak böyle bir durum olmamıştır. Hatta o, Kâ'b el-Ahbâr'ın Hz. Ömer'in vefatından önce yanına girdiğini ancak Hz. Ömer'in onu böyle bir suçlamayla itham etmediğini söylemiştir.[956]

İsrâiliyyat konusuna gelince Sifil, Hz. Peygamber döneminde Tevrat ve İncil nüshalarından faydalanmak amacıyla bazı sahâbîlerin Hz. Peygamber'e geldiğini ancak onun bunlardan faydalanmayı kabul etmediğini**,** aynı zamanda şartlar elverişli hale gelip İslâm anlayışı iyice gönüllere yerleşince de Hz. Peygamber'in ehl-i kitap kaynaklı rivayetlere müsaade ettiğini söylemiştir. Hz. Peygamber'in ehl-i kitap'tan nakillere izin vermesinin onlardan gelen her şeyin doğru olduğu anlamına gelmediğini[957] belirtmiş ve Hz. Peygamber'in şu sözüne işaret etmiştir; *"Ehl-i kitab'ı tasdik de etmeyin, tekzip de. (Ancak) şöyle deyin: "Biz, Allah'a, bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshâk'a, Ya'kub'a ve torunlarına indirilenlere, Musa'ya, İsa'ya verilenlere ve bütün peygamberlere Rabb'leri katınadan verilenlere iman ettik. Onların hiçbirini diğerinden ayırdetmeyiz. Biz, Allah'a teslim olmuş kimseleriz."*[958]

---

[953] Öztürk, *400 Soruda İslam*, 135.
[954] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 118.
[955] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 119.
[956] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 120.
[957] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 121-123.
[958] Buhârî, "Şehadat", 30.

Ebû Hüreyre'nin en çok hadis rivayet eden sahâbî olduğunu ifade eden Mutlu bu sebepten dolayı da pek çok eleştiriye ve karalamaya maruz kaldığını söylemiştir. Ebû Hüreyre'nin, Mutezile, Hariciler, Şiiler ve müsteşrikler tarafından saldırıya uğradığını, Öztürk'ün de benzer şekilde onu hadis uydurmakla suçladığını belirtmiştir.[959]

Öztürk'ün, Hz. Ömer'in Ebû Hüreyre'yi tartakladığı veya hadis rivayet etmesini kısıtladığı gibi iddialarının olduğunu söylemiştir. Bu iddialara değinen Mutlu, İbn Kesir'in *el-Bidâye* isimli eserinde Hz. Ömer'in hadis rivayetini bırakmadığı takdirde onu sürgüne göndermekle tehdit ettiğini ancak aynı eserde ona istediği kadar hadis rivayet edebileceği ile ilgili müsaadesine dair beyanlarının da bulunduğunu[960] söylemiştir. Hatta Hz. Ömer'in Ebû Hüreyre'yi Bahreyn'e vali tayin ettiğini bunun da Hz. Ömer'in Ebû Hüreyre'ye güven duyduğunun kanıtı olduğunu söylemiştir.[961]

Öztürk'ün Ebû Hüreyre'nin, Kâ'b el-Ahbâr'dan aldığı uydurmaları rivayet ettiğini ancak Hz. Ömer'in Ebû Hüreyre'nin rivayet etmesini yasakladığını bu yüzden de Kâ'b'ın Hz. Ömer'in şehit edilmesinde önemli rol oynadığını iddia ettiğini söylemiştir. Mutlu, Öztürk'ün bu konudaki iddialarına kaynak olarak Ahmed Emin ve Ebu Reyye'yi gösterdiğini ancak güvenilir kaynaklarda böyle bir bilginin mevcut olmadığını belirtmiştir.[962]

Yukarıdaki eleştirilerle beraber, Kâ'b el-Ahbâr'a yönelik bazı eleştiriler yapılmış olsa da sahâbe ondan rivayette bulunmuş, zaman zaman sahâbe tarafından sınandığı ve güvenilir bir kimse olduğu ifade edilmiştir. Sınanmış olması Kâb'ın, cerh ve ta'dil açısından sorunsuz olmadığı şeklinde de anlaşılmıştır.[963] Öztürk ise bu konuda Buhâri'de rivayet bulunmasının Kâ'b'ın güvenilir olduğunu göstermediğini söylemiş ve Buhâri'yi eleştirmiştir.[964] Hz. Ömer'in de Kâ'b'tan bilgi istediği, tavsiye aldığı ve bu tavsiyelere uyduğu nakledilmiştir.[965]

---

[959] Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 46-47.
[960] Bu konu hakkında ayrıca bk. Ebu'l-Fida İsmail İbni Kesîr, *el-Bidaye* (Beyrut: Dâru'l Marife, 1997), 7-8/501.
[961] Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 48-49.
[962] Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 49-50.
[963] Buhârî, "İ'tisam" 25."Kâ'b el-Ahbâr, ehl-i kitaptan rivayette bulunan kimselerin en güveniliri olmasına rağmen, yanlış şeyler söyleyebilir diye ashâb onu sınamışlardır"; Ayrıca bk. Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 118-119; Kandemir, "Kâ'b el-Ahbâr".
[964] Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 224-226.
[965] İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 4/49.

Kâb'ın güvenilir olduğu ile gösterilebicek bir başka dayanak onun İbn Hibban tarafından *es-Sikat*'ta kaydedilmiş olmasıdır.[966] Nitekim Öztürk, İbn Hibban'ı da bu durumdan dolayı eleştirmiştir.[967] Öztürk, bu konuda Kâ'b el Ahbâr'ın güvenilir olduğu ile ilgili hiçbir bilgiyi kabul etmemiş ve Kâ'b'ın güvenilir olduğunu savunanları sert bir şekilde eleştirmiştir

Öztürk'ün eleştirilerde bulunduğu Ebû Hüreyre ise, âlimlerce hadis rivayetinde bulunan ilk kişi olarak görülmüştür.[968] Ebû Hüreyre, sürekli Hz. Peygamber'in yanında bulunmaya gayret göstermiş ve bu süreç içerisinde Hz. Peygamber'in hadislerini ezberleme gayreti içerisinde olmuştur.[969] Hz. Âişe, ilk zamanlarda fazla rivayette bulunmasından dolayı ona tenkitlerde bulunmuştur.[970] Hz. Ömer de başlarda Ebû Hüreyre'nin çok fazla rivayette bulunmasına sıcak bakmamış ancak ondaki titizliği gördükten sonra bu tavrı değişmiştir.[971] Abdullah b. Ömer, Ebû Hüreyre'nin sahâbe içerisinde Hz. Peygamber'i en iyi şekilde tanıyan ve hadisleri en çok ezberleyen kişi olduğunu ifade etmiştir.[972] Ebû Hüreyre'nin öğrenme isteği ve çabası neticesinde bu kadar çok hadis rivayet ettiği ifade edilmiştir.[973] Hadis ezberinin sağlam olduğu,[974] zekâsı ve sormuş olduğu sorular sebebiyle de Hz. Peygamber tarafından övüldüğü nakledilmiştir.[975] Öztürk, Ebû Hüreyre'nin, Hz. Ömer tarafından tenkit edildiğini ifade etmiştir. Ancak Hz. Ömer'in Ebû Hüreyre'ye itimat edip ona başvurduğu ile ilgili rivayetler de bulunmaktadır.[976] Bütün bunlarla beraber Öztürk'ün Kâ'b el-Ahbâr ve Ebû Hüreyre ile ilgili eleştirilerinin ileri bir seviyede olduğu görülmektedir.

2.9. İsrâ ve Miraç Miraç Hadisesi

Öztürk, İsrâ yolcuğuna inanmanın gerekli olduğunu ancak bu olayla ilgili rivayetlerin uydurmalar içerdiği için değerlendirmeye gerek duymadığını

---

966 İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/333-334.
967 Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 38-39.
968 İbnü's-Salâh, *Ulûmu'l Hadis*, 291-301.
969 İbn Sa'd, *et-Tabakāt*, 4/330-331; Buhârî, "Buyû" 1,3.
970 Aşık, *Hz. Âişe'nin Hadisçiliği*, 39-67.
971 Bu konu hakkında bk. Aşık, "Ebû Hureyre'nin Hadisçiliği", 85-104.
972 İbn Sa'd, *et-Tabakāt*, 2/363.
973 Buhârî, "Hars ve'l Müzarâ'a" 21; Müslim, "Feza'ilü's-sahabe" 159-160.
974 Buhârî, "İlim" 39.
975 Buhârî, "İlim" 33.
976 Buhârî, "Libâs" 87; Müslim, "Feza'ilü's-sahabe" 151-152; Ayrıca bk. Koçyiğit, *Hadis Usûlü,* 29-31; Aşık, "Ebû Hureyre'nin Hadisçiliği", 85-104.

açıklamıştır. Kur’an’da bahsedilen mescidin Kudüs’te bulunan Mascid-i Aksa olamayacağını çünkü o dönemde bu mescidin mevcut olmadığını ifade etmiştir.[977]

Öztürk’ün Miraç ile ilgili görüşlerinde Süleyman Ateş’e ve Hüseyin Atay’a dayandığını ifade eden Sifil, bu konuda onların görüşlerinin etkisinde kaldığını belirtmiştir. Bununla birlikte Süleyman Ateş’in Miraç hadisesinde meydana gelen olayları tuhaf bulduğunu, namazın 50 vakitten 5 vakte indirilmesini Allah ile Peygamber arasında bir pazarlık şeklinde değerlendirdiğini nakletmiştir. Ateş’in Miraç hadisesini kabul ettiğini ancak Miraç hadisesinin yalnızca isrâdan ibaret gördüğünü söylemiştir. Hüseyin Atay ise miracın uydurulmuş olduğunu namaz vakitleri ile ilgili pazarlık konusunun Tevrat’a göre düzenlendiğini iddia etmiştir. Bundan dolayı miracı kabul etmemiştir.[978]

Sifile göre Öztürk bu konuda Süleyman Ateş'in görüşlerini benimsemiştir. Öztürk ve Ateş’in 50 olan namaz vaktinin 5 vakte indirilmesini Allah ile pazarlık şeklinde değerlendirdiğini nakletmiş ve bu durumun farklı örneklerine değinmiştir.[979] Bunlardan meleklerle ilgili örnek şu şekildedir: *“O’nun sözünün önüne geçmezler, sadece O’nun emriyle hareket ederler. Allah onların önlerindekini de arkalarındakini de (bildiklerini de bilmediklerini de) bilir. Onlar Allah’ın razı olduklarından başkasına şefaat edemezler ve Allah korkusundan titrerler!”*[980]Ancak meleklerin, Allah’ın *“…Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım…”*[981] sözünü herhangi bir şey söylemeden onaylamak yerine *“Bizler hamdinle seni tesbih ve takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek insanı mı halife kılıyorsun”*[982] şeklinde karşılık verdiğini söylemiştir. Sifil, bu ve bunun gibi örneklerin Kur’an’da değil de hadisler vasıtasıyla gelmiş olması durumun da Kur’an’a aykırı görülerek uydurma olarak değerlendirilmesi gerektiğini söyleyenlerin olacağını söylemiştir.[983]

Bu konudaki eleştirileri yukarı da sıraladık. İsrâ ve Miraç olayının zamanı ile ilgili bazı rivayetler olsa da tam olarak ne zaman gerçekleştiği bilinmemektedir.[984]

---

977 Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 133-134.
978 Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 171-174.
979 Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 174-175.
980 *Kur'an Yolu* (10 Ekim 2021), Enbiyâ Sûresi 21/26-28.
981 *Kur'an Yolu*, el-Bakara 2/30.
982 el-Bakara 2/30.
983 Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 175-177.
984 Kurtubî, *el-Câmiʿ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 10/135; Ayrıca bk. Ağırakça, "Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı", 2-3.

Hadis ve Siyer kaynalarında bu olayın yer aldığı görülmektedir. Bu olay ile ilgili Buhârî'de 6 sahâbîden 26 rivayet, Müslim'de ise 7 sahâbîden 16 rivayet yer almaktadır.[985] İsrâ olayı, İsrâ Sûresi'nde[986] yer almıştır. Bu konuda geçen Mescid-i Aksa ile ilgili çeşitli tartışmalar yapılmıştır. Öztürk, bu mescidin Mekke yakınlarında olan Cirane bölgesinde olduğunu öne sürmüş, hadis kaynaklarında ise Mescid-i Aksa'nın, Beyt'ül Makdis, Süleyman Mabedi, dua evi, ikinci mabed gibi farklı isimlerle zikredildiği ifade edilmiş ve müfessirler bu olaydaki mescidin Mescid'i Aksa'nın bulunduğu yer olduğunu ifade etmişlerdir.[987] Hadis kaynaklarında, Hz. Peygamber'in Mescid-i Aksa'da diğer peygamberlere namaz kıldırdığı,[988] Mekkeli müşriklerin Mescid-i Aksa ile ilgili sorularına cevap verdiği[989] rivayet edilmiştir. Ancak Öztürk, bu olaya şüphe ile bakmış ve bu konudaki rivayetleri dikkate almamıştır.

2.10. Ebû Hanîfe'ye İlişkin İddialar

Öztürk, mütevâtir derecesine ulaşmamış hadislerin Ebû Hanîfe tarafından inanç konularında dayanak olarak kullanılmadığını,[990] Ebû Hanîfe'ye göre bu sayının ise 17 olduğunu[991] ve onun uydurma hadislerle mücadele ederek Hz. Peygamber'e aidiyetinde akıl ve tarihi veriler açısından problemli gördüğü sözleri "hezeyan" olarak nitelediğini[992] söylemiştir.

Öztürk tarafından, Ebû Hanîfe'nin Hz. Peygamber'e aidiyetinde şüphe olmayan sadece 17 hadis olduğu ile ilgili iddianın[993] iftira olduğunu aktaran Mutlu, Öztürk'ün bu iddiasını İbn Haldûn'a dayandırdığını ancak onun da böyle bir ifadesinin söz konusu olmadığını söylemiştir.[994]

Mutlu, Ebû Hanîfe'nin çok sayıda hadis rivayet ettiğini, hadis ilmine vakıf olduğunu, ezberinde çok sayıda hadis olduğunu ancak onun asıl ilgi alanının daha çok hadislerden hüküm çıkarmak olduğu için rivayetinin az olduğunu ifade etmiştir.

---

985 Buhârî, "Salât" 1, "Menakıbu'l-ensar" 42, "Enbiya" 5, "Bed'u'l-halk" 6; Müslim, "İman" 259,263; Ayrıca bk. Ağırakça, "Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı", 5-10.
986 el-İsrâ 17/1.
987 Yiğitoğlu, "Mescid-i Aksa'nın Varlığı Meselesi", 646-649.
988 Müslim, "İman" 259.
989 Buhârî, "Menakıbü'l-Ensar" 4.
990 Öztürk, *Kendi Dilinden*, 252.
991 Öztürk, *Kendi Dilinden*, 251; Öztürk, *Cevap Veriyorum 2*, 157; Bu konu hakkında bk. İbn Haldûn, *Mukaddime*, 444.
992 Öztürk, *Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* , 64-65; Öztürk, *İslam'da Tecdit 1*, 246.
993 bk. Öztürk, *Cevap Veriyorum 2*, 157.
994 Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 53; bk. İbn Haldûn, *Mukaddime*, 444.

Kaldı ki Ebû Hanîfe'nin 17 hadisle içtihat etmesinin ve fıkhî hüküm çıkarmasının mümkün olmadığını söyleyen Mutlu, verdiği fetvalardan da hadislerle olan ilişkisinin görülebileceğini belirtmiştir. Ebû Hanîfe'den hadis alanların sayısının 730 olarak zikredildiğini hatta abartılı da olsa 4000'e kadar hadis alan kişinin olduğunu zikredildiğini ve ondan nakledilen hadislerin müsnedlerde bir araya getirildiğini söylemiştir.[995]

Mutlu, Tehânevî'nin Ebû Hanîfe'nin hadislerden çıkardığı hükümlerle fetvalar verdiğini bunun da bir çeşit hadis rivayeti olduğunu dolayısıyla Ebû Hanîfe'nin de çok hadis rivayet eden kimselerden sayılması gerektiğini savunduğunu nakletmiştir.[996]

İbn Haldûn'un Ebû Hanîfe'nin 17 hadis rivayeti olduğu[997] şeklindeki görüşünü değerlendiren Sifil, şu ifadelerde bulunmuştur:

> … Hz. Peygamber (s.a.v)'den rivayet edilen hadisler içinde ancak 17'sine güvenilebileceğini söyleyen veya ancak bu miktardaki hadise güvenen bir kimsenin, fıkhın bütün bablarında hadise dayanmadan içtihat edip hüküm vermesi mümkün müdür? Bir müçtehidin, fıkıh bablarında hadise dayanarak hüküm verebilmesi için ne kadar hadise ihtiyacı vardır sorusu uzun boylu tartışılmıştır. Bu konuda kabul edilen en makul rakam 500'dür. Kendisini 17 hadisle sınırlayan birisinin bu durumda içtihat edip hüküm vermesi mümkün olabilir mi?[998]

Sifil, yukarıda İbn Haldûn tarafından ifade edilen 17 hadisin Ebû Hanîfe'nin rivayet ettiği hadisler için zikredildiğini aktarmıştır. Bu durumda onun amel ettiği hadislerin sayısının bu rakamla ifade edilemeyeceğini vurgulamıştır.[999] Ebû Hanîfe'nin "hadis hafızları" arasında zikredildiğini ve onun hadis bilgisinden dolayı övüldüğünü de aktarmıştır. Ebû Hanîfe'nin ve Hanefî mezhebinin dayandığı hadislerinin Muhammed b. Yusuf es-Sâlihî tarafından "*İkdu'l-Cuman",* İbnu't-Türkmâni tarafından*"el-Cevheru'n-Nakî"*, Cemâluddîn ez-Zeyla'î tarafından *"Nasbu'r-Râye"*, Zafer el-Osmânî et-Tehânevî (Tanevî) tarafından *"İ'lâu's-Sünen"* gibi eserlerde bulunduğunu söylemiştir.[1000]

Ebû Hanîfe'nin hadis ve sünnet ile amel ettiğine dair pek çok sözünün olduğunu nakleden Sifil, Öztürk'ün Ebû Hanîfe döneminde Buhâri ve Müslim

---

[995] Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 54-57.
[996] Mutlu, *Öztürk'ün Hataları*, 56.
[997] İbn Haldûn, *Mukaddime*, 44.
[998] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 72.
[999] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 72.
[1000] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 74.

kaynaklarının olmadığını söylediğini bunun doğru olduğunu ancak Ebû Hanîfe'nin yaşadığı dönemde geniş bir hadis kaynağına sahip olduğunu aktarmıştır.[1001]

Bunlarla beraber Ebû Hanîfe hadis rivayetinde bulunmuş ve hadisle içtihat etmiştir.[1002] Eğer Ebû Hanîfe kendisini sadece 17 hadis ile sınırlamış olsaydı, belki de onun günümüze kadar ulaşan bilgi ve birikimi mümkün olmayacaktı. Ancak Ebû Hanîfe'nin hadisleri dinde kaynak olarak kabul ettiği ve başvurduğu görülmektedir.[1003] Ebû Hanîfe, Kur'an ve sahih hadisler tarafından desteklenmiş olan haber-i vâhidi kullanmış, adalet ve zabt sahibi bir ravi tarafından rivayet edilen haber-i vâhidi kıyas ile gelen hükme tercih etmiştir. Amel etmediği veya reddettiği haber-i vâhid ise bu krirtelerine uymayan haberlerdir.[1004]

2.11. Hadis İlmine Yabancı Olduğu Hususu

Öztürk'ün hadis ilimlerine yabancı olduğu ile ilgili bazı eleştiriler yapılmıştır. Öztürk'ün eserinde bazı önemli isimlerin telaffuzunda hatalar yaptığı**,** isimleri zikrederken gramer hataları yaptığı kaydedilmiştir. Sifil, Öztürk'ün hadis terimlerine yabancı olduğunu garip hadislerle ilgili Mahmut Ebu Reyye'den alıntısında aslında el-Kevseri'ye ait olan ifadelerin el- Makdisi'ye aitmiş gibi sunulduğunu bunun da ilmî ciddiyete uymadığını söylemiştir. Garip hadisleri tanımlarken "tuhaf" ve "ilginç" şeklinde tamamladığını ancak bu şekilde bir tanımlamanın benzeri olmayan bir tanımlama olduğunu bunun da yazarın bilgi eksikliğinden kaynaklandığını söylemiştir.[1005]

Öztürk'ün, Hz. Peygamber'in fiillerinin tamamına yakınını mütevâtir olarak gördüğü, Hz. Peygamber'in yapmış olduğu bir fiilin rivayetinin daha güvenli olduğunu ifade ettiği, gerekçe olarak ise çok sayıda kişi tarafından bunun görülmüş olacağını savunduğu nakledilmiştir. Sözlerinin rivayetinin de aynı şekilde güvenilir olabilmesi için mütevâtir seviyesinde olmasını gerekli gördüğü aktarılmıştır.[1006] Sifil, Öztürk'ün bu şekilde yeni bir mütevâtir hadis tanımı ortaya çıkardığını ancak böyle bir tanımın daha önce benzeri görülmemiş bir tanım olduğunu söylemektedir. Çünkü Hz. Peygamber'in fiillerinin böylelikle hangi şekilde rivayet edilirse edilsin

---

[1001] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 76.
[1002] Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, 1/168.
[1003] Ünal, *Ebû Hanife'nin Hadis Anlayışı*, 311; Bu konu hakkında ayrıca bk. Köycü, "İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışına Dair Bazı Mülâhazalar", 422-439.
[1004] Bu konu hakkında bk. Syamsuddın, "Ebu Hanife'nin Haber-i Vâhid'i Delil Olarak Kullanması", 145-159.
[1005] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 13-17.
[1006] Bu hakkında bk. Öztürk, *400 Soruda İslam*, 137-138.

mütevâtir sayılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu şekilde bir tanımlamanın Öztürk'ün bilgi eksikliğinden kaynaklandığını ifade etmiş[1007] ve devamında şunları söylemiştir:

> Oysa yukarıda da kaydettiğimiz gibi mütevâtir hadis, senedini oluşturan halkaların tümünü, yalan üzerinde söz birliği etmeleri mümkün olmayacak sayıdaki ravilerin oluşturduğu hadis türüdür. Burada hadisi aktaran sahâbînin kullandığı ifadenin herhangi bir önemi olmadığı gibi hadisin amelî bir sünneti mi, yoksa kavlî bir sünneti mi anlattığı hususunun da hiçbir önemi yoktur…[1008]

Öztürk'ün mütevâtir hadis konusundaki görüşü dışındaki eleştirilen noktalarda sonradan düzeltmeler yaptığı görülmektedir. Nitekim Sifil, Öztürk'ün garip hadislerle ilgili tanımlamayı yaptığı yer olarak *Kur'an'daki İslâm* kitabının 139. Sayfasını kaynak göstermiştir. Ancak elimizdeki güncel baskıda (49. Baskı) böyle bir tanımlamaya rastlanılmamıştır

Öztürk'ün eserlerinde hadis ile ilgili olumsuz düşüncelerinin yoğun olduğunu ancak bununla beraber hadislerle ilgili ilmi hassasiyetin gözetilmediğini belirtmekte fayda vardır. Nitekim yukarıdaki eleştiriler de bu durumu ortaya koymaktadır.

[1007] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 18-19.
[1008] Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*, 19.

SONUÇ

Yaşar Nuri Öztürk, 5 Şubat 1951'de Bayburt'ta doğmuş, ilk eğitimini babasından almış ve 9 yaşında hafız olmuştur. Hukuk ve İlahiyat eğitimi almış, 12 yıl imam ve vaiz olarak görev yapmıştır. Bir süre avukatlık da yapan Öztürk, 1993-2002 tarihleri arasında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kurucu dekanlığı görevinde bulunmuştur. 26 yıl çeşitli üniversitelerde görev yapan Öztürk, 22 Haziran 2016'da vefat etmiş, ardında pek çok kitap, makale ve yazı bırakmıştır. Hem yaşadığı dönemde hem de vefat ettikten sonra bazı açıklamaları nedeniyle sıklıkla gündeme gelmiş ve eleştiriler almıştır.

Öztürk, özellikle hadis ve sünnet konusunda bazı iddialarda bulunmuştur. Hz. Peygamber'i Kur'an'dan tanıma gerekliliği üzerinde durmuş, Hz. Peygamber'in Kur'an haricinde anlatılan hayatının insanüstü bir peygamber figürü ortaya çıkardığını öne sürmüştür. Hz. Peygamber'in hayatını anlatmak için yazılan eserlerde yoğun bir hurafe ve İsrâiliyat içeriğinin yer aldığını söylemiştir. Hz. Peygamber'in Müslümanları hataya düşmemeleri için uyardığını ancak buna rağmen tavsiyelerine uyulmayarak ona ait sakal, hırka vb. şeylerin kutsallaştırıldığını ifade etmiştir.

Hz. Peygamber'in hüküm koyma yetkisinin olmadığını, Kur'an'da Hz. Peygamber'e itaati emreden ayetlerin onun yaşadığı döneme işaret ettiğini belirtmiştir. Öztürk'e göre Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde koyduğu yasaklar o dönem için geçerli yasaklardır. Hz. Peygamber'in vazifesi vahiy doğrultusunda yaşayarak, vahyi insanlara yorumlamaktan ibarettir.

Hz. Peygamber'in en büyük mucizenin Kur'an olduğunu, bunun dışında sünnetullahın değiştirilmesini ifade etmeyenlerin ve tarihi bir belgeye dayandırılanların kabul edilebileceğini aktarmıştır. Hz. Peygamber'in okuma ve yazma bildiğini ilk zamanlarda bilmese bile sonradan öğrendiğini ve bunu inkâr etmenin Hz. Peygamber'e saygısızlık olacağını ifade etmiştir.

Öztürk, Kur'an'da sahâbe için herhangi bir üstünlük vasfının kullanılmadığını, Kur'an'da sahâbeyle ilgili övgülerin onların davranışlarına yönelik olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda sahâbenin udûl olduğu fikrine de karşı çıkmıştır. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Âişe gibi sahâbenin ileri gelenlerinin uydurmalarla mücadele ettiğini, çok hadis rivayetiyle meşhur olan Ebû Hüreyre'nin "kezzab" olarak bilindiğini, Hz. Ömer tarafından valilik görevinden azledilerek malına el konulduğunu ifade etmiştir.

Öztürk, uydurmalar yoluyla dinin şekillendirilmeye çalışıldığını oysaki Hz. Peygamber'in geride tek kaynak olarak Kur'an'ı bıraktığını söylemiştir. Öztürk'e göre Hz. Peygamber'le çok vakit geçirenler az rivayette bulunduğu halde daha az vakit geçirenler daha fazla rivayette bulunmuştur. Hadis denilerek uydurulan sözlerin Kur'an'a eşdeğer tutulduğunu bunun da Kur'an'ın üstünlüğüne aykırılık oluşturduğunu aktarmıştır. Hadis ifadesinin Kur'an'da, olumsuz bir anlam taşıdığını ve "Kur'an'a karşı söz" olarak kullanıldığını ifade etmiştir. Ona göre tek mütevâtir sayılabilecek hadise bile yalan karışmıştır. Bu hadise "kasten" ifadesinin eklenerek uydurulduğunu bunun da uydurma hadislerin yolunu açmak için kullanıldığını açıklamıştır. Haber-i vâhidin zan içerdiği için kesinlik taşımadığını buna bağlı olarak herhangi bir anlayışın benimsenmesinin doğru olmadığını söylemiştir. Meşhur hadis ise ona göre, haber-i vâhidleri, mütevâtir gibi göstermek için uydurulmuştur.

Din adına kaynak olarak Kur'an'ın yeterli olduğunu ancak Yahudi inancındaki "mişna" şeklinde uydurmaların dine ikinci kaynak olarak eklenmeye çalışıldığını öne sürmüştür. Kur'an harici tartışma üstü herhangi bir kaynağın savunulmasının mişnacılıktan bir farkının olamayacağını bu anlayışla ilk mücadele edenin Hz. Peygamber olduğunu belirtmiştir.

Hz. Peygamber'in hadislerin yazılmasına izin vermediğini ancak onun vefatından yüz seneden fazla bir zaman geçtikten sonra hadislerin yazıya geçirilmeye çalışıldığını, vefatından bu kadar zaman sonra ona ait sözlerinin tespitinin pek mümkün olmadığını belirtmiştir. Hz. Peygamber'in bağlayıcı sünnetinin ibadetler ile ilgili sünneti olduğunu diğer sünnetlerinin tatbikinde ise bağlayıcılık olmadığını ifade etmiştir. Bu hususta özellikle Emevîlerin örflerini sünnet adı altında din haline getirme çabalarının olduğunu öne sürmüştür.

Öztürk, Buhârî'nin eserinin Kur'an'la kıyaslamaya sokulmasını doğru bulmadığını belirtmiş, bunun şirke varabileceğini ifade etmiştir. Buhârî'nin Kâ'b el-Ahbâr'dan rivayette bulunmasına rağmen Ebû Hanîfe'den rivayette bulunmadığını bunun da Buhârî'nin "Emevî ve Yahudi taraftarı" olduğunu gösterdiğini söylemiştir. Kâ'b el-Ahbâr'ın ise güvenilir olmadığını, "tarihin ilk siyonisti" ve "kezzab" yani "yalancı" olarak ifade edildiğini belirtmiştir.

Hadis ve sünnet ile ilgili görüşleri hakkında Öztürk'e yönelik bazı eleştirilerde bulunulmuştur. Onun hadis ilmine yabancı olduğu, isim ve gramer hataları yaptığı belirtilmiştir. Hadislerin yazılması konusundaki tutumu eleştirilmiş,

Hz. Peygamber ve sahâbenin hadislerin rivayetine ve yazılmasına izin verdiğine dair pek çok rivayetin olduğu ancak bunun Öztürk tarafından dikkate alınmadığı belirtilmiştir.

Öztürk'ün kesin olarak Hz. Peygamber'e ait hadis miktarını çok az olduğunu iddia etmiş olduğu ancak bu bilgiye nasıl ulaştığını ve kime dayandırdığını açıklamadığı ifade edilmiştir. Onun kendi görüşlerine destek olmayan hadisleri inkâr etmekle beraber kendi görüşlerine destek olacak hadisleri ise kullanmaktan kaçınmadığı ifade edilmiştir. Öztürk'ün hadisleri Mişnaya benzetmesinin doğru olmadığı, çünkü Mişna'da helal ve haramların din adamlarının kendi tasarruflarına göre şekillendiğini ancak hadislerde böyle olmadığı ifade edilmiştir. Hadis ve sünnetin hüküm koyması ile ilgili görüşleri eleştirilmiş, sünnetin, Kur'an'ı teyit edici ve beyan edici yönleri olduğu ve aynı zamanda Allah tarafından bu görevin Hz. Peygamber'e verilmiş olduğu vurgulanmıştır.

Öztürk'ün Hz. Ömer'i ve Hz. Ebû Bekir'i hadis karşıtı gibi göstermeye çalıştığı ancak onların hadisler konusunda titiz olmakla beraber sıklıkla hadislere başvurduğu ifade edilmiştir. Aynı şekilde Kâ'b el-Ahbâr ve Ebû Hüreyre ile ilgili görüşlerinin oryantalistlerin iddiaları ile aynı doğrultuda olduğu belirtilmiştir. Kâ'b el-Ahbâr'ın güvenilir olduğu ve iddia edildiği gibi Hz. Ömer'in öldürülmesiyle bir ilgisinin olmadığı aktarılmıştır. Ebû Hüreyre ilgili iddialarının kaynağının Ahmed Emin ve Ebû Reyye olduğu ve bu iddiaların gerçeği yansıtmadığı ifade edilmiştir.

Öztürk'ün hadis ve sünnet konusunda ciddi iddialarının olmasına rağmen bu görüşlerini temellendirmede yetersiz kaldığı düşünülmektedir. Örneğin hadis-mişna benzetmesinde, güvenilmez bulunan bir rivayete dayandığı görülmüştür. Hz. Peygamber'in ümmî olmadığını iddia etmiş ancak okuma-yazmayı nerede ve nasıl öğrendiği ile ilgili bir delil sunmamıştır. Hadislerin Kur'an'da olumsuz bir anlam taşıdığını ve uydurma hadislere işaret ettiğini öne sürmüş ancak bu durum karşısında Hz. Peygamber veya sahâbenin nasıl bir tepki verdiğini açıklamamıştır. Hadislerin Hz. Peygamber'in vefatından bir yerde 100 yıl sonra, başka bir yerde ise 200 yıl sonra yazıya geçirilmiş olduğu ile ilgili çelişkili bilgiler vermiştir. Aynı şekilde hadislerin yazılmasının Hz. Peygamber tarafından yasaklanmış olduğunu ısrarla savunmuş ancak Hz. Peygamber'in sözlerinin ve bazı açıklamalarının yazılı olduğu Hz. Ali'nin elinde bulunan Mushaf'ın, Kur'an'ın toplanması sürecinde dikkate alınmadığı için eleştirilerde bulunmuştur. Hadis uydurma faaliyetinin arkasında

Emevîlerin olduğunu savunmuş, Muâviye'nin Hz. Peygamber tarafından mal düşkünü olarak bilindiğini ifade etmiş, ancak buna rağmen Muâviye'nin Hz. Ömer tarafından nasıl vali olarak tayin edildiğini açıklamamıştır.

Öztürk'ün eserleri incelendiğinde hadis ile ilgili olumsuz tavrının olduğunu ancak bununla beraber onun görüşlerini destekleyecek noktalarda sıklıkla hadislere başvurduğu görülmektedir. Aynı zamanda eserlerinde hadislerle ilgili, ilmî hassasiyetin gözetilmediği, hadis ilminin birikiminden gerektiği gibi faydalanılmadığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

A'zamî, Muhammed Mustafa. "Buhârî, Muhammed b. İsmâil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1992. Erişim 22 Mart 2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/buhari-muhammed-b-ismail#1

Aclûnî, İsmail b. Muhammed. *Keşfu'l hafâ ve mezilü'l-libas amme'ş-tehere mine'l ehâdis alâ elsineti'n-nas*. nşr. Ahmet el-Kalaş. Beyrut: Müessesetür-Risâle, 1416/1996.

Agitoğlu, Nurullah. "Halku'l-Kur'ân ve Rü'yetullah Konuları Bağlamında İbnü'l-Mülakkın Buhârî'nin Bab Başlıklarına Yaklaşımı". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/10 (2014).

Ağırakça, Ahmet. "Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı". *Artuklu Akademi* 1/2 (2014), 1-30.

Alper, Ömer Mahir. "İtaat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2001. Erişim 04 Mart 2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/itaat

Apak, Adem. "Siyer Yazıcılığında Hz. Peygamber'in (s.a.v) Doğru Tanıtılması Üzerine Tespit ve Teklifler". *Sîret Sempozyumu -I- Türkiye'de Sîret Yazıcılığı*. ed. Tahsin Koçyiğit. 271-289. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2012.

Apaydın, H. Yunus. "Meşhur". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2004. Erişim 15 Mart 2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/meshur

Apaydın, H. Yunus. "Mütevâtir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2006. Erişim 15 Mart 2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/mutevatir

Aşık, Nevzat. "Ebû Hureyre'nin Hadisçiliği". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1987a), 85-104.

Aşık, Nevzat. *Hz. Âişe'nin Hadisçiliği*. İzmir: Öğrenci Basımevi, 1987.

Atalan, Mehmet. "Şiî Kaynaklarda Ali b. Ebî Tâlib ve Fatıma Mushafı". *Dinî Araştırmalar Dergisi* 8/23 (2005), 93-110.

Aycan, İrfan. "Ebû Süfyân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1994. Erişim 28 Mayıs 2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-sufyan

Aydın, Mehmet S. "Muhammed İkbal". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2000. Erişim 03 Eylül 2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/ikbal-muhammed

Aydın, Zeynel Abidin. "Hz. Peygamber'in Ümmîliği Meselesi". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2012), 287-307.

Aygün, Abdullah. "Hz. Peygamber Kur'an'ın Ne Kadarını Tefsir Etmiştir Sorusu Bağlamında Sünnetin Kur'an'ı Tebyini Meselesi". *Giias Uluslararası İslami İlimler Algısı Sempozyumu I: Sünnet Algısı Bildiriler Kitabı*. ed. Tevhit Ayengin. 126-137. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2021.

Bakkal, Ali. "İmam Şafiî'de Nesh Anlayışı". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (1997), 109-132.

Bayraktutar, Muammer. *İmâm Şâfi'î'nin Hadis Yorum Metodolojisi*. Ankara: Otto Yayınları, 2015.

Bedir, Murteza. "Sünnet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2010. Erişim 20 Mart 2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/sunnet--peygamber#1

Benli, Abdullah. "Cuma Hutbesinin Öne Alınması İddiâsı Üzerine". *Kur'ân Mesajı İlmî Araştırmaları Dergisi* 16,17, 18 (1999), 183-195.

Beşer, Faruk. "Vahiy: Keyfiyeti, Alanı ve Devamlılığı Konusunda Bir Anlama Denemesi". *Usûl İslam Araştırmaları* 3 (2005), 43-66.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed. *es-Sünenu'l-Kubrâ*. nşr. Meclisu Dâireti'l-Meârif. Haydarâbâd: Dâireti'l-Maarif, 1344/1925.

Beyhakî, Ebûbekr Ahmed b. el-Huseyn. *el-Medhal ilâ's-Sunen'il-Kubrâ*. thk. Muhammed Dıyâurrahmân el-A'zamî. Kuveyt: Dâru'l Hulefâ li'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.

Bıyık, Mustafa. "Moonculuk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2020. Erişim 24 Nisan 2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/moonculuk

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiʿu's-sahîh*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 21 Cilt. Dâru Tavki'n-Necât: 1422/2001.

Cevizoğlu, Hulki. *Yaşar Nuri Öztürk'e Soruyorum*. İstanbul: Ceviz Kabuğu Yayınları, 1. Basım, 2001.

Ceyhan, Mehmet Akif. "Allah-İnsan İletişimi Açısından Vahiy". *Kader* 16/2 (2018), 347-372.

Cürcanî, Seyyid Şerif. *Kitabü't-Tarîfât*. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1416/1995.

Çakan, İsmail Lütfi. *Hadis Edebiyatı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 23. Basım, 2019.

Çelebi, İlyas. "İnşikâk'ul-Kamer". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2000. Erişim 26 Mayıs 2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/insikakul-kamer

Çetin, Abdurrahmen. "Nesih". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2006. Erişim 05 Temmuz 2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/nesih--seriat#1

Çetin, Musa. "Hz. Peygamber'in Tebliğ Metodu". *Uluslararası Din Bilimleri Çalıştayı*. ed. Arş. Gör. İlyas Altuner vd. 379-376. Iğdır: Iğdır Üniversitesi Yayınları, 2017.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman ed-. *Sünen*. nşr. M. Hâmid el-Feykî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l İlmiyye, 1992.

Adnan Demircan. "Bir Bilim Olarak Siyer Kaynakları". *Asr-ı Saâdet Dünyası (1) Bir Bilim Olarak Siyer Kaynakları*. mlf.Demircan, Adnan. 145-157. İstanbul: Siyer Yayınları, 2014.

Demircan, Adnan. "“Emevî İslâm” Söylemi Üzerine Bazı Düşünceler". *Uluslararası Yanlış Algılar ve Doğru İslâm Sempozyumu Tebliğleri*. ed. Kasım Şulul vd. 10-30. b.y.: y.y., 2016.

Demircan, Adnan. "Hz. Peygamber'in (s.a.s) Hicreti". *İslam Tarihi Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2017), 1-33.

Deniz, Gürbüz. "Beşer ve Tebliğci Olarak Hz. Muhammed". *Siyer Araştırmaları Dergisi* 4 (2018), 212-218.

Derveze, İzzet. *Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*. çev. Mehmet Yolcu. 3. İstanbul: Yarın Yayınları, 1998.

Dihlevî, Şah Veliyyullah b. 'Abdirrahîm. *Hüccetullâhi'l-bâliğa*. nşr. Seyyid Sâbık. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1426/2005.

Döner, Mehmet. *İpek ve Altının Erkeklere Haram Olduğuna Dair Rivayetlerin Değerlendirilmesi*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü /Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı /Hadis Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistâni el-Ezdi. *Sünen*. nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd. Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.

Efendioğlu, Mehmet. "Sahâbe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2008. Erişim 06 Mart 2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/sahabe

Elbânî, Muhammed Nâsıruddin. *Silsiletü'l-Ahadis es-Sahiha*. 11. Riyad: Mektebetü'l-Maarif, 1995.

Erdem, Mehmet. "İmam Buhari'nin Kitaplarında Ebu Hanife Hakkındaki Rivayetlerin Tespit ve Tahlili". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5/2 (2016), 70-84.

Ertürk, Mustafa. "Haber-i Vâhid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1996. Erişim 15 Mart 2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/haber-i-vahid#1

Erul, Bünyamin. "Hadiste Eleştirel Yaklaşımın Öncüsü Olarak Hz. Âişe". *İslâmiyât* III/(2000), 109-129.

Fayda, Mustafa. "Âişe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1989. Erişim 09 Mart 2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/aise

Fayda, Mustafa. "Ebû Bekir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1994. Erişim 09 Mart 2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-bekir

Fayda, Mustafa. "Ömer". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2007. Erişim 09 Mart 2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/omer#1

Fuzûlî. *Hadîkatü's-Sü'edâ*. nşr. Şeyma Güngör. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.

Gelgeç, Sevim. "16/ Nahl 44 Bağlamında Hz. Peygamber'in Tebyin Görevi". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 15/1 (2015), 275-299.

Gezer, Arif. "Sünnetin Önemi ve Bağlayıcılığı". *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 35 (2017), 2-15.

Göle, Nilüfer. *İslam'ın Yeni Kamusal Yüzleri*. İstanbul: Metis Yayınları, 2009.

Gül, Mutlu. "Hz. Ebû Bekr ve 'Umer'in Hadis Tedvînine Bakışları İle İlgili Rivayetlerin Tahlili". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/56 (2015), 137-156.

Güngör, Musa Kutlu. *Gerçek Aldatan Kim?* İzmir: Mihr Yayınları, 2008.

Güzel, Yüksel. *Şakku's-Sadr Rivayetinin Tahlili (Hz. Peygamber'in Göğsünün Yarılması)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. *el-Müsned*. nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî. Beyrut: y.y., 1405/1985.

Hansu, Hüseyin. *Mütevir Haber Bilgi Değeri ve İslam Düşüncesindeki Yeri*. Van: Bilge Adam Yayınları, 2008.

Harman, Ömer Faruk. "Mişna ve Talmud". *Kur'an'da Yahudiler*. ed. Ömer Faruk Harman. 403-417. İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur'an Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2019.

Hatîb el-Bağdâdî, Ahmed b. Ali b. Sâbit. *el-Kifâye fî (Maʿrifeti Usûli) ʿİlmi'r-Rivâye'*. Haydarâbâd: Dâiretü'l-Maârifi'l-Osmâniye, 1357/1938.

Hatîb el-Bağdâdî, Ahmed b. Ali b. Sâbit. *Takyîdu'l-İlm*. thk. Said Abdulğaffar Ali. Kahire: Daru'l İstikâmet, 1429/2008.

Hatîb el-Bağdâdî, Ahmed b. Ali b. Sâbit. *Târîhu Bağdâd ev Medinetu's-Selâm*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2001/1422.

Hatipoğlu, İbrahim. "Nâsırüddin el-Elbânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2006. Erişim 11 Haziran 2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/nasiruddin-el-elbani

İbn ʻAbdisselâm, ʻİzzüddîn ʻAbdilʻazîz. *Kavâ'idü'l-ahkâm fî ıslâhı'l-enâm*. nşr. Nezîh Kemâl Hammâd-Osmân Cumaʻ Dumayriyye. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1421/2000.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrahim. *el-Musannef*. thk. Kemal Yûsuf el-Hût. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409/1988.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali el- Askalânî. *en-Nükhet alâ Nüzheti'n nazar fi tavdihi Nuhbeti'l Fiker*. thk. Abdullah er-Ruhayli. Medine: Mektebetü'l-Maarif, 2008.

İbn Haldûn, Abdurrahman b. Muhammed. *Mukaddime*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l Arabî, 1988.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmmî. *es-Sikât*. Hayrabad: Dâirat'ül-Meârifi'l-Usmâniyye, 1393/1973.

İbn İshak, Muhammed. *Siyer*. çev. Sezai Özel. thk. Muhammed Hamidullah. İstanbul: Akabe Yayınları, 2. Basım, 1988.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *Sünen*. nşr. Muhammed Fuâd Abdulbâki. Mısır: Dâru İhyâi'l-Arabiyye, 1372/1952.

İbn Sa'd, Muhammed. *et-Tabakāt'ül-Kübrâ*. nşr. İhsan Abbas. I-IX. Beyrut: Dâru's-Sâdır, 1960.

İbni Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail. *el-Bidaye*. 11 Beyrut: Dâru'l Marife, 1997.

İbni Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. Beyrut: Dâru'l-Kalem, ts.

İbni Kuteybe, Ebû Muhammed 'Abdullah b. Müslim b. *Te'vîlü muhtelifi'l-hadis*. nşr. Ebû Üsâme Selîm b. 'Îd es-Selefî. Riyad-Kahire: Daru İbni'l-Kayyim-Dâru İbn 'Affân, 1430/2009.

İbnü'l-Esir, Ali b. Muhammed b. Esir. *Üsdü'l-Gabe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*. I-V Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, ts.

İbnü's-Salâh, Osman b. Abdirrahman eş-Şehrezûrî. *Ulûmu'l Hadis*. nşr. Nureddin Itr. Dımaşk: Dar'ul Fiker, 1986.

İbnü'l Cevzi, Ebil'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Cevzi. *Saydu'l-Hatır*. Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, ts.

İlhan, Mehmet. "Kur'an'da Peygamberlerin Görev ve Özellikleri". *https://dergipark.org.tr/tr/pub/cbayarsos/issue/4080/53920 Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13/3 (2021), 87-118. https://dergipark.org.tr/tr/pub/cbayarsos/53920. (Erişim 01 Ocak 2022).

İsfehanî, Râğıb. *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'an*. thk. İbrahim Şemsuddin. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997.

Kandemir, M. Yaşar. "Ebû Hüreyre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1994. Erişim 09 Mart 2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-hureyre

Kandemir, M. Yaşar. "Hadis". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1997. Erişim 13 Mart 2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/hadis

Kandemir, M. Yaşar. "Kâ'b el-Ahbâr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2001. Erişim 22 Mart 2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/kab-el-ahbar

Kandemir, M. Yaşar. "Mevzû". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2004. Erişim 04 Temmuz 2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/mevzu--hadis

Kandemir, M.Yaşar. "Ebû Reyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1994. Erişim 10 Haziran 2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-reyye

Kapar, Mehmet Ali. "Hz. Peygamber'in Savaşlarına Genel Bir Bakış". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/3 (1990), 399-410.

Karataş, Mustafa. "Hadis Sayım Metodlarının Hadislerin Sayısına Etkisi". *İlam Araştırma Dergisi* 3/2 (1998), 51-71.

Kattan, Menna. *Hadis İlmine Giriş (Mebâhis Fî Ulûmi'l Hadîs)*. çev. Nurullah Agitoğlu. İstanbul: Nida Yayıncılık, 2015.

Kaya, Remzi. "Kur'an'da Hz. Peygamber'in Beşer ve Ümmi Oluşu". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/1 (2002), 29-52.

Koçyiğit, Talat. "Kitap ve Sünnette Nesh Meselesi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/(1963), 93-108.

Koçyiğit, Talât. *Hadis Usûlü*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Yayınları, 1967.

Koçyiğit, Talât. *Hadis Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Yayınları, 1977.

Köycü, Erdoğan. "İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışına Dair Bazı Mülâhazalar". *International Journal of Cultural and Social Studies* 3/(2017), 422-439.

Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmiʿ li-ahkâmi'l-Kurʾân*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l İlmiyye, 1993.

Küçük, Raşit. "İsnad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2001. Erişim 19 Mart 2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/isnad--hadis

Küçük, Raşit. "Hz. Peygamber ve Örnekliğinin Mahiyeti". *İslam'ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri*. 281-301. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.

Küçük, Raşit. "Kur'ân-Sünnet İlişkisi ve Birlikteliği". *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni*. ed. Bayram Ali Çetinkaya. İstanbul: İnsan Yayınları, 2015.

Limon, Hasan. *Ru'yetullah İle İlgili Rivâyetlerin Değerlendirilmesi*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Makdîsî, Ebû Şâme. *el-Muhakkak min 'ilmi'l-usûl fimâ yete'alleku bi-ef'âli'r-Resûl*. nşr. Mahmûd Sâlih Câbir. Medine: el-Câmi'atü'l-İslâmiyye, 1432/2011.

Mertoğlu, M. Suat. "Ümmî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2012. Erişim 04 Mart 2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/ummi

Mutlu, İsmail. *Yaşar Nuri Öztürk'ün Hataları*. İstanbul: Mutlu Yayıncılık, 1999.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmiʿu's-Sahîh*. nşr. Muhammed Fuad Abdulbaki. Kahire: Dâru İhyai'l-Kutubi'l Arabiyye, 1336/1918.

Nedvî, Suleymân. *Tahkîku Ma'na's-Sünne*. Mekke: el-Matbaatü's-Seleffiyye, 1399/1979.

Nedvî, Suleymân. *Hz. Âişe, (Asr-ı Saâdet İçerisinde)*. çev. Ömer Rıza Doğrul. III. İstanbul: Eser Neşriyat, 1978.

Abdulfettâh Ebû Gudde, Nesâî, Ebû Addirrahmân Ahmed ibn Şuayb. Sünen (1986)

Okiç, M. Tayyip. *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkitler*. İstanbul: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1959.

Önal, Mehmet. "Sokrates Bir Peygamber midir?". *Tabula Rasa&Teoloji* 19 (2007), 65-80.

Önder, Ali Tayyar. *Yaşar Nuri Öztürk'le Nereye Kadar Bilimsel Değerlendirme*. Ankara: EE-Önder Yay. Dağıtım, 2001.

Önkal, Ahmet. "Hz. Peygamber'in Ümmîliği". *Selçuk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1986), 249-262.

Öz, Şaban. "Kırtâs Hadisesi ve İlgili Rivayetlerin Tenkîdi -İbn Sa'd Özelinde-". *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 3 (2009), 275-286.

Özbalıkçı, M. Reşit. "Ümmî Bir Peygamber'e "Oku" Hitabının Hikmeti". *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (2018), 39-49.

Özcan, Azmi. "Masonluk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2003. Erişim 03 Eylül 2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/masonluk

Özdemir, Ahmet. "Sözlü ve Yazılı Kültür Arasında Hadis Rivayeti". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 14/77 (2021), 1340-1350.

Özdemir, Mehmet. "Siyer Yazıcılığı Üzerine". *İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 4/3 (2007), 129-162.

Özsoy, Abdulvahap. "Hz. Peygamber'in Ümmiliği Hakkında Bir Tartışma Eb'ûl Velid el-Bâci Örneği". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2009), 152-170.

Öztürk, Yaşar Nuri. "Politika Dergisi-Yaşar Nuri Öztürk Mülakatı" (Görüşmeci: Gökhan Dağ Emrah Özdemir, Miraç Çeven, Görüşme Transkripsiyonu), *Politika Dergisi* 4 (Haziran 2008) 30-37. https://politikadergisi.com/roportaj/politika-dergisi-yasar-nuri-ozturk-mulakati

Öztürk, Yaşar Nuri. "Bir Fıtrat Dini Olarak İslâm'ın Karakteristikleri". *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 3 (1985), 257-276.

Öztürk, Yaşar Nuri. "Kur'an'ı Kerim ve Sünnetin Tasavvufî Verileri". *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1986), 227-2553.

Öztürk, Yaşar Nuri. "İnsan-ı Kâmil Olarak Hz. Muhammed (s.a.v)". Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Tasavvufun Ruhu Ve Tarikatler*. İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 1990a.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Kendi Dilinden Son Peygamber*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 1990b.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Din Ve Fıtrat*. İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 1990.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Son Devir Türk Tasavvufu Ve Bosnalı Muhammed Tevfik Halvetî*. İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2. Basım, 1991.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Mevlâna Ve İnsan*. İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 1992.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Çıplak Uyarı*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 6. Basım, 1992.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Asrısaadet Şehitleri*. İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 1993.

Öztürk, Yaşar Nuri. "İnsan-Allah Diyaloğu". *I. Kur'ân Sempozyumu*. ed. Mehmet Akif Ersin vd. 355-361. Ankara: Bilgi Vakfı Yayınları, 1994.

Öztürk, Yaşar Nuri. *The Eye Of The Heart*. İstanbul: Redhouse Yayınları, 1995.

Öztürk, Yaşar Nuri. "Kur'an Dininin Evrensel Boyutları". *I. İslam Düşüncesi Sempozyumu*. ed. Mehmet Bekâroğlu. 223-229. İstanbul: Beyan Yayınları, 1995.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Konferanslarım (Bir İmanın Destanlaşması)*. İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 3. Basım, 1996.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Fâtiha Suresi Tefsiri*. İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2. Basım, 1997.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Ses Birgün Yankılanır!* İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 1998.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Tarihi Boyunca Bektaşilik*. İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 5. Basım, 1998.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Dinde Yeniden Yapılanmak (Kur'an'a Dönüş)*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 13. Basım, 1998.

Öztürk, Yaşar Nuri. "Kur'an Ahlakı". *İslâm'ın Işığında Kadın*. 139-163. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur'an'ın Öğrettiği Dualar*. İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 1998.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Depremin Gösterdikleri (Yeni Yüzyıl İçin Uyarılar)*. İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 4. Basım, 1999.
Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur'an'ı Anlamaya Doğru*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 1999.
Öztürk, Yaşar Nuri. "Kur'an'a Göre Hukuk Devleti ve İnsan Hakları". *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1999), 1-38.
Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur'an'ın Temel Kavramları*. İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 5. Basım, 1999.
Öztürk, Yaşar Nuri. "Kurban Kesmek İbadet mi?". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2000), 2-4.
Öztürk, Yaşar Nuri. "Kur'an'da İnsan Kavramı". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (2001), 1-15.
Öztürk, Yaşar Nuri. *Cevap Veriyorum (Gerçek Dini Arayanlarla Baş Başa)*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2001.
Öztürk, Yaşar Nuri. *Anadilde İbadet Meselesi (Çiğnenen Bir Kitlesel Hakkın Savunulması)*. İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2002.
Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur'an Açısından Şeytancılık (Satanizm ve Ötekiler)*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2002.
Öztürk, Yaşar Nuri. *Cevap Veriyorum (Gerçek Dini Arayanlarla Baş Başa) 2*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2. Basım, 2003.
Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur'an Verileri Açısından Laiklik*. İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2003.
Öztürk, Yaşar Nuri. *Türkiye'ye Mektuplar*. İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2004.
Öztürk, Yaşar Nuri. *Atatürk'ten Sonraki CHP (Çağı Yanlış Okumanın Serüveni)*. İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2004.
Öztürk, Yaşar Nuri. *Halkın Yükselişi Hareketi (Siyasette Temel Bakış Açıları)*. İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 4. Basım, 2004.
Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur'an Açısından Küresel Afetler*. İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 3. Basım, 2008.
Öztürk, Yaşar Nuri. *Enel Hak İsyanı Hallâc-ı Mansur (Darağacındaki Miraç)*. 2 İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 5. Basım, 2011.
Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur'an Penceresinden Kurtuluş Savaşı'na Bir Bakış*. İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 4. Basım, 2012.
Öztürk, Yaşar Nuri. *Din Maskeli Allah Düşmanlığı Şirk*. İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 5. Basım, 2013.
Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur'an'ı Tanıyor Musunuz?* İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2013.
Öztürk, Yaşar Nuri. *Ehlibeyt'in Annesi Hazreti Fâtıma*. İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 7. Basım, 2013.
Öztürk, Yaşar Nuri. *Asrısaadet'in Büyük Kadınları*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 6. Basım, 2013.
Öztürk, Yaşar Nuri. *İslam Düşüncesinde Bir Dönüm Noktası Kuşadalı İbrahim Halvetî*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 4. Basım, 2013.
Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur'an Verileri Işığında Tasavvuf ve Tarikatlar I-II (İslam Mistisizmi)*. 1-2. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2014.
Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur'an'ın Yarattığı Devrimler*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2014.
Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur'an Verilerine Göre Kötülük Toplumu*. İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2015.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur'an Penceresinden Özgürlük ve İsyan (Teofilozofik Bir Tahlil)*. İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 3. Basım, 2015.

Öztürk, Yaşar Nuri. *İslam Dünyasında Akıl ve Kur'an Nasıl Dışlandı?* İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 3. Basım, 2016.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur'an'ın Temel Buyrukları (Emirler ve Yasaklar)*. İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 20. Basım, 2017.

Öztürk, Yaşar Nuri. *İmamı Âzam Savunması (Şehit Bir Önder İçin Apolocya)*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2. Basım, 2017.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Saltanat Dinciliğinin Öncüsü Firavun (Çağdaş Firavunları Tanıma Klavuzu)*. 2017: Yeni Boyut Yayıncılık, 5. Basım, 2017.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur'an-ı Kerim'de Lanetlenen Soy*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 4. Basım, 2017.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Dinde Reform Değil İslam'da Tecdit (Peygamber'in Yüklediği Görev)*. 2 2. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2018.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Dinde Reform Değil İslam'da Tecdit (Peygamber'in Yüklediği Görev)*. 2 1. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2018.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur'an'daki İslam*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 49. Basım, 2018.

Öztürk, Yaşar Nuri. *İnsanlığı Kemiren İhanet Allah İle Aldatmak*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 80. Basım, 2019.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Sevgiliye Mektuplar (Teofilozofik Tahliller)*. İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2019.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Mâûn Suresi Böyle Buyurdu (Din Maskeli Zulme Tanrı'nın Vuruşu)*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 21. Basım, 2019.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Arapçılığa Karşı Akılcılığın Öncüsü İmamı Azam Ebu Hanîfe (Esas Fikirleri Gölgelenen Lider)*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 24. Basım, 2019.

Öztürk, Yaşar Nuri. *İnsanlığı Kemiren İhanet Dincilik (Zulümleriyle Dini Kirleten Tarih)*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 7. Basım, 2019.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Emevî Dinciliğine Karşı Mücadelenin Öncüsü Ebu Zer*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 5. Basım, 2020.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Müslümana Mektuplar*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2020.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Tanrı, Akıl ve Ahlaktan Başka Kutsal Tanımayan İnanç: Deizm (Teofilozofik Bir Tahlil)*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 10. Basım, 2020.

Öztürk, Yaşar Nuri. *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 21. Basım, 2020.

Öztürk, Yaşar Nuri. *400 Soruda İslam*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 18. Basım, 2020.

Öztürk, Yaşar Nuri. *İslam'da Büyük Günahlar*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 11. Basım, 2020.

Kur'an-ı Kerim Meali (Türkçe Çeviri). çev. Öztürk, Yaşar Nuri. İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 150. Basım, 2021.

Paksoy, Kadir. "Hz. Peygamber'in Saç veya Sakalının Sonraki Kuşaklara İntikali ve Sakal-ı Şerif Merasiminin Rivayetlerdeki Temeli". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (2011), 93-104.

Râzî, Fahreddin. *Münâzara fi'r-redd ale'n-Nasârâ*. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1986.

Râzî, Fahreddin. *et-Tefsîru'l-Kebîr*. Beyrut: Daru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2001.

Sandıkçı, S.Kemal. "Hemmâm b. Münebbih". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1998. Erişim 06 Haziran 2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/hemmam-b-munebbih
Serahsi, Şemsüddin. *el-Mebsut*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1402/1982.
Sibaî, Mustafa. *İslam Sosyalizmi*. çev. Yaşar Nuri Öztürk. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2010.
Sifil, Ebubekir. *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi*. 3 1. İstanbul: Kayıhan Yayınevi, 2. Basım, 1997.
Süyûtî, Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr. *Tedribu'r-Râvî fi Şerhi Takribi'n-Nevevi*. thk. Nazar Muhammed el-Fâreyâbî. 2 Riyad: Mektebetü'l-Kevser, 1415/1995.
Syamsuddın, Sahiron. "Ebu Hanife'nin Haber-i Vâhid'i Delil Olarak Kullanması". çev. A. Kadir Evgin. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2003), 145-159.
Şâfiî, Muhammed b. İdris. *er-Risâle*. thk. Mahir Yasin el-Fahl Abdüllatif el-Hemim. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l İlmiyye, 1971.
Şâtibî, Ebû İshâk. *el-Muvâfakât*. çev. Mehmet Erdoğan. İstanbul: İz Yayıncılık, 1993.
Tahhan, Mahmud. *Teysîru Mustalahi'l Hadis*. Riyad: Mektebetü'l-Maarif, 2010.
Taş, Mustafa. "Buhârî'nin İlmî Şahsiyeti ve Cerh-Ta'dîl İlmindeki Yeri". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 16/1 (2016), 87-109.
Tekin, Ahmet. *Kur'an Yolunda Kalem Oynatanlar*. İstanbul: Kelam Yayınları, 2006.
Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre. *el-Câmi's-Sahih (Sünenü't-Tirmizî)*. nşr. Ahmed Muhammed Şâkir. Mısır: Mektebetü Mustafa el-Bâb el-Halebi, 1978.
Topaloğlu, Bekir. "Muhammed". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2005. Erişim 24 Aralık 2021. https://islamansiklopedisi.org.tr/muhammed#5-kuran-ve-sunnete-gore-hz-muhammed
Tunç, İsmet. *Türkiye'de Dinler Tarihi Çalışmalarında Antropolojinin Etkisi*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
Ünal, İsmail Hakkı. *İmam Ebû Hanife'nin Hadis Anlayışı ve Hanefi Mezhebinin Hadis Metodu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018.
Ünal, Yaşar. "Resul'e İtaat Meselesi". *Toplum Bilimleri Dergisi* 6/11 (2012), 169-187.
Ünal, Yavuz. "Gelenek-Sünnet İlişkisi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/11 (1999), 79-96.
Ünalan, Abdullah. "Kur'ân'ı Nesh Bağlamında Sünnetin Etkisi". *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2018), 11-30.
Vâkıdî, Muhammed b. Ömer Vâkıd. *Kitâbu'l-Megâzî*. thk. Marsden Jones. I-III Beyrut: y.y., 1984.
Varlı, Mustafa. *Hangi İslâm? Yaşar Nuri Öztürk'ün "Kur'an'daki İslâm" Adlı Kitabına Bir Eleştiri*. Ankara: TDV Yayınları, 8. Basım, 1999.
Yanıkkaya, Salih. *Kur'ân Çerçevesinde Peygamberlik ve Hz. Peygamber*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
Yavuz, Yusuf Şevki. "Peygamber". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2007. Erişim 27/02/2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/peygamber
Yemani, Muhammed b. İbrahim el-Vezir. *el-Âvasım ve'l-Kavasım fi'z-Zebbi an Sünneti Ebi'l-Kâsım*. nşr. Şuayb el-Arnâut. I-IX Beyrut: y.y., 1412/1992.

Yenibaş, Hüseyin. *Ayın Yarılmasına Dâir Rivâyetlerin Değerlendirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.

Yiğitoğlu, Mustafa. "İsra ve Miraç'ta Süleyman Mâbedi ve Mescid-i Aksa'nın Varlığı Meselesi". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/1 (2017), 641-651.

Yıldırım, Enbiya. *Hüsn-i Hat ve Hadis*. Ankara: Otto Yayınları, 2017.

Yıldız, İbrahim "Hıristiyanların Hz. İsa'yı İlahlaştırması: Kur'ân'da Bu yanılgının Nedenleri ve Giderilmesi". *International Journal of Social Science* 65 (2018), 305-324.

Yücel, Ahmet. "Hadislerin Yazılmasıyla İlgili Rivayetlerin Tenkit ve Değerlendirilmesi". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16-17 (1998-1999).

Yücel, Ahmet. *Hadis Usûlu*. İstanbul Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 43. Basım, 2019.

Yüksel, Mukadder Ârif. "Kur'an'da Hadîs Kelimesinin Semantik Anlamı". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2017), 135-155.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *Tezkiretu'l-Huffâz*. I-IV. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.

Zehebî, Ebû Abdillâh ŞemsüddînbMuhammed b. Ahmed b. Osman et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*. thk. Şu'ayb el-Arnaût vd. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1983/1403.

Zehra, Ebû. *Ebû Hanîfe*. çev. Osman Keskioğlu. Ankara: DİB yayınları, 1997.

Zerkeşî, Bedrüddin. *Hz. Âişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*. nşr. Bünyamin Erul. Ankara: Otto Yayınları, 2017.

Biyografi, Biyografi.info. "Yaşar Nuri Öztürk Biyografisi". Erişim 01 Ekim 2021.

https://www.biyografi.info/kisi/yasar-nuri-ozturk

İnternet, İnternet Haber. "Yaşar Nuri Öztürk Kimdir?". Erişim 27 Haziran 2021. https://www.internethaber.com/yasar-nuri-ozturk

Yeni Boyut, Yeni Boyut Yayınları. "Prof. Dr. Yaşar Nuri ÖZTÜRK". Erişim 02 Ağustos 2021. https://www.yeniboyut.com.tr/prof-dr-yasar-nuri-ozturk

Biyografya, Biyografya. "Yaşar Nuri Öztürk". Erişim 22 Eylül 2021. https://www.biyografya.com/biyografi/6566

Politik, Politik Motto. "Yaşar Nuri Öztürk hocayı kaybettik!..". Erişim 29 Eylül 2021. https://web.archive.org/web/20160918115928/http://politikmotto.com/son-dakika-yasar-nuri-ozturk-hocayi-kaybettik/

Kur'an Yolu. 10 Ekim 2021. https://kuran.diyanet.gov.tr

İü, İstanbul Üniversitesi/İlahiyat. "Fakültemiz". Erişim 22 Eylül 2021. https://ilahiyat.istanbul.edu.tr/tr/content/fakultemiz/tarihce

vatan, gazetevatan. "Nur-i Muhammedi (Hz. Muhammed'in nuru)". Erişim 02 Temmuz 2022. https://www.gazetevatan.com/yazarlar/suleyman-ates/nur-i-muhammedi-hz-muhammed-in-ruhu-365355

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSELBİLGİLER

Adı-Soyadı:

Uyruğu:

Doğum Yeri ve Tarihi:

Tel:

E-posta:

Yazışma Adresi:

EĞİTİM

Derece	Kurum	MezuniyetTarihi
Lisans/İlahiyat	Kastamonu Üniversitesi	2017

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2018	MEB	Öğretmen

YABANCIDİL

YAYINLAR